

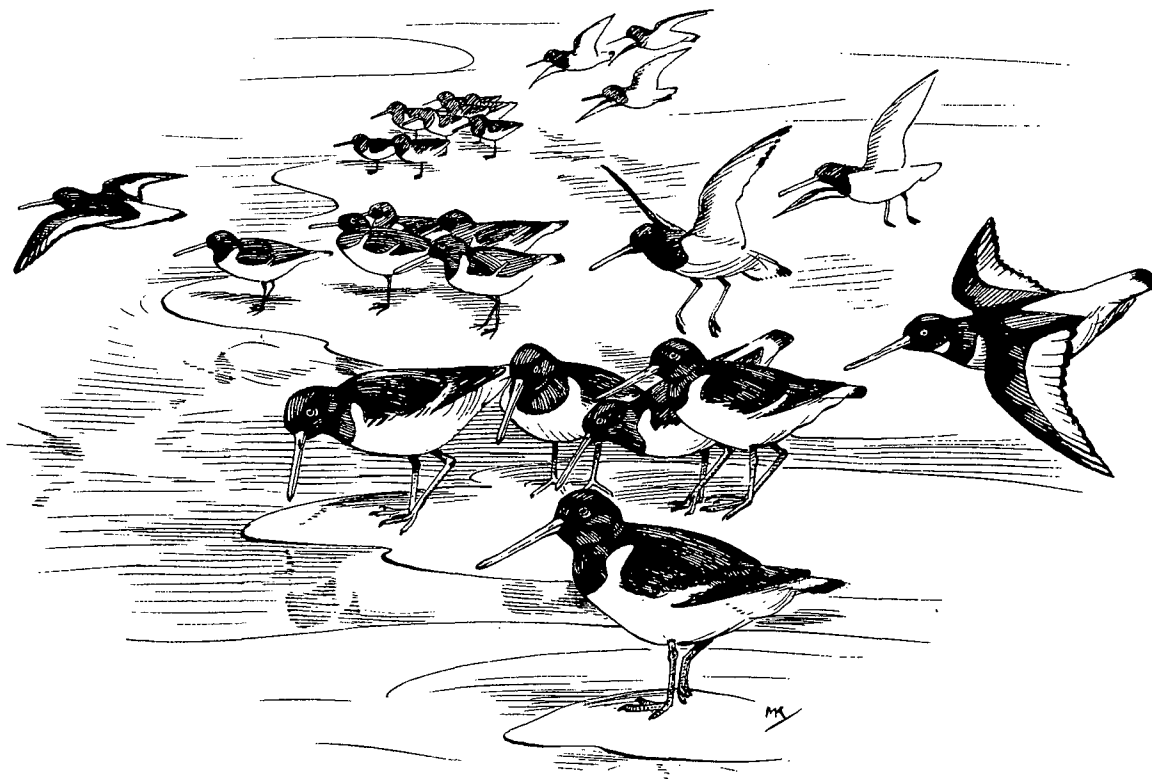
80 jaar

Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging

80 jaar

KONINKLIJKE NEDERLANDSE
NATUURHISTORISCHE VERENIGING

1901-1981

80 jaar

Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging

1901 ~ 1981

door

J. A. Nijkamp

en

enkele andere leden

KONINKLIJKE NEDERLANDSE NATUURHISTORISCHE
VERENIGING - 1981

*Bibliotheek van de
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
Onder redactie van G. Houtman
Uitgave nr. 30.*

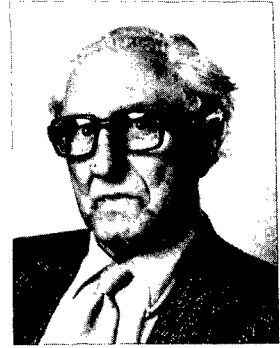
Het 'Greshoff-fonds', het 'Catharina Coolfonds' en het 'Van Burkom Fonds' gaven een subsidie om de verspreiding van dit boek te bevorderen.

© 1981: Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Hoogwoud

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

Druk en binden: drukkerij W. J. Thieme & Cie, Zutphen

Ten geleide

J. A. Nijkamp

Dit boek, de dertigste uitgave in onze Natuurhistorische Bibliotheek, verschijnt ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van onze Vereniging. Op 27 december 1901 is de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, sinds 1951 Koninklijke NNV, te Amsterdam opgericht. Het 80-jarig bestaan vieren we op 26 september 1981 in de Meerpaal in Dronten.

Wie hadden we beter kunnen vragen om de geschiedenis van onze Vereniging te schrijven dan onze oud-voorzitter en ons erelid J. A. Nijkamp? Hij heeft gedurende een zestig jaar het werk in onze en in aan ons verwante verenigingen meegemaakt en mee gemaakt.

Nijkamp was lid van het hoofdbestuur van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie van 1921 tot 1924 en van 1949 tot 1967 voorzitter van de KNNV. Van 1940 tot 1948 was hij voorzitter van het Leiderskamp voor Natuurstudie en van 1949 tot 1967 leidde hij het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs. Hij was zeer actief in de Bond van Natuurbeschermingswachten en van 1960 tot 1972 voorzitter van het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie.

We prijzen ons dan ook gelukkig dat Nijkamp de moed heeft gevonden om nog eens zoveel van zijn vrije tijd te geven om de geschiedenis van de KNNV te schrijven. Al lezend zult U begrijpen hoeveel werk hij heeft verzet en hoeveel tijd hij weer heeft gegeven aan onze Vereniging.

Hem en zijn vrouw die bij dit werk hielp, hiervoor dank te brengen is wel op zijn plaats.

Namens alle leden, Jan en Aat, onze hartelijke dank!

Het hoofdbestuur.

Inhoud

Voorwoord	7
Het begin	11
Maandblad 'Natura'	22
Het werk van de afdelingen	70
Biologische tentoonstellingen	96
Het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs	101
(K)NNV, jeugd, jongeren	111
Vijf en dertig jaar algemene kampen	131
Buitenlandse reizen vóór 1940. KNNV-reizen	150
Congressen, reünies en instructieve weekends	157
Werkgroepen	161
Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten	167
Bibliotheek van de KNNV	171
Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV	179
Het KNNV-bureau te Hoogwoud	187
De Fondsen	190
De (K)NNV en de natuurbescherming	192
Veranderende structuren	201
Bijlagen: Verdwijnende natuur rond Amsterdam	206
De Sint Pietersberg, monument van nationale schande	217

Voorwoord

*In het verleden ligt het heden,
in het nu wat worden zal.*

Bilderdijk

Wat gisteren gebeurde, is *heden verleden* en morgen is vandaag *toekomst*. We hebben hier in één zin de drie moten waarin we de *tijd* kunnen verdelen.

Ongeveer twee jaar geleden heeft ons hoofdbestuur mij gevraagd me te verdiepen in de historie van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging vanaf haar oprichting tot op een zo laat mogelijk tijdstip in de toekomst. Dat tijdstip is geworden 1 januari 1981. Ik moest dus proberen de geschiedenis van 79 jaren te overzien en te beschrijven.

Het is een opgave, die ik zeer onderschatte toen ik 'ja' zei op het verzoek. Toch kan ik niet zeggen, dat ik er spijt van heb.

Het navorsen en het maken van vele tientallen vellen met aantekeningen was erg tijdrovend, maar de moeilijkheden begonnen pas bij het schrijven.

Welke criteria moest ik aanleggen?

Betekent 'verleden' dat het heeft afgedaan? Soms wel, maar soms ook niet. Toen dat verleden nog heden was heeft men maatregelen getroffen, die vaak ver vooruitgrepen, die over het heden tot ver in de toekomst reikten.

Dat was mijn eerste criterium: welke invloed had de maatregel op het leven en werken van de NNV in de toekomst.

Ik heb dus getracht de feiten te wegen met het oog op hun invloed in later tijd.

Dat was niet gemakkelijk en ik vrees, dat ik hierin wel eens misgegreden zal hebben.

Daarmee kon ik echter niet volstaan. De geschiedenis van de NNV is ook de geschiedenis van mensen, die dezelfde idealen hadden, die wij nu nog koesteren. Wij voelen ons met hen verwant, maar om hun werk op zijn waarde te schatten, moeten we iets weten van de omstandigheden waarin het verenigingsleven zich toen afspeelde.

Ik vermeldde vrij veel, dat alleen 'historische waarde' heeft, maar dat het ons gemakkelijker maakt het verleden te begrijpen. Hoe ging men op excursie, hoe waren de vergaderingen, waarvoor interesseerde men zich, was er een orgaan en hoe functioneerde dat?

Dat was mijn tweede criterium: leidt het tot beter begrip van het verleden?

Ik heb me in dat opzicht ook tot voorbeelden moeten beperken.

Er is veel gebeurd, dat we inderdaad met 'afgedaan' kunnen bestempelen.

In die afgedane zaken hebben onze voorzaten met een grote mate van betrokkenheid zeeën van tijd gestoken.

Ik kon het lang niet altijd over mijn hart krijgen om te besluiten 'Afgedaan. Geen waarde meer'. Uit piëteit voor al die werkers heb ik ook hier een keuze gemaakt uit het overstelpend vele, dat ik met hetzelfde recht had kunnen vertellen. Iedere keus in dit verband was subjectief en ze werd niet getoetst aan een criterium. Het zij zo.

We moeten het verleden bekijken 'met ons hart', het heden met begrip en de toekomst met visie.

En daar komen we dan tot het derde en het belangrijkste criterium.

Er lopen uit het verleden lijnen naar het heden en vandaar weer naar de toekomst. Zij bepaalden en bepalen de evolutie van en in onze vereniging.

Ik heb geprobeerd die lijnen te ontdekken om iets van de evolutie te kunnen vertellen. Die gaat minstens door tot in de naaste toekomst.

Ik heb getracht mijn visie op plaatsen, waar mij dit gewenst toescheen, te geven met alle bescheidenheid van een gewoon lid, dat niet gebukt gaat onder de verantwoordelijkheden van de velen, die in besturen en in commissies voor het beleid in de toekomst verantwoordelijk zijn.

Oordeel niet te hard. Ik heb mijn best gedaan.

Ondanks de honderden uren, die dit boek mij gekost heeft, moet u het toch niet opvatten als een solistisch werk. Ik had de hulp van velen en die werd mij spontaan en hartelijk gegeven.

Soms hadden de inlichtingen, die ik kreeg, reeds het karakter van een hoofdstukje in dit boek. In die gevallen heb ik dat in de tekst vermeld.

In andere, even waardevolle, stukken moest ik wijzigingen aanbrengen om ze in het verband te doen passen, ik moest ze inkorten of juist uitbreiden. In die gevallen heb ik in de tekst de naam van de oorspronkelijke auteur weggelaten. De verantwoordelijkheid voor hun werk rust dan op mij.

Wèl heb ik in het boek een lijst opgenomen met de namen van alle mensen, die mij hun hulp gaven.

Van alle mensen, die mij hielpen, wil ik er in dit voorwoord twee naar voren halen. Je kunt de geschiedenis van een natuurhistorische vereniging niet los zien van de veranderingen, die de natuur, het 'werkterrein' van die vereniging, in de loop der historie onderging. Er is, helaas, in 80 jaren zóveel veranderd, dat het niet mogelijk is er op verantwoorde wijze op in te gaan.

Ik wil niet hier en daar een greep doen. Dat leek mij niet erg waardevol. Ook hier geldt, dat niet het vele goed, maar het goede veel is.

Welke mogelijkheden bood de directe omgeving aan de leden van onze afdelingen rond de eeuwwisseling en hoe is dat nu? Ik koos als voorbeeld Amsterdam, de bakermat van onze vereniging. Op mijn verzoek verklaarde Ger van Zanen, de voorzitter van de Afdeling Amsterdam, zich bereid dat onderwerp voor zijn rekening te nemen. Zijn verhaal, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben, vindt u, onverkort en onveranderd, als eerste bijlage achter in dit boek.

Stadstuitbreiding was in deze eeuw van explosieve toename van het aantal Neder-

landers, onvermijdelijk, al zou er soms over plaats en mate nog wel eens te discussiëren zijn.

In de tweede plaats wilde ik aandacht schenken aan achteruitgang van de natuur in ons land, die minder onvermijdelijk was. Ik zocht, min of meer als symbool, naar één stukje natuur, dat in het begin van deze eeuw nog nagenoeg ongerept was en dat we nú alleen nog kunnen bestempelen als een *monument van nationale schande*.

Ik koos daarvoor de Sint Pietersberg en ik vroeg dr. P. J. van Nieuwenhoven, tot voor kort voorzitter van het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, of hij bereid was met een keuze uit foto's met korte bijschriften een beeld van de ontluistering te geven. Wat ik verwacht had gebeurde: hij stemde toe en met behulp van de fotograaf Jan van Eyk en dank zij de medewerking van de ENCI, maakte hij de reportage, die u als laatste bijlage in dit boek aantreft.

Ter vermijding van mogelijke misverstanden: de auteur is niet verantwoordelijk voor de titel, die boven zijn bijdrage staat.

En nu: lezen met begrip, oordelen met verstand en, waar mogelijk, met een blik op de toekomst, want jong zijn betekent toekomst zien en onze 80-jarige vereniging moet, met ons aller hulp, jong blijven.

J. A. Nijkamp

Voor de samenstelling van dit boek kreeg ik inlichtingen van:

het hoofdbestuur	H. Jonker	C. Sipkes
het bureau der KNNV	R. Kofman	C. W. Stam
en van de leden:	M. Koopmans	J. Steenman
J. A. Dallmeijer	J. Laman Trip	F. Tjallingii
J. Diehl	J. Links	J. van Vliet
J. Goudswaard	P. J. van Nieuwenhoven	M. van Vliet-Weverling
		G. C. N. van Zanen

M. J. C. Kolvoort tekende de omslag. Onze vereniging heeft wel geprofiteerd van zijn illustratieve gaven. In *Natura*, in onze boeken en mededelingen vindt men zijn tekeningen, die hij altijd belangeloos maakte.

Amsterdam 1897 (Met toestemming van N.V. Boekhandel en Drukkerij v/h E. J. Brill, Leiden).

Het begin

Amsterdam rond de eeuwwisseling

De wieg van onze vereniging stond in Amsterdam.

Op oude kaarten zien we, dat de stad toen nauwelijks uit kwam buiten de vestingsingel uit onze Gouden Eeuw.

De drie grote parken, Vondelpark, Sarphatipark en Oosterpark lagen nog af dicht bij de rand van de bebouwing. De Overtoom was nog water en vanaf het Concertgebouw keek men uit over weilanden.

Amsterdamse onderwijzers als Heimans en Thijsse konden met hun klassen nog gemakkelijk 'schoolwandelingen' maken en soms gaf een gul gemeentebestuur daarvoor wel eens een tramkaartje.

Het stadsbeeld was voor ons, bijna 21ste eeuwers, onvoorstelbaar stil.

Alles ademde nog 'rust', geen gekakker, tijd was nog iets anders, misschien méér dan geld.

De trams werden nog voor een goed deel getrokken door 'havermotoren' en de aapjeskoetsiers stuurden hun koetsje even behendig door de straten als de taxichauffeurs dat nu doen.

In het schemerlicht van de vroege morgen hoorde men het dichtklappen van de broodkarren. De bakkers zorgden er voor, dat hun klanten het 'verse broodje' nog voor het ontbijt hadden. De straat was nog redelijk veilig: men kon er op wandelen en de kinderen knikkerden, tolden en hoepelden er.

Auto's waren zeldzaam en zij waren 'binnen de bebouwde kom' aan heel lage maximumsnelheden gebonden (ik meen 20 km/u).

Het enige gevaar werd gevormd door de fietsende 'loopjongens' (contradictio) van kruideniers en slaggers, die de klanten 'afreden' om de 'boekjes' op te halen en vervolgens om de bestelde waren af te leveren. Hun behendigheid in het fietswerk was haast spreekwoordelijk.

Het draaiorgel was nog het enige instrument, dat 'mechanische muziek' in de lucht stuurde. Het werd, wanneer het op vaste dagen door vaste buurten kwam, gewaardeerd en het was nog niet verworden tot een stukje folklore, dat min of meer kunstmatig in stand gehouden moet worden.

Helemaal waar is dat 'enige' niet: de carillons lieten toen, zo goed als nu, hun klanken over de stad pieren, alléén: ze werden beter gehoord.

De straatventers varieerden van 'steengoed' ('melkkannen, melkkannen, dertig cent') en vis ('Haring als z allem') tot de 'koopman, die alles koopt', de scharesliep, die zijn 'scharen en messen' riep en de ketellapper met zijn 'ketels en pannen'. In de avond klonk nog vaak het 'Zeeuwlandse mossele' en in het late najaar de sombere kreet 'Rammenas, rammenas'.

Het straatbeeld werd nog niet ontsierd door een woud van verkeerspalen en borden. Zelfs de straatlantarens waren niet erg dik gezaaid.

Als de avond over de stad daalde, was er van energieverpillende lichtreclames geen

sprake en verlichting van etalages kwam nauwelijks voor. In de huizen waren de gordijnen gesloten. Er straalde geen licht naar buiten.

De spaarzame straatverlichting brandde op gas. Er was nog geen 'centrale schakeling' en van 'computer-bestuurde' verlichting, luisterend naar de 'lichtsterkte', was uit de aard der zaak geen sprake. Te voet of per fiets begaf de 'lantaarnopsteker' zich op weg, voorzien van een lange stok met een haak om het gas van 'laag' (spaarbrander) op 'hoog' te trekken. Niet zelden ging de lieve jeugd er achteraan om het palletje weer naar 'laag' te duwen.

De politie, die hierop moest toezien, bestond uit een lopende wijkagent. Hij hoefde echter niets te duchten: hij was een gerespecteerd man.

In de meeste huizen brandden nog gaslampen en meestal was dat tot de woonkamers en – soms – de keuken beperkt. In de gang brandde vaak een blaker en op de slaapkamers van de kinderen zorgde een 'nachtpitje' er voor, dat zij hun angst voor het donker konden bedwingen.

Elektriciteit was nog een luxe; petroleumverlichting geen uitzondering. Het is moeilijk om je in die tijd te verplaatsen, zeker als je op het eind van de twintigste eeuw nog jong bent.

Toch: in die tijd ontstond onze vereniging!

Bezoekt Heukels Heinsius of Heinsius Heukels? Het nu volgende verhaal geeft in dat opzicht geen zekerheid, maar het doet ook weinig ter zake.

Een bezoek

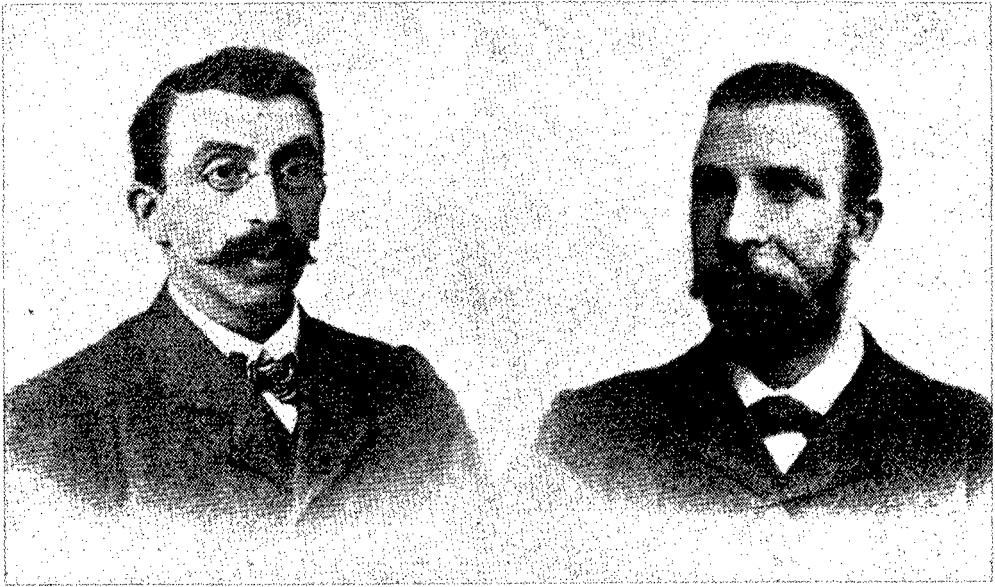
'Ik denk aan den avond, toen mijnheer Heinsius en ik, na afgedaan te hebben, wat ons samenriep, nog wat napraatten en toen het bleek, dat wij beiden er wel eens over hadden gedacht, dat er meer moest worden gedaan om de biologische wetenschap te populariseren. Maar toen kwamen ook alras allerlei vragen op: zou het oogenblik er nu reeds zijn, om een krachtige Vereeniging te kunnen grondvesten, zou men de beoefenaars der biologische wetenschap er toe kunnen krijgen hunne krachten te wijden aan die popularisatie?'

Dit is een klein stukje uit de herdenkingsrede, die de eerste voorzitter van de NNV, H. Heukels, uitgesproken zou hebben op de Vertegenwoordigende Vergadering, die op 28 december 1921 te Rotterdam werd gehouden. Heukels was door ziekte verhinderd en zijn rede werd voorgelezen door de toenmalige voorzitter van het hoofdbestuur Dr. H. W. Heinsius.

We hebben dan meteen het tweetal bijeen, dat in het najaar van 1900 het hier boven bedoelde gesprek had.

Heukels en Heinsius: twee leraren in het vak, dat toen nog 'natuurlijke historie' en geen 'biologie' heette.

In de loop van het gesprek besloten Heukels en Heinsius, dat ze een poging moesten wagen en het eerste, waartoe ze besloten, was dat zij ieder een aantal bekende 'beoefenaars der biologische wetenschap' zouden benaderen om te zien of hun plan ook bij hen in goede aarde viel. Dat bleek inderdaad het geval te zijn en op de 26ste

Heimans en Thijssse in het begin van hun samenwerking.

januari 1901 kwam een gezelschap van in totaal twintig sympathisanten met het plan bijeen.

Heukels trad als voorzitter op en het is de moeite waard nú nog eens te herlezen wat hij tóén sprak.

Na het welkom aan de aanwezigen begon hij zijn speech met de volgende zin:

'De biologische richting der natuurstudie heeft de natuurlijke historie in de laatste jaren veel in populariteit doen winnen'.

'Heimans en Thijssse'

Bij die 'biologische richting', die in 1901 in verband gebracht wordt met 'de laatste jaren', denken we onwillekeurig aan het laatste decennium van de vorige eeuw. Wat had er in die tijd plaatsgevonden, dat we verantwoordelijk zouden kunnen stellen voor het winnen aan populariteit van de 'biologische richting in de natuurstudie'?

Ik geef u een rijtje uit een biologisch 'jaartallenboekje':

1894 'Van vlinders, bloemen en vogels' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse

1895 'In sloot en plas' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse

1896 'Door het rietland' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse

1897 'Hei en dennen' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse

1899 'In de duinen' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse

1899 'Geïllustreerde Flora van Nederland' door E. Heimans, H. W. Heinsius en Jac. P. Thijssse.

1900 'Wandelboekje voor Natuurvrienden' door E. Heimans en Jac. P. Thijssse.

Wat was het bijzondere van deze boekjes. Ik citeer een stukje uit het voorbericht van het eerste deeltje, dat 'Van vlinders, bloemen en vogels' heet, hoewel de titel eigenlijk had moeten luiden: 'Langs dijken en wegen'.

'Wie naar buiten wandelt, om rond te zien naar planten en dieren, zal opmerken, dat geen plant, geen dier geheel op zichzelf leeft. Alles is van iets anders afhankelijk. Planten en dieren vormen even goed als menschen gemeenschappen, die het leven en het voortbestaan mogelijk maken en vergemakkelijken. Zulke 'Levensgemeenschappen' vindt men in slooten en in plassen, op heiden en weiden. Elk van deze heeft zijn eigen fauna, zijn eigen flora, hier arm, daar rijk, naar omstandigheden; maar steeds een geheel uitmakend, waarvan de deelen innig met elkaar in verband staan'. En verder:

Die levensgemeenschappen zullen in hoofdzaak de volgorde der serie boekjes bepalen, waarvan dit het eerste is'.

De boekjes werden niet uitsluitend geschreven voor kinderen, al doet het voorbericht en de liefde voor kinderen, die de beide onderwijzers-auteurs zo kenmerkte, wel vermoeden, dat zij die toch in de eerste plaats op het oog hadden. Ik citeer weer uit het eerder genoemde voorbericht:

'Wat als jongens onze belangstelling wekte of onze aandacht trok, wat in ons den lust wekte, om er meer van te weten, dat zal een hoofdgroep vormen in elk boekje. Dat zullen we aanvullen met veel van wat onze jongensaandacht ontsnapte, en eerst veel later door aanwijzing van anderen, door studie en lectuur, onze opmerkzaamheid kon boeien'.

'De Levende Natuur'

De boekjes werden verslonden en van oud en jong kwamen er reacties en vragen bij de auteurs binnen. zó ontstonden er incidentele banden. Zij wekten, vooral bij Heimans, de gedachte aan het maken van een 'Tijdschrift voor Natuursport', dat tot een blijvender band met een achterban kon bijdragen. Heimans en Thijsse besloten tot het uitgeven van een tijdschrift, dat de voor zichzelf sprekende naam 'De Levende Natuur' zou dragen. Het eerste nummer verscheen in maart 1896 bij de Uitgeverij W. Versluys te Amsterdam, die ook reeds de serie boekjes had uitgegeven. Als derde lid trad tot de redactie van het nieuwe tijdschrift toe J. Jaspers Jr, die eveneens werkzaam was bij het lager onderwijs.

Nog even iets over de naam: 'De Levende Natuur'. Die had Heimans al eerder gebruikt, namelijk voor een 'Handleiding voor het onderwijs in de Natuurlijke Historie (De Levende Natuur) op de lagere school'. Dit boek verscheen in 1893 en naderhand uitvoeriger in 1898 en volgende jaren.

De boekjes en 'De Levende Natuur' hadden alom in het land belangstelling gewekt en gestimuleerd tot het zelf waarnemen in de vrije natuur. De 'Geïllustreerde Flora', die het mogelijk maakte planten te determineren naar betrekkelijk eenvoudige kenmerken, maakte dat waarnemen een stuk gemakkelijker. Er was een begin van een band met anderen, die dezelfde liefhebberij hadden, door 'De Levende Natuur'.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

Prijs per jaar / 4.80.

Niet alleen Amsterdam

In Amsterdam spraken Heukels en Heinsius met elkaar over de oprichting van een natuurhistorische vereniging; in Den Haag had een soortgelijk gesprek plaats, ook tussen twee onderwijzers (H. R. Hoogenraad en D. de Visser Smits). Dat leidde tot de oprichting van een Haagse vereniging op 2 februari 1901. Overigens: in 1899, op 28 november, was daar reeds opgericht de 'Zoöl. Botanische Vereeniging 'Linnaeus'', niet te verwisselen met 'Linnaeus', een jeugdclub op de Christelijke HBS. in Den Haag, die in 1919 werd opgericht en die nog heel lang heeft voortgeleefd als de Afdeling Haag I van de NJN. Ik kon van het lot van de 'eerste' Haagse Linnaeus niets meer vinden, maar in 1902 bestond die vereniging nog.

Vóór er in 1901 in Den Haag een vereniging werd opgericht, was Gouda al voorgegaan ('De Natuursport'; jan. 1901). In dat zelfde jaar richtte F. A. des Tombe, student in de biologie, in Leiden een vereniging op, gevolgd door Groningen en Rotterdam, waar de 'Natuurhistorische Club' voorlopig echter een intiem karakter zou dragen.

Het leefde dus allerwegen en er gebeurde natuurlijk meer dan ik in De Levende Natuur kon achterhalen.

'Amsterdam' had echter het voortouw genomen en daarom keren we terug naar de vergadering van 26 januari 1901 en luisteren in gedachte naar voorzitter Heukels:

De oprichting

'Die lust (om het waarnemingsvermogen te ontwikkelen - Np.) wordt het best opgewekt en wordt bevorderd, als men ziet, dat anderen door hunne onderzoekingen tot merkwaardige waarnemingen zijn gekomen en dit is juist een der groote voordeelen van het aaneensluiten van allen, die met meer of minder kracht hetzelfde willen. Het zien, dat velen moeite doen, prikkelt anderen tot hetzelfde en werkt daardoor de bevordering van de kennis van het leven van planten en dieren in de hand'.

Heukels' woorden vonden weerklank en diezelfde avond werd besloten tot oprichting van een Natuurhistorische Vereeniging, gevestigd te Amsterdam.

In zijn dissertatie 'Leven en werken van E. Heimans' noemt Dr. Fop I. Brouwer de namen van al degenen, die aanwezig waren op de oprichtingsvergadering. Ik neem ze van hem over: Mej. M. Boissevain, de heren B. Boon, J. C. Ceton, A. M. J. Garjeanne, E. Heimans, J. Jaspers Jr., P. N. van Kampen, P. M. Keer, Dr. C. Kerbert, M. L. Q. van Ledden Hulsebosch, Dr. J. C. H. de Meyere, Dr. J. Th. Oudemans, R. A. Polak en Jac. P. Thijsse; uit Bussum de heer C. J. Koning. Adhesie hadden betuigd: Dr. J. C. Costerus, C. J. J. van Hall, Dr. J. C. C. Loman en P. Teunissen te Amsterdam en Dr. H. J. Calkoen uit Haarlem.

Het zijn voor een niet gering deel namen van mensen, die in de eerste helft van de twintigste eeuw een belangrijke plaats in de biologische wetenschap innamen.

Na de formele oprichting moesten er natuurlijk statuten gemaakt worden, maar tegelijkertijd mocht de propaganda voor de gloednieuwe vereniging niet worden vergeten.

Oprichters der NNV

Bovenste rij van links naar rechts:

H. Heukels – Prof. Dr. Hugo de Vries – Dr. H. W. Heinsius

Onderste rij van links naar rechts:

Jac. P. Thijsse – Prof. Dr. A. A. W. Hubrecht – E. Heimans

De tijd was er blijkbaar rijp voor want op de tweede vergadering, die op 23 maart 1901 werd gehouden, was het ledental al tot boven de honderd gestegen!

De conceptie had geleid tot de geboorte van een voldragen en gezond kind, maar het was een Amsterdammertje!

Dat was geen chauvinisme. Op de eerste vergadering werd er reeds gediscussieerd over de vraag of het een Amsterdamse of een Nederlandse vereniging moest worden. Op louter praktische gronden werd tot het eerste besloten, maar het lidmaatschap stond ook voor niet-Amsterdammers open.

In de tweede vergadering kwam deze kwestie wéér aan de orde en toen werd reeds in beginsel besloten, dat Amsterdam moest trachten te komen tot samenwerking met reeds bestaande verenigingen en met andere, die nog opgericht zouden worden.

Om nieuw op te richten verenigingen van dienst te zijn, werden in De Levende Natuur van maart 1901 de statuten in hun geheel overgenomen. Ik citeer alleen de eerste twee artikelen:

Art. 1. De Natuurhistorische Vereeniging, gevestigd te Amsterdam, stelt zich ten doel:

- a. het verspreiden van natuurhistorische kennis, in de eerste plaats onder hare leden, doch ook buiten de vereeniging
- b. het verkrijgen van samenwerking bij de oplossing van vraagstukken op natuurhistorisch gebied.

Art. 2. De vereeniging tracht haar doel te bereiken:

- a. door vergaderingen te houden met voordrachten, demonstraties en bijdragen;
- b. door excursies te houden;
- c. door het aanleggen van bijzondere verzamelingen.'

Een landelijke vereniging

In oktober 1901 verscheen er in De Levende Natuur een oproep van de Amsterdamse vereniging om te komen tot een landelijke organisatie. Sympathisanten werden verzocht zich voor 1 november op te geven bij de secretaris van de Amsterdamse vereniging, Dr. H. W. Heinsius.

Vóór er een landelijke vereniging was opgericht, ontstonden er reeds contacten.

In zijn herdenkingsrede van 1921 zei Heukels daar het volgende van:

'De eene vereeniging zond een uitnodiging tot het bijwonen eener vergadering of excursie of tot het bezoek eener tentoonstelling aan de andere, de verslagen der verrichte werkzaamheden werden over en weer gezonden en zoo ontstond als het ware van zelf de behoefte aan nadere aaneensluiting'.

Zó kwam de vergadering van 27 december 1921 in de Koningszaal van Artis tot stand.

Ik citeer uit De Levende Natuur van januari 1902:

'In een der zalen van Natura Artis Magistra te Amsterdam had gisteren een bijeenkomst plaats van het bovengenoemde (Amsterdamse - Np) bestuur met afgevaardigden van Gouda, Den Haag, Haarlem, Leiden en Schoonhoven. Ook was tegenwoordig prof.

Mac Leod uit Gent namens het Kruidkundig Genootschap 'Dodonaea', die de verblijvende mededeeling deed, dat zeker vele Belgische beoefenaars der natuurlijke historie zich zullen aansluiten bij een Nederlandsche Vereeniging als die wordt opgericht. Ook Groningen had een afgevaardigde gezonden; vermoedelijk zal de vereeniging daar zich aansluiten en van Utrecht wordt hetzelfde verwacht.'

Voorzitter was Heukels. Ik citeer hem weer uit De Levende Natuur van januari 1902:

'De band, die de verschillende afdeelingen moet samenbinden, kan bestaan: in de uitgave van een correspondentieblad, dat maandelijks zou kunnen verschijnen; in het houden van algemeene vergaderingen. Bovendien zou de vereeniging tal van zaken kunnen ter hand nemen, beter dan plaatselijke verenigingen dat kunnen doen, b.v. het stichten van een bibliotheek ten dienste van de leden; het tot stand komen van een Nederlandsche nomenclatuur van de planten; het doen van pogingen om terreinen te beschermen, die uit een natuurhistorisch oogpunt van belang zijn; het maken van collectiën die aan personen of afdeelingen rondgezonden kunnen worden; het verkrijgen van voordeelige voorwaarden voor de intekening op natuurhistorische tijdschriften en bij den aankoop van boekwerken enz.'

Doelstellingen

Met algemene instemming werd besloten een Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging op te richten en de voorgestelde statuten werden aanvaard.

Uit de rede van Heukels bleek al, dat de taken van de landelijke vereniging andere waren dan die van de lokale afdelingen, die hun eigen werkwijze konden blijven bepalen.

Als laatste citaat van deze vergadering geef ik de doelstelling, zoals die in de statuten was omschreven (weer ontleend aan Dr. Fop I. Brouwer: Leven en Werken van E. Heimans):

- a. Het verspreiden van de kennis der natuurlijke historie, in de eerste plaats onder hare leden, doch ook buiten de vereniging;
- b. het steunen van pogingen, die kunnen leiden tot oplossing van natuurhistorische vraagstukken;
- c. het aanwenden van pogingen om terreinen, die uit een natuurhistorisch oogpunt belangrijk zijn, te beschermen;
- d. het bevorderen van het onderling verkeer tussen de verschillende beoefenaren der natuurlijke historie.

Het Amsterdammertje was een Nederlander geworden en dat gebeurde dus op 27 december 1901, de verjaardag van de huidige KNNV, maar het verklaart ook hoe het komt, dat Amsterdam en verscheidene andere afdelingen hun 80-jarig bestaan eerder herdachten dan de landelijke vereniging.

Aan het werk

In het begin van 1901 werd er, ter vervanging van het voorlopige bestuur, een definitief bestuur gekozen. Hoewel het niet in mijn voornemen ligt alle besturen, die er in tachtig jaar geweest zijn, te vermelden, meen ik, dat we voor dit eerste hoofdbestuur een uitzondering moeten maken.

Het was als volgt samengesteld:

H. Heukels (Amsterdam), voorzitter
Prof. J. MacLeod (Gent) ondervoorzitter
Dr. H. W. Heinsius (Amsterdam), secretaris
Dr. H. J. Calkoen (Haarlem), 2de secretaris
Prof. E. Verschaffelt (Amsterdam), penningmeester
H. Ouderkerk (Gouda), bibliothecaris
Jac. P. Thijsse (Bloemendaal), conservator
Dr. H. Burger (Groningen), redacteur
E. Heimans (Amsterdam), redacteur.

Vier van hen (Heukels, Heinsius, Heimans en Thijsse) hebben een heel lange staat van dienst in het hoofdbestuur gehad. Heimans overleed al vroeg (1914); de drie anderen werden geëerd door hen het erelidmaatschap te verlenen.

Ik heb hier een ogenblik gearzeld: moest ik trachten om chronologisch alle goede daden van de elkaar opvolgende hoofdbesturen te loven en de slechte te laken of moest ik vertellen hoe het in de vereniging reilde en zeilde. Ik heb voor het laatste gekozen. U komt dus in mijn verhaal 'het hoofdbestuur' lang niet altijd tegen. Het was er echter altijd en het was in doorsnee paraat. Ik geef wel even de namen van de voorzitters en van de ereleden van de Vereniging.

Voorzitters KNNV

H. Heukels	1901-1917
Dr. H. W. Heinsius	1917-1922
Dr. J. v. Burkom	1923-1949
J. A. Nijkamp	1949-1967
Ir. M. P. Oosterkamp	1968-1976
Ir. W. F. v. Vliet	1976-1978 (waarnemend)
Prof. Dr. Ir. F. H. Fockens	1978-

Ereleden

Artikel 4 der Statuten:

Ereleden kunnen zijn zij, die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de vereniging of voor het door deze beoogde doel.

1. Prof. Dr. Hugo de Vries	1903	† 1935
2. H. Heukels	1919	† 1936
3. H. W. Heinsius	1923	† 1939
4. H. R. Hoogenraad	1933	† 1956
5. J. B. Bernink	1946	† 1954
6. Dr. Joh. H. van Burkom	1948	† 1967
7. H. S. van Burkom-Bakker	1948	† 1964
8. F. Ruinen	1952	† 1974
9. C. Sipkes	1954	
10. Prof. Dr. W. M. Docters van Leeuwen	1957	† 1960
11. Jan G. Sloff	1960	† 1979
12. Dr. A. B. van Deinse	1961	† 1965
13. H. Kleyn	1961	† 1976
14. Ir. George P. Ittmann	1961	† 1968
15. G. D. Swanenburg de Veye	1961	† 1981
16. J. A. Nijkamp	1962	
17. Dr. Fop I. Brouwer	1967	
18. M. J. C. Kolvoort	1967	
19. Prof. Dr. D. M. de Vries	1971	† 1979
20. J. Landwehr	1977	
21. D. M. Semler	1977	

Maandblad 'Natura'

de band, die de verschillende afdelingen moet samenbinden . . .

'Maandblad'

We zagen, dat Heukels als band, die de verschillende afdelingen moest samenbinden, dacht aan een correspondentieblad, dat maandelijks zou moeten verschijnen.

Wie in 1901 het idee opperde om te komen tot een 'correspondentieblad', dat de natuurliefhebbers in het land met elkaar in contact moest brengen, dacht natuurlijk aan De Levende Natuur en dat zeker in een gezelschap, waar Heimans en Thijsse een belangrijke plaats innamen.

Ik denk, dat Heimans en Thijsse hun maandblad niet hebben willen binden aan een enge kring terwijl anderzijds de nog prille NNV haar leden niet wilde verplichten zich op DLN te abonneren. Dat er echter een band tussen DLN en de nieuwe vereniging moest bestaan, lag voor de hand.

De firma Versluys, uitgever van DLN, bood aan een 'Maandblad van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging' te verzorgen en dat als 'bijlage' toe te voegen aan DLN. Leden van de NNV, die geen abonnee zijn op DLN, krijgen het 'Maandblad' afzonderlijk toegezonden.

Het Maandblad droeg helemaal het stempel van een verenigingsorgaan: het had een eigen redactie en het bevatte inderdaad ook echt 'verenigingsnieuws'. De eerste redacteuren waren Dr. H. Burger te Groningen en E. Heimans te Amsterdam.

Exemplaren van dit Maandblad zijn intussen zeldzaam geworden. Wie ze wil raadplegen moet terecht bij het 'Archief' van de KNNV, dat in Enschede berust. Er worden geen stukken uitgeleend. Ze kunnen ter plaatse (na voorafgaande afspraak) worden ingezien en in bepaalde gevallen kunnen er, tegen betaling, fotocopies van geleverd worden (adres Natuurmuseum, M. H. Tromplaan 19, 7511 JJ Enschede).

Kijken we de nummers van het Maandblad door, dan zien we, naast 'Mededelingen van het Hoofdbestuur' en, dikwijls uitvoerige, verslagen van excursies en lezingen, rubrieken voor 'Ruilverkeer', die vaak betrekking hebben op verzamelen, maar ook op het ruilen van planten in droge (herbarium-)toestand als levend voor de tuin, voor uitwisseling van vlinderpoppen en wat niet al. De NNV is nog echt een vereniging van verzamelaars. Daarnaast biedt het blad de mogelijkheid om inlichtingen te vragen over studieboeken en andere werken, die voor de ernstige liefhebber van belang zijn. Het 'Maandblad' is een echt 'correspondentieorgaan': een blad, dat 'onbekenden', die lid zijn van dezelfde vereniging, samenbindt. Feitelijk een ideale toestand.

Om het contact te vergemakkelijken worden afdelingsgewijs de namen van nieuwe leden opgenomen en verschijnt er ieder jaar een complete ledenlijst.

Het 'Maandblad' voldeed goed, maar het had één bezwaar: de verschijningsdatum was nogal eens aan wisseling onderhevig. Voor DLN was dat niet zo erg, maar voor

MAANDBLAD

DER

Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging.

Redactie: Dr. H. BURGER, Groningen en E. HEIMANS, Amsterdam.

2e JAARGANG. OCTOBER 1903. N°. 5.

No. 199. 14 Januari. Jaargang 1916, No. 1.

NATURA

Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging
onder redactie van H. R. HOOGENRAAD en Dr. W. G. N. VAN DER SLEEN
Dit blad verschijnt den 1sten en 3den Vrijdag der

Maat en Tijdschriften ter aankondiging, aanmeldingen, vragen en antwoorden, berichten, inlichtingendiensten is te zoeken bij H. R. HOOGENRAAD, 30^e de November. Wijkwijzen in de Landnuttig door de leden zelf bij den hand door deuren bij den Drukker, Etc. — Verlagen van de Afdeelingen, Aankondigingen en alle overige stukken bij Dr. W. G. N. VAN DER SLEEN, de Heemstede.

Opmærkingen en Meezingen in sake der bezorging van Natura te vinden bij Secretaris der Vereeniging, Dr. H. W. HEDIGER, P. C. Weverstraat 144, A.

Bewaart dit nummer

MEDDEELINGEN VAN HET HOOFDEBUREAU.

De Afdeelssecretarissen gelieven een exemplaar van te zenden aan alle in den loop van het jaar trekkende tevens hiertoe een aantal exemplaren extra.

1. VERKIEZINGEN.

A. De Afdeelingen worden uitgenoodigd vóór 1 Maart A.G. Secretaris drie kandidaten op te geven voor lid van het volgende periode afrede, aan het einde van 1914, van de E. KARVEE, H. HEUKELS en H. R. HOOGENRAAD; allebaar, maar de Meer HEUKELS wensch hiervoor niet in te komen.

B. De Afdeelingen worden uitgenoodigd vóór 1 Maart

overzagen tot zitting van natuurvoorwerpen
ter JAC. P. THIJSSÉ, te Bloemendaal.
of studieboeken, enz. te verkrijgen bij
H. Leidse Vaart 58, Haarlem.

164 der school. Schotenvingel 65.
15. Oudekerkplein 2.

No. 221. 15 Februari. Jaargang 1917, No. 2.

NATURA

Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging
onder redactie van Dr. J. H. VAN BURKUM en Dr. W. G. N. VAN DER SLEEN.
Dit blad verschijnt den 1sten van elke maand.

Maat en Tijdschriften ter aankondiging, aanmeldingen, vragen en antwoorden, berichten, inlichtingendiensten is te zoeken bij H. R. HOOGENRAAD, 30^e de November. Wijkwijzen in de Landnuttig door de leden zelf bij den hand door deuren bij den Drukker, Etc. — Verlagen van de Afdeelingen, Aankondigingen en alle overige stukken bij Dr. W. G. N. VAN DER SLEEN, de Heemstede.

Opmærkingen en Meezingen in sake der bezorging van Natura te vinden bij Secretaris der Vereeniging, H. R. HOOGENRAAD, Kruijnse Kerktuist 41, Dordrecht.

AANKONDIGINGEN VAN DE AFDEELINGEN.

GRONINGEN. HUISHOUDELIJKE VERGADERING op Woensdag 21 Februari 's avonds 8 uur in het Concertgebouw. a. Voordracht over 'Varena,' door de H.H. Prof. Dr. A. van Velsen en Dr. J. Bortoe.

Amsterdam. v. d. Secretarisse.
verantwoordelijkheid v. d. Pensingssecretarisse.
d. afgevaardigde naar de Verenigingsvergadering van 11 Maart, Secretaris.

M. EXCURSIE op Zondag 18 Februari, Strandweg Zandvoort—Vandaele, onder leiding van E. S. M. 's morgens 9 uur van het Heerenshok, met frische schakken bij de Remise Leidse Waterpoort op zaterdag 24 Februari des avonds 8 uur in de Brakken, Grote Markt Haarlem.
alle zaken.
met kritiekbelden over de rol en hare werkzaamheden.

Eerste Jaargang. 20 April 1906. No. 2.
Secretaris der Vereeniging: Dr. H. W. HEDIGER, Voedelinckstraat 10, Amsterdam.

NATURA

Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging.

ORDER REDACTIE VAN

Dr. H. J. CALKOEN en J. JASPERS Jr.

URgever: W. VERSLUYS.

Dit blad verschijnt den 1sten en 3den Vrijdag der maand.
Kosteloos voor de leden. Voor intekenaars f 3.— per jaar.
Afzonderlijke nummers voor de leden 9 cent, in den handel 10 cent.

Stukken, behorende tot de komst, saterlijk Donderdag, 8 dagen vóór het verschijnen en wel: Stadsverleggen en Afdeelsvergaderingen aan Dr. H. J. Kalkoen, Leidsekerker 106, Haarlem. — Advertentien tegen Aankondigingen van Vergaderingen aan W. Versluys, de Oosterkerkstraat 202, Rotterdam. — Aankondigingen van Vergaderingen met de noodige geaven (zie Nummers Ladenlijsten, Stukken conatent Kweeken, Vermeulen, Ruffen, voorts alle overige stukken aan J. Jaspers Jr., Plantage Soesensgracht 11, Amsterdam.

Onder bezorging van het hoofd-bureau van de Afdeelssecretarissen gaat op 2 Januari '14, voort bij de Afdeelingen van de Vereeniging, op te geven de naam, naam en dus omring, — het aantal leden der Afdeeling, — het adres, waar de lijst, over het bedrag kan zijn.

De stukken, die in druk moeten gaan, slechts aan één stelde te beschrijven.

Men zie de aankondigingen der Afdeelingen Amsterdam, wolle en 's-Gravenhage op bl. 2 en 3 van den omslag.

NATURA
Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging
1926. 15 JANUARI No. 1.
Redactie: A. L. C. A. VAN HURANTER, NEDERLANDSTRAAT
PLAATSWERK, REDACTIE: Dr. J. BORTOE, GRAZINGEN

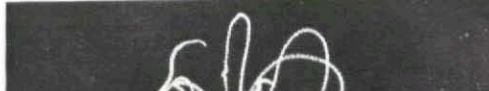
NATURA
ORGaan DER NEDERLANDSCHE
NATUURHISTORISCHE VEREENIGING.
No. 507.

NATURA
ORGaan DER NEDERLANDSCHE
NATUURHISTORISCHE VEREENIGING
Drukker: H. C. VAN HURANTER, BREDA
TWERK REDACTIE:
Dr. J. BORTOE, GRONINGEN
JANUARI 1934
No. 1 (424)

Natura
Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging
APRIL No. 4.
Redactie: A. L. C. A. VAN HURANTER, NEDERLANDSTRAAT
PLAATSWERK, REDACTIE: Dr. J. BORTOE, GRAZINGEN

Natura
Maandblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereeniging
gevoetigt te Amsterdam
januari 1981
KNNV

De afdeeling
wip is afhankelijk van het aantal deelnemers f 155.— per persoon, f 100.— per persoon. Voor f 30.— extra nodig. Dit laatste bedrag bij EC sturen, waar op het schip voldoende medeleiders, doort over f 20.— over 16 e.

een correspondentieblad, dat aan data gebonden mededelingen bevat, was het wel ernstig.

In het Maandblad van februari 1906 (4e jaargang no. 11) vinden we het volgende bericht:

'Bij haar voortdurende groei voldoet het *Maandblad* niet meer aan de behoefte: hieromtrent bestaat weinig verschil van gevoelen. Te beginnen met 1 april 1906 zal nu, bij wijze van proef, *tweemaal* per maand het Verenigingsorgaan verschijnen, in 8° formaat en 8 blz. groot'.

Het maandblad had vier jaar onder redactie gestaan van Dr. H. Burger en E. Heimans. Zij legden bij het verschijnen van het nieuwe orgaan hun functie neer.

Natura

Het eerste nummer van het nieuwe blad, *Natura*, verscheen op 6 april 1906. De redactie bestond uit Dr. H. J. Calkoen en J. Jaspers jr.

Ik citeer uit het 'Voorwoord':

'De eerste levensberichten onzer NNV moet men opsporen onder het allerlei der 'Vragen en Korte mededelingen' in deel V en VI van *De Levende Natuur*. Doch een enkele maal worden ze reeds afgezonderd in de 'Verslagen van Natuurwetenschappelijke Verenigingen'. Met deel VII verschijnt ons *Maandblad*, gedeeltelijk zelfs onder eigen redactie, doch ligt nog bij DLN in. Thans, nu de scheiding geheel voltrokken is, mag het proces als knopvorming geduid worden; de afsnoering kondigt het heuglijk feit aan, dat de dochtercel de volwassen leeftijd heeft bereikt'.

In dit geval heeft de dochtercel intussen een andere bestemming dan de moeder. *Ons blad zal aan het verenigingsleven gewijd zijn*. Vergaderingsverslagen, berichten, inlichtingen, ruilaanbiedingen en wat dies meer zij, zullen de hoofdinhoud uitmaken. *Sommigen zagen liever een inhoud bestaande uit vrije stof, doch dan had de vereniging geen orgaan en De Levende Natuur nodeloos een mededinger*. (cursivering van mij - Np.) Wel wil de redactie zich beijveren, het nieuwe blad door het plaatsen van enig bijwerk wat aantrekkelijker te maken'.

'Verenigingsorgaan' en 'enig bijwerk': we zullen in het verloop van dit hoofdstuk zien, dat de keuze tussen die twee vele jaren lang de discussies op de Vertegenwoordigende Vergaderingen heeft beheerst. Thans (1981) is het 'bijwerk' de hoofdzaak geworden en is de taak van echt 'verenigingsorgaan' naar het tweede plan verschoven. Dat merk je het best als je moet trachten feiten uit de geschiedenis van de NNV op te sporen.

Denk vooral niet, dat *Natura* in het begin saai was: de verslagen van lezingen en excursies waren vaak heel belangwekkend. Onder het hoofdstuk 'Afdelingen' vindt u daar voorbeelden van. Verder deed *Natura* dienst als convocatie voor de uitingen van verschillende afdelingen.

Het bovengenoemde 'bijwerk', dat 'ons nieuwe orgaan nu en dan met een kleine voorstelling versiert' begint met een mooie foto van de gangen 'van den Bonten Esschenbastkever'. Het was 'gephotografeerd' door wijlen de heer Stomps, de

Jaspers Jacques Jr.
21 sept. 1855-2 jan. 1909

vader van de latere hoogleraar van die naam. Bij de foto stond een bijschrift van een der redacteuren, J. Jaspers jr.

Aan het einde van de eerste jaargang legde Dr. Calkoen zijn functie neer en werd vervangen door R. Luyten.

De nieuwe redactie begon de nieuwe jaargang met het dringende verzoek aan verslaggevers 'niet een stuk voor het notulenboek der Afdeling te schrijven, maar een stukje geschiedenis uit het afdelingsleven te boek te stellen, dat voor de gehele vereniging waarde heeft'.

Hoewel we uit ons orgaan in die dagen een beeld krijgen van een redelijk opgewekt verenigingsleven, waren er ook toen al mensen, die zich bezorgd maakten over de toekomst.

In *Natura* van 18 oktober 1907 kwam ik een artikelje tegen van J. Jaspers, dat de titel droeg: Het Ezeltje. Het gaat over een knaap, die geblinddoekt en achterstevoor op een ezeltje zit.

'Hij houdt de ezel in gang door met een stokje te tikken op dat lichaamsdeel, hetwelk door het oud en eerwaardig gebruik tot het ontvangen van stoffelijke vermaningen is aangewezen. Niemand weet, waar de knaap nog zal belanden; hijzelf wel het allerminst'.

Hij pleit ervoor, dat wij het doel van onze vereniging beter in het oog vatten en dat we 'het ezeltje sturen', niet geblinddoekt achterstevoor, maar recht vooruit kijkend. We moeten het ezeltje dan ook wel voeren! Dat laatste wordt duidelijk als u weet, dat in hetzelfde nummer een verhoging van de contributie wordt aangekondigd!

Na het overlijden van Jaspers in het begin van het jaar 1909 wordt zijn plaats in de redactie ingenomen door Dr. H. Burger.

In 1909 overleed ook Dr. M. Greshoff. In het hoofdstukje 'Fondsen' wordt nader ingegaan op zijn grote verdiensten voor onze vereniging.

In de Vertegenwoordigende Vergadering, die op 27 december 1909 in Utrecht werd gehouden, 'liep de uitvoerigste discussie over *het orgaan*. Geconstateerd kon worden dat de toon, waarop over *Natura* gesproken werd, zachter was dan vroeger, zelfs vaak van waardering getuigde'. Naast leden, die de verslagen in *Natura* wilden afschaffen, waren er anderen, die ze juist wilden handhaven.

In het februari-nummer van 1910 deelt de redactie mee, dat een drietal hoogleraren, Dr. H. F. Nierstrasz te Utrecht, Dr. Tjaden Modderman te 's Gravenhage en Dr. F. A. F. C. Went te Utrecht zich bereid verklaard hebben referaten te maken voor Natura van artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften, die zich daartoe lenen. Van Prof. Nierstrasz en Prof. Went hebben er in de volgende jaren heel wat referaten in Natura gestaan. Het was voor een deel van de leden beslist wel een verrijking van de inhoud van het orgaan.

In 1911 neemt H. R. Hoogenraad de plaats van R. Luyten in de redactie in. In 1914 keert R. Luyten weer terug in de redactie omdat Dr. Burger zich genoodzaakt gezien had ontslag te nemen als lid van het hoofdbestuur.

In Natura van 28 augustus 1914 komt het droeve bericht voor van het plotseling overlijden van E. Heimans in Gerolstein, 53 jaar oud. Als bijvoegsel vinden we een goed portret van de overledene.

De plaats van Heimans in het hoofdbestuur werd ingenomen door W. G. N. van der Sleen. In dit nummer van 9 april zien we, dat hij de plaats van Luyten in de redactie heeft ingenomen.

Op de Vertegenwoordigende Vergadering van 28 december 1915 in Amsterdam komt, oudergewoonte, Natura weer uitvoerig ter sprake. De discussie spitst zich weer toe op de verslagen: helemaal geen verslagen, wel verslagen, maar daaruit de eenvoudigste dingen weglaten enzovoorts. Thijsse betoogde, dat de eenvoudige dingen juist gehandhaafd moesten worden omdat die een groot deel van de leden het meest aanspreken.

Het nummer van 17 november 1916 vertoont iets bijzonders. In een kader is een der vier sluitzegels geplakt, die het hoofdbestuur heeft laten maken om propaganda voor natuurbescherming te maken.

In datzelfde nummer staat de nieuwe samenstelling van het hoofdbestuur. We zien hieruit, dat Luyten de redactie weer verlaat en dat zijn plaats met ingang van 1 januari wordt ingenomen door Dr. Joh. H. van Burkom, die juist tot lid van het hoofdbestuur was gekozen.

Vanaf het verschijnen in 1906 was Natura een tijdschriftje geweest, dat tweemaal per maand verscheen. De stijging van de druk- en papierkosten maakten het echter onmogelijk om op deze weg voort te gaan. Op voorstel van Des Tombe werd daarom besloten Natura voortaan éénmaal per maand te doen verschijnen wat gepaard kan gaan met een verbetering van het uiterlijk en wellicht ook van de inhoud.

Het eerste nummer in 1917 (15 januari) heeft een geel omslag en de naam Natura is verwerkt in een cliché, dat echter geen genade kon vinden in de ogen van de leden. Het verdween dan ook reeds op de omslag van het volgende nummer.

In het eerste nummer ontvouwt de nieuwe redactie haar plannen voor de toekomst. Naast de gebruikelijke mededelingen van het hoofdbestuur en de redactie komt er een rubriek 'Uit de Afdelingen'. Hierin zal de redactie een uittreksel geven van de binnengekomen verslagen waardoor ruimte in het blad wordt gewonnen. Door de

uitvoering van dit plan nam de waarde van Natura bij de bewerking van dit boek sterk af: de verslagen werden onpersoonlijk, weinig geïnspireerd en ze misten juist de bijzonderheden, die je in de verslagen als bronnen van de historie zo graag zou zien.

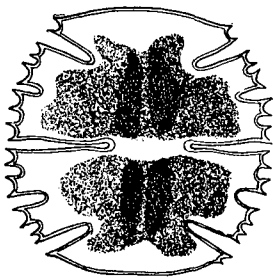
De rubriek 'Referaten' bleef gehandhaafd en werd zelfs uitgebreid tot de Nederlandse tijdschriften De Levende Natuur en De Natuur.

Ten slotte komt er een rubriek 'Kleine Mededelingen'. De redactie hoopt, dat de leden die zullen vullen met tal van belevenissen in de natuur. In die Kleine Mededelingen zouden ook aanwijzingen gegeven worden over wat er in een bepaalde tijd van het jaar buiten te beleven valt. Dat leek mij een heel nuttig voornemen. Het is helaas niet tot uitvoering gekomen, tenzij u de volgende 'Mededeling' daartoe ook zou willen rekenen.

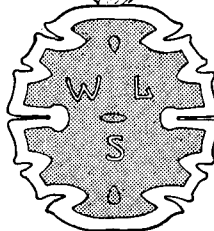
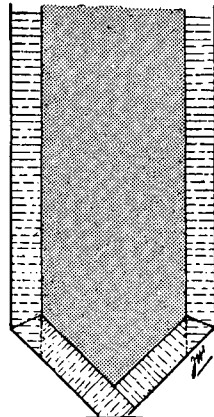
'Voor de paddestoeleneters vormt in deze dure tijden het fluweelpootje, Collybia velutipes, een waar buitenkansje. Deze soort kan alleen verwisseld worden met het alom bekende zwavelkopje, Hypholoma fasciculare, dat echter een droge, taaie hoed, donkere plaatjes en een gele, onbehaarde steel heeft, terwijl bij Collybia de hoed sappig en kleverig is, de plaatjes altijd geel-wit en de steel aan de basis blauwzwart en sterk fluweelachtig'.

In de mededeling staat verder waar het fluweelpootje te vinden is, maar ook op welke wijze je het het best kunt bereiden. Zij is ondertekend door Cath. Cool.

Natura van december 1980 was gewijd aan 'de jonge Heimans', Prof. Dr. J. Heimans. We vinden van hem in Natura van 15 februari 1917 al een referaat van een uitgebreider artikel van zijn hand over 'De Ridderkruisen van Oisterwijk' waarvan er één (Micrasterias) later model zou staan voor het insigne van de NJN. Zie Natura, december 1980.

Het Ronde Ordekruis; *Micrasterias truncata*.

Ontwerp van J. Heimans voor een ordeteken of clubinsigne naar *Micrasterias truncata* (uit: *De Levende Natuur* 21 [1916] blz. 305).

In het nummer van 15 april van hetzelfde jaar komt op de omslag de eerste handelsadvertentie voor. Toch zou het nog enkele jaren duren vóór advertenties echt een bron van inkomsten voor Natura werden.

Financieel begon de zaak spaak te lopen en in het nummer van 15 november vinden we een oproep 'Aan mijn medeleden.' van de hand van de secretaris van de Afdeling Rotterdam, F. A. des Tombe. Ik haal hieruit aan:

'Natura heeft financiële steun nodig!

'Natura moet behouden blijven, moet worden uitgebreid tot een Orgaan, de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging waardig!

Zoals zo vaak bleef dit toch min of meer de stem eens roepende in de woestijn.

Met ingang van het jaar 1919 volgt Dr. J. Botke Van Burkom op als redacteur. Op de jaarvergadering van 1918 was er vrij veel lof voor Natura, maar de Afdeling Breda stelde voor om de post Natura op de begroting sterk in te krimpen, desnoods door het maar eens in de 2 à 3 maanden te doen verschijnen. De afgevaardigde dreigde zelfs met afscheiding van de grote vereniging! Hij kreeg gelukkig geen medestanders.

Op de VV van 30 december 1919 kwam Natura natuurlijk weer aan de orde.

'Veel woorden en veel tijd zijn er gebruikt om Natura af te breken, op te bouwen, te hervormen en allerlei voorstellen doorkruisten de lucht. De kosten voor het orgaan stegen in één jaar met 40%.

Eindelijk kwam men overeen van Natura de omvang te beperken, de verslagen te bekorten en mededelingen (stukjes) als aanvulling te laten dienen en met de uitgave te zien het zover te brengen dat er, door af en toe te beperken toch 12 nummers konden verschijnen.'

Met ingang van het nieuwe jaar neemt F. A. Des Tombe de plaats van Dr. Botke in in de redactie.

De gevolgen van de besluiten van de VV waren goed merkbaar. de verslagen werden heel sterk bekort en de totale omvang liep sterk terug. Over het gehele jaar 1920 was dat 64 pagina's tegen 108 in het voorgaande jaar! De 'stukjes' waren dikwijls zeer de moeite van het lezen waard, maar het aantal leden, dat hieraan meewerkte, bleef klein.

In het begin van 1921 staat Van der Sleen zijn plaats in de redactie af aan Dr. J. Botke. Ingevolge een besluit van de VV zal Natura voortaan weer uit 16 pagina's tekst bestaan terwijl het bovendien in een wat grotere letter zal worden gedrukt. Dat kwam inderdaad aan de leesbaarheid zeer ten goede. Aan de afdelingssecretarissen wordt gevraagd de verslagen van lezingen en excursies kort te houden. Ze worden dan weer in hun geheel geplaatst.

Des Tombe was een bijzonder actieve man met een groot aantal relaties en dat is duidelijk te merken aan het aantal advertenties in Natura. Een nieuwigheid is, dat de redactie in voorkomende gevallen een klein honorarium voor artikeltjes kan betalen. Ik krijg niet de indruk, dat dit schrijvers heeft aangetrokken, die tevoren niet in Natura publiceerden.

Dr. Jac. P. Thijsse

De redactie heeft in dat jaar heel veel tijd in Natura gestoken en dat gold vooral voor Des Tombe. Het moet voor hem dan ook ontmoedigend geweest zijn, dat er in de VV te Rotterdam, waar het twintigjarig bestaan van de NNV enigszins feestelijk werd herdacht, weer 'gedram' over Natura ontstond. Verschillende vertegenwoordigers van afdelingen drongen weer aan op beperking of zelfs op opheffing. De besprekingen in een vergadering vertonen soms een wonderlijk verloop. Aan het eind van de besprekingen over het punt Natura komt de afgevaardigde van de Afdeling Hengelo, de heer Verhagen, die vraagt 'waarom het HB, als de post Verenigingsorgaan eigenlijk nog niet voldoende is, niet met een flinke contributieverhoging komt'. Hij dringt erop aan, dat het HB dat op de volgende vergadering zal doen. Hij wordt niet uitgejouwd, integendeel! Als de voorzitter aan de vergadering vraagt of dit ook haar wens is, klinkt er een flink applaus en komt er geen verzet. Als klap op de vuurpijl dankt dan de heer Sasburg (wiens kwaliteit ik niet in Natura kon vinden) de tegenwoordige redactie voor het vele, dat zij in het afgelopen jaar aan de verbetering van Natura heeft bijgedragen!

Helaas durfde het HB het op de volgende VV, die in Haarlem gehouden werd, niet aan om met een voorstel tot contributieverhoging te komen. Jammer: daardoor bleef het toch een beetje sukkelen met Natura.

Des Tombe deelt op die vergadering (1922) mee, dat hij in het komende jaar niet meer zoveel tijd aan Natura zal kunnen geven als in de voorbije jaren.

We kijken nog even in de jaargang 1922. In het nummer van 15 juni staat, dat Thijsse tot ere-doctor benoemd zal worden aan de Universiteit van Amsterdam. In het nummer van 15 november wijdt voorzitter Heinsius daaraan een artikeltje. Daarin is ook een portret van Thijsse opgenomen.

In het nummer van 15 oktober wordt de volgende VV aangekondigd en tegelijkertijd wordt de agenda gepubliceerd. Er zijn weer vele voorstellen met betrekking tot

Natura. Zij variëren van opheffen zonder meer, opheffen en in plaats van Natura weer een inlegvel in De Levende Natuur, minder verslagen en meer artikeltes enzovoorts. Een liedje zonder eind!

De Afdeling Amsterdam stelt voor om van Natura weer het echte 'verenigingsblad' te maken wat het vroeger was. Nú worden de, te beknopte, verslagen niet meer gelezen en de rest boezemt te weinig belangstelling in en kan toch niet concurreren met De Levende Natuur.

Is het vreemd, dat Des Tombe in het nummer van 15 december meedeelt, dat hij als lid van het hoofdbestuur wenst af te treden?

Voorlopig neemt Van der Sleen zijn plaats in de redactie weer in. Het aantal advertenties in Natura neemt echter af met alle financiële consequenties van dien . . .

Intussen was A. L. C. A. van Nijnanten (secretaris van de Afd. Breda) gekozen tot lid van het hoofdbestuur en met ingang van 15 september 1924 neemt hij de plaats in van Van der Sleen in de redactie van Natura.

Op de VV van 1923 was de wens geuit in Natura bibliografieën op te nemen over schillende plant- en diergroepen. In de loop van 1924 wordt al aan die wens tegemoet gekomen. Er verschijnen bibliografieën over gallen, mossen, algen en paddenstoelen. In de komende jaargangen wordt dat uitgebreid.

Van Nijnanten ontpopte zich niet alleen als een goed organisator (dat had hij al in zijn afdeling bewezen), maar ook als een ambitieuze en harde werker met redactionele gaven. Hij zal tot in de Tweede Wereldoorlog toe een duidelijk stempel op Natura drukken. De kritiek, die ik later in dit verhaal zal moeten uiten, doet aan deze waardering niets af.

Van Nijnanten was in mijn ogen de eerste redacteur, die een plan maakte voor een aantal nummers en die dan kopij ging werven. Dat komt het duidelijkst uit in de vele 'thema-nummers', die onder zijn redactie verschenen.

In het januari-nummer van 1925 deelde het HB mee, dat het besloten had de Vertegenwoordigende Vergadering in 1925 niet te houden in de winter, maar te doen samenvallen met het congres, dat met de Pinksterdagen in Maastricht zal worden gehouden. Van Nijnanten reageerde hier prompt op met een 'Zuid-Limburg nummer' van Natura (15 april 1925). Op de VV wordt hem hier lof voor toegezwaid en hem aangeraden op deze weg voort te gaan. De Afd. Den Haag informeert of er geen speciaal nummer kan komen over phaenologie, een tak van wetenschap, die erg in de belangstelling staat. Het nummer van 15 februari 1926 was inderdaad aan dat onderwerp gewijd. Het bevatte bijdragen van erkende deskundigen. Vóór het echter zover was, had Van Nijnanten ter gelegenheid van de opening van Thijsse's Hof gezorgd voor een apart Thijsse-nummer met bijdragen van Botke, Heinsius, de Vletter, Schierbeek, Jan Strijbos, Van Tienhoven, Van der Sleen en Cath. Cool, die allen een facet van de figuur Thijsse belichtten.

Natura, dat reeds jarenlang met een geel omslag verscheen, is vanaf juni 1926 in een wat steviger grijs omslag gestoken. Op de voorkant staan ook geen advertenties meer.

In 1926 vierde de Afdeling Rotterdam op grootse wijze haar 10-jarig bestaan. Met meer dan 500 leden was ze uitgegroeid tot de grootste van het land. In het decembernummer versloeg de algemeen secretaris van het hoofdbestuur, Chr. H. J. Raad, dit

feest op enthousiaste wijze en hij bracht warme hulde aan Des Tombe, die hij karakteriseerde als 'L'organisateur des victoires!' Tragischer kon het moeilijk: in hetzelfde nummer komt, ook van de hand van Raad, een 'In memoriam Des Tombe' voor. Binnen veertien dagen na het feest, waar hij zo geglorieerd had, werd hij ten grave gedragen. Een acute blindedarmonsteking had een einde gemaakt aan een heel vruchtbaar leven. Behalve Rotterdam richtte hij nog drie andere afdelingen op.

In het januari-nummer vertelt de voorzitter van de afdeling Rotterdam iets uit het leven van deze man waarmee hij, eerst in Leiden en later in Rotterdam, zo prettig had samengewerkt.

Een der idealen van Des Tombe was de oprichting van een Natuurhistorisch Museum in Rotterdam. Negen maanden na zijn dood stond in Natura (15 september), dat de Vereniging tot Oprichting en Instandhouding van een Natuurhistorisch Museum in Rotterdam was opgericht. Het bestuur kwam nagenoeg overeen met dat van de afdeling.

In het oktober-nummer van dat jaar komt weer een 'In memoriam' voor, nu gewijd aan Dr. Coenraad Kerbert, de directeur van Artis, die vanaf de oprichting de NNV, in het bijzonder de Afdeling Amsterdam, grote diensten bewees, vooral bij de organisatie van tentoonstellingen. Hij was ook de man waarbij Heimans en Thijsse en al die natuurliefebbers van het eerste uur nooit tevergeefs aanklopten.

Negen maanden later zien we in Natura weer een droef bericht: Catharina Cool is overleden. Zij heeft vooral bekendheid gekregen als de mycologe, die door het leiden van excursies, het helpen bij het op naam brengen van paddestoelen, vooral op tentoonstellingen, het stimuleren, ook van jongeren, (zie Sipkes in het nummer van 15 augustus) en heel in het bijzonder door het in samenwerking met Van der Lek maken van het bekende Paddestoelenboekje. Vele jaren was zij bestuurslid van de Afdeling Haarlem en enkele jaren lid van het hoofdbestuur. Haar heengaan was een groot verlies.

Er waren ook prettiger berichten: in december 1926 was Jac. P. Thijsse ter gelegenheid van het zilveren jubileum van de NNV het vierde erelid geworden.

Verheugend was ook, dat er op het congres in Assen in 1927 niet gezeurd werd over Natura. De vergadering was niet erg belangrijk. Uit het verslag: 'Er werd geen enkele maal gestemd. Wel gelachen!' – Dat mocht ook wel eens!

De redacteur was, zoals we al zagen, ook secretaris van de Afdeling Breda en het ligt voor de hand, dat het Breda-nummer, dat in verband met het congres 1928 te Breda werd uitgegeven, heel veel informatie bevatte.

Er was bij dit congres een goede gelegenheid om te kamperen en daar werd ook vrij veel gebruik van gemaakt. O.a. waren daar Dr. Van der Sleen en Jan Sloff, die in die dagen verscheidene excursies leidden. In het verslag van Van der Sleen staat: 'Om zeven uur schiet Sloff uit z'n slof'. Jan Sloff reageerde op deze weinig oorspronkelijke opmerking met: 'Nee, uit z'n krabbegat'. Zo heette namelijk de tent van Sloff en de naam spreekt pas als we weten, dat Bergen op Zoom in de volksmond Krabbegat heette en dat Sloff daar vandaan kwam. Overigens: die naam heeft

*Congres Haarlem (1929).
Bekijken van strandvondst. In het midden Jan Strijbos.*

niets te maken met krabben maar alles met meekrap, de plant, die terwille van de verfstof vroeger veel in Zeeland, vooral ook in de omgeving van Bergen op Zoom, geteeld werd.

Ik herinner me, dat ik zelf op dat congres was en dat ik, met een aantal anderen, met de paardentram van Breda naar Ginneken gegaan ben, als ik het nog goed weet voor het bijwonen van een excursie onder leiding van de houtvester Tutein Nolthe-nius.

Het laatste nummer van de jaargang 1928 was gewijd aan 'Mieren'. Het bevatte mooie artikelen van bekende mensen als Raignier, Wasmann, Buytendijk en Stärcke. Thema-nummers waren onder Van Nijnanten zo 'gewoon' geworden, dat ik ze nu slechts vermeld als ze over een onderwerp gaan, dat in de tekst aan de orde komt. Alle nummers worden overigens in chronologische volgorde aan het einde van dit hoofdstuk vermeld.

Van lieverlede waren er ook 'vaste medewerkers' gekomen. Ik noem in het bijzonder Ir. J. L. van Soest, die vrij regelmatig bijdragen leverde over plantengeografie waarbij telkens één bepaalde plant bij de kop genomen werd.

In *Natura* van 15 januari 1929 deelde de redacteur mee, dat de lezers in dat jaar

mochten rekenen op artikeltjes van Jan Strijbos over het waarnemen en fotograferen van vogels in de komende maand. Ik vermoed, dat ze veel gelezen zijn. De stukjes hadden tot titel 'Met de kijker'. Om u iets van de sfeer te laten proeven, citeer ik uit de periode 15 januari-15 februari:

'In de laatste helft van januari worden kapmeeuwen met gedeeltelijke of geheel donkere kop al talrijker, de eerste zomerkleedkapjes zien we omstreeks Sint-Nikolaas. (De in de steden overwinterde kapmeeuwen zijn meestal iets later dan die welke zich langs de kust ophouden). Let op de verhouding tussen jong en oud; in de stad is plm. $\frac{1}{2}$ gedeelte jong, langs de kust is hun aantal meestal geringer, namelijk $\frac{1}{10}$ - $\frac{1}{20}$ deel'. Ik ga ze vast nogeens lezen en 'controleren'.'

Aan de buitenkant heeft Natura een wijziging ondergaan: het nogal saaie grijze omslag wordt nu gesierd door een pentekening van S. Baruch te Haarlem.

In het nummer van 15 april wordt voor de eerste keer melding gemaakt van het 'Nederlands Leiderskamp voor Natuurstudie'. Elders vindt u daar meer over in dit boek.

In ieder nummer van Natura staat feitelijk wel iets waarop je nu, na vele jaren, nog eens de aandacht zou willen vestigen, meestal vanwege de historische, soms echter ook vanwege de actuele waarde. Het is echter niet de bedoeling, dat dit boek een bloemlezing moet zijn uit bijna 75 jaar Natura.

Vergelijk ik Natura uit de eerste twintig jaren met die van rond 1930 dan moet ik vaststellen, dat de waarde als verenigingsorgaan (mededelingen, verslagen enz.) steeds kleiner geworden is maar dat, omgekeerd evenredig, de waarde van de artikelen sterk steeg.

Het eerste nummer van het jaar 1932 opent met een 'aan de leden' van de algemeen voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom. Nadat hij de aandacht gevestigd heeft op 'rampen en tegenspoeden' (we zaten midden in de crisistijd), wekt hij op toch het oog op de toekomst te richten waarin bescherming van de natuur dringend nodig zal zijn.

In het daarop volgende nummer deelde de redacteur mee, dat hij er naar zal streven in elk nummer, naast het verenigingsnieuws en de kleinere mededelingen, één artikel van wat grotere omvang te plaatsen, geschreven door vooraanstaande deskundigen.

In het nummer van 15 maart vraagt Sipkes aandacht voor de bedreiging van het Geuldal door plannen tot het maken van een stuwmeer. In hetzelfde nummer komt gelukkig ook het bericht voor, dat tal van verenigingen te zamen een Commissie hebben opgericht, die zich tegen dit plan, maar ook tegen dergelijke plannen zal verzetten. Het werd de Contact-Commissie, die in de loop van de tijd veel goed werk heeft gedaan.

Op de VV in Utrecht van 3 september 1932 wordt besloten Natura van 16 op 20 pagina's te brengen en van een fleuriger omslag te voorzien. De verslagen moeten korter worden en de boekbesprekingen vervallen.

Het eerste nummer in de nieuwe trant verscheen op 15 januari 1933. Op de beigegele omslag komt iedere maand een andere pentekening te staan. Het blad is op wat

Johannes Bernardus Bernink
(1878-1954)

beter papier gedrukt. Het tweede nummer bevat het trieste bericht, dat het Rotterdams Natuurhistorisch Museum in de avond van 1 februari door brand is geteisterd.

Op de VV in Denekamp hadden de afgevaardigden van Leiden en Haarlem gepleit voor de benoeming van een tweede redacteur, die naast Van Nijnanten de kopij zou beoordelen. De redacteur verzette zich hiertegen en het plan werd voorlopig ingetrokken. Op de HB-vergadering van 15 oktober werd besloten een 'redactie-commissie' van een drietal deskundigen in te stellen. Na enige strubbelingen stelden zich beschikbaar: Prof. Dr. H. J. Jordan, W. H. Wachter en Dr. J. Botke.

Zover ik kon nagaan heeft vooral Jordan zich actief van deze taak gekweten. Bijzonder fraai was het nummer van april 1935. Het was gewijd aan natuurfotografie en het was uitgevoerd op veel mooier papier waarop de foto's goed uitkwamen. Aanleiding tot het verschijnen van dit nummer was de wedstrijd in natuurfotografie, die het hoofdbestuur in het vorige jaar had uitgeschreven. Op de omslag staat de foto, die de eerste prijs won: hop met bellen. Ook de andere bekroonde foto's komen in dit nummer voor.

In het nummer van juni 1935 schreef Van Burkom een 'In memoriam' voor ons eerste ere-lid Prof. Dr. Hugo de Vries.

In het volgende nummer staat een foto van Dr. Jac. P. Thijsse met een gelukwens voor zijn zeventigste verjaardag.

In het nummer van april 1936 staat het bericht, dat ons erelid H. Heukels, mede-

oprichter en van 1901-1917 voorzitter van de NNV op 81-jarige leeftijd in Haarlem was overleden.

Het Rotterdam-nummer, dat in juni 1936 verscheen, had weer een omslag, dat deed denken aan dat van het Fotografie-nummer van een jaar tevoren. Ik heb het vermoeden, dat Van Nijnanten hier een knap spel speelde: door de leden telkens te laten zien hoe het kán de mogelijkheid te krijgen het ook te dóen. Enkele maanden later deed hij dit weer met het mooie en dikke Natuurbeschermings-nummer waarin belangwekkende artikelen staan. Het telde bijna 80 pagina's en het was goed geïllustreerd.

Een maand eerder, dus in september 1936, stond in Natura het bericht, dat twee leden van het hoofdbestuur, J. B. Bernink en Dr. Joh. H. van Burkom, benoemd waren tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Heel jammer voor de redacteur, die zo zijn best deed, is het bericht in het verslag van de HB-vergadering van 7 november 1937, dat Natura door de berooide toestand van de kas met ingang van het volgend jaar weer met 16 i.p.v. met 20 pagina's zal verschijnen; bovendien wordt het aantal nummers per jaar met 1 teruggebracht tot 11. In één opzicht heeft Van Nijnanten blijkbaar zijn wil kunnen doorzetten: het omslag zal voortaan prijken met een foto, die de hele voorkant beslaat. Bij het januari-nummer van 1938, het eerste in deze uitvoering, was dat weer dezelfde foto, die reeds gebruikt was voor het nummer over natuurfotografie.

In januari 1938 begint Fop Brouwer met een nicuwe rubriek: Natuur in januari en zo de maanden van het jaar rond.

In de nummers 2, 3 en 5 van deze jaargang vinden we een aardige discussie over de vraag of spreuwen imiteren. Aan deze discussie wordt o.a. deelgenomen door Thijssen, Jordan, Tinbergen, Wigman, Vijverberg en Tepe, waarbij niet alleen literatuur, maar ook veel eigen waarneming vermeld werd. Jammer genoeg werd de discussie door de redacteur gesloten terwijl een dergelijk actueel onderwerp de mensen juist tot het doen van veel eigen waarnemingen kan brengen.

In het meinummer komt een bericht voor, dat op initiatief van ons HB een landelijke vergadering belegd wordt in het Jaarbeursgebouw in Utrecht op 14 mei 1938 om maatregelen te beramen tegen de steeds groter wordende verontreiniging van natuur en stad. De actie wordt gesteund door de ANWB, de Bond Heemschut, de Commissie voor Heemkunde onder de jeugd en Natuurmonumenten.

Op deze vergadering werd besloten tot het oprichten van een permanent Comité tegen verontreiniging van Natuur en Stad. Onze voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, werd tot voorzitter van dit Comité gekozen. Dit Comité werd tot de Bond tegen Verontreiniging van Natuur en Stad. Hij richtte ook zg. 'natuurwachten' op.

In het nummer van maart 1939 stelt ons hoofdbestuur voor afdelingen van de NNV tegelijkertijd te doen fungeren als Natuurwachtverenigingen. Mede in verband hiermee stelt het HB voor de mogelijkheid te scheppen van een NNV-lidmaatschap met Natura en een zonder Natura om op die manier de contributie te kunnen verlagen voor de velen (?), die aangetrokken worden door het natuurwacht-idee, en die zich bij onze afdelingen zouden willen aansluiten. Het hele nummer is aan de Natuurwachten gewijd.

Dr. J. Botke

Op de VV in Zwolle bleek de animo om de NNV te combineren met de natuurwachten niet groot te zijn. Het werd aan het inzicht van de afdelingen overgelaten om te beslissen of zij hieraan lokaal hun medewerking willen verlenen. Het voorstel om lidmaatschap en Natura van elkaar los te koppelen, werd met grote meerderheid verworpen. Daarmee was in feite ook het lot beslist, over de rol die de NNV bij de organisatie van de natuurwachten zou spelen. Zover mij bekend is, is er nooit een afdeling geweest, die het natuurwachtwerk echt ter hand nam.

In het hoofdstuk 'De NNV en de natuurbescherming' komen we hierop nog even terug.

In het februari-nummer van 1939 komt een kort 'In memoriam Dr. H. W. Heinsius' voor van de hand van Van Burkom. Heinsius was samen met Heukels de man, die de NNV oprichtte. Vanaf de oprichting tot 1916 was hij algemeen secretaris en vervolgens tot 1923 algemeen voorzitter.

In het november-nummer vinden we een 'In memoriam Dr. J. Botke', die ook heel veel voor de NNV heeft betekend.

In mei 1940 werd ons land bezet. Het is logisch, dat het mei-nummer van Natura niet verscheen. Het eerstvolgende is dat van 15 juli 1940. Het was het vijfhonderdste nummer in het totale bestaan van Maandblad en Natura.

Het nummer begint met een voorwoord van de redacteur. Ik citeer hieruit:

‘Thans willen we trachten de arbeid te hervatten, wel neergeslagen door veel ellende, maar niet gebroken door wat over ons kwam en gesteund door de diepe overtuiging, dat vooral in deze tijd juist de natuur aan velen wat opbeuring zal vermogen te geven.

In eerbied herdenken we die leden onzer vereniging, die hun leven gaven ter verdediging van ons hoogste goed of het verloren onder nog droeвер omstandigheden. Mogen de bloemen, die ze zo lief hebben gehad, hun laatste rustplaats dekken’.

In dit nummer kwam een ‘In memoriam J. Sybrandi’ voor. Sybrandi was van 1929 tot 1937 algemeen secretaris van ons hoofdbestuur.

In dit nummer van 15 augustus wenst Van Burkom Thijssse geluk met zijn 75ste verjaardag.

Dit is het laatste in de oorlog verschenen nummer waarboven staat ‘Onder hoge bescherming van H.M. de Koningin’.

Toch was het hoofdbestuur niet terneergeslagen, zijn optimisme moge blijken uit het feit, dat in het korte verslag van de vergadering in Natura van 15 september 1940 staat, dat er een ‘Commissie voor buitenlandse reizen’ wordt benoemd! Ook werd een Commissie voor Pers en Propaganda ingesteld.

Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan zal een jubileumkalender worden uitgegeven. De kalender bleek in januari al uitverkocht te zijn.

Het Pinkstercongres, waarop het 40-jarig bestaan van de vereniging herdacht wordt, zou eerst in Den Haag gehouden worden. Door de bezetter zijn strand en duin echter tot verboden gebied verklaard waardoor Den Haag het congres bij gebrek aan excursiemogelijkheden niet kan ontvangen. Besloten werd het congres in Amsterdam te houden. In het juni-nummer van Natura staat echter dat het congres niet door kan gaan. Het is niet gelukt een zaal te krijgen, die het congres kan herbergen. De Afdeling Amsterdam vierde haar jubileum wel, o.a. met een tentoonstelling en het uitgeven van een gedenkboek onder de titel ‘Amsterdam natuurhistorisch gezien’.

In 1942 werd de redacteur, Van Nijnanten, door de bezetters in hechtenis genomen. Zijn functie wordt tijdelijk waargenomen door Jan G. Sloff, die later moet onderduiken om aan arrestatie te ontsnappen.

In 1943 werd de uitgave van Natura stopgezet om te voorkomen, dat we verplicht werden advertenties op te nemen waarvan de inhoud voor Nederlanders absurd was.

Door het wegvallen van Natura was het contact tussen het hoofdbestuur en de leden in de jaren 1943 en 1944 helemaal verbroken. Door middel van stencils werd getracht tenminste het contact met de besturen van de afdelingen te behouden.

1945: de oorlog was voorbij en een der eerste zorgen van het hoofdbestuur was te zorgen voor het herverschijnen van Natura.

Daarbij was een moeilijkheid, dat de redacteurs, A. L. C. A. van Nijnanten en Jan G. Sloff, beiden een functie vervulden bij het Militair Gezag, die hen belette actief te zijn in de NNV.

Sloff begreep, dat Natura weer moest verschijnen; Van Nijnanten wilde, dat er

gewacht zou worden tot hij zijn functie bij het Militair Gezag neergelegd zou hebben. Hiervoor was geen tijdstip te voorspellen, maar het zou zeker nog vele maanden duren voor dat aanbrak. Zeer tegen Van Nijnantens zin besloot het hoofdbestuur toch de uitgave te hervatten.

Het eerste nummer is gedateerd 15 december 1945. Het opent met een artikel van de Algemeen Voorzitter getiteld 'Welkom Natura'. Ik citeer hieruit:

'In een hoofdbestuursvergadering (najaar 1940-Np.) werd besloten, dat we nooit inmenging of toezicht van de bezettende macht zouden dulden. Gelukkig waren alle HB-leden zuiver, zodat we onomwonden van gedachten konden wisselen.

Toen we bemerkten, dat aan verschillende verenigingen en instellingen gelast was het woord 'Koninklijk' te schrappen, hebben we in het hoofd van Natura de vermelding van onze Koninklijke Beschermvrouwe laten vervallen. We meenden dit als een tijdelijke maatregel (overtuigd als we waren, dat we het later weer zouden kunnen vermelden in een Vrij Nederland) beter uit eigen beweging te kunnen doen, dan zulks op bevel te moeten doen.

Toen wij het bevel kregen in Natura een oproep te plaatsen voor aanmelding bij de SS voor inzet aan het Oostfront, was het ogenblik gekomen om Natura niet meer te laten verschijnen.

Van enige leden onzer vereniging is het ons bekend, dat ze hun leven voor het vaderland hebben moeten offeren. Wellicht zal het mogelijk zijn binnenkort een min of meer volledig overzicht te publiceren'.

In hetzelfde nummer komt een 'In memoriam Dr. Jac. P. Thijsse' voor. Hij was 43 jaar lid van ons hoofdbestuur geweest.

Ten slotte wordt er de eerste VV na de oorlog (zondag 23 december, 's morgens 10 uur in Artis) aangekondigd.

In het eerste nummer van Natura in 1946 (februari/maart) staat een (onvolledige) lijst van leden, die gedurende de bezettingsjaren op een of andere wijze door vijandig geweld vielen.

In dat nummer staat als redacteur: Kees Hana. Hij was door de VV voor één jaar benoemd om Van Nijnanten te vervangen. Van Nijnanten kon dit niet accepteren. Van Nijnanten had, ook in het verleden, bedreigd met het uitreden van de Afdeling Breda en zelfs met het oprichten van een RK Natuurhistorische Vereniging. Het eerste dreigement voerde hij uit: de Afdeling maakte zich los van de NNV en daarmee verviel ook het lidmaatschap van Van Nijnanten. Het is triest, dat iemand, die zulke grote verdiensten voor de Vereniging en in het bijzonder voor Natura gehad had, op een zo weinig elegante wijze verdween. Dat neemt echter niet weg, dat hem grote dank toekomt voor het zeer vele, dat hij als redacteur voor het blad bereikt heeft.

Schrijven was Hana's vak; hij was bovendien een goed fotograaf en een niet onverdienstelijk tekenaar. Al die kwaliteiten kwamen het herrezen Natura zeer ten goede. Hoe zijn instelling als redacteur was, blijkt uit zijn 'De eerste trede' in nummer 3 van jaargang 1946. Op de VV in Amsterdam was - oudergewoonte - weer lang en

Deelnemers Congres 1948 Apeldoorn.

breed gepraat over de inhoud van de ideale Natura. Daar was het woord 'wetenschappelijk peil' herhaalde malen gevallen.

Ik citeer nu Hana:

'Werd er op de Algemene Vergadering te Amsterdam niet gesproken over verhoging van het wetenschappelijk peil van Natura? Als nieuwe leden, beginnelingen, dit lezen, slaat hen stellig de schrik om het hart. 'Nu gaan ze natuurlijk bij de zesde trede beginnen' zullen zij denken. Neen nieuwelingen, dit zal niet gebeuren.'

Naar mijn mening is er maar één weg: trachten het grote voorbeeld te volgen van Thijsse, die zo meesterlijk de kunst verstond alledaagse dingen in de natuur belangwekkend te maken en over ingewikkelde zaken met klare, eenvoudige woorden te spreken'.

Dit was, wat Natura betreft, Kees' credo.

Zijn stukje lokte een reactie uit van een voortreffelijk veldbiologe, Gré van der Baan, o.a. bekend van het IVN-boekje 'Het land, dat ons is toevertrouwd'. De quintessens van haar betoog is: Denk als beginneling niet, dat je er komt door mee te gaan met een meneer, die zegt: 'Kijk, dat is een koperwiek'. Zij pleit sterk voor *eigen waarneming*. Ik citeer:

'Ik weet precies hoe dit gaat. Je ziet een vogel; bv. bruin met een gespikkelde onderkant, nogal lijsterachtig en thuis ga je hem 'opzoeken'. Dan blijkt dat je moet weten hoe z'n okselveren gekleurd zijn en of hij een wenkbrauwstreep had. En of hij 'tjak' of 'koek' of 'siet' zei. De volgende keer ga je daarop letten. Natuurlijk is het dan net te donker, of je ziet zijn rug en hij vliegt te vlug weg. (. . .) Maar er komt een dag dat je zijn wenkbrauwen en zijn oksels en de rest ziet en dan weet je voor je leven lang hoe een koperwiek, een zanglijster, een kramsvogel eruit zien en je merkt de kleine, niet gemakkelijk onder woorden te brengen verschillen in habitus en geluid. Zo leer je de natuur kennen en niet als je met een meneer meeloopt, die zegt: 'Kijk, dat is een koperwiek'.'

Congres van de KNNV 1948 te Apeldoorn met onze oud-voorzitter Dr. v. Burkom (staande in het midden), links van hem zittend Prof. Dr. R. v.d. Wijk, linksstaande J. F. Voogd.

En het verhaal van Kees Hana èn dat van Gré van der Baan zijn het herlezen en het her-overdenken dubbel en dwars waard. Het waren wegwijzers van formaat. Toch pleitte ik toen en zou ik het ook nu nog willen doen voor de velen, die het plezierig vinden om *met anderen* naar buiten te gaan om *van een excursieleider te horen*: 'Nu staan we onder een beuk' of iets dergelijks. Er wordt vaak gezegd: 'Die mensen kun je honderd keer hetzelfde vertellen'. Dat is waar, maar vergeten we dan niet, dat het 'wekken van belangstelling' op zichzelf al belangrijk kan zijn? Wie, op welke wijze dan ook, de natuur leert waarderen, wordt een 'medestander' als het gaat om het behoud van natuur en milieu. Mogen we dat hooghartig afdoen met: 'Sentimentele natuurgenieters; niets voor ons?' Niemand dwingt 'de gevorderde' om met die excursies mee te gaan, maar in de strijd om de gebieden te behouden, die hem, als gevorderde, na aan het hart liggen, telt ook de stem van die 'sentimentele', die toch op 'zijn' of 'haar' wijze van de natuur geniet. We mogen blij zijn, dat het IVN de leemte, die hier in de loop van de tijd ontstaan is, vult. Ik kom daar nog op terug.

Maar eerst: terug naar Natura. Ik moet opzettelijk de verleiding weerstaan om te laten zien hoe Hana getracht heeft trouw te blijven aan zijn opzet. Hij wilde vooral *de leden zelf* bewegen voor 'ons aller orgaan' te schrijven en niet teveel en te vaak de hulp van deskundigen in te roepen. Onaardig, maar het oordeel van Kees over vele van zijn mede-leden was: 'Net stroop. Er is geen beweging in te krijgen'.

Wie de Natura's uit die tijd nog eens doorleest, ziet, dat hem dat toch redelijk goed gelukte, al klaagde hij wel eens over het nog steeds te kleine aantal.

Om een indruk te krijgen van de weg, die de leden zelf met Natura op wilden, organiseerde hij een enquête. Er kwamen van de plm. 4500 leden 318 antwoorden

binnen. Feitelijk bleek eruit, dat de redactie op de goede weg was. Doordat er gewoekerd moest worden met de ruimte waren de verslagen van de afdelingen na de oorlog vervallen. Uit de enquête bleek, dat 186 leden wèl verslagen wensten (mits ze werkelijk *nieuws* bevatten) en 108 niet. De overigen hadden de vraag niet beantwoord. Blijkbaar was de medewerking van de afdelingssecretarissen niet groot. Afdelingsnieuws bleef vrijwel ontbreken.

Langzamerhand kwam echter de rubriek 'Uit de afdelingen en gewesten' tot stand, waarin alleen stond aangekondigd wat er in de naaste toekomst zou gebeuren. Toch moest Hana een rubriek 'Aan de schandpaal' instellen met de namen van de afdelingen, die niets lieten horen, om een wat vollere rubriek te krijgen.

Met ingang van maart 1947 hervatte Fop I. Brouwer zijn rubriek over de natuur in de komende maand onder de titel 'Van maand tot maand'.

Ik heb stelselmatig de bijzondere nummers niet meer in de tekst genoemd. Voor één bijzonder nummer wil ik een uitzondering maken: het Van Burkom-nummer van mei 1948. Het verscheen t.g.v. het aftreden van Van Burkom als voorzitter. Het opent met een artikel van de nieuwe voorzitter, J. A. Nijkamp.

Ik citeer alleen het slot:

'Als dit nummer verschijnt is het de laatste dag van het voorzitterschap van Van Burkom. Vijf en twintig jaar leidde, vijf en twintig jaar bezielde hij het werken in ons vereniging.

Hij bouwde in het verleden aan het heden en in het heden aan de toekomst. Het bouwplan is in grote trekken klaar. Moge de nieuwe architect de bekwaamheid bezitten om de uitvoering van het werk ongestoord voort te zetten'.

In het nummer staan verder nog artikelen van H. R. Hoogenraad, Dr. A. Schierbeek, Van Iterson, George Ittmann, H. A. Koops, Mr. Dr. P. G. van Tienhoven en J. S. E. Zwart. Zij belichten ieder op eigen wijze de figuur van Van Burkom.

In het volgende nummer staat vermeld, dat Dr. Joh. H. van Burkom benoemd is tot ere-voorzitter van de NNV en zijn vrouw, die thuis ook veel in het belang van de Vereniging deed, tot erelid.

Het laatste nummer van 1948 begint met een 'In memoriam de St. Pietersberg' van de hand van Hana. Hana dringt aan op een spoedige wettelijke regeling, die *zoiets* voor de toekomst onmogelijk maakt. Wie zegt hier ruim 30 jaar later Plateau van Margraten?

Met ingang van 1949 werd *Natura* gedrukt op een andere drukkerij en tegelijkertijd veranderde het uiterlijk.

De rubriek 'Van maand tot maand' wordt niet voortgezet. Toch zou een dergelijke rubriek eens in de jaar of vijf een jaar lang in *Natura* moeten staan.

In het november-nummer doet het hoofdbestuur van de NJN een beroep op de leden van de NNV om het te helpen bij het bekendheid geven aan het bestaan van die Bond onder jongeren. Oorzaak: de achteruitgang van het aantal leden na de oorlog enerzijds en de noodzaak om juist zoveel mogelijk jongeren belangstelling voor de natuur en de natuurbescherming in te boezemen anderzijds.

Ik begon het verhaal over Hana als redacteur met de vermelding, dat hij 'schrijver van beroep' was, echter free lance. Dat laatste betekende, dat Hana geen onbeperkte hoeveelheid tijd in Natura kon stoppen en zo ontstond er een spanning tussen wat hij wilde en wat hij kon. Dat, gepaard aan wat teleurstelling over de geringe medewerking bij het tot stand brengen van een nieuwe kalender, deed hem besluiten zijn werk neer te leggen. Daarmee werd voor Natura een belangrijke periode afgesloten.

Gelukkig kreeg hij een alleszins competente opvolger. De VV koos in zijn plaats Jasper Daams te Eindhoven.

De Afdeling Eindhoven was in die dagen de meest progressieve in het land. Het vertrouwen in Daams was, mede daardoor, van meet af aan groot.

Hana droeg hem in het nummer van juli-augustus zijn werk over en schreef:

'Naast hem staat zijn vriend en opvolger Jasper Daams en samen kijken ze omhoog naar de in het zonlicht glanzende top, naar hun beider wensen en idealen. Stuk voor stuk hebben zij die besproken en overwogen hoe de verdere stijging het best uit te voeren zal zijn. En nu is het tijd om voorwaarts te gaan, het mannetje geeft Jasper de rugzak op en ook op deze plaats heet hij hem nog eens hartelijk welkom als redacteur van Natura'.

In Natura wordt in toenemende mate ruimte gevraagd voor de beschrijving van landschappen, die op de vele tochten, die de leden in landelijke of gewestelijke kampen of ter gelegenheid van een congres kunnen maken. Ze dragen sterk bij aan een goede voorbereiding door de deelnemers of op het nog eens nagenieten na afloop van tochten en excursies.

Het is 1951 en het gouden feest staat voor de deur.

Daams versloeg de feestelijkheden, die in mijn herinnering de meest stijlvolle in het bestaan van onze vereniging waren, voor Natura. Ik kan niet beter doen dan nú stukken uit dat verslag te citeren.

'Het was verrassend, dat zoveel leden uit alle hoeken van het land de tocht naar Amsterdam hadden gemaakt om 's middags aanwezig te kunnen zijn op de officiële receptie in de Koningszaal van Artis, die te klein bleek om ieder een zitplaats te verschaffen. Talrijke vertegenwoordigers van officiële instellingen, van bevriende verenigingen en van afdelingen van de NNV kwamen hun gelukwensen aanbieden. Een groot aantal sprekers voerde het woord, en, mogen officiële recepties wel eens mank gaan aan een dorre zwaarwichtigheid, gekenmerkt door een vloed van woorden, die geen einde kent, deze receptie onderscheidde zich door haar ongedwongen sfeer.

Na een korte inleiding door de heer Bolman nam Mr. A. d'Ailly het woord als burgemeester der geboorteplaats der NNV Zelf lid der Vereniging verheugde het hem bijzonder, dat hij de vergadering het besluit van H.M. de Koningin de Vereniging het predicaat 'Koninklijk' te verlenen, kan medelen, een mededeling, die voor ons bijzonder verheugend was'.

Het lijkt me voor de historie aardig nog eens de namen te vermelden van de sprekers en hun kwaliteit:

Mr. Dr. P. G. van Tienhoven ('Natuurmonumenten'), Ir. G. A. Overdijkink (Staatsbosbeheer), Prof. Dr. E. van Slochteren (Kon. Ned. Bot. Ver.) Prof. Dr. L.

Het jubilerende Hoofdbestuur (1950)

Foto ANP. Zittend v.l.n.r. de heren: F. Ruinen, Dr. Joh. v. Burkom, J. A. Nijkamp, H. Kleijn, Ir. N. Roorda van Eysinga. Staand: G. Houtman, C. Sipkes, D. Semler, J. Daams, Jan G. Sloff, Drs. Fop I. Brouwer.

E. de Beaufort (Ned. Ent. Ver. en Ned. Orn. Ver.), Prof. Dr. H. Engel (Zoöl. Museum), L. Coomans de Ruiter (Club van Ned. Vogelk.), G. D. Swanenburg de Veije (Ned. Myc. Ver.), G. A. Brouwer (Ned. Ver. v. Vogelbesch.), mej. C. G. Goudriaan (Bond van Natuurbeschermingswachten), Dr. J. de Wilde (Ned. Dierk. Ver.), Jhr. Mr. M. van der Goes van Naters (Voorl. Natuurbeschermingsraad), W. A. Gravestein (NNV Afd. Amsterdam) en J. F. Vogel (NNV Afd. Apeldoorn). Marius Kolvoort bood namens de leden een cheque aan van f 2500.-.

Tot slot sprak Prof. Dr. J. Th. Stomps, die de verheugende mededeling deed, dat het bestuur van de Heimans-stichting en het Thijssse-fonds besloten had om een 'Heimans en Thijssse prijs' in te stellen, die elk jaar zal worden uitgekeerd aan hem of haar, die de beste bijdrage levert voor de verwezenlijking van het ideaal van Heimans en Thijssse: 'verbreiding van de kennis der natuur in de beste zin van het woord'.

Nadat de voorzitter zijn dank had uitgesproken aan H.M. de Koningin en aan de vele sprekers dankte hij voor de ontvangen bloemstukken, in het bijzonder voor het fraaie tafelstuk, dat de hortulanus, de heer Verschuur, vervaardigd had.

Na dit officiële gedeelte en enige verpozing in het Artis-restaurant, was er gelegenheid om in het Zoöl. Museum de tentoonstelling 'Het land van Heimans en Thijssse' te bezichtigen, die door het Museum georganiseerd was ter ere van het gouden jubileum van de KNNV.

's Avonds had zich weer een groot aantal genodigden en leden verzameld in het Kon. Instituut voor de Tropen voor het bijwonen van enkele lezingen.

De Algemeen Voorzitter, Jan Nijkamp, opende deze Buitengewone Algemene Vergadering met een woord van welkom tot de aanwezigen. Vervolgens leidde hij de beide sprekers, Prof. Dr. D. Kuenen en Prof. Dr. G. Baerends, in met een korte rede waaraan ik ontleen (uit het verslag van Daams):

‘Onze vereniging werd opgericht in een tijd, dat Frederik van Eeden de Kleine Johannes op de krekelschool een les in zoölogie liet bijwonen. ‘Eindelijk werd ook de mens besproken. Het was een groot, nutteloos en schadelijk dier dat zeer laag stond, daar het vliegen noch springen kon, maar dat gelukkig zeldzaam was’. Wij vleien ons met de hoop, dat het werken van onze vereniging ertoe bijgedragen heeft de enkele mens minder schadelijk voor de natuur te maken. Ik vrees echter, dat de krekelse meester thans de krekelse kindertjes leert, dat de mens als enkeling weliswaar niet zo schadelijk is, maar dat hun grote aantal, hun algemeenheid, een gevaar oplevert voor de hele natuur. En nu willen wij op deze jubileumvergadering het verhaal van de krekelse meester aanvullen door de stelling te poneren: *‘Een gevaar voor de natuur is ook een gevaar voor de mensheid’.*’

Vervolgens sprak Prof. Kuenen over *‘De biologie in onze moderne samenleving’* en Prof. Baerends over *‘De betekenis van de veldbiologie’*.

De volgende dag werd de vergadering voortgezet met een boeiend betoog van Dr. C. van Rijsinghe over het onderwerp *‘Natuurbescherming als sociaal-biologisch en sociaal-economisch probleem’*. Hij betoogde vooral, dat natuurbescherming niet ‘het domein van een kleine priesterkaste uit de tempel van Moeder Natuur’ mocht zijn, maar moest worden tot een zaak, die in het bewustzijn van het gehele Nederlandse volk als een nationaal belang van hogere orde leeft!

Tot slot werd een fraaie film van Peter Creutzberg over de oesterteelt vertoond.

De gehouden lezingen zijn in een brochure in druk verschenen. Ze zijn het herlezen ook nu nog waard.

Onze ere-voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, was een ‘oranjeklant’ in hart en nieren en hij getuigde daarvan in het nummer van januari 1952 met een kort artikel-tje ‘Koninklijke’ NNV

In hetzelfde nummer komen ook twee droeve berichten voor: een ‘In memoriam Rector J. Cremers’ en een ‘In memoriam J. S. E. Zwart’. Rector Cremers was de stichter en de ere-voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en Zwart was een enthousiast lid van de Leiderskampcommissie. ‘Hoewel hij de oudste was in jaren, zwoegde hij in ieder kamp als een der jongsten’.

In deze jaargang begint Houtman met een rubriek, die de titel draagt ‘In mijn tuintje’, een der inspirerendste rubrieken, die we ooit gehad hebben. Ik kan de verleiding niet weerstaan het begin te citeren.

‘Er zijn van die mensen, die denken dat het nodig is om uren op stap te gaan om natuurstudie te bedrijven, om iets te zien, hetgeen de moeite waard is. Tot dat slag lieden behoort ik niet, al ga ik heel graag eens uitgebreid op excursie. Maar ik blijf ook graag thuis. Mijn tuintje is gelijk Artis. Vele planten en dieren bij elkaar op een klein plekje. Waarom altijd zo ver gaan? In het najaar spit ik en dan plant ik mijn bollen; in de winter knap ik bomen en struiken op; in het voorjaar gaan we weer zaaien en planten. En steeds vind ik in en op de grond, in en op de planten allerlei, meestal mij onbekende dieren, waarover veel te vertellen is’.

IN MIJN TUINTJE

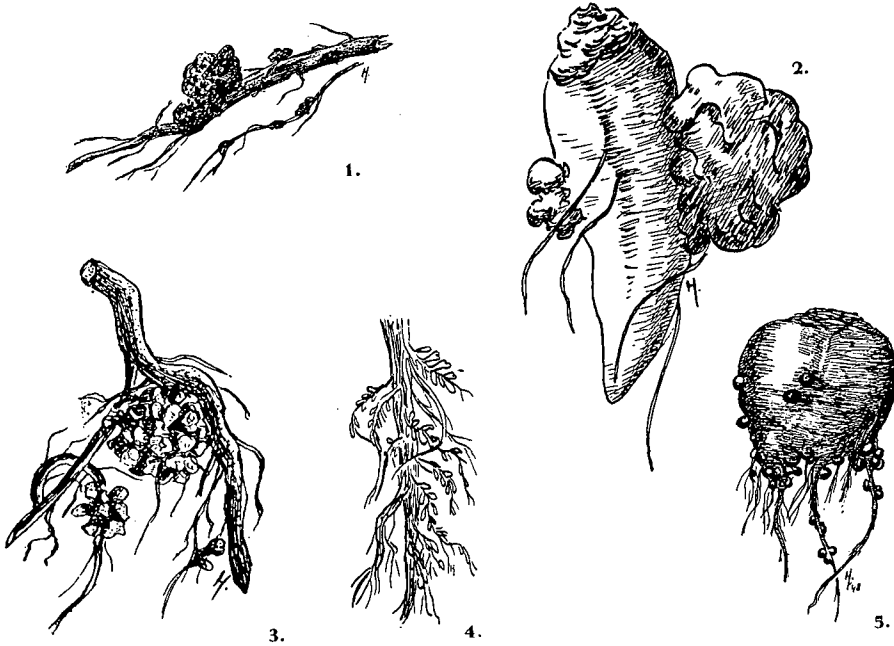

Fig. 1: Wortelknobbel op appel; fig. 2: Biet met knobbel; fig. 3: Wortelknollen van de els; fig. 4: Wortelknolletjes van de lupine; fig. 5: Koolraap met 53 gallen.

In een reeks van artikeltjes laat hij, in de loop van enkele jaargangen, zien, dat dit in de praktijk ook klopt.

Zag Thijssse alles wat er in zijn meesterwerk 'Omgang met planten' staat ook niet in zijn eigen tuin en gold datzelfde niet voor de ontdekking van de bestuiving bij de Aronskelk door E. Heimans?

In het nummer van april 1952 staat, dat de VV de heer F. Ruinen, die vele jaren het penningmeesterschap waarnam, tot erelid is benoemd.

Een maand later vermeldt Natura dat Dr. Van Burkom bevorderd is tot Officier in de Orde Van Oranje Nassau.

De jaargang 1952 eindigt in mineur. De zorglijke toestand van de financiën heeft het hoofdbestuur gedwongen het besluit te nemen de omvang van Natura te beperken. Het verschijnt voortaan weer eens in de twee maanden en het aantal pagina's per nummer wordt in het algemeen teruggebracht tot 16.

In het hoofdbestuur had Daams zich node bij dit besluit neergelegd en tot mijn spijt besloot hij, mede door drukke werkzaamheden, halverwege het jaar te bedanken als

Dr. W. J. Prud'homme van Reine
Redakteur 'Natura'
1 juli 1953-31 december 1970

lid van het hoofdbestuur. Jammer, want Natura verloor daardoor een bekwaam redacteur.

Gelukkig vond het hoofdbestuur Dr. W. J. Prud'homme van Reine, de voorzitter van de Afdeling Zaandam, bereid om tot de VV de redactie te voeren. Op de VV in Utrecht werd hij tot lid van het hoofdbestuur en daarmee dus tot redacteur gekozen. Door verhoging van de contributie kan Natura weer iedere maand verschijnen.

In het mei-nummer 1954 staat een 'In memoriam J. B. Bernink' van de hand van de Alg. Voorzitter. Ik citeer hieruit:

'Meester Bernink is overleden. Onwillekeurig gaan mijn gedachten een kleine 35 jaar terug: het tweede congres van de NJN in Denekamp. Een klein groepje enthousiaste jongeren kampeerde er, onder leiding van de heer en mevrouw Jonker, bij de Beuningerbrug en Bernink was er de graag geziene gast en de kundige leider in het Dinkelland. Hij was geen vlot spreker, maar hij kende het geheim om door te dringen tot de harten van de mensen; ook de harten van de jongeren. Hij was de laatste van de generatie der pioniers, die, zonder het woord te kennen, natuurbeschermingseducatie bedreven'.

Op de VV had de Afdeling Dordrecht de vraag gesteld of het vele plukken de stand van de paddestoelen in ongunstige zin beïnvloedde. Zij had het hoofdbestuur uitgenodigd hierover het oordeel van deskundigen in te winnen.

In het nummer van september 1954 wordt de mening weergegeven van Dr. R. A. Maas Geesteranus (Rijks Herbarium te Leiden) en van ons HB-lid G. D. Swanenburg de Veije. Hun mening was de basis voor de campagne, die het IVN een tiental jaren later zou beginnen tegen het massale plukken.

Zoals zo vaak sloeg deze campagne (waaraan ik zelf ook schuldig was - Np.) te ver door naar de andere kant. Thans, 1981, wordt de mening gehuldigd, dat *bescheiden plukken, dat een redelijk doel heeft* (studie, determinatie) geen kwaad kan.

Op de VV van 20 november 1954 werd Kees Sipkes tot erelid benoemd (Natura december 1954).

Het januari-nummer van Natura opent met een artikel en twee foto's van Prof. Dr.

Th. J. Stomps: 'Herinnering aan Thijsse'. Hij schreef dit omdat het op 8 januari precies tien jaar geleden was, dat Thijsse overleed.

De redacteur deelt in dit nummer mee, dat M. J. C. Kolvoort te Arnhem zich bereid verklaard heeft illustraties voor Natura te tekenen. Thans, 1981, kunnen we overzien hoeveel en hoe vaak Kolvoort dit in ruim 25 jaar deed.

Mede onder invloed van het werk van de KNNV begint er in het land belangstelling te komen voor 'de schoolbioloog'.

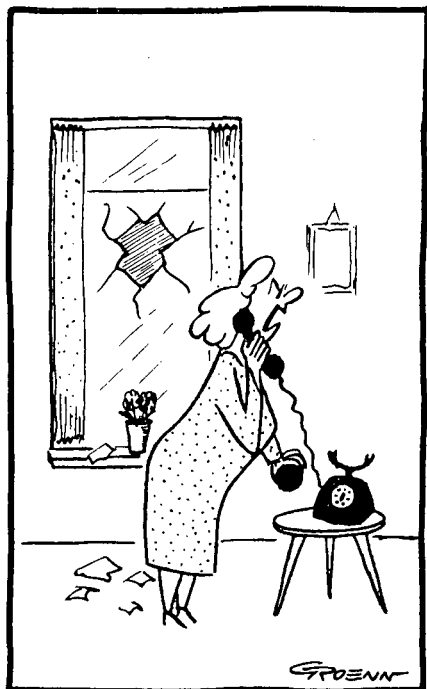
Hoewel er in enkele plaatsen al lang(er) in die richting gewerkt wordt, is Groningen toch de eerste gemeente, die een functionaris krijgt die ook deze naam draagt. Het Nieuwsblad van het Noorden illustreert met een cartoon het onbegrip, dat er over het werk van een dergelijke functionaris dreigt te ontstaan. U vindt het in het februari-nummer van 1955.

Bij de benoeming van Van Burkom tot ere-voorzitter werd hem, namens de gehele NNV, een bedrag overhandigd als huldeblijk voor het vele, dat de vereniging hem schuldig was. Van Burkom gaf aan dit geld de bestemming van basiskapitaal voor een te stichten Van Burkom-fonds. In dit nummer wordt het doel van dit fonds nog eens uiteengezet.

In het juli-nummer wordt Van Burkom gefeliciteerd met zijn 75ste verjaardag.

In het september-nummer houdt Fop I. Brouwer (voorzitter van de Commissie voor Pers en Propaganda) een warm pleidooi voor verhoging van de contributie, die dringend nodig is om de financiën volledig te saneren.

In het april-nummer 1956 komt een afbeelding voor van het nieuwe insigne, dat we thans ook nog gebruiken. Het is gemaakt naar een ontwerp van de schilder Han

'Wilt u die bioloog direct sturen; ze hebben weer een bal door het raam getrapt!'

(Uit Nieuwsblad van het Noorden)

Krug, lid van de Afdeling Den Haag. Het essentiële van het vorige insigne, dat door Dr. Botke was ontworpen, hield hij vast: een openspringende wilgevrucht. Wie in de voorzomer wel eens gezien heeft hoever het zaad op het pluis meedrijft en op hoeveel plaatsen het komt, beseft de symboliek: de KNNV moet haar idealen verspreiden zoals het pluis dat doet met het wilgezaadje.

Bij het vijftig-jarig bestaan van Natura noemt de redacteur alle namen van zijn voorgangers.

Eveneens in het april-nummer staat een 'In memoriam M. J. van Sambeek', oud-onderwijzer, stichter en eerste directeur van het Natuurhistorisch Museum te Enschede.

In het september-nummer 1956 komt een oproep voor van de natuurhistorisch secretaris, P. B. Jansen, om mee te werken aan een onderzoekje naar de slaapvluchten van meeuwen.

In het januari-nummer van 1957 vraagt de algemeen voorzitter zich af: Waarheen? Het was ook het thema geweest van de toespraak waarmee hij de VV in november opende. Ik citeer alleen het slot:

'Ondanks de enorme bevolkingsaanwas groeit de KNNV niet; d.w.z. dat zij relatief achteruit gaat. Faalt de KNNV, terwijl juist van haar verwacht moet worden, dat zij de resultaten van het voortschrijdend biologisch onderzoek en de desiderata van de natuurbescherming zou overdragen op de massa? Er is geen keus. Door of met of *zonder* ons, er móet een beweging komen, die in ons land de geesten wakker schudt.'

In het februari-nummer presenteert de nieuwe natuurhistorisch secretaris, Ir. W. F. van Vliet, zich. Hij hoopt aan het vertrouwen, dat de VV in hem stelde, recht te doen gelden. We kunnen het er over eens zijn, dat hem dat voor 100% gelukt is.

Op pag. 23 van datzelfde nummer komt een foto voor van Dr. Kurt Walde, die in de vijftiger jaren vele excursies van de KNNV in het buitenland leidde.

In het september-nummer vinden we een aankondiging van een buitengewone algemene vergadering, die op 28 september gehouden zal worden in Utrecht. Er komen daar voor de KNNV belangrijke voorstellen aan de orde. Zij zijn door het hoofdbestuur overgenomen uit een rapport, dat aan hem werd uitgebracht door de 'Commissie Quo vadis?' die geruime tijd geleden is ingesteld om het hoofdbestuur van advies te dienen over het antwoord op de vraag 'Waarheen KNNV?'. (Zie hiervoor het hoofdstuk 'Veranderende structuren'.)

Het oktober/november-nummer draagt de titel 'Deltanummer'. Het is geheel samengesteld door de NJN voor zijn orgaan Amoeba. Het is plezierig, dat dit nummer nu ook in ons orgaan kan verschijnen.

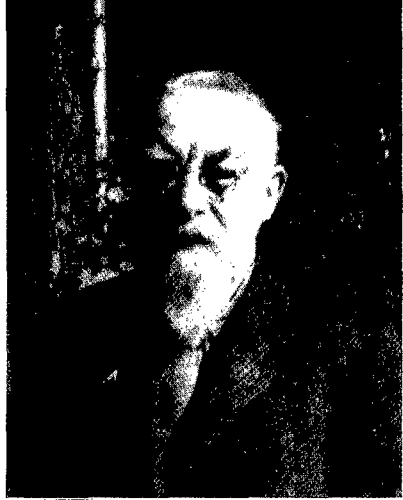
In het december-nummer deelt de natuurhistorisch secretaris de samenstelling mee van de 'Biologische Commissie', die het hoofdbestuur en in 't bijzonder de natuurhistorisch secretaris van advies zal dienen bij het te voeren natuurhistorische beleid.

Het eerste resultaat vinden we al in het nummer van januari 1958. Er komt een onderzoekje naar de bloeitijd van akkeronkruiden.

In dat nummer staat, bij een foto, het bericht, dat Prof. Dr. W. M. Docters van Leeuwen ter gelegenheid van het uitkomen van de tweede druk van zijn 'Gallen-

Dr. K. Walde

Prof. Dr. W. M. Dockers van Leeuwen

boek' (1957), het ere-lidmaatschap van de KNNV heeft aanvaard. Ik citeer de Algemeen Voorzitter:

'Met het verlenen van het ere-lidmaatschap heeft de KNNV naast de geleerde vooral de man willen eren, die zijn tijd en zijn kennis in een lange reeks van jaren gul en belangeloos beschikbaar stelde voor ieder, die, als hij, geboeid werd door het leven in zijn vele verschijningsvormen en onderlinge afhankelijkheden'.

In het april-nummer presenteert de Insektenwerkgroep zich met een compleet insekten-nummer. Het, van de NJN uitgegane, plan om in een soort 'insekten-gemeenschap' tot een samenwerking van de insektenwerkgroepen in beide verenigingen te komen, ontmoette tenslotte toch bij de NJN zelf zoveel bezwaren, dat besloten werd met een eigen KNNV-werkgroep verder te gaan.

In dit nummer feliciteert de Algemeen Voorzitter het lid van het HB Fop I. Brouwer met zijn promotie op 19 maart.

'Doctorandus Fop I. Brouwer was een begrip geworden in, maar ook ver buiten onze vereniging. Moge doctor Fop I. Brouwer de traditie voortzetten en iedere zondagmorgen vele duizenden - wellicht tienduizenden - landgenoten in de geest van Heimans en Thijse blijven opvoeden'.

Brouwer was van de oprichting tot het eind lid van het team, dat de bekende uitzending van Bert Garthoff 'Weer of geen weer' voor de radio bracht.

In het september-nummer, gewijd aan 'de geheimen van de zee' komt de natuurhist. secretaris weer met een onderzoekje, nu over paddestoelen.

Zo zijn er in de loop van de tijd nog enkele onderzoekjes geweest, die ik niet allemaal meer zal noemen.

De VV werd dit jaar op 21 november gehouden in Utrecht. In zijn openingsrede zei de voorzitter, dat hij hier met gemengde gevoelens stond. Na bijna 20 jaren in het hoofdbestuur gezeten te hebben, had hij willen aftreden. Hij had dit graag gedaan omdat hij straks voor de derde keer in zijn voorzitterschap moet komen met een voorstel tot contributieverhoging. Hoe dringend die nodig was illustreert hij aan een paar zaken. Ik citeer:

George Ittmann

'Er is iets dat mij met nog veel meer zorg vervult. Wij hebben een bureau, waar eigen schrijfmachines, een adresseermachine, een stencilmachine, archiefkasten, en alles wat bij een behoorlijke administratie behoort, is ondergebracht. Waar, schrikt u niet, de gehele stock-voorraad Wetenschappelijke Mededelingen, een deel van de oplage van de bibliotheek en alle oude Natura-nummers zijn opgeslagen. Dit alles vult gemakkelijk twee flinke vertrekken. In dat bureau wordt veel werk verzet gedurende stellig meer dan 1000 uren per jaar. Voor die twee vertrekken en die 1000 uren werk betalen wij, schrikt u weer niet, f 1200.- per jaar. *Dat vervult mij met zorg, met werkelijk grote zorg.* Het bureau is de pijler, waarop de hele KNNV rust'.

Hij vervolgt zijn betoog door de vergadering voor te houden wat er zou moeten gebeuren als het echtpaar Jansma die taak zou moeten opgeven. Hij vraagt dringend aan de afgevaardigden om hun leden te overtuigen van de *noodzaak* van een contributieverhoging. De voorzitter kan slechts herkozen worden als $\frac{2}{3}$ van de leden dit wil. Hij eindigt aldus:

'Mag ik op u rekenen? Als u mij opnieuw de leiding geeft, verwacht ik dat uw antwoord instemmend is.

'Ik, neen, wij allemaal wensen een bloeiende KNNV'.

Op die vergadering trad George Ittmann af als voorzitter van de Alg. Reis- en Kampeer Commissie, de ARKC. Ik vind er niets van terug in Natura. Jammer, want als er iemand gedurende en na de Tweede Wereldoorlog gewerkt heeft in het belang van de KNNV was hij het. Zijn naam heeft, ook nu nog, bij velen, die thans tot de ouderen gaan behoren of op de middelbare leeftijd zijn, een haast magische klank.

Jan G. Sloff in het kamp.

We moeten langzamerhand grote stappen gaan nemen om door de stof heen te komen. Natura blijft onder Prud'homme van Reine gevarieerd en telkens komen er ook speciale nummers. In de rubriek 'Uit de natuurbescherming' verschijnen al enkele jaren artikeltjes, die verzorgd worden namens de Natuurbeschermingswerkgroep in onze vereniging. Ook die zijn gevarieerd en zij zorgen voor een op de tijd gerichte informatie. Houtman kondigt met een grote regelmatigheid nieuwe uitgaven van de Wetenschappelijke Mededelingen en van de Bibliotheek aan. De kampcommissies en de reiscommissie zorgen voor landelijke programma's. Jim en Marjo van Vliet dragen zorg voor Pinksterréunies en wat dies meer zij. Langzamerhand teveel om op te noemen en het is niet zo wonderlijk, dat veel leden een beetje de kluts kwijt raken met de organisatie. Daarom is het september-nummer 1960 geheel gewijd aan de 'Organisatie van de Vereniging'. Als ik het nu nog eens overlees en kijk naar de tijd, die met deze organisatie, vrijwel geheel belangeloos, gemoeid is, zeg ik 'Indrukwekkend. Hoe was het mogelijk zóveel te doen tegen een zó lage contributie'.

In het april-nummer van dat jaar stond een 'In memoriam W. M. Docters van Leeuwen'.

In het november-nummer wordt vermeld, dat Jan Sloff, wat het werk betreft de evenknie van George Ittmann, tot erelid is benoemd.

In dat zelfde nummer feliciteert de algemeen voorzitter het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg met zijn 50-jarig bestaan en de redacteur wenst de NJN geluk met zijn 40-jarig bestaan.

In het eerste nummer van de jaargang 1961 wordt iets gezegd over de voorlopige plannen tot viering van het 60-jarig jubileum.

Nummer 2/3 brengt een artikel van Fop I. Brouwer ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van E. Heimans.

In 1961 bestond Natura docet 50 jaar. Ter ere van dit feit werd een nummer van

H. Kleijn

G. D. Swanenburg de Veye

Ir. G. P. Ittmann

Natura gewijd aan streekmusea. Mej. Heleen Bernink, die toen directrice van het Museum van haar vader was, vertelde, dat, toen er serieuze plannen ontstonden voor de stichting van een tweede streekmuseum in Twenthe (Enschede) er zwartkijkers waren, die daarvan concurrentie voor Natura docet vreesden. De opmerking van Van Deinse deed iedere natuurvriend goed. Zijn ervaring was, dat hoe meer kroegen er zijn, hoe meer er gedronken wordt. Zij eindigt haar verhaal aldus: 'Mogen dus nog vele kroegen worden geopend in Nederland en moge er laveloos worden gedronken uit de reine bron der natuur'. In dit nummer staat een lange lijst van streekmusea.

T.g.v. het zestigjarig jubileum verzorgde de Natuurbeschermingswerkgroep een uitstekend nummer, dat tot thema had: De nivellering van flora en fauna.

Op de VV in het jubileumjaar hield de algemeen voorzitter een rede, waarin de historie van de KNNV, vooral in de laatste vijftien jaar, centraal stond. Omdat veel uit deze rede ook in dit boek is terug te vinden, zullen we er nu geen citaten uit opnemen.

Op deze bijeenkomst werden tot erelid van onze vereniging benoemd: Dr. A. B. van Deinse, een der oprichters van de Afdeling Rotterdam, waarvan hij vele jaren voorzitter was, H. Kleyn, oud-voorzitter van de Afdeling Amsterdam en geruime tijd lid van het hoofdbestuur, G. D. Swanenburg de Veye, was voorzitter van de Afdelingen Veendam en later Alkmaar en vele jaren lid van het hoofdbestuur. Hij had, ook in onze vereniging, grote betekenis voor het populariseren van de studie in de mycologie en Ir. G. P. Ittmann, waarover we het nog bij herhaling zullen hebben. Hij was een der grootsten in de KNNV.

Het zestigjarig bestaan

De feestelijke herdenking van het zestigjarig bestaan had plaats in het Instituut voor de Tropen in Amsterdam.

'Feestelijk' zou beter vervangen kunnen worden door 'toepasselijk'. Het is 1961 en allerwegen begint men zich te realiseren, dat het met natuur en milieu snel berg-

Zestigjarig bestaan met symposium in Amsterdam

Zittend van links naar rechts: Van Rijsinge, Barkman (spreker), Nijkamp, Briejer (spreker), Hoeks (spreker), Van Vliet.

Staan van links naar rechts: Goudswaard, Roorda van Eysinga, Houtman, Jansma, Luitingh, Bolman, Oosterkamp, Prud'homme van Reine, Odekerken.

afwaarts gaat. Aan het slot van een kort welkomstwoord zei de voorzitter: 'Ik open deze bijeenkomst met het uitspreken van de dringende wens, dat bij een volgend jubileum van de KNNV de natuur in ons land nog geen historie moge zijn'. Drie deskundige sprekers leidden ieder een facet van 'de nivellering van flora en fauna' in: Dr. C. J. Briejèr, directeur van de Plantenziektenkundige Dienst, Drs. B. M. Hoeks, wetenschappelijk hoofdamtenaar bij het Rijks Instituut voor Zuivering van Afvalwater (Riza) en Dr. J. J. Barkman, hoofd van het Biologisch Station in Wijster. Hun boeiende en indringende betogen werden door een groot gezelschap met aandacht gevolgd. Na afloop had er een forumdiscussie plaats onder leiding van Dr. C. van Rijsinge. (Zie het hoofdstuk 'De NNV en de natuurbescherming')

Voorafgaand aan de vergadering had de heer A. W. Wagner, inspecteur van het onderwijs in Amsterdam, in opdracht van de Burgemeester aan de algemeen voorzitter, de versierselen uitgereikt, die horen bij de benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau waartoe de Koningin de heer J. A. Nijkamp benoemd had.

'De ere-voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, feliciteerde de voorzitter namens de gehele KNNV en gaf hem de ridderslag'.

De VV van 17 november 1962 was de laatste en de moeilijkste vergadering, die Nijkamp in de bijna vijftien jaar van zijn voorzitterschap presideerde. De heer Sipkes

had t.a.v. de bestemming van De Beer tot industrieterrein andere opvattingen dan de Vereniging waarvan hij erelid was. Van deze opvattingen gaf hij ook blijk in de pers waarbij hij nooit zijn kwaliteit van erelid van onze Vereniging vermeldde. Bovendien dikte de pers Sipkes' woorden nog wel wat aan. Toch meende de Afdeling Rotterdam, dat het ventileren van deze opvattingen strijdig was met ons doel en op die grond stelde zij voor om de heer Sipkes het lidmaatschap te ontnemen.

Reeds in zijn openingsrede keerde de voorzitter zich fel tegen de strekking van dit voorstel, dat z.i. de vrijheid van meningsuiting van het individu veel te sterk aantastte. Persoonlijk deelde hij de opvattingen van Sipkes niet, maar hij vond er niets oneervols in, al betreurde hij ook zelf weer, dat de meningen van de Vereniging en van Sipkes op een zo belangrijk punt van elkaar afweken. Hij stelde ook met nadruk vast, dat het hele leven van Sipkes één getuigenis was van het doel waarvoor onze Vereniging werd opgericht. Zelfs al zou er iets laakbaars in de houding van Sipkes zitten, dan nog vond hij de sanctie in geen verhouding staan tot het 'ten laste gelegde'. Hij deed een dringend beroep op de vergadering zich de draagwijdte van het ingediende voorstel goed te realiseren.

Het verslag van de algemeen secretaris, J. Goudswaard, vermeldt:

'Tot zichtbare opluchting van de gehele vergadering trok de voorzitter van het gewest zuidwest namens de afdelingen Rotterdam, Vlaardingen en Dordrecht 'het voorstel in'.

Ik heb mij afgevraagd of deze affaire, 20 jaar na dato, nog in dit boek vermeld moest worden. Ik geloof van wel. Noch Sipkes noch de Vereniging hebben in deze zaak iets te verbergen en ik geloof, dat het goed is, dat men ziet, dat de Vereniging ook in een zo moeilijke zaak geen doofpot kent maar de feiten durft te noemen.

De rest van de vergadering stond sterk in het teken van de overdracht van het voorzitterschap. De KNNV koos als opvolger Ir. M. P. Oosterkamp, die vooral op het gebied van de natuurbescherming reeds veel goed werk verricht had.

Als een van zijn eerste daden als voorzitter moet ik vermelden, dat hij bekend maakte, dat de KNNV besloten had Nijkamp bij zijn aftreden het ere-lidmaatschap van de Vereniging aan te bieden, wat hij graag aanvaardde.

In de vergadering was reeds besloten (zij het met enkele kritische kanttekeningen van de toen nog fungerende voorzitter) tot het instellen van een 'biologie-aanmoedigingsprijs', bestemd voor jonge mensen, die blijk geven op hun niveau ernstige studie van een biologisch probleem(pje) te kunnen maken. De nieuwe voorzitter stelde voor die onderscheiding de 'Nijkamp-prijs' te noemen. De vergadering ging hiermee accoord en Nijkamp aanvaardde ook deze hulde graag.

Daarna kwam Dr. Fop I. Brouwer de scheidende voorzitter namens de gehele Vereniging een bedrag van f 2410.45, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat dit bedrag gebruikt moest worden voor een reis, samen met zijn vrouw naar een plaats 'waar u kunt genieten van alles wat leeft en groeit en u beiden steeds weer boeit'. 'Als u een Groninger was, zou u zeggen: 'ja, maar mag ik het eerst even natellen?'. Het applaus, dat hierop volgde, ging in gelach onder!

Jaren later hebben mijn vrouw en ik dit bedrag (met de inmiddels gekweekte rente) gebruikt voor een onvergetelijke reis naar Israël, waar wij de unieke gelegenheid kregen enkele natuureservaten, die normaal gesloten waren, te bezoeken.

In het jaar 1964 ontvielen ons mevrouw H. S. van Burkom-Bakker (ere-lid) en de heren B. J. J. R. Walrecht, voorzitter van de Afdeling Zeeland en schrijver van vele artikelen in *Natura*, en E. Agsteribbe, lid van het bestuur van de Afdeling Amsterdam en redacteur van *Buxbaumia*, het blad van de Bryologische Werkgroep. U kunt het 'In memoriam' respectievelijk vinden in de nummers 1, 8 en 9.

Feitelijk had in het januari-nummer nog een 'In memoriam' moeten staan.

'De werkzaamheden op de Beer in het kader van de zeewaartse uitbreiding van Euro-poort zijn thans zover gevorderd, dat de Stichting NATUURMONUMENT De Beer zich genoodzaakt zag het natuureservaat op 1 januari 1964 voor goed te sluiten. Daarmee is een van West-Europa's beroemdste natuureservaten ten offer gevallen aan de expansie van het Rotterdamse haven- en industriegebied'.

1965: het Thijssse-jaar. Het nog jonge IVN had het initiatief genomen om het jaar waarin het een eeuw geleden was, dat Jac. P. Thijssse geboren werd, uit te roepen tot het Thijssse-jaar. Dat kwam o.a. tot uiting in de gezamenlijke uitgave van een Thijssse-nummer door de Jeugdbonden, de KNNV, het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de Stichting Het Limburgs Landschap, het Vogeljaar en het IVN. Het is een onmisbare bron voor ieder, die zich wat dieper interesseert voor het leven van een van onze grootste mensen.

Bij zijn aftreden als algemeen voorzitter in 1962 stelde de KNNV zoals we zagen de 'J. A. Nijkamp-prijs' in, die eens in de twee jaren moet worden uitgereikt. Voor deze prijs komen jongeren in aanmerking, die door het inzenden van een werkstuk, waaruit hun actieve beoefening van de natuurstudie blijkt, daarnaar mededingen.

De eerste keer, dat de prijs werd uitgelooft waren de be kroonden Teun Veldman in Groningen en Hein van Vliet in Bergum (Fr.). De prijs werd hen op de VV door de naamgever uitgereikt.

Er ontvielen ons in dat jaar weer enkele oudere leden, waaraan de Vereniging veel te danken had. In *Natura* werden o.a. herdacht: J. Jensma te Leeuwarden, Dr. A. J. M. Garjeanne te Nijmegen en Dr. A. B. van Deinse (ere-lid). In *Natura* van juli/augustus 1965 vindt u een uitvoerig 'In memoriam A. B. van Deinse' door de secretaresse van de Afdeling Rotterdam, mej. W. J. Kniphorst.

In datzelfde nummer feliciteert de algemeen voorzitter, M. P. Oosterkamp, onze ere-voorzitter met zijn 85ste verjaardag.

Elders in dit boek vindt u nadere gegevens over het 'Van Burkom-fonds'. Het bestuur van dat fonds had een zeer actieve secretaris-penningmeester in de persoon van de 2e redacteur van *Natura*, Joh. Bolman.

Terwijl de oud-voorzitter, J. A. Nijkamp, Van Burkom kon mededelen, dat hij namens de leden een gift van plm. f 3.000 voor het fonds mocht overhandigen, maakte Bolman bekend, dat hij van een lid, dat onbekend wenste te blijven, een bedrag van f 1000.- had ontvangen.

In het januari-nummer van 1966 laat Bolman zijn dichtader zoals zo vaak de vrije loop:

'Een heer in het Friese Drachten
sprak: 'k wil nu niet langer wachten;
't Van Burkomfonds moet weer 'n beetje vooruit'
Toen schreef hij een girobiljet er voor uit.
En de penningmeester, die lachte!'

In het nummer van juni 1966 deelt de algemeen voorzitter trots mee, dat we 5000 leden hebben! Dat was een punt, dat we nog nooit bereikten. Op het eind van het jaar was het echter al fors overschreden.

In het januari-nummer 1967 wordt G. L. van Eyndhoven, voorzitter van de Afdeling Haarlem gelukkig met het feit, dat de Gem. Universiteit te Amsterdam hem tot doctor honoris causa benoemde.

In het mei-nummer van hetzelfde jaar staat een 'In memoriam Dr. Kurt Walde'. Hij genoot grote bekendheid in onze Vereniging doordat hij drie maal een lezingentournee langs verscheidene afdelingen hield en wellicht nog meer doordat hij dertien maal een buitenlandse reis leidde.

Tragisch was, dat hij na een tournee in ons land op de terugreis naar Innsbrück in de trein overleed.

Het juni-nummer brengt het bericht, dat onze ere-voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, op 86-jarige leeftijd in Apeldoorn was overleden. Enkele weken tevoren presideerde hij in zijn huis nog een vergadering van het bestuur van het Van Burkomfonds. Tijdens deze vergadering werd hij onwel, maar, op bed liggend, vroeg hij mij even bij hem te komen, waar hij mij dringend verzocht door te gaan en de vergadering verder te leiden. Hij heeft zijn bed praktisch niet meer verlaten: hij stierf in het harnas.

In het september-nummer vinden we een derde 'In memoriam', nu aan Dr. W. G. N. van der Sleen, die lid was van het hoofdbestuur van 1914 tot 1939. Hij was enkele malen redacteur van *Natura* en hij kreeg grote bekendheid door zijn vele lezingen en door de excursies, die hij leidde.

Op 11 november werd de VV te Utrecht gehouden. Voorzitter Oosterkamp hield een rede, die sterk afweek van het gebruikelijke schema. Hij bekeek heel analytisch ons ledenbestand. Zo bleken in 7 afdelingen de vrouwen in de meerderheid te zijn maar, kijkend naar de gehele vereniging, zien we, dat de mannen met 60% van het totaal toch de meerderheid hebben! (En dan te moeten constateren, dat er op dat moment geen enkele vrouw in het hoofdbestuur zat - Np.). Van 2200 van de ruim 5500 leden waren ook andere gegevens geanalyseerd. Ik citeer:

'Van de 2200 leden waarvan de gegevens beschikbaar zijn, zijn er 17 in de leeftijd van 16 jaar, de leeftijd waarop men tot de KNNV mag toetreden. Eenzelfde aantal heeft de leeftijd tussen 82 en 87 jaar; 7 leden hebben deze leeftijd reeds overschreden. Als ik de leeftijdsscala tussen deze uitersten door midden deel in een oudere en in een jongere groep, dan wint zowel voor onze mannelijke, als voor onze vrouwelijke leden de jongere groep het in aantal. Daaruit zou geconcludeerd kunnen worden, dat de zozeer gevreesde 'vergrijzing' van onze vereniging niet bestaat. Vergeleken bij de leeftijds-

opbouw van ons volk blijven de jongere leeftijdsgroepen in onze vereniging verre ten achter. Een nette pyramide vormt ons ledenbestand helemaal niet. Het is meer de vorm van een ouderwetse regenton met bij de mannen als grootste dikte de groep 42 tot 46-jarigen en bij de vrouwen in de groep 52 tot 55-jarigen'.

Het geheel maant ons wel maatregelen te nemen tegen vergrijzing. Zijn hele rede gaf blijk van een gezond optimisme en van een grote werkkraft van het hoofdbestuur.

Op deze vergadering werd het erelidmaatschap aangeboden aan Dr. Fop I. Brouwer te Groningen en Marius J. Ch. Kolvoort te Arnhem.

De Nijkamp-prijs werd voor de tweede maal uitgereikt en wel aan J. van Dijk te Groningen en K. Zwart te Drachten.

Tot de HB-leden, die aftraden en niet herkiesbaar waren, hoorde Hans Goudswaard. Zeer terecht zette de voorzitter hem even in het zonnetje. Hij kwam in 1952 in het hoofdbestuur met de speciale opdracht aandacht te schenken aan de natuurbescherming. Hoewel hij het daarop volgende jaar de functie van algemeen secretaris op zich nam, bleef hij de natuurbeschermingszaken behartigen o.a. ook door oprichting van de Natuurbeschermingswerkgroep. Hij deed veel voor het leggen en onderhouden van buitenlandse contacten en zo is bijvoorbeeld ook de Belgisch-Nederlandse dag, die nog regelmatig gehouden wordt, aan het initiatief van Goudswaard te danken. Goudswaard ging weg: er moesten twee mensen voor hem in de plaats komen. Dat toont zijn werkkraft!

In zijn korte dankwoord zei Goudswaard: 'Ik zal de belangen van de KNNV steeds blijven behartigen'. We weten nu, dat dit geen frase was.

In het januari-nummer 1968 komt het bericht voor van het overlijden van J. J. Bolland. Hij was vele malen leider in NJN-kampen en ook in JG-kampjes, Leiderskamp en later Algemeen Kampen een geziene gast.

In hetzelfde 'In memoriam' wordt ook Jaap van Dijk vermeld. Hij was enkele malen docent in Leiderskampen en zijn excursies hadden een zekere vermaardheid in het vèr over tijd terug zijn: Jaap wist niet van ophouden en dat droeg hij op de deelnemers over. Dat kon hij evenmin in zijn ambtelijke functie: stafmedewerker van Natuurmonumenten. Aan zijn werkkraft is het tot stand komen van het Natuurmonument 'De Wieden' te danken. Tenslotte was hij een der oprichters van het IVN en in zijn functie van secretaris-penningmeester van dit Instituut de man, die het een stevige basis gaf.

Het zich expansief ontwikkelende IVN roept hier en daar, m.i. volkomen ten onrechte, weerstanden op in sommige KNNV-afdelingen. Het was daarom een gelukkige gedachte om in het juli/augustus-nummer van Natura een artikel op te nemen waaruit de overeenkomsten en de verschillen tussen beide verenigingen duidelijk uit de doeken gedaan werden. Elders komen we hier nog op terug.

In het oktober/november-nummer komt een uitvoerig 'In memoriam George Ittmann' voor. Zijn naam is op vele plaatsen in dit boek genoemd. Hij hoorde tot de kleine groep van de werkelijk groten in onze vereniging.

Op de VV van 9 november deelt de voorzitter mee, dat er van de zijde van de afge-

vaardigden bij vorige gelegenheden de wens naar voren is gebracht om meer gelegenheid te krijgen voor informele contacten. Om die te bevorderen was het hoofdbestuur vandaag reeds om 1 uur aanwezig en het was er niet voor niets: er waren vele informele contacten. Aan het einde van de vergadering werd gelegenheid gegeven om van gedachten te wisselen over problemen in de natuurbescherming aan de hand van stellingen. Er werd een druk gebruik van gemaakt.

Niet zelden dienen dezelfde mensen onze vereniging tegelijkertijd in verschillende functies. Zo was Joh. Bolman tegelijkertijd voorzitter van het bestuur van de grootste afdeling (Amsterdam), redacteur van *Natura* en secretaris-penningmeester van de Fondsen. Als redacteur had hij zich vooral bezig gehouden met de redactie van speciale nummers. Die functie legde hij met ingang van het maart/april-nummer neer.

Het jaar 1970, dat het stempel zal krijgen van 'internationaal natuurbeschermingsjaar' komt in zicht. In het nummer van september veegt drs. J. Th. J. M. Willems krachtig de vloer aan met de natuurbeschermingseducatie zoals die z.i. door het IVN wordt bedreven. Hij is bang, dat de Commissie voor het Natuurbeschermingsjaar straks ook weer deze lijn gaat volgen.

In het oktober-nummer komt J. Zweeres in het geweer en breekt een groot deel van de kritiek, die door Willems gespuid was, vakkundig af.

In het november-nummer komt voor het eerst het vignet N 70 voor het Europees Natuurbeschermingsjaar voor. Het is aardig om te vermelden, dat het idee 'N 70' afkomstig is van J. Goudswaard. In dat nummer vertelt S. Algra iets over activiteiten in verband met dat jaar.

Het spreekt vanzelf, dat dit ook een belangrijk punt werd in de rede, die de voorzitter op de VV in november uitsprak. Hij wijdde daarbij speciaal aandacht aan de mogelijkheden voor onze leden om aan dit jaar mee te werken.

Op deze vergadering werd voor de derde maal de J. A. Nijkamp-prijs uitgereikt. Er waren helaas weinig inzendingen maar de jury vond toch, dat het werkstuk van Jan Betten te Oosterwolde (stud. Ped. Ac. Drachten) ten volle de onderscheiding waard was. De prijs werd hem op deze vergadering uitgereikt.

In dit nummer staat een 'In memoriam Jan George Slieker', de voorzitter van de Afdeling Rotterdam, die op nog jonge leeftijd (57 jaar) plotseling overleed.

In het jaar 1970 bevatte *Natura* tot mijn verbazing heel weinig nieuws over N 70.

De agenda voor de VV bevatte, buiten de gewone onderwerpen, o.a. het nieuws, dat Dr. W. J. Prud'homme van Reine, die reeds vanaf 1953 de redactie voerde, de wens te kennen had gegeven zijn werk aan anderen te willen overdragen.

Hij heeft niet minder dan 170 nummers van ons tijdschrift verzorgd en wie, zoals ik, al die nummers in één maand doornam, komt tot de conclusie, dat hij een respectabele hoeveelheid werk verzette. Uit het feit, dat *Natura* feitelijk nooit meer een zaak is, die de halve tijd of nog meer van een VV vraagt, mogen we afleiden, dat de Vereniging grote waardering had voor het werk van haar redacteur.

Prud'homme wordt vervangen door een uit vier personen bestaande redactie (Joh. Bolman, Drs. J. J. Frieswijk, H. L. Menke en Drs. G. C. N. van Zanen; Bolman fungeert als eindredacteur).

Prof. Dr. O. M. de Vries

In het eerste artikel wijdt Bolman aandacht aan een (K)NNV-affiche, die uitgegeven werd t.g.v. de Tweede Biologische Tentoonstelling in Den Haag. Ik raad lezing ervan sterk aan.

Heel belangwekkend vond ik in hetzelfde nummer een artikel van A. van Frankenhuyzen over het onderwerp 'Heeft een insektenwerkgroep bestaansrecht'. Die vraag was al gesteld op de vorige VV. Ik wijs er op, dat er al vaker pogingen gedaan zijn om zo'n werkgroep op te richten. Eénmaal is dat zelfs geslaagd maar ze is na korte tijd weer verdwenen. Frankenhuyzen geeft heel wat suggesties om zelf aan insektenstudie te gaan doen en hij verklaart zich bereid om, als dat gewenst is, steun te verlenen als het tot oprichting van zo'n groep zou komen.

In het april-nummer reageert Frencken hierop door te vertellen hoe er in zijn afdeling een kleine werkgroep tot stand kwam en hoe die werkt. Beide artikeltjes lijken mij nog steeds actueel.

In deze jaargang 1971 komen enkele bijzondere 'speciale nummers' voor. Zij dragen de naam van 'Gewest-nummers' en ze geven ieder voor zich een beknopt maar goed overzicht van wat er in (een bepaald gedeelte van) een bepaald gewest te zien is. De nummers zijn waardevol voor de leden, die in dat gewest wonen, maar ook voor NVV-ers uit andere delen van het land, die bijvoorbeeld hun vakantie in dat gewest gaan doorbrengen. Aan de orde kwamen: Gelderland-Zuid (maart), Gewest-Centrum (juni en juli) en Gewest-Noord-West (september).

Op de VV in november werd Prof. Dr. D. M. de Vries te Wageningen benoemd tot ere-lid. Naast heel veel andere verdiensten was hij ook de man, die als voorzitter van het Contact-Organ voor Vogelstudie de leden van de lokale vogelstudiegroepen de juiste weg wees voor het aanpakken van ornithologische problemen.

Houtman, de onvermoeibare, ging op 10 november met pensioen als leraar biologie aan Rijks Middelbare Tuinbouwschool in Hoorn. Voor het vele en vaak belangrijke werk, dat hij in deze functie deed, maar ook vanwege zijn werk in de KNNV, werd hij onderscheiden met het Ridderchap in de Orde van Oranje-Nassau.

Op de VV in november trad ook J. L. Odekerken af, die vele jaren heel gewetensvol de penningen van onze Vereniging had beheerd.

De Nijkamp-prijs werd uitgereikt aan E. J. Weeda te Amstelveen terwijl aan mej. M. C. de Jong in Opeinde een eervolle vermelding werd verleend.

De Bryologische Werkgroep binnen onze Vereniging gaf zo ongeveer vanaf haar ontstaan een orgaan uit, dat 'Buxbaumia' heette. Het laatste nummer verscheen in 1970 en er waren toen 23 jaargangen achter de rug. (Zie hiervoor ook het hoofdstuk 'Werkgroepen'.)

Op 9 september overleed op de terugreis van uit Engeland naar huis in een treincoupé Dr. C. van Rijsinge. Ik citeer uit het 'Ter nagedachtenis' van de hand van J. A. Nijkamp (Natura okt. 1972):

'Daarmee verliet ons een heel bijzonder man. Zijn meest opvallende gaven waren zijn scherpe verstand, zijn sterke geheugen en zijn bewonderenswaardige welsprekendheid. Voor een zeer grote schare van trouwe luisteraars kwamen die het sterkst tot uiting in de serie knappe radiolezingen, die hij, jaren geleden, onder de titel 'Tussen mens en nevelvlek' hield. Zijn grote gaven spraken in onze vereniging het meest als hij na een verwarde en vaak heftige discussie in het hoofdbestuur of op een jaarvergadering een glasheldere samenvatting gaf, die vaak suggesties voor de oplossing van moeilijkheden inhield'.

Op de VV van 4 november 1972 werd na hevige en langdurige discussie besloten de contributie te verhogen. Een voorstel om Natura in verband met de kosten slechts zes maal per jaar te doen verschijnen, werd, gelukkig, verworpen.

Van 12 op 13 november 1972 raasde er een zware storm over land, die grote schade toebracht aan onze bossen, in het bijzonder de naaldbossen.

Deze storm was aanleiding tot het doen verschijnen van een Natura-nummer, dat gewijd was aan het onderwerp: 'De levende natuur in strijd tegen zwaartekracht en wind' (april 1973).

Grote gebeurtenissen werpen vaak hun schaduw vooruit. Tot de mooiste uitgaven van onze Vereniging horen de diverse atlassen van de hand van J. Landwehr. Alle tekeningen daarin zijn 'naar de natuur' gemaakt. Dat verklaart de oproep van Landwehr in het juli/augustus-nummer om hem een klein aantal met name genoemde grassen toe te sturen. Ze staan in de atlas en ik neem dus aan, dat zijn oproep succes had!

Op de VV van 3 november 1973 vertelde de voorzitter, dat het ledental inmiddels de 7000 gepasseerd was, een reden tot verheugenis, maar daarnaast toch ook tot zorg (toename werkzaamheden Bureau enz.). Hij stond ook stil bij de plaats, die de KNNV moet innemen bij het spel van de maatschappelijke tegenkrachten, die zich verzetten tegen verdere ontluistering van milieu en natuur. Hij acht dit een probleem, dat een ernstig overdenken waard is omdat het samenhangt met politiek en levensbeschouwing.

In dit jaar (1974) rolde de honderdste Wetenschappelijke Mededeling van de pers. Van de 99 reeds verschenen nummers vonden 110.000 exemplaren hun weg naar binnen-, maar ook naar het buitenland. Hulde wordt gebracht aan Houtman en het echtpaar Jansma (Bureau).

In het nummer van september komt een 'In memoriam F. Ruinen' voor van de hand

van J. A. Nijkamp. Ruinen, die als algemeen penningmeester grote verdiensten voor de KNNV gehad heeft, bereikte de leeftijd van 95 jaar.

'Ruin was een gaaf mens in de volle betekenis van dit woord. Wie hem kenden, werden door hem gelukkiger'.

In het nummer van oktober herdenkt P. R. den Dulk Dr. A. Schierbeek, oudvoorzitter van de Afdeling Den Haag, die in vele functies grote verdiensten gehad heeft voor de ontwikkeling van de biologie.

Op de VV van 2 november 1974 werd de Nijkamp-prijs uitgereikt aan Maarten Smit te Sneek.

Het februari-nummer begint met een artikel over 'Het leiden van excursies'. Hoewel het artikel zeker niet 'uitputtend' genoemd kan worden, is er nooit een aanvulling of een wat andere belichting verschenen. Dat is jammer, want veel excursieleiders zijn volledig voor hun taak berekend juist op de techniek van het leiden na. In de BWO-kampen wordt aan dit onderwerp heel veel aandacht besteed en ook in steeds sterkere mate bij de opleiding van Natuurgidsen in het IVN.

In het april-nummer deelt de redactie mee, dat Bolman en Frieswijk hun functie neerleggen. Bolman had dit al lang aangekondigd (leeftijd der sterken) en Frieswijk is niet in staat redactievergaderingen buiten Amsterdam bij te wonen. Het is voor een buitenstaander niet mogelijk om het aandeel van ieder der redacteuren te herkennen, maar zeker is, dat zij samen voor een stel goede nummers gezorgd hebben.

De scheidende redactie beklagt zich een beetje: bij het grote aantal KNNV-leden bleef de kopij, die binnenkwam, zowel naar omvang als naar inhoud wat beneden het peil van de verwachting. De redactie meent, dat er in het verleden veel meer leden 'natuurhistorisch actief' waren en zij betreurt deze ontwikkeling. De KNNV moet niet tot een beter soort wandelclub worden.

Ik geloof, dat de toename van het ledental voor een niet gering deel te danken is aan de vele natuurwandelingen van het IVN. Als er onder de deelnemers aan die wandelingen mensen zijn, die vragen naar een vereniging 'waar ze wat wijzer' kunnen worden, volgt prompt een verwijzing naar de KNNV en/of een andere organisatie. (Zie ook 'Veranderende structuren')

De sterke toename van het ledental uit deze kring verlaagt natuurlijk, minstens tijdelijk, het natuurhistorisch peil, maar dat moet m.i. een uitdaging zijn voor onze Vereniging 'om deze mensen wat wijzer' te maken. Ik heb de indruk, dat hier in toenemende mate aandacht aan wordt geschonken en misschien heeft dat ook wel iets te maken met excursieleiding.

De nieuwe redactie zal bestaan uit H. P. Gallagher, Th. P. Vrakking (eindredacteur), Drs. J. T. Wildschut, A. L. J. van IJzendoorn en Drs. G. C. N. van Zanen.

In het volgende nummer bracht het hoofdbestuur de scheidende redacteuren, in het bijzonder Bolman, dank.

In het september-nummer presenteert de nieuwe redactie zich. Ik citeer een klein gedeelte:

'Ook zal informatie dienen te worden gegeven over methoden en technieken, met behulp waarvan de kennis der natuur uitgebreid, verbeterd en gepreciseerd kan worden. Deze informatie moet zo goed mogelijk aansluiten bij de kennis en de mogelijkheden waarover de leden zelf beschikken'.

Dat is een loffelijk streven, zeker wanneer daarbij ook aandacht geschonken kan worden aan 'de kennis en de mogelijkheden' die bij kersverse leden vaak niet zo heel groot zijn. Ik zou hier nog eens even willen verwijzen naar 'De eerste trede', het 'credo' van Hana bij de aanvaarding van zijn functie en de daarop volgende reactie van Gré van der Baan. Ik citeerde hen beiden in het begin van dit hoofdstuk.

Triest is, dat ik hier direct achter moet vermelden, dat in het september-nummer van 1975 het droeve bericht voorkomt, dat Kees Hana na een slopende ziekte is overleden. In Natura vinden we een uitvoerig 'In memoriam'.

In het oktober-nummer staat een artikel van Hugh Gallagher onder de titel 'Is jagen moord?'. Het stelt voor zover ik me kan herinneren het verschijnsel 'jacht' in de KNNV voor het eerst aan de orde. Het zal nog verscheidene malen in Natura aan de orde komen en het draagt bij aan het tot stand komen van een 'intentieverklaring', die het hoofdbestuur later zal publiceren.

Op de VV van 1 november 1975 in Utrecht maakte de voorzitter ook gewag van de sterke stijging van het ledental (de 8000-streep is bijna bereikt) en hij wees erop, dat dit naast vreugde ook zorg geeft. Het hoofdbestuur zal zich hier in de toekomst zeker mee bezighouden. Ook overweegt men een wat hardere aanpak in natuur-beschermingszaken.

In het eerste nummer van Natura 1976 leidt de algemeen voorzitter ons vijftiende lustrum in. Er zal op bescheiden wijze aandacht aan worden besteed. Dat gebeurt door de redactie op twee manieren: door het opnemen van reproducties van ons orgaan uit het prille begin en door een overzicht (70 jaar Natura) in het volgende nummer.

In het april/mei-nummer komt een artikel voor van mevrouw L. Laarman-Hage-raats, dat tot titel draagt: 'Samenwerking met andere 'groene' verenigingen'. Het is een mooi voorbeeld van goede samenwerking tussen een afdeling van de KNNV (Arnhem), het IVN en het Nivon. Het ware te wensen, dat dit tot veel afdelingen zal doordringen. 'Van 'jalousie de métier' is geen sprake en nodig of nuttig werk kan door deze samenwerking efficiënter gebeuren'.

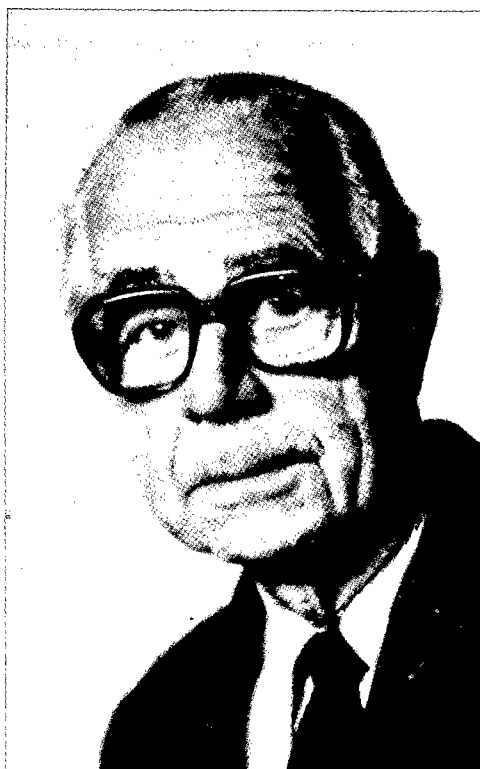
In het juli/augustus-nummer treffen we een 'In memoriam H. Kleyn' aan. Kleyn was jarenlang voorzitter van de Afdeling Amsterdam, die onder hem de grootste van het land werd; hij zat ook jaren in het hoofdbestuur, waar hij het vice-voorzitterschap bekleedde. Onder de vele verdiensten, die hij had, zou ik vooral het feit willen noemen, dat hij als een der eersten toegankelijk bleek voor de verlangens van de jongeren en dat hij hen tijdig in het besturen van de afdeling betrok.

Het laatste nummer van het jaar is extra dik en dat ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan. Er staat een heel goed artikel in van een vorige redacteur, Jasper Daams. Hij geeft zijn kijk op Natura in de loop van de tijd. Ik maakte er ook gebruik van bij de samenstelling van dit boek.

Met opzet koos men voor de rest van dit nummer niet voor een 'terugblik', maar gebruikte het extra dikke nummer voor het geven van actuele lectuur en informatie over een aantal deelgebieden van de biologie.

J. Landwehr

D. M. Semler

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan biedt het hoofdbestuur alle leden een 'feno-logische kalender' aan, geïllustreerd door Truus van der Haar en met tekst van J. A. Nijkamp.

Vrij kort vóór de VV in 1976 zag de voorzitter zich verplicht zijn functie neer te leggen.

In het eerste nummer van 1977 brengt de algemeen voorzitter a.i. W. F. van Vliet Ir. Oosterkamp dank voor de wijze waarop hij bijna 15 jaar lang het voorzitterschap bekleedde.

Op de VV ontvingen weer twee leden het ere-lidmaatschap: J. Landwehr en D. M. Semler. Landwehr heeft zich in onze Vereniging verdienstelijk gemaakt als bestuurslid van de Afdeling Amsterdam, maar daarnaast ook als de onvolprezen schep-per van de 'Atlassen', die door de KNNV werden uitgegeven. Semler was bestuurs-lid van de Afdeling Hengelo en hij volbracht het 'huzarenstuk' om in 1946 in de nog voor een deel in puin liggende stad een congres te ontvangen, dat vier dagen duurde en waaraan 200 leden deelnamen! Het gevolg daarvan was, dat hij kort daarop gekozen werd tot lid van het hoofdbestuur waar hij een aantal jaren de functie van algemeen secretaris vervulde. Namens onze Vereniging zat hij in het bestuur van 'Natura docet', hij was gewestvoorzitter en nog veel meer, maar bovenal was hij voorvechter waar het ging om het behoud van het Twentse landschap (Twickel!).

In het hoofdstuk over 'Afdelingen' heb ik herhaalde malen Doetinchem ten tonele gevoerd, de kleine afdeling, die het bestond voor f 1200.- een eigen natuurmonumentje (de Zumpe) te kopen en te beheren.

In het oktober/november-nummer treffen we een artikel aan onder de titel 'Een afdeling met een eigen natuurterrein' van W. Anema en J. G. J. Frentrop. Het vertelt iets over de lotgevallen van de Zumpe tussen toen (1914) en nu. We zien hoe dat bezit sterk heeft geleden onder de veranderingen in de maatschappij, vooral die in de landbouw. Het is een heel leerrijk artikel voor andere afdelingen, die zich in zo'n experiment zouden willen storten, maar het verhoogt ook het respect, dat we voor zo'n kleine afdeling toch al hadden.

Na een lange traditie van vergaderen in Utrecht heeft men nu gekozen voor Arnhem en wel met een vooropgesteld doel: men wil trachten in de morgen, die aan de VV vooraf gaat een wandeling te organiseren voor allen, die daar prijs op stellen. Arnhem had de primeur en telde op de ochtendwandeling niet minder dan 50 deelnemers! Het hoofdbestuur heeft het voornemen hiervan een nieuwe traditie te maken in die zin, dat men niet langer aan één stad gebonden wil zijn. Onder leiding van Jim van Vliet werkt de VV zich snel door de agenda heen.

Het eerste nummer van Natura in 1978 valt direct op door een iets gewijzigd formaat en door een wat kleiner lettertype. Het is het gevolg van een verandering van drukker en heeft het voordeel, dat er meer kopij geplaatst kan worden. Een ander voordeel is, dat het papier waarop Natura gedrukt wordt, minder glanst.

Het eerste nummer is geheel gewijd aan Linnaeus, die tweehonderd jaar geleden stierf. In het derde (een dubbel nummer) komt een duingebied onder de gemeente Bergen (N.H.) aan de orde. Het is geheel voorbereid door J. K. Schendelaar te Den Helder, die het goed kende uit zijn NJN-tijd (de dertiger jaren); hij kwam daar een kleine veertig jaar later terug en werd daarbij zeer geïntrigeerd door de vergelijking van de flora toen en nu. Het is daardoor bijzonder interessant worden.

In het juli/augustus-nummer zien we, dat twee oud-leden van ons hoofdbestuur, C. Sipkes en Jan P. Strijbos de 'Heimans en Thijsse-prijs' gekregen hebben. De rede, die Prof. Dr. V. Westhoff hield bij het uitreiken van de prijs aan Sipkes, is in extenso afgedrukt. Het is een moeilijk te verbeteren stukje biografie van een boeiende figuur in de geschiedenis van KNNV en NJN.

Op de VV te Ede op 4 november kwam als belangrijkste punt aan de orde de wisseling van voorzitter. Van Vliet legde zijn functie in het hoofdbestuur na 22 jaar 'trouwe dienst' neer. Hij was o.a. natuurhistorisch secretaris, vertegenwoordiger van het hoofdbestuur in het Contactorgaan voor Vogelstudie en, het laatste jaar, algemeen voorzitter. Ir. De Ruyter bedankte Van Vliet voor de wijze waarop hij zich van zijn taak, vooral ook in het laatste jaar, gekweten had. In het lijstje is niet opgenomen de organisatie van de vele weekends en reünies: die taak zal hij, tot grote vreugde, samen met zijn vrouw blijven vervullen.

Tijdens de vergadering werd nog gesproken over het standpunt, dat de KNNV ten opzichte van de jacht in ons land moet innemen. Het hoofdbestuur werd gemach-

tigd een definitieve tekst op te stellen en die als het officiële standpunt van onze Vereniging te presenteren.

Dit standpunt staat verwoord in het februari-nummer van 1979. Het is zó belangrijk, dat ik het hier citeer:

‘De KNNV is van mening, dat in het overwegend kunstmatige ruimtelijk bestel, zoals wij dat in Nederland kennen, in de toekomst geen plaats meer mag zijn voor de jacht in de vorm van liefhebberij of sport. Zij is daarom voorstander van een zo sterk mogelijk doorgevoerde beperking van het aantal jachtvergunningen aan particulieren.

De KNNV is van mening, dat de jacht als onderdeel van het beheer van natuurterreinen en agrarische gebieden nog niet geheel kan worden uitgesloten. De jacht moet dan een weloverwogen deel uitmaken van het geheel van de nodige beheersmaatregelen en dient vakkundig te worden uitgevoerd.

De KNNV is van mening, dat aan de te nemen beheersmaatregelen een duidelijk plan ten grondslag moet liggen, gericht op het instandhouden van een ecosysteem met een voor het gebied maximaal verantwoorde variatie. Mogelijke nevenwerkingen door te nemen beheersmaatregelen dienen zo veel mogelijk vooraf op hun effecten te worden afgewogen.

De KNNV is van mening, dat het niet-rationeel beschikken over leven en lijden van wild in strijd is met haar ethische normen ten aanzien van natuurlijk leven in het algemeen.

Bij doorvoeren van de konsekwenties uit voornoemde uitspraken dient te worden vermeden dat nu bestaande natuurgebieden verloren gaan ten gevolge van aan hun eigenaars opgelegde jachtbeperkingen. Ook dient te worden voorkomen dat de stroperij erdoor in de hand wordt gewerkt’.

Het is een in hoofdzaak rationeel standpunt en het sluit in dat opzicht aan bij het artikel ‘*Natuurbescherming, emotioneel of rationeel*’, de tekst van de rede, die Prof. Dr. G. P. Baerends hield ter gelegenheid van de uitreiking van Kluwerprijs 1978.

We zijn in de tijd even te hard gegaan. We moeten voor een moment terug naar de VV 1978. Nadat Van Vliet de voorzittershamer had neergelegd en De Ruyter hem had bedankt, sprak onze nieuwe voorzitter, Prof. Dr. Ir. W. F. Fockens een rede uit onder de titel ‘Vooruitblik op de toekomst van de KNNV’, die is afgedrukt in het december-nummer van *Natura* 1978. Het belangrijkste hieruit lijkt mij, dat het hoofdbestuur zal trachten middelen te beramen om de natuurhistorische werkzaamheid van de leden te vergroten, wat weer tot een verhoging van het natuurhistorisch peil van de Vereniging zal leiden.

Dat dit toch beslist nog niet tot nul gedaald is, bewijst een artikeltje van A. L. J. van IJendoorn ‘Bijzondere plantenvondsten in 1978’, waarin hij de bijzondere plantenvondsten van leden – voor zover die de redactie ter ore kwamen – met enkele andere bundelt tot een samenvattend verhaal.

In het april-nummer vinden we onder ‘In memoriam Jan G. Sloff’ twee artikelen, een van Sipkes, echt persoonlijke herinneringen aan de overledene en het andere van J. Mennema, die Sloff’s verdiensten voor het floristisch onderzoek in Nederland beschrijft.

Hij heeft op tal van excursies, in kampen en op vele lezingen veel bijgedragen aan het bevorderen van de natuurhistorische activiteiten van de leden, niet alleen door het overdragen van kennis en technieken, maar vooral ook door zijn enthousiasme. In het oktober-nummer staat de droeve mededeling, dat ons ere-lid Prof. Dr. D. M. de Vries is overleden. Over zijn verdiensten voor onze Vereniging schreef ik reeds bij zijn benoeming tot ere-lid.

Op de VV hield de voorzitter een rede, waarop ik aan het einde van dit verhaal op terug hoop te komen.

In deze vergadering werd de Nijkamp-prijs voor het eerst uitgereikt aan een groep jongeren, bestaande uit Gert-Jan van der Burght, Ton Heijnen, Eva van Ooyen en Marcel Wasscher, allen te Eindhoven. Zij 'verdienden' de onderscheiding met de beschrijving van een natuurgebied (Geijzenrooi) in de nabijheid van Eindhoven, dat bedreigd wordt.

We komen aan het voorlaatste jaar in het bestaan van de KNNV: 1980.

Om te beginnen zien we, dat de eindredacteur Th. P. Vrakking zijn functie heeft neergelegd. Gedurende zijn ambtsperiode verschenen in Natura tal van artikelen van grote natuurhistorische waarde, die wellicht voor het doorsnee-lid vaak wat te moeilijk waren. Daarnaast bevatte het echter ook eenvoudiger verhalen, die tot eigen waarneming stimuleerden.

In de loop van het vorige jaar was P. den Houter reeds tot de redactie toegetreden. Nú treffen we als nieuwe eindredacteur de naam van R. Wellner aan.

In het februari/maart-nummer stelt hij zich voor. Ik citeer enkele regels:

'De natuur heeft mij nooit teleurgesteld. Mijn mening is dan ook, dat de bron nog lang niet droog staat, maar dat onze belangstelling wel op kan drogen. In dit vlak ligt de taak van Natura en haar verzorgers om uw belangstelling in de natuur hoog te houden. Uw steun is echter onontbeerlijk voor het 'inhoud' geven aan het blad'.

Met de komst van onze nieuwe voorzitter, het vorige jaar, is er een nieuwe rubriek in Natura bijgekomen of feitelijk een oude hersteld: Van het hoofdbestuur. Ik geloof, dat dit heel belangrijk is voor het contact tussen bestuur en leden. Daardoor zien we bijvoorbeeld, dat ons hoofdbestuur de juridische aspecten onderzoekt voor een afdeling, die een eigen vogelasyl beheert, maar ook reeds vooruit denkt over de toekomst waarin de KNNV wellicht veel meer dan 10.000 leden zal hebben.

De verslaggeving had plaats door de tweede secretaresse Marianne Kühling. Haar laatste verslag vinden we in het mei-nummer. In het juli/augustus-nummer vinden we haar 'In memoriam'....

'De kritisch opbouwende wijze waarop zij dit alles deed, gedragen door een warme liefde voor de natuur en voor onze vereniging, had onze grootste waardering'.

In datzelfde nummer staat het 'In memoriam J. F. Vogel'. Hij werd lid in 1913 en had grote verdiensten voor de Afdeling Apeldoorn, maar, door het houden van vele lezingen, ook voor heel veel andere afdelingen. Bewondering had ik ook voor zijn roerende zorg voor Van Burkom, die hij in zijn laatste jaren trouw iedere week bezocht om hem met zijn vrolijkheid op te beuren.

We naderen de eindstreep. Nog één belangrijk besluit: de KNNV sluit zich aan bij de Stichting Natuur en Milieu en neemt daardoor een actieve plaats in in de wereld van de natuur- en milieubeschermers.

Het waren grepen, die ik moest doen. Mag ik als laatste greep Natura van november/december 1979 pakken? Ik sluit mij van harte aan bij de woorden, die onze huidige voorzitter, Fockens, sprak bij de opening van de VV en die naar mijn mening een samenvattend sluitstuk voor dit verhaal vormen:

‘Weer is een KNNV-jaar verstreken. Leden gingen de natuur in; de ene wandelde, de andere bestudeerde grondig plant en dier. Dat ze beiden genoten, werd – behalve door hun eigen initiatief – mogelijk gemaakt door het enthousiasme en de ijver van anderen. Ik ga hier geen namen noemen van leden maar wel van groeperingen van leden binnen de KNNV die stimulerend werken.

Beginnen we in het veld bij de tientallen, ja honderden excursieleiders die ons wijzen op vele zaken, die we zonder hen voorbij gelopen zouden zijn. Bij veel excursie-deelnemers sloeg er op deze wijze een vonk over en zij groepeerden zich tot werkgroepen binnen de afdelingen.

Al deze activiteiten worden geëntameerd door de natuurhistorische secretarissen van de afdelingen daartoe aangemoedigd door hun mede-afdelingsbestuursleden.

Ook op landelijk niveau kennen we een aantal werkgroepen. In dit jaar werd het initiatief genomen tot een landelijke plantenwerkgroep en wel op de floristendag die werd opgezet door de natuurhistorische secretaris van het hoofdbestuur.

Wellicht groeit het uit tot iets wat vergelijkbaar is met het Contactorgaan voor vogelstudie.

De op de VV 1978 reeds aangekondigde kadercommissie startte haar activiteiten, die de natuurhistorische kadervorming tot doel hebben.

Een wezenlijke bijdrage tot de natuurbeleving van onze leden vormden de kampen en de reizen, die mogelijk gemaakt worden door de steeds toenemende activiteiten van de Algemene Kampeercommissie en de Algemene Reiscommissie. Weer twee van die commissies waar heel wat vrije tijd van de commissie-leden in opgaat. Vergeet u daarbij ook de inbreng van de Materiaalcommissie niet.

In het Biologische Werkkamp voor het Onderwijs bereiken we veel niet KNNV-leden. Niet-KNNV-leden bereiken we ook via Natura. Het is een onderwerp van voortdurende aandacht van de redactie om het evenwicht te bewaren tussen artikelen van hoog wetenschappelijk gehalte en artikelen die ook de niet-specialisten aanspreken.

Dan zijn er verder onze Wetenschappelijke Mededelingen en de Natuurhistorische Bibliotheek, die ook dit jaar weer de naam van de KNNV uitdroegen tot ver buiten de eigen ledenkring in binnen- en buitenland.

Veel van onze leden – zo niet allen – zijn tevens lid van Natuurmonumenten en dragen aldus financieel bij aan de bescherming van natuur en landschap.

Ook zijn er vele KNNV-leden die daarnaast individueel of in afdelingsverband, actief hun bijdrage leveren aan de natuurbescherming. De Natuurbeschermingscommissie (NBC) van de KNNV treedt hierbij adviserend en coördinerend op.

Onze vraag is nu – en dit is besproken op de onlangs gehouden vergadering van HB en NBC – of wij als Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging met deze bijdragen aan de natuurbescherming kunnen, willen en mogen volstaan.

Of moeten wij als KNNV meer doen om ervoor te zorgen, dat er ook in de toekomst voldoende natuur zal zijn om te bestuderen.

De vraag, die ik hierbij aan U, de Vertegenwoordigende Vergadering voorleg is: Moeten we als KNNV een meer actieve rol gaan spelen in de natuurbescherming en hoe zouden we dat dan het beste kunnen doen?'

Het lijkt mij een vraag, die, over de VV heen, gericht is tot alle leden. Gelukkig hebben we een orgaan, waarin u uw mening kunt kenbaar maken! Zonder Natura was er in het verleden geen (K)NNV geweest en zonder een goed Natura kunnen we de toekomst niet ingaan.

BIJZONDERE NUMMERS

Als de titel tussen haakjes geplaatst is, werd het niet als 'speciaal nummer' op de omslag aangekondigd. In een aantal gevallen meende ik, dat het in werkelijkheid toch een speciaal nummer was en dan nam ik het tussen haakjes in de lijst op.

1920 E. Heimans-nummer mei	1937 's-Hertogenbosch-nummer april
1927 De wilde plant in de moderne
tuinkunst februari	Leiderskampnummer november
1928 Hugo de Vries-nummer febru-
ari	1938 Plantensociologie april
Breda-nummer april	Den Helder-nummer juni
Mierennummer december	Het verband tussen bodem en
flora september
1929 Kennemerland-nummer juli	Sporen en sporenval oktober
(Paddestoelen) oktober	1939 Mook-nummer februari
1930 Friesland-nummer mei	Natuurwachten maart
1931 Gelderlandnummer april	N.W. Overijsel april
Jubileumnummer mei	Instincten bij dieren oktober
1932 Utrecht-nummer juni	1940 Bibliografie-nummer maart
Leeuwenhoek-nummer oktober	Veluwe-nummer augustus
1933 Theorie van Wegener maart	1941 Ademhaling der waterdieren
november
Dinkelland-nummer mei	1946 Twentenummer juli/augustus
1934 Voorne-nummer juni	1948 Amphibiën en Reptielen april
Het Kievitenvraagstuk oktober	Van Burkomnummer mei
1935 Natuurfotografie april	Texelnummer november
Groningen-nummer mei	1949 Vogeltreknummer september/
oktober
1936 Rotterdam-nummer juni	1950 Vogeltreknummer september
Door den Sint Pietersberg juli	1951 Vaarkampnummer april
Planten langs de Schelde augus-
tus	1952 Vogeltreknummer september/
oktober
Natuurbescherming oktober	

- 1956 Natuurbeschermingsnummer
maart
- 1957 Deltanummer oktober/november (overgenomen van Amoe-
ba)
- 1958 Terschellingnummer mei/juni
(Natuurbescherming) juli/
augustus
(Strand) september
- 1959 (Zoogdiernummer) februari
1960 (Strand en Wad) april
- 1961 (Natuurhistorische Streek-
musea) juni
De nivellering van flora en fau-
na november
- 1962 (Paddestoelen) september
Fotografienummer november
- 1963 Grote rivieren april
- 1964 Bibliografienummer november
- 1965 Thijssenummer april (in samen-
werking met andere groene
verenigingen)
- 1968 Paddestoelen oktober/novem-
ber
- 1971 Gewest Gelderland Z maart
Gewest Centrum I juni
Gewest Centrum II juli/augus-
tus
Gewest Noord-West oktober
- 1972 Eiland van Dordrecht januari
Gewest Gelderland Z II mei
Gewest IJsselstreek juli/augustus
Gewest Noord I oktober
Gewest Noord II november/
december
- 1973 Twentenummer februari
De levende natuur in de strijd
tegen zwaartekracht en wind
april
- 1974 De Ardennen maart
Insekten I april
Insekten II mei
Paddestoelen september
- 1976 Jubileumnummer december
- 1977 Strand juni
- 1978 Linnaeus januari
Verbrande Pan nummer
maart-april
- 1980 Oosterscheldennummer juli/
augustus
J. Heimansnummer december

Het werk van de Afdelingen

Van Amsterdam begon de victorie. Wie waren de leden? Wie konden lid zijn?

Op kantoren en werkplaatsen werd het werk op zaterdagen om een uur of vier gestaakt. Winkeliers en hun personeel gingen dan echter nog door en het werd niet zelden elf uur voor de zaak sloot.

De vakanties waren meestal tot enkele dagen beperkt en geld om naar buiten te trekken ontbrak.

De maatschappelijke verhoudingen beperkten dus de kringen waaruit de leden kwamen: in hoofdzaak het onderwijs en de 'vrije beroepen'.

Dat was echter niet de enige beperking. Zowel bij katholieken als bij (orthodox) protestanten was de kerkgang en vaak zelfs de hele zondag heilig. Er bleef voor het naar buiten gaan niet veel tijd over. Deze laatste belemmering heeft heel lang geduurd en is nog niet geheel verdwenen.

Wanneer we het ledenbestand van toen nu nog eens zouden kunnen bekijken, zou blijken, dat het lang geen 'doorsnee' door de bevolking was.

Amsterdam – en dat gold voor veel plaatsen in ons land – lag nog in een omgeving, die het houden van excursies te voet of per fiets mogelijk maakten. Kijk u maar eens naar de kaart, die behoort bij het artikel van G. C. N. van Zanen, de huidige voorzitter van 'Amsterdam' (zie bijlage 1).

De stad lag in het begin van deze eeuw al lang niet meer geïsoleerd in het land. Het was een middelpunt van spoorwegen, die haar feitelijk met het hele land verbonden. De treinen reden langzamer en ze raasden niet alle plaatsen voorbij. Dat kostte op de lange afstand tijd, maar het betekende ook, dat je, zonder lokaal vervoer, vaak al terecht kon komen op plaatsen, die als uitgangspunt voor een excursie geschikt waren.

Paardentrams en buurtspoorwegen verzorgden het vervoer ten plattelande en niet zelden was er ook een omnibus, een kleiner of groter voertuig, dat de passagiers vervoerde naar plaatsen, die buiten de officiële lijnen lagen.

Er was geen radio en geen televisie, geen 'nieuwsberichten' of verslagen van voetbalwedstrijden, die de mensen in de avond aan huis bonden. Er was nog tijd voor het bijwonen van vergaderingen. Er was ook nog animo voor, juist omdat de avonden niet op een andere wijze gevuld waren.

Zó was de toestand niet alleen in Amsterdam, maar in het grootste deel van ons land. Er werd nog weinig gebouwd en 'de natuur' lag in vele plaatsen bij wijze van spreken nog naast de deur. De kinderen vingen kikkervisjes en stekeltjes, salamanders en hagedissen, ze plukten grote bossen dotters (die helaas verdorpen), pinksteren boterbloemen en in de duinstreek 'kruidnagels' (wilde hyacinten) en 'zegeltjes' (lelietjes van dalen). Het kon allemaal geen kwaad: er waren planten genoeg en niet te veel mensen.

De natuur kwam nog in huis zonder dat iemand zich daar zorgen over hoefde te maken.

De kinderen haalden nestjes uit, maar . . . ze kenden tenminste de vogels en hun eieren.

Bij de poelier lagen de vinken, de leeuweriken, de lijsters en wat dies meer zij in de etalage. Ze waren gevangen met lijmstokjes, slagnetten, klapkooien of op andere wijze. Er lag ook een hele uitstalling van eenden, afkomstig van de kooien. Allemaal náár, maar . . . ze werden nog gekénd; vele mensen wisten hun namen en dat was niet zelden het begin van een nádere kennismaking.

Let wel: ik zou voor geen goud terug willen naar die oude tijden, maar ik ben er wel van overtuigd, dat de mens tóen zijn medeschepselen beter kende dan nú.

Ook dat had zijn voordelen, zeker voor een vereniging, die het van de belangstelling voor de levende natuur moest hebben.

Wat weten we van die oude tijden?

Eigenlijk vrij veel. Het 'Maandblad', dat aan Natura vooraf ging, was praktisch geheel gevuld met verenigingsnieuws en daaronder namen de verslagen van de afdelingen een voorname plaats in. Ik heb ze allemaal – meestal met plezier – doorgelezen, nu eens jaloers op die 'oude tijden', dan weer me verbazend over het feit, dat vele moeilijkheden van nú er tóen ook al waren.

Toen en nu

Tegenwoordig kan een spreker wel thuis blijven als hij zijn verhaal niet kan illustreren met (kleuren-) dia's of met film. Hij moet er zich terdege van bewust zijn, dat zijn publiek verwend is door de tv, waarop de mooiste en technisch volmaakste natuurfilms verschijnen, maar het commentaar laat niet zelden te wensen over. In dat opzicht winnen onze lezingen het meestal glansrijk van de tv.

In het begin van deze eeuw was projectie een hóge uitzondering en dat beperkte zo ogenschijnlijk de mogelijkheden van de spreker. Er stond echter voor de luisteraars iets tegenover: hij maakte veelvuldig gebruik van 'bord en krijt' en van tekeningen, die hij tevoren thuis gemaakt had; hij bediende zich vrijwel steeds van demonstratiemateriaal, hetzij geconserveerd, dus dood, maar toch ook vaak van levende planten en dieren. Vooral dat laatste stimuleert de aandacht heel sterk; men zakt er minder gemakkelijk bij onderuit dan bij een dialezing in een warme zaal. Van een dood dier weten we, dat het niets meer dan zichzelf kan vertonen; bij een levend dier kunnen er verrassingen komen en dat vergroot de spanning.

Het is moeilijk om te kiezen: toch sla ik veel lezingen uit het verleden hoger aan dan die uit deze tijd.

Het was in de begintijd niet zo gemakkelijk om een spreker 'van buiten' te krijgen. De afdelingen steunden veel meer dan thans op de eigen leden. Dat had voor-, maar ook nadelen.

De sprekers uit eigen kring kenden het peil van de leden; zij werden zelden te moeilijk, maar ze pasten ook op, dat het verhaal niet te oppervlakkig werd. Veel leden

konden wel iets vertellen, maar ze konden er geen avond mee vullen. Meestal waren er dan ook tenminste twee sprekers op één avond en soms wel meer. Dat houdt de aandacht na de pauze meer gespannen dan dat dezelfde spreker weer moet opdraven. Vooral in kleine afdelingen moesten de sprekers veel te vaak uit hetzelfde kringetje komen en dat kwam op den duur niet ten goede aan de kwaliteit van het gebodene. Het 'afzakken' van kleine afdelingen was dikwijls het gevolg van het 'uitmelken' van een te kleine kring van méér-wetende leden.

Ik wil proberen u aan de hand van verslagen te laten zien hoe het tóen was, maar ook hoe er van lieverlede veranderingen optraden, voor een groot deel het gevolg van de ontwikkeling van de technische hulpmiddelen.

Lezingen

De *Afdeling Doetinchem* vergaderde op 17 januari 1903 en nadat enkele huishoudelijke zaken waren afgedaan, kreeg de heer Leys het woord, die op heel onderhoudende wijze een en ander meedeelde over de *oesterteelt*. Om u te laten zien hoe leerzaam en leesbaar de verslagen van dergelijke avonden vaak waren, neem ik een stukje uit het Maandblad over in de thans gebruikelijke spelling.

Het ging dus over de oesterteelt.

'We verplaatsen ons daartoe in gedachten naar Ierseke en nemen aldaar een kijkje. In de maand mei ziet men er stapels dakpannen langs de zeedijk staan; bij honderdduizendtallen zijn ze aangevoerd. Mannen en vrouwen gaan nu aan het werk. Vlug wordt pan voor pan genomen en in een dikke kalkmelk gedompeld. Zijn ze droog, dan zit er een dikke kalkkorst overheen. Als nu de temperatuur wat hoger wordt, einde mei, begin juni, dan worden de pannen in schepen geladen en naar de Iersekse of Bergse bank gebracht. Daar werpen de schippers bij hoog water de pannen een voor een over boord, op die percelen natuurlijk waarop ze straks gezet moeten worden. Bij laag water gaat het werkvolk buiten boord en zet de pannen met de brede krul op de slijkerige bodem in lange rijen, pan tegen pan, zoals boeken op een boekenplank. Inmiddels zijn de grote oesters, die bij miljoenen op de zeebodem liggen, 'rijp' geworden; ze 'melken', d.w.z. ze laten hun 'zaad' los. De jonge oestertjes, of liever oesterlarven, kunnen enige tijd vrij rondzwerven, doch zakken eindelijk naar de bodem. Vallen ze op een bekalkte pan, of worden ze door het stromende water er tussen gevoerd, dan blijven ze erop zitten en groeien er aan vast. Pannen, waarop 2 à 300 'broedjes zitten, zijn geen zeldzaamheid'.

Het verslag gaat verder en tot in details wordt er meedeeld wat er nog allemaal met de oestertjes moet gebeuren vóór ze op 3 à 4-jarige leeftijd klaar zijn om verkocht te worden.

'De behandeling van het onderwerp werd afgewisseld door het vertonen van voorwerpen als: pan met oestertjes, mes, verkleinde kor, enz. en fotografieën op de oesterteelt betrekking hebbend'.

Diezelfde avond demonstreerde Des Tombe het openen en sluiten van de Roos van Jericho en vertelde Wilhelmy iets over electriciteit. U ziet, variatie genoeg.

Op 18 februari 1903 hield de *Afdeling Haarlem* een vergadering en daar sprak o.a. de secretaris, G. ten Napel, over 'Vrienden en vijanden in onze tuinen'. Hij voerde zijn

auditorium in gedachten door een grote tuin met tal van gewassen, die door levende organismen belaagd, maar door andere vaak beschermd werden. Ik noem er u enkele: rupsen, snuitkevers, schorskevers, bladluizen, bloedluizen als vijanden en vogels, sluipwespen, libellen, schallebijters, lieveheersbeestjes, padden en kikkers als vrienden.

'Bijna alle genoemde dieren waren ter vergadering aanwezig als opgezette, getekende of levende exemplaren, o.a. verscheidene exemplaren van wijfsjes-schildluizen met haar halfbolvormige rugstuk de eitjes bedekkende, zodat er in de pauze heel wat te bezichtigen viel'.

Op zondag, 19 april 1903, maakte de *Afdeling Bloemendaal* een excursie naar het buiten 'Wildhoeft'. De woensdag daarop volgende besprak Thijssse in een vergadering nogeens alles, wat de leden in Wildhoeft genoten hadden waarbij opgezette vogels en mooie platen hielpen om het genotene weer in het geheugen terug te roepen.

Op 21 juni van hetzelfde jaar hield de afdeling een *tentoonstelling* van bloeiende grassen. 'Bij elke soort stond een kaart, waarop, behalve klassieke en Hollandse naam, ook een of meer bijzondere kenmerken vermeld werden. De Franse namen, die er ook bij stonden, hebben er zeker toe bijgedragen, om een of andere soort gemakkelijk te onthouden. Zeker was dat het geval met *Briza media*, *Trilgras* of 'Langue de femme' welke naam de dames zeker niet zullen vergeten'. Thijssse had lager Frans en humor . . .

We kijken nog even naar de *Afdeling Amsterdam*, die op 10 oktober 1903 een bijzondere avond beleefde in de Koningszaal van Artis.

'Vriendelijk zag de zaal er uit; en zelden zal ze zo aardig met mensen, lichten en instrumenten gestoffeerd geweest zijn. Matig licht in de hele, aanzienlijke ruimte, en daarin vier tafelen op grote afstanden van elkaar, elk met haar eigen stille lichtsfeer, voortgebracht door twee heldere gasgloeilampen. Op iedere tafel het blinkend koperwerk van talrijke microscopen en de tafels, waarop dit alles stond, omringd door belangstellende kijkers'.

Er waren zeventig aanwezigen, die samen over 50 microscopen en loeps konden beschikken. Het was een heel geslaagde avond!

Op 17 februari 1906 vierde *Amsterdam* haar vijfjarig bestaan. De voorzitter H. Heukels, hield een herdenkingsrede. Hij was redelijk optimistisch over de, in die vijf jaren bereikte, resultaten, maar hij had ook zijn bedenkingen. *Ze zijn oud, maar ook in 1981 nog actueel*. Ik citeer ze daarom in extenso.

'Toch is er een zaak, waarop ik reeds herhaaldelijk in onze vergaderingen gemeend heb te moeten wijzen en die ons bestuur maar geen vrede laat, omdat daarvan onzes inziens de blijvende bloei van onze vereniging afhankelijk is. Ik bedoel de zelfwerkzaamheid van onze leden. Tot dusverre hebben de meesten uwer volstaan met te luisteren en te zien, naar wat er in de vergaderingen werd verteld en vertoond door hen, die wat dieper in de biologische wetenschappen zijn ingedrongen, en dat is juist, wat wij zo gaarne veranderd zouden zien'.

De Afdeling maakte desondanks een groei mee om jaloers op te zijn: bij de oprichting 48 leden; het steeg in dat jaar tot 178, in 1902 tot 226, in 1903 tot 236, in 1904 tot 254 en in 1905 zelfs tot 372!

Amsterdam 'hield het voortouw'.

In de huiskamer was al lang de 'toverlantaarn' bekend, vooral voor kinderen. Het was waarschijnlijk de eerste populaire vorm van projectie. De lichtbron was aanvankelijk een olielamp of zelfs wel een kaars maar de kinderen keken er minstens zo geboeid naar als de jeugd van nu naar het televisiescherm.

Het eerste bericht, dat ik over 'projectie' op een Afdelingsvergadering las, kwam voor in een verslag van de *Afdeling Groningen* uit het jaar 1903: Bij een bezoek, dat haar leden aan de Hortus brachten, 'werden de talrijke deelnemers ontvangen in de collegezaal voor plantkunde waar Prof. Dr. J. W. Moll een aantal *geprojecteerde fotografieën* vertoonde'. De leden waren, hoe kon het ook anders, opgetogen.

Op de lustrumvergadering van de *Afdeling Amsterdam* in 1906 werden lichtbeelden vertoond door E. Heimans (verschillende kiekjes van landschappen en uit het vogelleven) en door J. E. Stolberg jr. van 'microscopische fotografieën' door vertoner gemaakt naar preparaten van de 2e secretaris, J. Jaspers jr.

Het hoofdbestuur haakte hier direct op in en reeds in *Natura* van 1 oktober 1906 komt het bericht voor, dat de mogelijkheid geboden wordt voor Afdelingen om lantaarnplaatjes te lenen uit een - zeer bescheiden - eigen collectie, die onder beheer stond van de conservator, de heer Jaspers. We komen daar onder een apart hoofdje nog eens op terug.

Lichtbeelden van planten en dieren werden in dat jaar ook al vertoond in de Afdeling Doetinchem (Dr. Wilhelmy).

In de *Afdeling Bloemendaal* worden lichtbeelden van *Tepe* over Vogels en Planten (Tweede serie; er was dus blijkbaar al een eerste serie) vertoond bij een lezing, die Thijsse hield. Hij raakte er af en toe zelf van onder de indruk: 'En Thijsse zelf begon soms zijn causerie, na enige ogenblikken ademloos naar het doek gestaard te hebben, met 'Wat is dát mooi!' Als bijzonderheid werd er bij verteld, dat de plaatjes vertoond werden met een *electrische lantaarn*.

Projectie wordt steeds algemener, maar het vertonen van 'plaatjes' is nog lang geen regel.

In 1909 houdt Dr. H. W. Heinsius in de *Afdeling Amsterdam* een lezing over 'Het maken van lantaarnplaatjes van foto's, plaatwerk, houtsneden enz.' Het gesprokene werd door demonstraties verduidelijkt. Spreker liet zelfs zien hoe de plaatjes *gekleurd* konden worden met glasverf en met eiwitglazuurverf!

Dergelijke, met de hand gekleurde, plaatjes herinner ik me nog uit de twintiger jaren van voordrachten, die Kees Sipkes hield. Tóén vonden we ze prachtig. Ik zou ze nu nog wel eens willen zien . . .

Uit de dertiger jaren ken ik plaatjes, die het eigendom waren van de Ned. Mycologische Vereniging. Daar was ik, destijds, 'wild enthousiast' over, maar . . . toen

maakte Swanenburg de Veye nog niet de kleurenfoto's uit de jaren na de Tweede Wereldoorlog.

Langzaam maar zeker breidde de collectie lantaarnplaatjes van het Hoofdbestuur zich uit.

De kunst van het maken van 'lantaarnplaatjes' werd zelfs in dienst gesteld van het 'verenigingsleven in de NNV.'

Dat vinden we bijvoorbeeld in het verslag van herdenking van het 10-jarig bestaan van de *Afdeling Amsterdam* in 1911: 'Nog eens 10 jaar natuurlijke historie met lichtbeelden gaf menig lid een 'prettige herinnering aan meegemaakte excursies'. Daar bleef het echter niet bij: de projector was ook voor andere doeleinden te gebruiken: 'Doch toen de heer Koornneef als orgeldraaier verkleed bij, door de heer Bekker vervaardigde, grappige schaduwbeelden, dito liedjes zong, toen steeg de vrolijkheid ten top'. Er gebeurde die avond nog veel meer, dat allemaal te lezen was in een heel verzorgd programma.

Het viel niet mee om de 'eigen verzameling lantaarnplaatjes' goed op peil te houden en in 1912 werd besloten een contract aan te gaan met de pas opgerichten 'Lichtbeeldenvereniging' in Amsterdam. De plaatjes, die eigendom waren van de NNV gingen naar deze 'vereniging' over en vanaf 1 mei 1913 konden de Afdelingen van de NNV plaatjes lenen van dat Instituut. Ik herinner me uit de dertiger jaren, dat de *Afdeling Den Helder* daar een druk gebruik van maakte. In de verslagen van Afdelingsvergaderingen in Natura, vind ik daar weinig over.

Op de *Vertegenwoordigende Vergadering* in 1913 uitten sommige afdelingen de wens, dat het hoofdbestuur een eigen projector zou aanschaffen met de bedoeling die uit te lenen aan Afdelingen. Vooral Heimans verzette zich hier tegen. Misschien was hij in die dagen wel degene, die de Afdelingen het beste kende, door de vele lezingen, die hij er hield. Hij vroeg zich af of deze projector als lichtbron gas of elektriciteit moest hebben en hij voegde daaraan toe, dat er lang niet overal elektrisch licht was en dat op andere plaatsen juist gas ontbrak! Hij voelde meer voor coöperatie van naburige Afdelingen.

Een enkele 'rijke' Afdeling schafte zich zelf een projector aan. Tot die Afdelingen behoorde Haarlem en in Natura vinden we een enthousiast verslag van de hand van Kees Sipkes. Ik citeer de hoofdzaken.

Van der Sleen gaf een demonstratie met een lantaarn, die de afdeling gekocht had. Hij liet autochromofoto's zien van Burdet en opnamen van Sipkes en De Boer.

'Onze verwondering was echter groot, toen plotseling de vlinder (een Oranjetip) zelf op het doek verscheen door projectie met opvallend licht, waardoor de kleuren, zowel van onder- als bovenkant, goed gedemonstreerd konden worden. De verwondering werd bewondering, toen spreker daarna, overgaande op het dierenleven in het water, ons levende watervlooien, ruggezwemmers, wormen enz. liet zien, nu weer met doorvallend licht. De meest typische dieren werden even aangewezen en een paar bijzonderheden verteld. De watervlooien waren echter slechts een centimeter of vijf groot, zodat er niet veel aan te zien was. Daar verschenen echter twee pincetpunten, een diertje werd

beetgepakt, tussen twee glaasjes gelegd en nu, door een spiegel weg te nemen, de lichtstralen de vrije doortocht door het microscoop gelaten. Daar zag men de Daphnia, nu 50 cm en, toen een andere lens was ingezet, twee meter groot'.

Dat was in 1915.

De projectie blijft leden trekken. Dat blijkt uit het jaarverslag van de secretaris van het Hoofdbestuur over 1918. Hij schrijft daarin:

'Vele afdelingen klagen over het slechte bezoek aan vergaderingen. (. . .) Vooral als er *plaatjes* *vertoond* worden of er een bekend spreker komt, wil de zaal nog wel eens gevuld zijn'.

Het bleef echter niet bij de projectie van lantaarnplaatjes. Het meest gebruikte formaat was 8,3 × 8,3 cm en de plaatjes waren van glas en de kwetsbare kant was bedekt door een tweede, blank plaatje. Ze waren dus zwaar en de spreker, die op pad ging met vaak meer dan honderd plaatjes voor één avond, had daar een hele sjouw aan. Het meenemen van een eigen projector was, door het grote gewicht, haast onmogelijk. We kregen ook al projectie van bewegende beelden, dus van films. Al op 31 maart 1909 gaf Alberts Frères op verzoek van de Afdeling Amsterdam een bioscoopvoorstelling, die betrekking had op het leven van planten en dieren. Het was een allegaartje, maar het boeide de aanwezigen wel.

Een jaar later maakte de Afdeling Wageningen zich verdienstelijk door het organiseren van bioscoopvoorstellingen voor de leerlingen van de lagere en middelbare scholen. Zij hadden betrekking op het leven van de vogels en men hoopte op deze manier de liefde voor de natuur onder de jeugd te wekken en aan te wakkeren, met als voornaamste doel: bescherming van de vogels. We zien hier al een stukje 'natuurbeschermingseducatie' waarop we later nog even terugkomen.

De Afdeling Utrecht organiseerde in 1912 twee bioscoopvoorstellingen waarbij de voorzitter voor de toelichting zorgde.

Toch blijven in de eerste vijf en twintig jaren van het bestaan van de Vereniging 'bioscoopvoorstellingen' hoge uitzonderingen.

Na plm. 1930 brak het tijdperk aan van de smalfilm (8 en 16 mm) en van de kleurendia's, die veel kleiner en veel lichter waren dan de oude lantaarnplaatjes. Zeker na de Tweede Wereldoorlog kon een spreker nauwelijks meer op pad gaan met 'zwart/wit' en feitelijk was het pas mooi als er geen 'plaatjes', maar filmbeelden vertoond werden, die dan bovendien nog moesten kunnen concurreren met de beelden, die op de televisie vertoond werden en worden.

In de zestiger jaren legde het hoofdbestuur weer een eigen verzameling lantaarnplaatjes, nu dia's geheten, aan. Het was uitsluitend 'kleur' en de kwaliteit was prima. Meer dan negentig procent van de plaatjes werd gemaakt door de heer H. C. M. Gerritsen, didactisch ambtenaar bij de Gem. Dienst voor School- en Kindertuinen (Dienst ter bevordering van Milieubesef) te Den Haag. De kleurenfotografie was echter zo algemeen geworden, dat iedere spreker er de voorkeur aan gaf te spreken bij 'eigen plaatjes'. Dat deed het hoofdbestuur ten slotte besluiten de uitleencollectie van dia's te liquideren.

In het begin van dit verhaal vertelde ik, dat sprekers op lezingavonden niet zelden gebruik maakten van bord en krijt en van thuis vervaardigde tekeningen.

In een tekening kun je het accent leggen op die bijzonderheden, die in het verhaal de belangrijkste rol spelen. Foto's, en dus ook dia's, zijn natuurlijk, objectief gezien, betrouwbaarder, maar uit didactische overwegingen geef ik vaak aan de goede tekening de voorkeur. Die tekening boeit het meest als hij niet 'kant en klaar' op het bord verschijnt. De tekening, die, al sprekend, ontstaat, wint het in aandacht zeker, vooral als het ontstaan niet te veel tijd in beslag neemt.

In het 'Heimans-nummer' van *Natura*, dat op 15 mei 1920 verscheen, vertelt het schoolhoofd (en schrijver van kinderboeken) S. Abramsz, dat de kinderen haast ademloos toekeken, wanneer E. Heimans zijn verhalen over planten en dieren op het bord illustreerde.

In deze moderne tijd heeft 'het bord met het krijtje' zijn plaats moeten inruilen voor de 'overhead projector'. Al vertellend tekent de spreker, gedurende zijn verhaal, de planten en dieren, die daarin aan de orde komen. Hij kan, ook nu, zijn tekeningen al thuis klaar maken en weer 'kant en klaar' projecteren.

Het lijkt mij goed hier een eigen ervaring te vermelden. In mijn vorige functie van directeur van de Gemeentelijke School- en Kindertuinen in Den Haag, sprak ik in de winter- en voorjaarsmaanden regelmatig voor enkele honderden onderwijzers in Den Haag. Het ging steeds over 'de natuur in de volgende maand'. Ik teken slecht, maar een van mijn medewerkers, Jan G. Wartena, had haast kwaliteiten als snel-tekenaar. Terwijl ik mijn verhaal hield, illustreerde hij dat 'per overhead projector' op het doek en ik moet zeggen, dat ik zelden of nooit een gehoor gehad heb, dat méér aandacht aan de dag legde dan deze groep onderwijzers.

Bij het doorlezen van de verslagen van de afdelingsvergaderingen komt men onder de indruk van de variatie van de onderwerpen, die aan de orde gesteld worden.

In de *Afdeling Den Haag* zijn dat vaak min of meer wetenschappelijk getinte verhalen, bijvoorbeeld over de anatomie, de fysiologie en de morfologie van planten, maar ook wel over de systematiek van de insecten. Daarnaast zijn er ook vaak 'veld-gerichte' onderwerpen, meestal met demonstratie.

In de kleine *Afdeling Doetinchem* kwamen zelfs vrij regelmatig onderwerpen uit de natuur- en scheikunde aan de orde, ook met demonstratie. Vooral dank zij *Heimans* en *Bernink* leeft ook in enkele afdelingen de belangstelling voor de *geologie* op.

Nederland was een land met koloniën en 'overzeesche bezittingen'. Het is dus niet vreemd, dat de *tropische cultures* vaak onderwerp van bespreking zijn, meestal ingeleid door Nederlanders, die met verlof in het moederland waren of die zich, na een carrière in de tropen, hier weer voor goed vestigden.

De onderwerpen ondergaan in de loop van de tijd ook veranderingen. In de beginjaren lezen we practisch niets over *paddestoelen*. In een verslag van de *Afdeling Groningen* uit 1906 lezen we, dat mejuffrouw A. C. Zijm uit Haarlem een voordracht gehouden heeft over *paddestoelen* en dat zij de volgende dag een excursie in de omgeving leidde.

De studie van de mycologie kreeg in onze vereniging pas vaste voet in het tweede decennium van deze eeuw en ik noem daarbij twee namen: Catharine Cool en H. A. A. van der Lek. Zij leidden excursies, kwamen helpen bij het inrichten van tentoonstellingen en hun 'Paddestoelenboekje' is jarenlang 'de bijbel' geweest van de velen, die met de studie van de paddestoelen begonnen.

Belangwekkend zijn soms ook de verhalen over zaken, die in die tijd echt tot het biologische nieuws behoorden. Zo vertelde F. K. van Iterson in 1907 in de Afdeling Den Haag over de nieuwste gegevens met betrekking tot de levenswijze, in het bijzonder van de trek, van de *paling*. Al een jaar eerder (1906) sprak de voorzitter van de Afdeling Leiden over de proeven, die François Pollen genomen had om iets te weten te komen over de *trek van de zalm*. Bij de vissen, die uit zee kwamen, knipte hij een stukje van de vetvin af. De dieren, die op deze wijze herkenbaar gemaakt werden, volgde hij op hun tocht door het zoete water. Hij vertelde ook hoe Thiennemann in Oost-Pruisen gevangen *kraaien* merkte met een ring aan de poot. Daarna liet hij de kraaien vliegen en verzocht aan hen, die deze kraaien vingden of vonden, hem de ring terug te sturen. Het is niet moeilijk hiervan meer voorbeelden te geven.

In Natura van 21 juni 1907 lezen we, dat er thans vanwege het hoofdbestuur een begin gemaakt is met het aanschaffen van 'wanderverzamelingen'. Zij kunnen aan de afdelingen worden uitgeleend en ze zijn heel geschikt om op een vergadering tentoongesteld te worden. Het beste is het natuurlijk als een der leden zich beschikbaar wil stellen om bij de verzamelingen een verhaaltje te houden. Om dit gemakkelijker te maken zijn naderhand aan de verzamelingen korte teksten toegevoegd. De eerste dozen hadden betrekking op mimicry (Ned. voorbeelden) en een tweede doos met 'beroemde exotische gevallen van vermomming'. Ten slotte was er een derde verzameling, die bestond uit voorbeelden van vraat van insecten aan alle mogelijke plantedelen. In de loop van de jaren zijn er meer 'verzamelingen' bij gekomen. Aanvankelijk werden zij beheerd door Jaspers, die het plan ertoe ook in het hoofdbestuur had verdedigd. Na het overlijden van Jaspers (begin 1908) zorgde Brink ervoor.

Enkele malen vinden we in de verslagen van de afdelingen vermeld, dat een verzameling op een vergadering aanwezig was en met plezier werd bekeken.

In verschillende afdelingen werden 'eigen verzamelingen' aangelegd, soms met de bedoeling om die later tot een bescheiden museum te doen uitgroeien. Het onderbrengen en het onderhouden van die verzamelingen ging dikwijls met veel moeite gepaard. De Afdeling Den Haag had als eerste een bescheiden onderkomen waar de verzameling door de leden kon worden bekeken en geraadpleegd. Er was ook een leestafel met enkele tijdschriften. In de mobilisatie verloor de afdeling de ruimte.

De Afdeling Amsterdam had in 1914 het grote voordeel, dat een der leden gratis een ruimte ter beschikking stelde, die gebruikt kon worden voor het onderbrengen van de verzamelingen, maar ook voor kleine vergaderingen, bijvoorbeeld van de werkgroepen, waarop we nog nader terugkomen. Hoe lang dit 'verenigingslokaal' bestaan heeft, durf ik niet te zeggen. Wel weet ik, dat het verenigingslokaal uit-

stekend werd ingericht. De bibliotheek was er ondergebracht, maar er werd ook gezorgd voor het nodige instrumentarium: microscoop, prepareermicroscoop, enkele stereoscopen, een paraffinestoof en een microtoom!

Een enkele maal lees je in de verslagen van zo'n 70 jaar geleden dingen, die je de wenkbrauwen doen fronsen. Ik geef weer één voorbeeld. In een verslag van een vergadering van de Afdeling Zwolle (1907) staat het volgende te lezen: 'Te zien was een zeer mooi opgezet exemplaar van een Lepelaar, dit voorjaar geschoten te midden van een vlucht meeuwen en daarna opgezet door onze eerste preparateur (van Engels? - Np.) Een der leden hield n.a.v. dit voorwerp een causerie. Door een ander lid werden goudhaantjes ter bezichtiging gesteld, terwijl datzelfde lid zijn zanglijster had meegebracht, die hij, tot betere waarneming, vrij liet vliegen'.

Om de afdelingen bij het doen houden van lezingen te steunen, legde het hoofd-bestuur een lijst aan van sprekers, die bereid waren ook buiten hun eigen woonplaats op te treden. In de verslagen kom je enkele namen heel vaak tegen, bijvoorbeeld E. Heimans, Jac. P. Thijssse, K. J. d'Huy en later vooral Dr. W. G. N. van der Sleen. In

het jaarverslag van 1909 staat bijvoorbeeld, dat in de verschillende afdelingen samen acht maal een spreker uit een andere afdeling optrad.

Er waren echter ook lezingen (met declamatie!) over 'Biologie in de M.E.' en over 'Het vogelleven in de Oud-Griekse sagen'. Zo omstreeks het einde van de mobilisatie vinden we het voedselprobleem soms terug in de lezingen, b.v. over 'De voedingswaarde van de garnalen' (Wageningen): 'Spr. ging er vanuit, dat 5 pond garnalen f 0,40 kosten waarvan na pellen 30% overblijft. Omdat garnalen niet op de bon zijn, komen zij in aanmerking om ons zetmeelrijke voedselrantsoen eiwitrijker te maken'.

De *Stereofotografie* vierde hoogtij in het begin van deze eeuw en de foto's van Steenhuis werden op veel afdelingsvergaderingen vertoond. In 1915 kocht de Afdeling Den Haag 122 stereoscoopfoto's van Burdet, alle opnamen in de vrije natuur. De leden konden deze planten, met een stereoscoop, vier dagen lenen om ze op hun gemak thuis te kunnen bekijken. Of ze ze ook terugbrachten vermeldt het verslag niet.

In het jaar 1907 werd de tweehonderdste geboortedag van *Linnaeus* in veel afdelingen met een lezing herdacht en hier en daar werd zelfs een bescheiden tentoonstelling ingericht.

Het zou niet moeilijk zijn hier nog meer voorbeelden van te geven.

In de NNV hebben onderwijzers en leraren, vooral vroeger, een belangrijke rol gespeeld. Dat blijkt bijvoorbeeld ook weer uit een verslag van de *Afd. Den Haag*. Op 17 april 1915 hield Dr. E. Reinders in het Nederlands Lyceum een lezing met demonstratie over het gebruik van de 'bioscoop' in het onderwijs. Een groot bezwaar was, dat de 'kino' niet stilgezet kon worden omdat dan het brandbare materiaal door de hitte van de projector vlam zou vatten. Reinders loste dat bezwaar op door een koeling aan te brengen, die het hem mogelijk maakte de film bij een bepaald beeld even te stoppen om een wat uitvoeriger verklaring te geven. Reinders vertelde, dat hij er, didactisch gesproken, nog niet helemaal uit was. Toen Reinders na het vertonen van de film aan de leerlingen de vraag stelde, wat zij *gezien* hadden, konden vele leerlingen geen min of meer gedetailleerd antwoord geven. Na een poosje werd bij een aantal de herinnering wakker, maar dan bleek vaak, dat ze dingen *'gezien'* hadden, die alleen maar *'verteld'* waren! Reinders was leraar biologie en werd later hoogleraar in de plantkunde te Wageningen. Zijn belangstelling voor de didactiek van het vak blijkt niet alleen uit zijn publicaties, maar ook uit het feit, dat hij in de avonduren in Leiden een college 'Didactiek' gaf voor a.s. leraren in de biologie.

Dr. Reinders vertelde, dat de leerlingen, die hij ondervroeg, meisjes waren. Hij vertelt niets over de jongens. Keken zij bewuster naar de film? Dr. Reinders zwijgt hierover en dat zou hem in deze tijd waarschijnlijk zeer kwalijk genomen zijn. Toch leefde, veel eerder de vrouwen-emanipatie ook al in onze vereniging. Ten bewijze het volgende citaat uit een verslag van een vergadering van de Afd. Groningen uit 1907.

De voorzitter deelt mee, dat er op de 62 leden 30 dames zijn. Desondanks komt er

van die zijde maar zelden een voorstel. 'Zelfs komt het voor, dat een vrwl.-lid – zelf biologie studerende – wel het een en ander op een vergadering wil laten zien, maar dit doet 'bij monde' van een harer mnl. collega's! Voorwaar een treurig blijk van zichzelf onmondig voelen, weinig in overeenstemming met de geest van de tijd!' Let wel: 1907.

Cursussen Al in 1911 organiseerde de Afdeling Wageningen cursussen op het gebied van de natuurlijke historie voor haar leden. Het is verleidelijk het programma van dat jaar volledig over te nemen: 'Geologie' (vier avonden) door de heer J. van Baren; 'Entomologie' door de heer P. van der Goot en 'Tekenen naar de natuur' door de heer G. Wolda.

Hoewel we niet kunnen zeggen, dat dit voorbeeld van Wageningen 'algemene navolging' vond is het toch een feit, dat er daarna in meer afdelingen kortere of langere cursussen gegeven werden.

Werkgroepen Een belangrijke ontwikkeling was het ontstaan van werkgroepen. Het eerste bericht hierover kwam ik tegen in *Natura* van 4 juli 1913 in een verslag van de Afdeling Amsterdam: Er is een microscopieclub opgericht. 'We zijn met ons negenen slechts diletantanten, maar we zijn nieuwgierig'. In 1915 vormden 20 leden in Amsterdam een 'vogelstudieclub'. In datzelfde jaar wordt er een 'insectenclub' en een 'paddestoelenclub' opgericht.

De Afdeling Den Haag richtte in dat jaar ook een 'Vogelstudieclub' en een 'Microscopieclub' op. De microscopieclub vergaderde ten huize van een der leden, de heer Beyer. De secretaris, J. Hofker, gaf enkele malen een verslag van de werkzaamheden, geïllustreerd met mooie tekeningen van zijn hand. Uit het jaarverslag over 1917 put ik, dat er in dat jaar werkgroepen waren in de afdelingen Amsterdam, Den Haag, Haarlem en Leiden.

Het volgende jaarverslag is echter enigermate in mineur: De met zoveel enthousiasme begonnen studieclubs floreren hier en daar, maar er zijn er ook verscheidene, die een kwijnend bestaan leiden.

Tot omstreeks 1920 is het leven in de afdelingen goed te volgen door de uitvoerige verslagen in *Natura*. Onder druk van de Vertegenwoordigende Vergadering verloor ons blad echter steeds meer de functie van verenigingsorgaan. Het evolueerde hoe langer hoe meer in de richting van een natuurhistorisch tijdschrift. Het verenigingsnieuws blijft al jarenlang beperkt tot mededelingen van het hoofdbestuur en van de verschillende landelijke commissies. De bezwaren daarvan ondervind ik nu: ik kan u de geschiedenis niet langer vertellen aan de hand van citaten.

Ik weet niet of dat zo erg is. Er is in de loop van de tijd een bepaald 'patroon' ontstaan van onze lezingavonden en dat verschilt in wezen nauwelijks van dat in 1920. De verschillen, die er toch zijn, hebben n.m.m. twee oorzaken. De eerste is de verbetering van de optische instrumenten. Foto- en filmcamera's zijn lichter, gemakkelijker hanteerbaar en betrouwbaarder. Daardoor worden de meeste lezingen geïllustreerd met goede tot zeer goede dia's of smalfilms, praktisch altijd in kleur. Afde-

lingen, die niet over eigen apparatuur beschikken, kunnen die in de meeste gevallen wel lenen van een lid. Doordat de projectoren veel lichter zijn dan vroeger, is meenemen ook veel minder bezwaarlijk.

De tweede oorzaak ligt in de veranderde belangstelling en het daarmee samenhangende aanbod. In lezingen over reizen is dat aanbod groot en de belangstelling ervoor eveneens. Onder invloed van de ontwikkeling in de biologische wetenschap is de belangstelling voor de gedragingen van dieren en voor alle zaken, die betrekking hebben op het milieu ook sterk toegenomen; onder dezelfde invloed nam het aantal lezingen over onderwerpen uit de fysiologie af. Deze wetenschap is in veel gevallen te moeilijk geworden voor een verantwoorde popularisatie.

Het bezoek aan de lezingen heeft sterk geleden door de televisie, al hoorde ik van verschillende kanten, dat het dieptepunt gepasseerd lijkt.

Het meenemen van vondsten, buiten gedaan, naar de vergadering, neemt, geloof ik, af. Twee weten meer dan één en iemand, die iets vond, dat hij niet kon thuis brengen, nam het mee in de hoop op de vergadering een lid aan te treffen, dat het wel wist. De vele en goed geïllustreerde gidsen maken dit vaak overbodig. Dat meenemen van vondsten gaf niet zelden aanleiding tot levendige discussies en dat bevorderde natuurlijk weer het onderlinge contact. Op lezingavonden verschijnen vaak leden, die we op excursies niet zien. Er kunnen daar alle mogelijke redenen voor zijn. Juist die leden betrek je gemakkelijker in de kring als er gedemonstreerd en gediscussieerd wordt dan wanneer je braaf achter elkaar naar een lezing luistert.

Dat is trouwens toch een punt: hoe vangen we nieuwe – vooral ook jonge – leden op? Er zijn afdelingen waar dit goed georganiseerd is, heel simpel doordat een van de bestuursleden of gewone leden op zich neemt naar een 'vreemde', die binnenkomt, toe te gaan en hem of haar minstens aan een aantal leden voor te stellen. Er zijn ook afdelingen waar aan dit punt weinig of geen aandacht besteed wordt en dan krijg je van nieuwelingen de klacht: ik ben er een paar maal geweest, maar je bent gewoon 'lucht' voor ze. Dat is natuurlijk anti-propaganda, die schade toebrengt aan de gehele vereniging.

Een moeilijkheid is dikwijls het vinden van een betaalbare zaal voor lezingen, die ook nog aan minimale eisen voldoet. Wat het laatste betreft denk ik aan 'het kopje koffie' of 'het kopje thee', dat in de pauze erg op prijs gesteld wordt. Dit wordt, vooral door jongeren, vaak veroordeeld met 'Als ze dát (het missen van een kopje koffie of thee) er niet voor over hebben, laten ze dan maar wegblijven'. In Israël ging ik op bezoek in een natuurmonument. We werden er in een uiterst eenvoudig veldlaboratorium ontvangen door een jonge bioloog, die een paar maanden in Nederland op een laboratorium gewerkt had. Hij kende maar één zinnetje in het Nederlands: 'De koffie is klaar!' Toen we kwamen, had hij daar ook voor gezorgd! U ziet, dat we wat dit betreft blijkbaar internationaal een naam hebben. Laten we er daarom maar niet al te zwaar aan tillen en trachten de leden, die dat op prijs stellen, hun kopje te gunnen.

Ik geloof, dat de moeilijkheden voor een afdeling zelden schuilen in de lezingavonden.

Dr. Jac. P. Thijssse in zijn 'Thijssse's Hof', mei 1942.

Verleden week
had de de Thijssse's Hof en het
was meer een alledaags bezoek
met veel levendig belangstelling

huize van de Thijssse's Hof
Dr. P. Thijssse

Excursies

Naast vergaderingen met demonstraties en lezingen organiseerden de afdelingen ook van meetaf aan excursies in de onmiddellijke omgeving, maar ook vaak naar wat verderaf liggende gebieden. Lang niet alle afdelingen zonden een verslag van hun excursies in en dat gold zeker voor de tochtjes vlakbij. Ik doe weer een paar grepen uit het grote aantal verslagen om te proberen de lezer een beeld te geven van dit aspect van het verenigingsleven in voorbije tijden.

Ik begin dan weer in Amsterdam, dat door de jaren heen blijkt heeft gegeven van een grote mate van vitaliteit. Om de afname van de mogelijkheden voor tochtjes om de stad te laten zien, treft u elders in dit boekje een kaart aan van Amsterdam met omgeving waarin de grenzen van de bebouwing in verschillende jaren zijn aangegeven.

We kijken nu naar tochten verderaf en we beginnen in het jaar 1903. Thijssse was een actief lid van de afdeling en we mogen aannemen, dat hij, als kenner en bewonderaar van de Texelse natuur, de leden warm gemaakt zal hebben voor een tocht naar dat eiland. Omdat dit verslag zo'n goed beeld geeft van de grote activiteit, citeer ik het bijna in z'n geheel.

'Op 24 en 25 mei 1903 werd in de serre van Artis een tentoonstelling gehouden van 'Inlandse zomerbloemen' (...). De tentoonstelling slaagde uitmuntend. Het aantal bezoekers was op zondag 2656 en op maandag ruim 1400'.

Enkele dagen later, op zaterdag 30 mei, werd de reeds lang voorbereide excursie naar Texel gemaakt.

'Ongeveer 30 leden, zowel dames als heren, begaven zich met de eerste trein naar Den Helder en vandaar met de boot naar Texel. Twee vrienden der goede zaak aldaar, de heren Daalder en Trap, hadden de welwillendheid het gezelschap in het land der vogelen rond te leiden. Het was overstelpend in zo'n kort tijdsbestek zoveel vogels en nesten bijeen te vinden; in enkele waren de jongen reeds uitgekomen en zaten zonder beweging

opeengedrongen; één wildzang was zo pas geboren en liep meteen weg, zijn broertjes en zusjes in de dop achterlatende. *Slechts een enkel eitje werd nu en dan door de leden meegenomen*'. (curs. van mij - Np).

Aan dit deel van het verslag is wel te zien, dat het niet door een ornitholoog gemaakt werd!

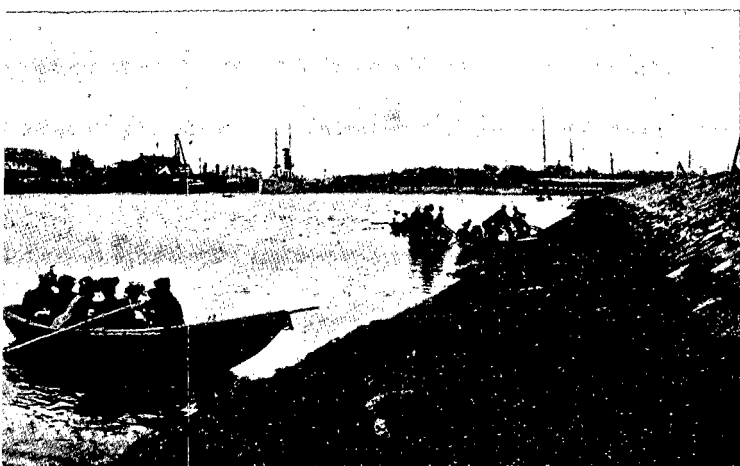
Er werd die dag ook volop gebotaniseerd en na een fikse wandeling en het overklimmen van veel hekken kwam men eindelijk in Den Burg waar gegeten en geslapen werd. De andere morgen waren de leden weer vroeg present voor een lange en warme tocht langs de Zuiderzee en verder naar het Hoornse vlak. Enkele leden hadden reeds voor het ontbijt een 'vogelzangexcursie' achter de rug! Met paard en wagen was er genoeg proviand aangevoerd om alle deelnemers te verzadigen. Met een aantal rijtuigen gingen de leden aan het eind van de dag naar de boot, die hen weer naar Den Helder bracht. *Het meegenomen materiaal werd later nog eens op een vergadering uitgesteld en bekeken.*

Ook elders zat men niet stil en van Amsterdam gaan we naar Groningen. Daar maakte men in de zomer van 1903 een excursie, die gedeeltelijk per trein en gedeeltelijk per Jan Plezier werd gemaakt. Reeds 's morgens om half zeven vertrokken de deelnemers per trein van Groningen naar Winschoten. Alle deelnemers ontvingen daar een kaart 1 : 25.000 waarop de route van de voorgenomen wandeling was aangegeven! De deelnemers wisten, dat er onderweg niets te krijgen zou zijn en ze hadden dus de nodige proviand bij zich. Bovendien waren ze in het bezit van alle mogelijke zaken, die op een excursie onmisbaar zijn als botaniseertrommels, buisjes, doosjes, loeps enz. In Winschoten stonden er drie Jan Pleziers klaar om het gezelschap naar Wedde te brengen en vervolgens naar Krabbenburg waar de eigenlijke wandeling begon. De rijtuigen reden door naar Vlagtwedde waar de deelnemers ten slotte, na een heel vruchtbare dag, arriveerden. Ze werden weer teruggebracht naar de trein. De hele route is in extenso in het verslag vermeld.

Wat kostten dergelijke excursies per trein in die dagen? In onze ogen was dat belachelijk weinig, maar toen waren het bedragen waarmee, zeker in een gezin, ter dege rekening gehouden werd. Ik geef weer een voorbeeld van Amsterdam, nu in het jaar 1906. Op 24 mei werd een excursie gemaakt naar Den Helder. De kosten bedroegen f 3,50 voor de trein en een eenvoudig middagmaal. Wie dat laatste niet verlangde, betaalde f 1,10 minder! In het juli-nummer van Natura staat een enthousiast verhaal van de excursie met leuke foto. Het gezelschap bekeek vooral het rijke leven in de kustzee zoals zich dat (in die dagen!) openbaarde in de haven van Nieuwediep.

Een van de deelnemers was J. Jaspers jr. Hij genoot die dag en hij besloot zijn zomervakantie te gebruiken om per spoor naar verschillende plaatsen langs onze kust te gaan. Zo kwam hij bijvoorbeeld na uren reizen in een snikhete trein aan in Vlissingen waarover hij even enthousiast was als over Den Helder.

Zou wellicht in die dagen het plan al ontstaan zijn voor het maken van een boekje over strand en kustzee? Zeker is, dat Jaspers dat, samen met Heinsius, maakte (Het Strandboekje door Heinsius en Jaspers, twee deeltjes).

Amsterdam te gast in Den Helder.

Er waren heus meer afdelingen, maar we gaan nu toch weer naar Groningen. In het voorjaar van 1907 stond in *Natura* een verslag van een vergadering van de Afdeling Groningen en daaruit citeer ik:

‘Reeds enige malen heeft de Afd. Groningen met de Pinksterdagen een excursie gehouden naar meer verwijderde streken, zodat voor zo’n uitstapje twee dagen nodig waren. Thans is in de boezem van de afdeling het plan geopperd er nog een derde dag bij te nemen en dus te nemen zondag, maandag en dinsdag’.

Men dacht aan Overijssel of Gelderland; in ieder geval naar een streek, die voor Groningers wat nieuws te bieden had.

De Groningers zijn lid van een *landelijke vereniging* en dat beseffen ze dubbel en dwars, getuige het slot van het verslag van de vergadering:

‘Niet onaardig zou het misschien zijn, wanneer enige afdelingen samen dezelfde excursie konden maken’.

Onwillekeurig denk je hierbij aan Pinksterreünies en aan regionale Pinksterkampjes uit latere tijd.

Er deden helaas geen afdelingen mee. Toch profiteerde Groningen van het ‘landelijke’ van de vereniging. Er werd besloten naar Twenthe te gaan en als uitgangspunt *Denekamp* te nemen. *Bernink* leidde de excursies waaraan ook enkele leden van de Afdeling Twenthe deelnamen! Het werden fantastische dagen.

In datzelfde jaar 1907 bracht ‘Amsterdam’ een bezoek aan ‘Nijmegen’ waar ze door leden van de Nijmeegse afdeling werden rondgeleid.

Ook in die dagen waren er al ‘ruige’ excursies, die, veel later, door een Jongeren-groep opnieuw in de NNV geïntroduceerd zouden worden. Ik neem als voorbeeld de *Afdeling Twenthe*:

‘Tien leden van de Afdeling Twenthe trokken naar Tecklenburg in het Teutoburgerwald. Men liep na Ibbenbüren naar Tecklenburg van ’s morgens half negen tot ’s middags half zes. Het ging door dalen en over bergen, door bos en heide, over klippen en bouwgrond’.

KNNV afd. Rotterdam 1919. Meerdaagse excursie naar Denekamp.

Een euvel waarmee men bij excursies wel eens kampte, was het grote (feitelijk te grote) aantal deelnemers, waardoor vogelaars en entomologen vaak niet aan hun trekken kwamen. Bij een excursie, die de Afdeling Amsterdam in 1909 naar Rhenen zou houden, werd besloten een apart groepje te vormen voor de liefhebbers van insecten. Zij zouden, min of meer los van de grote excursie, worden rondgeleid door niemand minder dan Dr. J. Th. Oudemans. Op de dag van de excursie goot het en een aparte excursie voor de entomologen, die zozeer aan zonnig weer gebonden zijn, verviel dus. Ik weet niet zeker of dit experiment bij latere excursies herhaald werd.

In het begin van deze eeuw had het Rijksherbarium in Leiden het plan geopperd om de flora van Nederland zo zorgvuldig mogelijk te inventariseren. Voor dat doel propageerden Goehart en Jongmans het gebruiken van nauwkeurig aangegeven kwadranten op de stafkaart. In de NNV zaten vrij veel goede plantenkenners en gedurende de Pinksterdagen van 1910 werden er excursies gepland in de omgeving van Tilburg om daar in de praktijk met de 'plantenkaartjes' te oefenen. Bij dergelijke gelegenheden werd er uit de aard van de zaak vrij veel herbariummateriaal verzameld.

Jagersinstinct

Dat is trouwens iets, dat ons uit de eerste decennia voortdurend blijkt: herbaria en andere verzamelingen waren erg 'in'. We zagen het al bij de excursie naar Texel waar 'enkele eitjes' werden meegenomen en we lezen ook herhaaldelijk, dat excursievondsten naderhand nog eens in een vergadering bekeken en besproken werden.

Toch ontmoette dat verzamelen ook in die tijd al kritiek. In *Natura* van 27 augustus 1909 schrijft Aug. Stärcke, arts te Utrecht (later psychiater en bekend door zijn onderzoek naar het gedrag van mieren) o.a.

‘Een werkelijke belangstelling voor onze flora moest aan de plantenrijkdom ten goede komen. Ieder lid ener afdeling moest de zeldzaamheden in zijn buurt respecteren, verzorgen, desnoods verbergen. En wat ziet men? *Thesium humifusum* na de excursie ener NNV-afdeling verdwenen; *Calla palustris* uitgeroeid op een plaats waar ze in groot aantal voorkwam; een ware woedende jacht op alle orchideeën, die worden uitgegraven, gekweekt, en door gemis aan de nodige myceliën of wat ook, in enkele jaren voor ’t grootste deel afsterven. Waar orchideeën groeien moet geen afdeling der NNV op excursie komen, want dan zijn ze naar de maan. Dit nu is niet zo verwonderlijk. Het jagersinstinct sluimert in ons allen; maar tegenovergestelde, edeler belangstelling is ongetwijfeld aan te kweken. Wil nu niet eens iemand in de Alg. Vergadering voorstellen om de rooftochten, die de NNV thans organiseert, te veranderen in zaai- en poottochten?’

Dat liegt er niet om en ik vrees, dat Dr. Stärcke niet zo heel ver van de waarheid af was.

Blijkbaar vond de kritiek van Stärcke wel weerklank. In een verslag van een *Excursie* van een NNV-afdeling naar de duinen bij *Castricum* op 5 juni 1910 (80 deelnemers) lezen we:

‘Het is wel enigszins een angstig gezicht zo’n groot aantal personen, waarvan vele gewapend met plantenbussen, tassen enz., de vrije natuur te zien ingaan. Wat zal het lot worden van betrekkelijk zeldzaam-voorkomende planten? Gelukkig dringt het feit steeds meer door, hoe noodzakelijk het is het zeldzame zonder gegronde redenen niet te beschadigen of mede te nemen. Veel-voorkomende planten kunnen natuurlijk zonder enig bezwaar worden meegenomen, alleen is het jammer, dat gemaakte bouquetjes enz. soms nog worden weggeworpen vóór de terugreis een aanvang neemt. Door zo te handelen geeft men een slecht voorbeeld aan zovelen, die nooit geleerd hebben, het mooie in de natuur te eerbiedigen’.

Toch kon je al enkele jaren tevoren niet overal vrij meer rondlopen en plukken en aan welke kwellingen je dan wel bloot stond, blijkt uit een verslag van de Afdeling Haarlem, die op 14 en 15 oktober 1906 een tentoonstelling hield in de grote hal en aangrenzende kamers van het Koloniaal Museum.

‘In de voorafgaande dagen was een clubje der leden, die zich met de inzameling der Fungi belast had, geregeld des morgens te zes uur bijeengekomen op de Grote Markt in Haarlem, om voor negenen kleine excursies rondom de stad in alle richtingen te ondernemen, wat tegenwoordig, ten spijt van elektrische trams als vlug vervoermiddel, al moeilijker wordt, want overal grijnst dat hatelijke bordje: ‘*Verboden Toegang. Art. 461*’. Van Neerlands dierbren grond, waar wij vrij en blij leven, blijft voor de wandelaar allens niet meer over dan de straatwegen, waar hij slag op slag kans loopt, door automobielen verpletterd te worden. Eén pas terzijde, één enkel verlangend kijkje in de duinen, en hij staat bloot aan de onbeschoftheden van de veldwachters, allicht gevolgd door een proces verbaal’.

Haarlemmers lagen blijkbaar vaker overhoop met ‘het gezag’. Op 23 januari 1916,

dus 10 jaar later, maakte de afdeling op 23 januari een excursie. Ik citeer uit het verslag: 'Daarna trokken we door aardige dennen- en berkenbosjes naar een open vlakte, waar we hoog in de lucht zes buizerden waarnamen. Even daarna werd het gezelschap als een troep ondeugende kinderen door een jachtopziener uit het duin verwijderd en op een weg gebracht, die naar het strand leidde'.

Er waren echter ook gastvrijere oorden. Zo maakte de Afdeling Den Haag op 7 juli 1912 een excursie naar de Beer. Het gezelschap bestond uit 9 leden van Den Haag en 7 van Leiden. Zij werden rondgeleid door de Jachtopziener Koelewijn.

Direct bij de aanlegplaats kwam de geur van de bloeiende vlier de deelnemers al tegemoet. Op de vochtige weide bloeiden talrijke exemplaren van de moeraswespensorchis. Over een schilderachtig met wilgeroosje begroeide helling kwam men aan het strand om de hoornpapaver te bezichtigen. Tussen de bloeiende planten stond het vol met kiemplanten wat dus een belofte voor de toekomst inhield. Er werden nesten met eieren en jongen gevonden en bekeken van visdiefjes, maar ook van de kleine stern en enkele andere vogels. Op de natte weiden aan de oostrand was de typische zeekeiflora present terwijl de kluten voedsel zochten in de plasjes. Er ging ook nog een groepje lepelaars over! Er werden die dag 70 jonge vogels geringd.

Ik kijk een beetje teleurgesteld als ik lees, dat twee afdelingen, dicht bij de Beer gelegen, samen niet meer dan 16 leden voor een excursie naar dit mooie gebied konden samenbrengen, te meer als je ziet wat een kleine afdeling als Doetinchem wist te presteren. Nadat drie leden van 26 t.e.m. 29 juli 1915 een voor-excursie gehouden hadden naar Oisterwijk en Zuid-Limburg, had er van 3 t.e.m. 6 augustus een grote excursie naar deze gebieden plaats waaraan 7 leden deelnamen. In datzelfde jaar maakte dezelfde afdeling, weer met 7 leden, van 28 t.e.m. 31 augustus, een grote excursie naar Texel. Van beide excursies staan enthousiaste verslagen in *Natura*.

In 1917 volgde een vijfdaagse excursie naar Zeeland. Ik vertel hier alleen iets over de tweede dag. De deelnemers fietsten eerst over Walcheren (Koudekerke, Biggekerke, Valkenisse, Zoutelande en Westkapelle) naar Domburg. Daar wachtte hen een grote teleurstelling. Het was mobilisatie en uit militaire overwegingen was de hele bos- en duinstrook tussen deze plaats en Oranjezon verboden gebied. Toch bereikte ze via een lange omweg Oranjezon. Verscheidene deelnemers kwamen 's avonds doodvermoeid thuis . . . om de volgende dag weer door te gaan!

Uit veel verslagen spreekt een groot enthousiasme. Het is echter niet mogelijk meer verslagen in dit verhaal op te nemen.

In verscheidene afdelingen werden de excursies beter bezocht dan de lezingen-avonden. Feitelijk was dat een plezierige ontwikkeling. Het omgekeerde kwam echter ook voor: weinig excursiebezoek, redelijk bezochte lezingenavonden.

Hetzelfde verhaal, dat ik bij de lezingen vertelde, geldt ook hier: in *Natura* komen verder geen gedetailleerde verslagen meer voor, die ons een goed beeld van de activiteiten van de afdelingen op dit gebied geven. Ik geloof ook, dat dit per afde-

*Afdeling Groningen.
Tocht naar de
Friese Meren (1927).*

ling zeer verschillend is en dat het voor dezelfde afdeling ook in de loop van de tijd wisselt.

Natuurlijk kwamen er veranderingen.

De omgeving van de steden werd steeds ongeschikter als excursiegebied en dat noopte de besturen er toe verder weg te gaan. Daarbij speelde en speelt de bereikbaarheid van het terrein natuurlijk ook een rol. Als openbaar vervoer niet mogelijk is, wordt een deel van de (meest oudere) leden uitgeschakeld tenzij, wat ook wel gebeurt, de tocht met particuliere auto's gemaakt kan worden waarbij autobezitters de minder mobiele meenemen.

Zijn de terreinen alleen per fiets te bereiken, dan zijn ze natuurlijk slechts voor een deel van de leden geschikt.

In de welvaartsjaren, die we achter de rug hebben, maakten de meeste leden geen bezwaar tegen de kosten van het maken van excursies per trein of autobus. In de vijftiger jaren was ik lid van het bestuur van de Afdeling Den Haag. We pasten er toen wel degelijk op niet meer dan één excursie per maand te maken, die extra kosten voor vervoer meebracht. Het lijkt me niet onmogelijk, dat dit aspect in de toekomst ook weer onder ogen gezien moet worden.

*Excursie Afdeling Den Helder naar
dijk bij Schellinkhout 1944.*

Na de opkomst van de Jongerengroep tussen 1940 en 1950 zijn in verscheidene afdelingen de excursies (althans voor een deel) veranderd: ze werden sportiever, 'ruiger'. Om de excursies voor de jongeren van thans aantrekkelijk te maken of te houden, is het van belang het excursieprogramma ook nu kritisch te bekijken.

Excursie in oorlogstijd – citaat uit Mededelingenblad van de afdeling Eindhoven, aug-sept. 1980 Venkraai.

Het dal van de Leubeek was een van de geliefdste excursiegebieden. Nu kun je – althans wij konden in die dagen – best in één dag op en neer fietsen van Eindhoven naar de Leu, ware het niet dat we onze fietsbanden aan een dergelijke onderneming niet zouden willen opofferen. Maar . . . het kon zowaar met de trein, een luxe vervoermiddel in die dagen, tenminste als je genoeg wilde nemen met het comfort dat een goederenwagon bood. Die trein, die toenmaals tussen Eindhoven en Weert, heen en weerde, stopte in Baexum. Daar werd uitgestapt en dan was het sjouwen via Heythuysen en het St Elisabeth's klooster, het punt waar de weg van Roggel op Haelen de beek kruist, wel daar werd het dal dan door ons gepenetreerd en je kon dan in die dagen je gewis in de Hof van Eden wanen. Zo maakten wij in de bezettingsjaren vele dagtochten naar de Vrijthof, met het treintje heen naar Baexum en terug naar Eindhoven. Er was echter een bezwaarlijke omstandigheid, en dat was dat men 's avonds vóór tien uur onderdak moest zijn. En dit is dan de kern waar dit overigens niet natuurhistorische verslag van een tocht naar het Leudal om draait. George had zich in het hoofd gezet dat als je de zaterdagavond-trein naar Baexum pikte, je nog net op tijd, maar dan in gestrekte mars, de Vrijthof kon bereiken. Je kon dan zondagochtend vroeg beginnen met het Leudal in westelijke richting te belopen en daar dan bijna de hele dag voor te nemen. Alzo, op een memorabele zaterdagavond besteeg een 10 man sterk groepje, waaronder zich overigens drie vrouwen bevonden, t.w. Hannie, Herma en Hester, de trein, die zowaar op het verwachte, maar toch wel late uur Baexum bereikte. Nu kruiste de weg Baexum – Heythuysen de spoorweg vlak naast het station, maar de richting naar H. was gericht loodrecht op de achterkant daarvan. Of George nu toch er aan twijfelde of er wel voldoende tijd over bleef om de hoeve voor 10 uur te bereiken weet ik niet, maar we stonden nauwelijks op het perron of hij commandeerde 'mannen, direct over de spoorbaan' en voegde zelf de daad bij het woord. Gewend als wij waren zijn voetspoor te drukken, rukte het complete peleton op, kruiste de rails en liep langs het smalle paadje direct op de slagbomen van de overweg aan. Die aan de Heythuysense kant bleef echter omlaag en terwijl enige 'veel-jongeren' al bezig waren er overheen te klimmen, ontwaarden anderen een tweetal politieagenten. En dit bleek met onze onderneming niet veel op te hebben en sommeerde ons halt te houden. Na enkele verwarde uiteenzettingen, waaruit onomstotelijk bleek dat het tweetal geen geloof hechtte aan de mogelijkheid om vóór 10 uur op de Vrijthof te belanden, werden de 7 mannetjes op een rijtje gezet en bevolen naar het gemeentehuis te marcheren. Aldaar aangekomen werden we binnen genodigd, waar we

nogal weifelend op in gingen en vervolgens de trap af, naar de kelder gedreven, waar de kerkerdeur voor ons geopend werd en ons een goede nachtrust in het cachot werd toegewent. In plaats van geurig hooi als rustplaats de koude stenen kerkervloer; we hadden ons wel danig vergist in het perspectief waarin we ons nog in de trein verlustigd hadden. Bovendien gingen enigen zich afvragen waar de vrouwen het vege lijf hadden moeten bergen. Zo gezegd, op de stoep van het gemeentehuis was de groep in tweeën uiteen gevallen en later bleek dat de agenten dit drietal hun aandacht niet waardig gekeurd hadden. Zoals we verwacht hadden werden we stuk voor stuk verhoord, iets waar door ons overigens al op gerekend was. Dat had ons gedurende de eerste uren van ons onderaardse verblijf de tijd doen korten door in overleg goed sluitende verklaringen te verzinnen, waar elk kruisverhoor op zou stranden. Alleen George mocht er niet aan deelnemen, die had een veel te harde stem, welke door wel tien kerkerdeuren heen kon dringen. Van slapen kwam niet veel natuurlijk en omstreeks een uur of twee, drie werden we stuk voor stuk omhoog geroepen en aan de tand gevoeld. Dat spelletje nam aardig wat tijd in beslag en toen het afgelopen was, begon het daglicht alweer te gloren door de tralies. Prompt zes uur kwamen politiemannen de kerker binnen, zeiden dat we vertrekken konden en zonder koffie of excuus stonden we even later op straat. Na enig rondkijken en beraad werd besloten maar in de richting van het station te lopen en daarbij zo luidruchtig mogelijk van onze aanwezigheid blijk te geven om de aandacht van de vrouwen te trekken. En verdraaid, na enige ogenblikken voort gesjokt te hebben, verschenen in het voorbij gaan ineens drie slaperige hoofdjes boven het deurtje van een varkenskot dat achter een boerderij stond. Het waren inderdaad onze excursiegenoten, die met veel moeite zich dit onderdak verschaft hadden en evenals wij de nacht op de stenen vloer hadden moeten rusten. Onder leiding van George gingen we toen gehaast op weg naar de Vrijthof in de hoop nog op tijd voor het ontbijt aldaar aan te komen. Toen na de laatste kruimels onze katterigheid van een kille doorwaakte nacht verdreven was, verlieten we de gastvrije hoeve van Matthieu en Christien Bongaerds – ik kan tot mijn spijt niet met zekerheid zeggen of ik de achternaam goed gespeld heb – en ondanks het weinig natuurhistorisch intermezzo, konden we toch een voortreffelijke excursie maken. De trein huiswaarts haalden we op tijd. Samenvatting van Bertje:

de mannen in het cachot

de vrouwen in het varkenskot.

De afdelingen en de natuurbescherming

Het hoofdbestuur van onze vereniging maakte zich zeer verdienstelijk bij de stichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Leefde de natuurbescherming ook in de afdelingen?

We mogen aannemen, dat er propaganda gemaakt werd voor 'Natuurmonumenten' en de meeste afdelingen waren ook zelf wel lid. Dat lidmaatschap werd gestimuleerd door het recht, dat het gaf, op een excursie (onder geleide) naar het Naarder-

meer. Ik heb wel eens de indruk, dat zo'n collectief lidmaatschap geen stimulans was voor het persoonlijke lidmaatschap.

Het hoofdbestuur liet in 1913 een serie sluitzegels maken om ze te (doen) verkopen. De baten werden gebruikt t.b.v. de natuurbescherming. Bij het aan de man brengen van de eerste oplage hebben de afdelingen krachtig geholpen. Toen er naderhand een tweede oplage noodzakelijk bleek, bleef het hoofdbestuur daarmee min of meer zitten.

Namen de afdelingen ook zelf initiatieven? Incidenteel vinden we daarover iets in de verslagen van de afdelingen terug. Ook hier moet ik mij beperken tot het geven van een klein aantal voorbeelden.

Al in 1906 besloot de *Afdeling Twenthe* regelmatig korte artikeltjes te plaatsen in de lokale bladen om de ideeën van vogelbescherming ingang te doen vinden.

In datzelfde jaar signaleert de secretaris van de afdeling, J. B. Bernink, in *Natura*, dat de groeiplaats van de zevenster in Denekamp met ondergang bedreigd wordt. In dat berichtje zien we niet alleen de afdeling, maar vooral ook Bernink ten voeten uit. Ik citeer een klein stukje:

‘De bomen zijn reeds geveld en dan zal er gras moeten groeien, waar zó lang, ja, wie weet hóe lang!, de *Trientalis europaea* heeft geleefd. *Het eigendomsrecht, dunkt mij, mocht thans na zoveel jaren haar niet meer ontnomen kunnen worden*’. (Curs. van mij - Np.)

De *Afdeling Den Haag* stelt in 1911 pogingen in het werk om tot een betere bescherming van de anemonen in het Haagse Bos te komen. Omdat de groeiplaatsen van de Gaspeldoorn in gevaar zijn, wil de afdeling, dat zij overgeplant worden naar stadsplantsoenen. De directeur van Gemeentepantsoenen acht hergroei na overplanting uitgesloten. Daarom wordt besloten zelf proeven te nemen over het overzetten van deze heestertjes.

Mr. van Meurs, lid van de afdeling, maakt er het bestuur opmerkzaam op, dat de Dekkersduinen bedreigd worden. Het bestuur zal zo mogelijk stappen doen om dit stukje natuur te behouden. (Het viel echter aan de stadsuitbreiding ten offer, maar de gaspel-doors bleven gespaard in het enige gemeentelijke natuurmonumentje, het Wapendal).

Mr. P. van Meurs hield enkele jaren later een lezing voor de *Afdeling Den Haag*, die tot onderwerp had: ‘Het gevaar dat onze natuur bedreigt en wat er gedaan kan worden tot natuurbehoud’.

Was deze lezing aanleiding tot het ontstaan van het plan om een brochure uit te geven, die gewijd zou zijn aan het probleem van beschadiging en vernieling? Ik weet niet of die er ook gekomen is.

Verschillende afdelingen (o.a. Arnhem, Haarlem, Wageningen, Utrecht) belegden bijeenkomsten, waarop de vogelbescherming centraal stond. Voor deze bijeenkomsten, die soms in samenwerking met onderwijsorganisaties georganiseerd werden, werden ook gemeentelijke en andere autoriteiten (schoolopzieners, inspecteurs van het onderwijs enz.) uitgenodigd. Natuurlijk kwam het uithalen van nestjes aan de orde, maar ook de hulp, die wij de vogels kunnen verschaffen door het ophangen van nestkastjes.

Propaganda voor een zorgvuldiger omgaan met de vogels was bepaald niet overbodig. In een verslag van een excursie van de *Afdeling Amsterdam* in 1911 naar

H. M. de Koningin-Moeder op de Herfst-tentoonstelling van de Afdeling 's-Gravenhage in 1916. Rechts Dr. Van Burkom (foto C. J. L. Vermeulen).

Ijmuiden, wordt een voorval gesignaleerd, dat zich herhaaldelijk aan het strand, bij voorkeur op zondagen, afspeelde. Boosdoeners vermaakten zich dan met het schieten op zeevogels. Een aangeschoten zilvermeeuw leverde een jammerlijk gezicht op.'

Een der aardigste initiatieven vind ik de poging, die de *Afdeling Doetinchem* in 1914 ondernam om 'de Zumpe', een uit natuurhistorisch oogpunt mooi moerassig terreintje van drie en een halve hectare in eigendom te krijgen met het doel het te beschermen. De kostprijs was f 1200,- en aan onkosten kwam daar nog f 400,- bij. Door het uitgeven van 64 aandelen van f 25,- kon het plan doorgaan en nog jaren later lezen we telkens in *Natura*, dat de afdeling een bezoek aan haar eigendommetje bracht. Ook het hoofdbestuur participeerde door het kopen van een viertal aandelen. De lening is afgelost en de afdeling bezit de Zumpe nog steeds. De biologische waarde ervan is echter hard achteruit gegaan.

In 1915 sprak Thijse in Apeldoorn voor een meer dan uitverkocht huis doordat er ruimschoots gebruikgemaakt was van de 'vrije toegang'. Het onderwerp was Roofvogels. 'Jammer is het, dat bij de beoordeling (van de schadelijkheid - Np.) zo vaak het stoffelijk bezit de hoofdrol speelt. Liefde voor de natuur, schoonheidsgevoel en eerbied moesten meer meespreken. Daarbij verbleken zelfs gouden tientjes! Laten we niet spreken van algemeen nuttig of algemeen schadelijk. Dit is onmogelijk en alleen doenlijk voor een kleine spanne tijds en voor bepaalde plaatsen. In het algemeen is bescherming het enig goede.'

In 1919 hield de kort tevoren opgerichte *Afdeling Rotterdam* een bijzonder geslaagde tentoonstelling. Bij de opening waren tal van gemeentelijke autoriteiten aanwezig. Op de tentoonstelling was ook een stand van het Museum voor het Onderwijs in Den Haag. Via deze inzending pleitte men voor de stichting van een soortgelijke instelling in Rotterdam. Van een dergelijk museum kan een grote invloed ten goede uitgaan op het behoud van de natuur, waarvoor de meeste mensen, die er mee in aanraking komen, zich wel blijken te interesseren.

In een 'nawoord' dat redacteur Van der Sleen bij een verslag in *Natura* geeft, lezen we:

'En het nut dat hier gesticht wordt is werkelijk zeer groot. Ik had zelf het genoegen enige uren uitleg te geven bij mijn collectie en trof daar mensen van diverse pluimage, vanaf de rijke bankiersdochters tot eenvoudige werklieden toe, alle vol interesse en vast van plan zelf ook van al dat moois in de natuur te genieten'.

Geen wonder, dat er 8.000 betalende bezoekers kwamen!

Verscheidene afdelingen gaven lezingen of bioscoopvoorstellingen voor schoolklassen om belangstelling voor de natuur te wekken. Bij deze lezingen nam het aankweken van eerbied voor de natuur een belangrijke plaats in. Het was dus ook een vorm van 'natuurbeschermingseducatie' nog voor dit woord was uitgevonden.

De Afdeling Apeldoorn nam omstreeks 1920 het initiatief om een wedstrijd voor de leerlingen van de hoogste klassen van de lagere school uit te schrijven. Zij moesten gedurende een kalenderjaar het leven van een drietal wilde planten naar eigen keuze volgen en dit beschrijven. Aangeraden werd het waargenomene met herbariummateriaal en tekeningen te illustreren.

Het was een leuk initiatief, maar ik ben bang, dat het te hoog gegrepen was. Daarom vind ik het jammer, dat de resultaten nooit in *Natura* vermeld werden.

Enkele leden van dezelfde afdeling namen het initiatief tot de stichting van de Gelderse Plantentuin. Mogen we dit ook tot de natuurbescherming rekenen? Ik geloof, dat dit zeker het geval is, vooral als men zich echt beperkt tot de planten, die in het omschreven gebied thuis horen. Zo'n 'tuin' kan een refugium, een wijkplaats, zijn van waaruit de planten eventueel weer kunnen ontsnappen naar de vrije natuur op die plaatsen, waar zij ook echt thuis horen.

Ik neem aan, dat dergelijke initiatieven in meer afdelingen zijn genomen, maar ze zijn mij niet bekend. In Apeldoorn hebben de initiatiefnemers er zeeën van tijd in gestoken. Na de Tweede Wereldoorlog bezocht Koningin Wilhelmina deze tuin omdat zij het voornemen koesterde iets dergelijks ook te doen aanleggen bij het Loo. Ik geloof niet, dat dit plan werd uitgevoerd. Voor niet-kenners is zo'n tuin niet indrukwekkend: er staat immers alleen 'onkruid' en dat stimuleert niet om zelf iets dergelijks te ondernemen of te steunen.

Mochten er in deze tijd nog afdelingen zijn, die alleen of in samenwerking met anderen tot de stichting van een dergelijke tuin zouden willen besluiten, dan raad ik hen aan tevoren contact op te nemen met het Rijks Instituut voor Natuurbeheer (RIN) in Leersum, in het bijzonder met Dr. G. Londo. Zie ook zijn boek 'Natuurtuinen en -parken'.

Afdelingen hebben niet zelden acties van Natuurmonumenten gesteund, die gericht waren op het aankopen van een bepaald reservaat (bv. het Deelerwoud). In een aantal gevallen is er een tamelijk nauwe samenwerking met afdelingen van het IVN, evenals Natuurmonumenten in feite een 'spruit' van onze Vereniging. Als lichtend voorbeeld wijs ik op de Afdeling Arnhem, maar ook op leden van de Afdeling Eindhoven. De laatste werken in een klein aantal gevallen mee met het werk van de zg. 'schooldames', dat zijn oorsprong vond in de Afdeling Geldrop van het IVN. De dames (er zijn echter ook enkele heren onder) helpen de scholen bij het natuurgerichte onderwijs door het geven van lessen en vooral door het organiseren van wandelingen met kleine groepjes kinderen onder schooltijd. Het is in feite 'schoolbiologenwerk' op plaatsen, waar een voor dit doel opgezette dienst ontbreekt.

Het IVN eist dikwijls van hen, die aan dit werk willen deelnemen, het volgen van een cursus, bij voorkeur een natuurgidsencursus, maar minstens een zg. 'groene cursus'. Voor het geven van de laatste cursussen leidt het IVN zijn eigen docenten op. Behalve aan de biologie wordt ook ruime aandacht geschonken aan onderwerpen als 'kennisoverdracht', 'excursieleiding' en wat dies meer zij. Het lijkt mij dus verstandig als afdelingen aan iets dergelijks willen meewerken, dat zij contact opnemen met de plaatselijke afdeling van het IVN of met het Bureau te Amsterdam (Plantage Middenlaan 41).

Aan de propaganda voor het werk voor het WNF (Wereld Natuur Fonds) wordt ook door veel leden van onze afdelingen deelgenomen. We kunnen het echter, evenmin als het vrijwillig 'schoolbiologen-werk' zien als een uiting van de KNNV-afdeling.

Moeten de afdelingen méér doen? Ik vind het antwoord op die vraag moeilijk. In wezen is de KNNV in de eerste plaats een 'hobbyclub', te vergelijken met Verenigingen van Duivenhouders of van Aquaria. Onze hobby is de natuurstudie en het staat niet zonder meer vast, dat iemand, die deze hobby heeft, ook bereid is tijd te geven aan de natuurbescherming of aan de natuurbeschermingseducatie. Ik verwijs hiervoor naar het hoofdstuk Natuurbescherming en Natuurbeschermingseducatie. In het hebben van een hobby schuilt niets oneervols en ik kan mij leden, die zeggen er niet voor te voelen tijd te geven voor natuurbescherming of natuurbeschermingseducatie, gemakkelijk voorstellen. Zij werden geen lid om 'missie' of 'zending' te bedrijven. We moeten dat eenvoudig respecteren, maar als blijkt, dat een meerderheid zich daar wél voor interesseert, lijkt het mij logisch, dat het afdelingsbestuur naar wegen zoekt om leden, die dat echt wensen, de kans te geven hun gaven in dat opzicht te ontwikkelen. Het is echter niet ons hoofddoel.

Samenvattend: er werd in het verleden en er wordt in het heden door verscheidene afdelingen meer of minder intensief gewerkt aan natuurbescherming en/of natuurbeschermingseducatie. Gelet op de ernst van de toestand geloof ik, dat de vraag hoever KNNV-afdelingen in dat opzicht moeten gaan, erg actueel is. Het leent zich, na een goede en deskundige inleiding, zeker voor een fundamentele discussie. Het actuele heden is het beste baken voor de reis naar de toekomst.

Biologische tentoonstellingen

Voor al in de eerste helft van de 80 jaren, die in dit boekje herdacht worden, zijn er in tal van afdelingen van onze vereniging op kleiner of groter schaal tentoonstellingen gehouden. Zij boden de gelegenheid om de belangstelling voor de natuur te wekken en ook om bekendheid te geven aan het werk van de NNV. Het waren er te veel om ze allemaal te noemen.

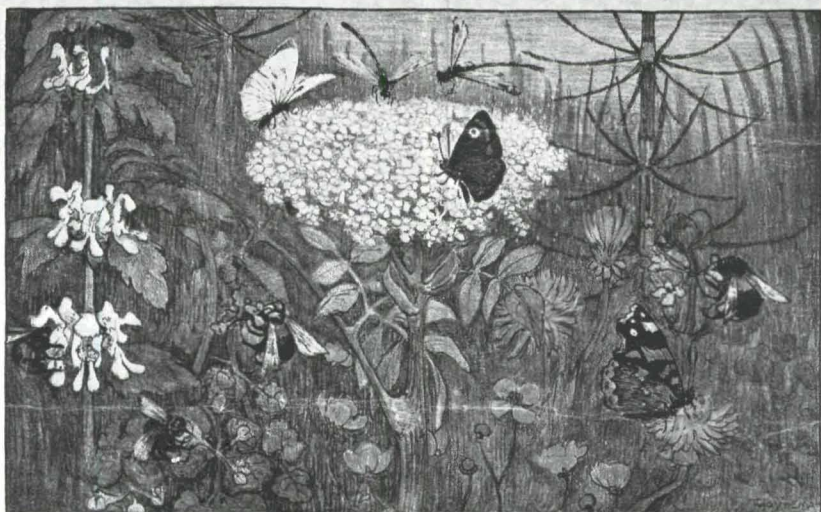
Op initiatief van het hoofdbestuur hadden vier grote Biologische Tentoonstellingen plaats waarover we wel iets meedelen.

In juni 1905 werd de Eerste grote Biologische Tentoonstelling gehouden in Amsterdam, in samenwerking met Artis, waar de tentoonstelling ook gehouden werd. Maanden en maanden was er aan de voorbereiding gewerkt door een regelingscommissie en een uitvoerend comité, waarvan J. Jaspers Jr. de secretaris en – volgens getuigenis van Heukels – ook de ziel was. De uitslag overtrof de stoutste verwachtingen en het streven van de NNV vond niet alleen instemming bij het grote publiek, maar ook in wetenschappelijke kringen. Niemand minder dan onze beroemde landgenoot Prof. Dr. Hugo de Vries sprak de openingsrede uit terwijl Prof. Dr. A. A. W. Hubrecht in de algemene vergadering, die tegelijk met de tentoonstelling werd gehouden, een lezing hield over 'Vivipariteit en Ovipariteit'. De Afdeling Amsterdam bood een keurig uitgevoerd Gedenkboekje aan.

Juist vijf jaren na de eerste, in juni 1910, had de Tweede grote Biologische Tentoonstelling met algemene vergadering plaats in Den Haag. Weer was Prof. Hugo de Vries de feestredenaar met een belangwekkende voordracht over de Duinflora. Voorzitter Heukels gaf een overzicht van de geschiedenis van de vereniging in de tien jaren van haar bestaan. De Afdeling Den Haag bood een keurig en interessant boekje aan van de hand van H. R. Hoogenraad en F. K. van Iterson. Het heette 'In en om 's-Gravenhage'. Het stemt je wel bijzonder droevig als je het boekje nu, na zeventig jaren, nog eens leest. De tentoonstelling werd gehouden in samenwerking met het Kon. Zoölogisch-botanisch Genootschap te 's-Gravenhage in de grote zaal van de Dierentuin, die nauwelijks groot genoeg was om alle inzendingen te bevatten.

De tentoonstelling werd geopend door de Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland. De secretaris van de regelingscommissie was H. R. Hoogenraad. Zijn verdiensten bij de voorbereiding en de regeling zijn niet te overschatten. Tijdens de tentoonstelling werden voordrachten gehouden door Dr. H. H. Zeijlstra Fzn., Jac. P. Thijssse, Prof. Dr. J. Boeke, Ir. F. A. H. de Marez Oyens en Dr. H. van de Rovaart.

De Derde Biologische Tentoonstelling werd weer gehouden in Amsterdam in 1926 en wel met de Pinksterdagen (22 mei tot 29 mei). De tentoonstelling had weer plaats in Artis. Chr. Le Roy maakte een affiche en bracht die op steen. Ter gelegenheid van deze tentoonstelling verscheen een Handleiding, die mooi geïllustreerd was naar werken van Chr. Le Roy.

BIOLOGISCHE TENTOONSTELLING

IN DEN DIERENTUIN TE
'S GRAVENHAGE

11-21 JUNI 1910.

HET LEVEN VAN
PLANTEN
EN
DIEREN

NEDERLANDSCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING
KONINKLIJK ZOÖLOGISCH-BOTANISCH GENOOTSCHAP

3e BIOLOGISCHE
TENTOONSTELLING

TER GELEGENHEID VAN HET 25 JARIG BESTAAN VAN DE

NEDERLANDSCHE
NATUURHISTORISCHE VEREENIGING

INSAMENWERKING MET HET KONINKLIJK ZOÖLOGISCH GENOTSCHAP

NATURA ARTIS MAGISTRA

22-29 MEI 1926 TE
AMSTERDAM

1926
LITH. LANKHOUT, DEN HAAG

Er was een ere-comité waarvan Z.K.H. Prins Hendrik ere-voorzitter was. Bij de opening bracht de algemeen voorzitter, Dr. Van Burkom, dank aan Artis voor de medewerking en verder vooral aan de leden van de tentoonstellingscomité waarvan hij bij name noemde Dorsman, Van der Sleen, Quené, Van Iterson. en Koornneef. De tentoonstelling werd weer een groot succes. Op de sluitingsdag bracht de Prins in gezelschap van zijn adjudant Jhr. Mr. Van Laman Trip een bezoek aan de tentoonstelling waarbij hij rondgeleid werd door Dr. Van Burkom en Dr. Thijsse. Gedurende de tentoonstelling werden voordrachten gehouden door Dr. Jac. P. Thijsse, Dr. A. F. J. Portielje, Dr. A. Schierbeek en Prof. Dr. Th. Stomps. Thijsse sprak over zijn vriend E. Heimans en vertelde, dat het ideaal van Heimans was de stichting van een Volksmuseum voor Natuurkennis. 'Thans is het Heimans-diorama voltooid en het begin is er dus'. Helaas is het nooit veel verder gekomen! Het spreekt vanzelf, dat het Heimans-diorama, dat pas geopend was, door de congresgangers bewonderd werd.

'Dit enig mooie kunstwerk verplaatste ons plotseling in een heerlijk golvend duinlandschap, met talrijke bloeiende duinplanten, waartussen allerlei vogels nestelen. Het geheel overgoten met zomers zonnelicht'.

Alle eer aan de scheppers, de heren Steenhuizen, conservator van Artis en Jansen, kunstschilder te Blaricum.

Behalve van lezingen en Artis-rondleiding konden de congresgangers ook genieten van mooie excursies in de omgeving van Amsterdam, die zich, volgens Thijsse, uitstreckte 'van Eemnes tot Zandvoort en van Aalsmeer tot Monnikendam'.

De eerste drie tentoonstellingen waren, ook financieel, een succes geworden. Dat werd helaas anders met de vierde Biologische Tentoonstelling, die in 1931 in Arnhem werd gehouden, weer met de Pinksterdagen. De grote zaal van Musis Sacrum was gevuld met diorama's met levend materiaal, gemaakt met de hulp van verscheidene afdelingen en van het Staatsbosbeheer. Er waren tal van aquaria en vele losse inzendingen. Het geheel bood een prachtige aanblik. Nog vóór de tentoonstelling schreef de algemeen secretaris, J. Sybrandi, al in Natura, dat de inrichting van zaal en stands grote kosten met zich meebracht.

Reeds in april verscheen er een dik Gelderlandnummer van Natura, terwijl het meinummer gewijd was aan het dertigjarig bestaan. Weer maakte de tekenaar Chr. Le Roy een affiche en verscheen er een uitgebreide tentoonstellingsgids (130 pag.), die rijk geïllustreerd was. Gedurende de congresdagen werden er weer excursies gemaakt in de mooie omgeving van Arnhem.

De tentoonstelling trok in 5 dagen ruim 3.000 betalende bezoekers, volstrekt onvoldoende om de kosten te dekken. Het nadelig saldo bleek tenslotte ruim f 2.000 te zijn. Om dit tekort te dekken, moest een lening opgenomen worden bij het Cath. Coolfonds. Het was de eerste maal, dat een fonds de vereniging redde.

Het hoofdbestuur besloot, dat er geen tentoonstelling meer gehouden zou worden vóór het geleende bedrag terugbetaald was. Dat heeft vele jaren geduurd.

Na Arnhem werd geen grote Biologische Tentoonstelling meer georganiseerd.

Er zijn later nog wel stemmen opgegaan om toch weer eens zo'n grote tentoonstel-

Stand KNNV te Utrecht 1976, onze penningmeester J. L. Odekerken aan het werk.

ling te houden. De vereniging telt thans veel minder 'verzamelaars' dan vroeger, het is haast niet meer verantwoord planten uit het wild te halen om diorama's in te richten, sloten en plassen zijn lang niet meer zo rijk aan dierlijk leven als vroeger, de kosten voor het huren van een zaal zijn veel en veel hoger (ook verhoudingsgewijs) dan vroeger en . . . het publiek is verwend: de kosten van inrichting van een tentoonstelling, die in vergelijking met andere niet uit de toon valt, zijn vrijwel niet op te brengen.

Ik vrees dus, dat dit de definitieve afsluiting is van een activiteit van onze vereniging.

Docenten-vergadering in het leiderskamp, 1959.

Van links naar rechts:

Tekla van Asperen, J. A. Nijkamp, E. W. Clason, A. F. H. Besemer, P. J. v. Nieuwenhoven.

Het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs (BWO)

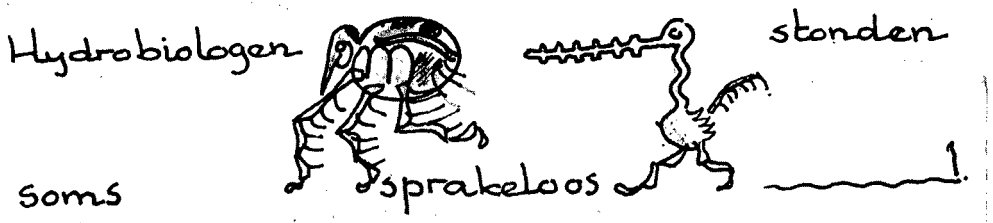
Van meetaf aan is een van de doelstellingen van onze vereniging geweest het verbreiden van de kennis van de natuurlijke historie, ook buiten onze eigen kring. Dat is natuurlijk gebeurd door de organisatie van de grote biologische tentoonstellingen, door propaganda-avonden en kleinere tentoonstellingen, veelal georganiseerd door de afdelingen, door de conferentie 'Het biologieonderwijs' op de lagere school (1948), het uitgeven (1957) van een nummer van *Natura* gewijd aan de Educatieve Natuurbescherming en nog veel meer.

Het is echter moeilijk om een weg te vinden, die het mogelijk maakt continu, jaar in, jaar uit, iets te doen, waarvan je mag verwachten, dat het resultaat heeft.

In het hoofdstuk over (K)NNV, jeugd, jongeren' wordt beschreven hoe de vereniging er toe kwam om in 1929, in samenwerking met de Nederlandse Jeugd Federatie, een 'kamp' te organiseren, waaraan echter nog geen tenten te pas kwamen. Het doel van dit kamp was:

'Aankweken van belangstelling en liefde voor de natuur, het bijbrengen van enige kennis op dit gebied en het opwekken tot de zo zeer noodzakelijke natuurbescherming'.

Het had dus een duidelijke *instructieve en educatieve taak*.

Dit kamp was heel nadrukkelijk bedoeld voor jeugdleiders. Het droeg dan ook de naam *Leiderskamp voor Natuurstudie, het LK. Na*, naar ik meen, twee jaar trok het NJF zich uit de organisatie terug en werd het gehele kamp een zuivere NNV-aangelegenheid. Dat is in zoverre een beetje jammer geweest, dat het kamp ook toegankelijk gemaakt werd voor NNV-leden-niet jeugdleiders.

Ik geloof, dat dit kwam doordat de NNV van die dagen nog uitsluitend gewend was te *werken voor eigen leden*. Ik herinner me, dat ik er in de vijftiger jaren in het hoofdbestuur soms nog voor pleiten moest om dit kamp 'waaraan onze leden niets hebben' te blijven organiseren.

We gaan terug naar de dertiger jaren. Nadat het kamp toegankelijk gesteld werd voor 'gewone leden' werd het overstroomd en daardoor begon het zijn instructieve karakter enigszins te verliezen. Gelukkig was er in de Commissie voor het LK inmiddels een vertegenwoordiger van de NJN benoemd. Vooral onder druk van hem werd de oude toestand hersteld: het werd een kamp voor jeugdleiders, maar toch ook voor 'vaklui' in de NJN en (toekomstige) excursieleiders in de NNV.

Voorzitter van de Kampcommissie was Dr. Joh. H. van Burkom. Hij was een voortreffelijk, misschien wat te autoritaire, leider. Het kamp liep 'gesmeerd' en er werd gezorgd voor de nodige competente excursieleiders, die de naam van 'docenten' droegen. Als we nú hun namen noemenswaardig bekijken, zien we, dat er tal van jonge mensen onder waren, die naderhand in wetenschap of natuurbescherming een voor-aanstaande plaats innamen.

Zij waren voor het merendeel afkomstig uit de NJN.

7 MOD 33 L
SPOEDBESTELLING
EXPRES
SPOEDBESTELLING

7 MOD 33 L
SPOEDBESTELLING
EXPRES
SPOEDBESTELLING

Aan het Chemisch, Pharmaceutisch en
Vegetarisch Laboratorium onder
Juridisch toezicht "Tussen kip en
Vrouw" v/h Leiderskamp (in liq.)

Boerderij 't Haantje
O I S T E R W I J K - B R .

1942
Academisch gevormde koks.

Een der belangrijkste resultaten van de Leiderskampen was, dat er een werkelijk contact tot stand kwam met de NJN.

In 1940 volgde Nijkamp Van Burkom als kampvoorzitter op. Hoewel de bezetting de zaken al moeilijker maakte, werd toch nog in de Lutte gekampeerd.

In de jaren 1941 en 1942, 1943 gebeurde dat ook. Het waren echter allemaal 'boerderijkampen' omdat de bezetter kamperen in tenten verboden had. Die 'oorlogskampen' waren in veel opzichten boeiend. Om te beginnen: hoe was de instelling van de deelnemers t.o.v. de bezetter? Ik kan me uit al die jaren maar één deelnemer herinneren, die verdacht werd van sympathie voor de Duitsers. De kampvoorzitter waarschuwde bij het begin van het kamp heel nadrukkelijk voor het ventileren van opmerkingen, die het kamp in gevaar zouden kunnen brengen, maar het verhinderde hem niet om gretig te luisteren naar de berichten, die 'betrouwbare' deelnemers via de BBC opvingen!

Hoe was het met de voeding? Natuurlijk moesten de deelnemers hun 'bonnen' inleveren. Vooral boter of margarine was zonder bonnen niet gemakkelijk te krijgen, zeker niet voor aanvaardbare prijzen.

Hoe zij het deden weet ik niet, maar de fouragemeesters hebben in alle kampen kans gezien te zorgen voor genoeg aardappelen en peulvruchten en niet zelden ook voor meel en melk. Een bevriende relatie zorgde in de eerste jaren bovendien voor 'analac', havermout met gesuikerde gecondenseerde melk. Veel deelnemers gingen zwaarder weg dan zij kwamen! Toch vroeg een niet erg wereldwijze deelnemster in 1943 nog in volle ernst om 'een zacht gekookt eitje' bij haar ontbijt!

In natuurhistorisch opzicht werd er in de kampen hard gewerkt. Was vroeger het ideaal ervoor te zorgen, dat iedere deelnemer tenminste éénmaal met iedere docent mee kon, in de loop van enkele jaren werd er gestreefd naar driedaagse cursussen bij één docent. Dat betekende een inperking van de breedte, maar een toename van de verdieping van de stof. Een deel van de deelnemers juichte dit toe, een ander deel was er tegen omdat zij liever 'meer en minder diep' dan minder en dieper wilden.

Wie waren in die dagen de deelnemers? Er waren wat onderwijzers onder, maar het merendeel was toch wel lid van de NNV of van de NJN. In beide gevallen waren het veelal de mensen, die in hun afdeling of in de kampen (NJV) excursies leidden.

Er heerste in de kampen ondanks de oorlog een opgewekte stemming; bij het verblijf van de koks werd vaak gezongen en er werd uitbundig 'gevolksdans'. De koks zorgden meestal voor een 'muurkrant', die soms wel 'op de grens' lag.

Zo herinner ik me uit 1943 een kamp in Oisterwijk, waar in de kampkrant een plaatje stond van iemand onder een gieter, die als douche gebruikt werd. Het onderschrift luidde: Uitverkoop van duces! Dit spreekt pas als u weet, dat de BBC juist had omgeroepen, dat de Italiaanse koning Mussolini ontslagen had!

De bevrijding kwam en in dat jaar, 1945, was het nog niet mogelijk een kamp te organiseren. Dat gebeurde pas weer in 1946 en wel op Terschelling. Kort tevoren had het hoofdbestuur een belangrijke beslissing genomen. Er zou, aansluitend bij het Leiderskamp, een tweede kamp gehouden worden op dezelfde plaats en met hetzelfde materiaal. Dat tweede kamp was uitsluitend bedoeld voor leden van de NNV en niet voor onderwijzers en jeugdleiders buiten de NNV.

Het Leiderskamp behield heel nadrukkelijk zijn instructieve karakter: er werden docenten uitgenodigd, die in cursorisch verband een groep deelnemers, meestal gedurende drie dagen, onder hun hoede namen.

Er werd in het kamp centraal gekookt door een groep jongelui, die 'als kok' uitgenodigd waren. Gezamenlijk werden de aardappelen geschild en verder hadden de deelnemers volgens rooster een klein korvee, dat bestond uit het klaarmaken van het brood, het uitdelen van de warme maaltijd en het wassen van de vaat van de keuken. Het korvee werd zó verdeeld, dat iedereen iedere dag aan de gekozen cursus kon deelnemen.

Het Algemene kamp kende geen docenten, geen cursussen, wél excursies, die geleid werden door een deelnemer, die op een bepaald gebied meer wist dan de anderen.

*Leiderskamp 1943 Oisterwijk.
Douche in het kamp.*

Er werd gekookt in veepotten.

Er werd wèl centraal gekookt, maar dat gebeurde door de deelnemers of (vaker) deelneemsters.

We laten de Algemene Kampen en hun organisatie hier verder buiten beschouwing. Ik verwijs u hiervoor naar het hoofdstuk Algemene Kampen.

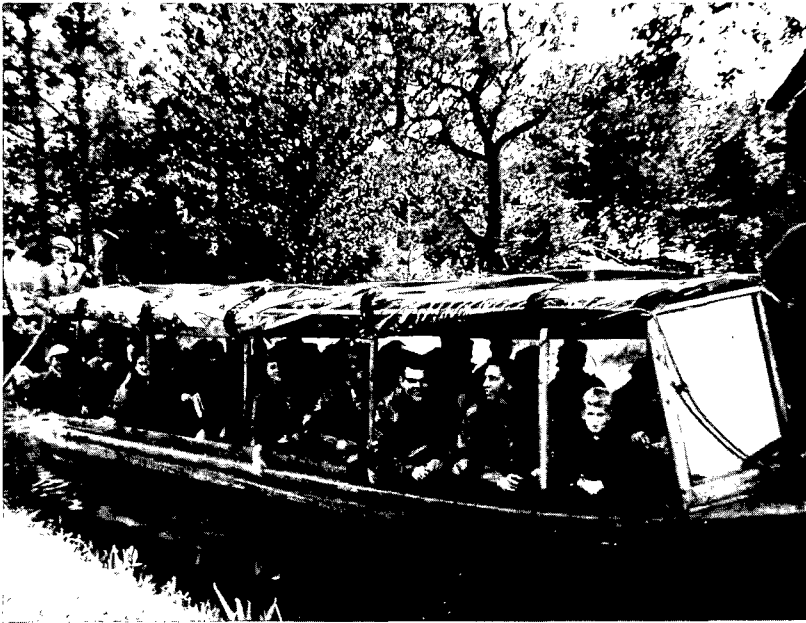
Excursieleiders in de afdelingen en NJN-ers-vaklui bleven deel uitmaken van de leiderskampen, maar het aandeel van de onderwijzers werd per kamp groter.

Typerend voor de sfeer in de leiderskampen was, dat de stafleden het kamp zo tróúw bleven. Daarom liep ook alles zo op rolletjes: de stafleden waren volkomen op elkaar ingespeeld. Hoewel natuurlijk iedereen zijn bijdrage leverde, wil ik er toch twee apart noemen: Dr. A. F. H. Besemer en G. Jansma. Met zijn grote kennis van ons land, zijn goede kijk op mogelijkheden voor een kamp en zijn vele relaties, zorgde Besemer er altijd voor, dat er een goed kampterrein beschikbaar was. Door zijn kamptechnische ervaring was hij in het kamp zo nodig tentenmaker, maar hij leidde bovendien ook nog regelmatig excursies. Jansma verzorgde in ieder kamp de hele administratieve rompslomp en zorgde ervoor, dat we financieel niet over de schreef gingen. We hadden hoegenaamd geen reserve.

De koks hadden het niet gemakkelijk. Er was een fouragetent en een heel primitief kookhok waar de maaltijd bereid moest worden op vuurduveltjes, die met hout en kolen gestookt werden, in een veepot en wat, vaak gammele, gamellen.

Er werd gegeten in een grote, gehuurde tent, de convo. Dat gebeurde alleen bij slecht weer. Bij goed weer werden alle maaltijden buiten in de kring 'geserveerd'. In diezelfde convo werd 's avonds thee, koffie of chocolade geschonken en in ieder kamp werd er minstens drie keer een lezing over de streek of over een algemeen biologisch onderwerp gehouden.

De indeling van het kamp was praktisch ieder jaar gelijk. Op de eerste volle dag begon het cursuswerk nog niet. De deelnemers maakten in twee groepen een

'Pauzedag' met sight-seeing excursie naar Giethoorn BWO-kamp 1963.

ochtend- en een middagexcursie, die hen enig inzicht verschafte in de opbouw van de omgeving. Door van leiders te wisselen, maakte iedere deelnemer op de eerste werkdag bovendien kennis met alle docenten.

Met deze kennis gewapend schreven de deelnemers in voor de cursussen. Iedere cursus duurde drie dagen en de deelnemers waren verplicht die dagen met de gekozen docent mee te gaan.

Als de eerste cursus afgelopen was, had er op één dag een gezamenlijke excursie plaats, meestal per autobus. Die tocht was bedoeld als pauze tussen de beide cursussen in en had een wat toeristisch karakter. Daarna begon de tweede cursus, die twee en een halve dag duurde om de deelnemers op de laatste middag de gelegenheid te geven tot het nog eens, vaak in groepjes, nakijken van de gemaakte aantekeningen of om voorbereidingen te treffen voor de bonte avond waarmee het kamp werd afgesloten.

Nadat de LK-Commissie in 1951 een vrij belangrijk bedrag van het Prins Bernhardfonds gekregen had voor het aanschaffen van kampmateriaal, werd de technische voorziening van het kamp beter.

Toen kregen we ook de beschikking over een aparte tentoonstellingstent waar excursievondsten konden worden vertoond en waar – met geleend materiaal als microscopen, stereo-loeps enz. – kon worden gewerkt.

Tussen de bedrijven door werd er aan volksdans gedaan en 's avonds werd er vaak gezamenlijk gezongen.

Mag ik dan nog een derde noemen? Marius Kolvoort: hij leidde overdag excursies, gaf 's avonds leiding aan de zang (en hoe!) en 's nachts tekende hij de kampkrant. Het was een puzzle wanneer hij sliep.

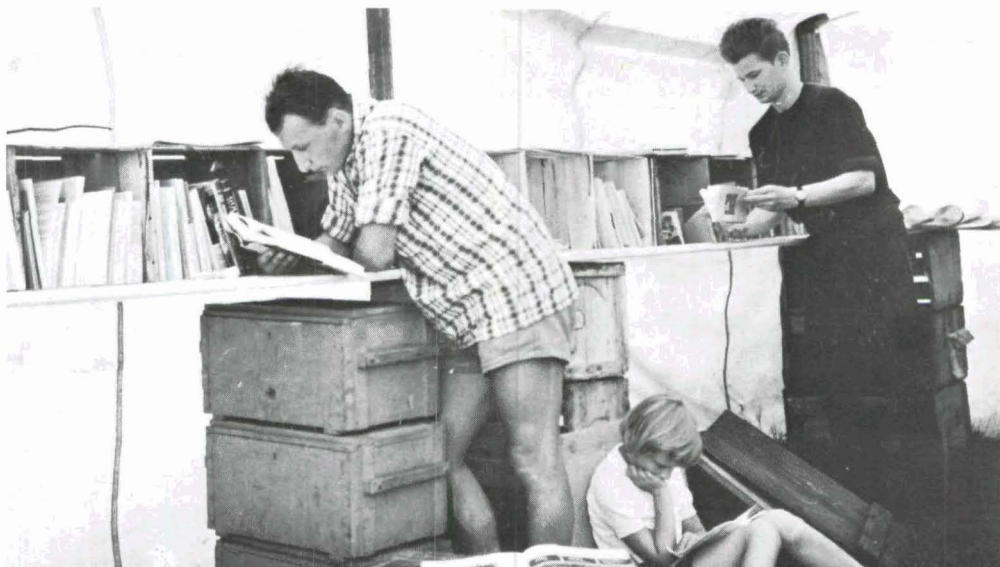

Modellen van Kolvoort voor de lagere school over vogels.

Van lieverlede nam het aantal onderwijzers toe. Hun 'aanvangskennis' was in het algemeen lager dan die van NNV-ers of NJN-ers en dat maakte het geven van de cursussen er niet eenvoudiger op. Bovendien hadden onderwijzers dikwijls behoefte aan heel andere kennis dan die van de leiders en natuurlijk bespraken zij ook graag de vraag hoe de verkregen kennis in de school haar toepassing kon vinden. Daarom besloot het hoofdbestuur in 1952 het kamp om te dopen in Biologisch Werkkamp voor Onderwijzers, later veranderd in Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs. In de werkwijze kwam niet zo heel veel verandering. Wel werd er in toenemende mate gelet op de eisen, die de school stelde.

Dankzij een jaarlijks subsidie van het Nationaal Fonds voor Natuur- en Milieu-educatie kon aan studenten van Pedagogische Academies een tegemoetkoming gegeven worden in de kampprijs. Mede daardoor nam het aantal jonge mensen in het kamp toe, wat tot een sterke verlaging van de gemiddelde leeftijd leidde.

Belangstelling voor de kampbibliotheek.

Practicum hydrobiologie: de vangsten worden bekeken.

Spinnen van wol met spintol en met spinnewiel.

In de jaren na de oorlog was de Kampcommissie begonnen met het opbouwen van een kleine bibliotheek van determineertabellen en dergelijke, maar ook van schoolboeken op het gebied van het biologieonderwijs. De bibliotheek stond uitgesteld in de tentoonstellingstent. Er werd een druk gebruik van gemaakt.

Om het aantal deelnemers binnen de mogelijkheden te houden, die het kamp kon bieden (afmetingen convo, kookcapaciteit e.d.) moest de bepaling worden ingevoerd, dat een deelnemer slechts in drie kampen achter elkaar mocht komen. Eventueel was hij na enkele jaren wéér welkom.

In 1970 droeg Nijkamp het voorzitterschap van de KC over aan Wals. In de loop van enkele jaren trokken enkele leden, die al heel lang in de KC zaten, zich terug en zo ontstond er een volkomen nieuwe staf.

De nieuwe staf ontwikkelde nieuwe initiatieven en profiteerde van de door het Natuurbeschermingsjaar N 70 vergrote belangstelling voor het biologieonderwijs, dat bovendien veel 'milieu-gerichter' werd. De algemene welvaart nam toe en de noodzaak om de kampprijs zo scherp mogelijk te stellen, nam wat af.

Verven van de wol met natuurlijke kleurstoffen.

Het resultaat: de geverfde wol.

Door een nieuwe subsidie van het Prins Bernardfonds waren tal van verbeteringen in de materiële voorzieningen van het kamp mogelijk (moderne keuken, nieuwe, grotere convo, een aparte 'laboratoriumtent', waar gewerkt kan worden met eigen instrumentarium). Tot nu toe was dat laatste meestal geleend van de Gemeentelijke School- en Kindertuinen in Den Haag, die ook thans nog veel diensten aan het kamp verleent.

Ook de werkwijze in het kamp veranderde in de loop van de laatste tien jaren geleidelijk.

Vroeger schreven de deelnemers pas op de cursussen in na de eerste, algemeen oriënterende dag. Thans geven de deelnemers reeds op hun inschrijvingsformulier op aan welke cursussen zij in het kamp hopen te kunnen deelnemen. Dat vergemakkelijkt voor de staf het maken van een indeling.

De algemeen oriënterende excursies op de eerste dag zijn afgeschaft evenals de pauzedag met gezamenlijke tocht in het midden van het kamp. Daardoor kan er nu gewerkt worden met een indeling waarbij alle deelnemers aan vier tweedaagse cursussen kunnen deelnemen.

Op de dag van aankomst ligt er voor de deelnemers wel een gestencilde fietsroute klaar waarmee zij individueel of in groepjes de omgeving kunnen verkennen.

Er is in de cursussen uit de aard van de zaak een zwaarder accent komen te liggen op het milieu waarbij de vraag 'Wat doe ik ermee in de school' centraal staat. Er wordt bijvoorbeeld een aparte cursus gewijd aan 'excursietechnieken', waarbij ook weer vooral gedacht wordt aan het onderwerp 'met kinderen buiten'. Na afloop van iedere cursus heeft een evaluatie plaats en maken de deelnemers samen een verslag op een groot vel papier, dat in de tentoonstellingstent komt te hangen ter kennisname van alle kampdeelnemers.

Een volkomen nieuwe cursus heeft betrekking op het werken met aan de natuur ontleende materialen. Er wordt wol gesponnen met een zelfgemaakt spintolletje, de verkregen draden kunnen geveerd worden met plantaardige kleurstoffen waarvoor soms het materiaal in het kamp verzameld wordt (berkeblad), het weven met een raampje (zelf maken!) en het kaartweven worden beoefend enzovoorts.

In de spaarzame vrije tijd (sommige avonden en de zondag) kan gewerkt worden met klei. De gemaakte voorwerpen worden in een (in het kamp gemaakte) veldoven gebakken. Ook kan er brood gebakken worden in primitieve veldoventjes.

Al met al leren onderwijzers en a.s. onderwijzers tal van dingen, die hen vooral in werkweken erg van pas kunnen komen.

In de besteding van de avonden is niet veel verandering gekomen. Meestal zorgt de staf om de andere dag voor een avondprogramma, dat vaak uit een lezing bestaat. Er wordt gevolksdans en gezongen en 'het piepers jassen' heeft nog altijd in de kring plaats.

Tweemaal werd er een internationaal kamp gehouden (1972 in Wilhelmina-oord bij Frederiksoord en in 1973 in Maldegem in België).

Wie, zoals ik, met kennis van de vroegere kampen het tegenwoordige BWO nog

eens bezoekt, krijgt de indruk, dat er gewerkt wordt met een volkomen uitgekend programma, dat onderwijzers en leraren een optimaal bestede 'werkvakantie' biedt. Het is dan ook geen wonder, dat het aantal deelnemers, dat zich opgeeft, de mogelijkheden te boven gaat. Het hoofdbestuur heeft daarom besloten in 1981 de mogelijkheid voor een tweede BWO te openen.

Met deze kampen geeft de KNNV een niet te onderschatten hulp en steun aan het milieugerichte onderwijs in ons land.

Leiderskampen van 1929 tot 1951 en Biologische Werkkampen voor het Onderwijs van 1952 tot 1980.

De persoonsnaam achter het kamp is de kampleider/kampvoorzitter.

1929 Emst bij Ede (Gld.) Sipkes	1964 Westerschouwen Nijkamp
1930 Denekamp Van Burkom	1965 De Peel bij Ospel Nijkamp
1931 Bakkum Van Burkom	1966 Pannerden (Bergse Veer) Nijkamp
1932 Vrouwenpolder (Walcheren) Van Burkom	1967 Texel (Woutershok) Nijkamp
1933 Epen (Z-L) Van Burkom	1968 Cottesen Wals
1934 Terschelling Van Burkom	1969 Ratum Wals
1935 Havelte Van Burkom	1970 Cott969 Ratum Wals
1936 Kotten Van Burkom	1970 Cottesen Van Nieuwenhoven
1937 Renesse Van Burkom	1971 Terschelling Wals
1938 Plasmolen bij Mook Van Burkom	1972 Wilhelmina-oord (Int. kamp) Wals
1939 Terschelling Van Burkom	1973 Maldegem (B) Internationaal kamp Wals
1940 De Lutte (Denekamp) Nijkamp	1974 Pannerden Wals
1941 De Eeze Nijkamp	1975 Texel Wals
1942 Oisterwijk ('t Haantje) Nijkamp	1976 Mess (Z-L) Wals
1943 Oisterwijk ('t Haantje) Nijkamp	1977 Steenwijk Wals
1944 —	1978 Oostvoorne Wals
1945 —	1979 De Lutte (Denekamp) Wals
1946 Terschelling Nijkamp	1980 Swalmen (L) Wals
1947 Vasse (Tubbergen) Nijkamp	
1948 Bemelen (Z-L) Zwart	
1949 Ameland Nijkamp	
1950 Vollenhove (Oldenhof) Nijkamp	
1951 Kotten Besemer	
1952 Terschelling Nijkamp	
1953 Spijk (bij Lobith) Nijkamp	
1954 Montfort (L) Nijkamp	
1955 Nieuwvliet (Z. VL.) Nijkamp	
1956 Ootmarssum Nijkamp	
1957 Vollenhove (Oldenhof) Nijkamp	
1958 Terschelling Besemer	
1959 Cottesen (Z-L) Nijkamp	
1960 Ratum Nijkamp	
1961 Wolphaartsdijk Besemer	
1962 Casteren (N.Br.) Nijkamp	
1963 De Eeze Nijkamp	

De (K)NNV, jeugd, jongeren

Juniores - NJN - JG

'Regeren is vooruitzien' en een der eerste taken van iedere regering lijkt mij het nemen van maatregelen om ervoor te zorgen, dat naast het heden ook de toekomst verzekerd is.

Bij vele verenigingen zien we, dat bij het ouder worden ook de gemiddelde leeftijd van de leden stijgt. Feitelijk zou die gemiddelde leeftijd ieder jaar in elke afdeling bepaald moeten worden als een graadmeter, die ons waarschuwt of juist gerust stelt met het oog op de altijd nodige verjonging.

Aan de stijging van de gemiddelde leeftijd kun je op twee manieren een halt toeroepen: door het bedanken te bevorderen van de oudste leden of door ervoor te zorgen, dat er een regelmatige aanwas van nieuwe - in dit geval jonge - leden plaats heeft.

Niemand zal, dunkt mij, voor de eerste methode kiezen. Wèl zou ik er de oudere leden op willen wijzen, dat zij zelden onvervangbaar zijn als zij in de vereniging nog een belangrijke functie vervullen en in de tweede plaats, dat zij er voor moeten waken niet te zeer te domineren. Zij hoeven nog niet 'de verleden tijd' voor te stellen, maar de natuur belet hen toch ook om voor 'toekomst' te fungeren. Het beseffen hiervan is ook een vorm van het 'prévoir'.

In het Huishoudelijk Reglement was bepaald, dat het lidmaatschap gebonden was aan een minimum leeftijd en dat was 16 jaar. Wat doe je nu met een jongen of met een meisje met grote belangstelling voor de natuur, als zij de voorgeschreven leeftijd nog niet bereikt hebben?

Naar mate een vereniging actiever is, trekt zij natuurlijk ook meer leden aan en het is dus niet zo verwonderlijk, dat het probleem van de 'jeugdleden' het eerst begon te spelen in de Afdeling Doetinchem. Op een goed moment wáren ze er eenvoudig en toen moest geprobeerd worden een legale weg voor toetreding tot de vereniging te vinden. Na overleg met het hoofdbestuur stelde de afdeling voor om aan Art. 2 van het Huishoudelijk Reglement toe te voegen: 'Jongelieden van 14 tot 18 jaar kunnen intekenen op het verenigingsorgaan tegen betaling van f 0,30 's jaars. De Afdelingen hebben het recht aan deze intekenaars toegang te verlenen tot hare vergaderingen en excursies tegen betaling van een door haar bij HR vast te stellen bedrag. Bij de aanvang van het jaar, waarin zij de 18-jarige leeftijd bereiken, treden deze intekenaars als lid toe'.

In de Vertegenwoordigende Vergadering van 3 november 1912 te Utrecht werd dit voorstel aanvaard.

Het is in dit verband zinvol om te vertellen, dat in het verslag van een vergadering van de Afdeling Haarlem van 7 februari 1913 voor het eerst de naam Sipkes voor-

komt: 'In de pauze was er gelegenheid dit alles nader te bezichtigen en tevens de door enkele leden meegebrachte objecten: een stuk schijnstam van een banaan, Musa spec., door de Heer C. Sipkes . . . '.

Sipkes had toen net de 18-jarige leeftijd bereikt.

We zullen zien, dat hij in het hele proces NNV-Jeugd een belangrijke rol speelde.

We keren terug naar de 'intekenaren'. In het jaarverslag over 1913 staat, dat 50 jongeren waren toegetreden (Breda 4, Doetinchem 5, Haarlem 15, Leeuwarden 11, Leiden 13 en Utrecht 2). In de volgende jaren nam dat aantal geleidelijk toe (1914: 63; 1915: 71; 1917: 98; 1918: 148). Uit deze ontwikkeling blijkt, dat het instituut van de intekenaren, die inmiddels 'juniores' waren gaan heten, in een behoefte voorzag, te meer als we bedenken, dat lang niet alle afdelingen zich druk maakten over deze vorm van toekomstverzekering.

In de Vertegenwoordigende Vergadering van 30 december 1919 te Amsterdam kwam dit punt uitvoerig aan de orde. Het werd namens de Afdeling Rotterdam ingeleid door F. A. des Tombe. Hij betoogde, dat het aantrekken van juniores, eventueel zelfs het oprichten van 'juniores-afdelingen' van heel veel belang was 'opdat de jongelui van gymnasium, HBS en andere scholen reeds tijdig een band vormen met de leden van de NNV en opdat zij tijdig het doel en werken van de NNV leren kennen en waarderen. Juist, waar thans zovele clubjes van jongeren ontstaan, terwijl het lang niet zeker is of die jongeren zich later, b.v. als student, bij de NNV zullen aansluiten, moeten zij nu reeds als juniorlid tot de NNV gebracht worden'.

Er werd over dit punt uitvoerig gediscussieerd. De meningen liepen uiteen: de meeste afgevaardigden hadden geen kritiek op of zelfs lof voor de jongeren, maar anderen zeiden, dat de ouderen in hun afdeling 'last' van de jongeren ondervonden. Ondanks deze tegenstelling werd met slechts 2 stemmen tegen besloten om het vormen van juniorclubs te bevorderen.

Intussen had zich buiten de NNV ook een verwante ontwikkeling voorgedaan. Op tal van scholen voor middelbaar- en voorbereidend hoger onderwijs waren 'nattehis-clubs' ontstaan. Dat gebeurde natuurlijk vooral op scholen waar les gegeven werd door een enthousiaste leraar in dit vak, die, buiten de verplichte kennis van botten en gebit, van bloedsomlopen en familiekenmerken, kans zag zijn adepten ook interesse voor de meer *levende* natuur in te boezemen. Het woord 'veldbiologie' was, geloof ik, in die dagen nog niet uitgevonden. De leeftijd van de leden van de clubs varieerde van 12 à 13 tot 18 à 20 jaar.

De oorlog (1918) was afgelopen, maar het giste nog overal. In ons rustige landje was zelfs een poging tot een revolutie verijdeld. De onrust deelde zich ook mee aan de jeugd, die in het algemeen idealistisch gestemd was. Er ontstond een zeer actieve Jongelieden Geheelonthouders Bond (JGOB). Uit de KGOB (Kwekelingen Geheelonthouders Bond) was de NBAS (Nederlandse Bond van Abtinent Studerenden) ontstaan, die tal van jongeren aantrok, zeker bij het middelbaar onderwijs.

Die 'bond' was het type van de 'jeugdbeweging', die in de naoorlogse periode

begon te groeien. Het belangrijkste kenmerk was, dat het een vereniging was van jongeren, die volkomen buiten inmenging van ouderen stond. Er waren èn jongens èn meisjes lid en het is duidelijk dat dit, gevoegd bij het ontbreken van toezicht door ouderen, veel ouders sceptisch stemde. Dit bevorderde het aan de oppervlakte komende conflict van de generaties.

We keren van de 'blauwe' terug naar de 'groene' jongeren.

Via het tijdschrift De Levende Natuur had een aantal nattehisc-clubs op scholen contact met elkaar gekregen en **zij verenigden zich in 1920 in Zwolle tot een vereniging op federatieve grondslag: de NJN, de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie.** Bij de oprichting waren er clubs uit Groningen, Zwolle, Amsterdam, Haarlem en Den Haag.

De jonge bond vond voor zijn publicaties gastvrijheid in De Levende Natuur.

Het eerste bericht hierover vinden we in Natura van 15 september 1920. Daarin schreef Sipkes:

'Deze bond werd op 23 augustus in Zwolle opgericht. Door officiële verslagen zijn de lezers al door de pers ingelicht; toch wil ik hier even de aandacht vestigen op het enthousiasme voor de natuurstudie, dat daar heerst en op de vaste wil om door organisatie van alle jongere natuurliefebbers de kennis van de natuur van ons land te helpen bevorderen en tegelijk daarbij zelf zoveel mogelijk te leren. Aan het congres was voorafgegaan een bijeenkomst van de noordelijke leden in Appelscha; op de heide waren een aantal tenten opgeslagen en beurtelings kookten ze hun eigen potje. Ieder was het erover eens dat dit de prettigste en tegelijk de voor vrijwel iedere beurs bereikbare manier is voor tochten, die langer dan een dag duren. Al heeft de nieuwe jeugdbond zich niet onder de vleugelen gesteld van de NNV, toch streeft ze met élan hetzelfde doel na en verdient ze alle seun daarvoor'.
(Curs. van mij - Np.)

Op de bijeenkomst in Appelscha waren o.a. aanwezig Dr. Jonker, voorzitter van de Afdeling Zwolle van de NNV en de heren Heimans en Sipkes. Uit het cursief gedrukte blijkt, dat de nieuwe bond los wilde blijven staan van de NNV en direct al een eigen stijl van verblijven in de natuur gevonden had. Toch geloof ik, dat het latere ideaal 'ook een jeugdbeweging te zijn' nog niet of nauwelijks meespeelde.

Hoe reageerde de NNV hierop? In de Vertegenwoordigende Vergadering van 30 december 1920 stelde Des Tombe, inmiddels redacteur van Natura geworden, voor om de jonge jeugdbond onderdak aan te bieden in Natura. In het nummer van 15 maart 1921 kon hij reeds melden, dat er een eerste band met de NJN gevormd was. In verband met de verdere ontwikkelingen lijkt het mij goed de betreffende mededeling in haar geheel op te nemen.

'Een eerste band met bovengenoemde Bond is gevormd: door ons Orgaan zullen de jeugdige natuurbeoefenaars met onze NNV contact krijgen, kunnen gaan samenwerken. Natuurlijk zal de Jeugdbond in de eerste plaats met zijn leden verder arbeiden, zijn eigen mededelingen eerst publiceren, waarvan echter vele ook voor onze leden van belang kunnen zijn, maar er is een begin, een begin van een band tussen NNV en Jeugdbond.

De laatste zullen in veel gevallen onze hulp inroepen, die omgekeerd de NNV in tal van gevallen deze jongeren gaarne zal willen verlenen, hun, die, zodra zij de Jeugdbond verlaten, onze leden moeten worden, waarvan ongetwijfeld vele dan als woordvoerders

in de vergaderingen, als leiders van excursies, als propagandisten van onze Vereniging zullen kunnen optreden. Maar ook in tal van natuurhistorische vraagstukken zullen Jeugdbond en NNV met elkaar kunnen samenwerken'.

'En al moge de Jeugdbond rustig zijn gang gaan, al is de te verstrekken plaatsruimte in dit blad voor zijn leden slechts gering, het is een verblijdend feit, dat een eerste band is gevormd, die zeker resultaten zal kunnen opleveren, een band, die vooral later zal blijken van niet gering belang geweest te zijn voor de meerdere bloei onzer NNV. Daarom zij de Jeugdbond van deze plaats een hartelijk welkom te roepen'.

Nu ik dit na 60 jaar nog eens herlees, bekruipt mij dezelfde gevoelens als toen: de jongeren mogen wel een eigen bond hebben, maar toch wel in een nauw contact met de NNV.

In dit stukje lag de conflictstof al opgestapeld, zowel met de jonge NJN als binnen de eigen gelederen.

Omdat we hier voor mijn gevoel aan het begin van belangrijke veranderingen binnen onze vereniging staan, lijkt het mij goed aan deze periode uitvoerig aandacht te schenken.

Het contact met de NJN

Eén hoofdbestuurslid (J. Heimans) en twee leden van de NNV, Jonker (Voorz. van de Afd. Zwolle van de NNV) en Sipkes (bestuurslid van de Afdeling Haarlem) hadden, van de oprichting af, contact met de NJN. Zij droegen de jeugdige bond een goed hart toe en ze vonden, dat hij de kans moest krijgen zich vrij en onafhankelijk te ontwikkelen, waarbij zij uiteraard geen tegenstanders waren van contact tussen beide verenigingen.

Dr. Jonker leidde met zijn vrouw nog het tweede kamp van de NJN in Denekamp, waarover straks meer. Hij overleed in december 1922 en hij werd gecremeerd op de dag, waarop de verhouding tussen de NNV en de NJN op de VV in Haarlem aan de orde zou komen.

Prof. Dr. J. Heimans, 1957.

In de bescheiden en uiterst voorzichtig formulerende Heimans hadden alle jongeren vertrouwen, maar hij was geen man, die direct tot hun hart sprak.

Met Sipkes was dat anders. Hij was zelf nog jong en hij was spontaan; zijn stijl van leven sloot aan bij het ideaal, dat veel jongeren voor ogen stond.

Des Tombe was de knappe organisator en de onvermoeibare propagandist voor de NNV en haar doelstellingen. In wezen gunde hij de jongeren niet de vrijheid om zich, geheel zelfstandig, te ontwikkelen. Hij wilde die ontwikkeling graag leiden en dan natuurlijk in de richting van de NNV. De jongeren voelden dit instinctief aan; zij kenden het woord nog niet, maar in feite waren ze bang 'gemanipuleerd' te worden. Zij stonden heel gereserveerd tegenover hem.

Er is nog een vierde NNV-er, die ik misschien op dit moment het best ten tonele kan voeren: Dr. Joh. H. van Burkom, die in 1923, na het aftreden van Dr. Heinsius, het algemeen voorzitterschap op zich zou nemen. Hij was leraar aan een Haagse HBS en op die school bestond een 'nattehis-club', die 'Hydra' heette. Hij was een heel geziene figuur, die zich voor 'zijn club' uitsloofde. Terwijl alle Haagse clubs zich aansloten bij de NJN, was dat met 'Hydra' niet het geval en wij, als jonge NJN-ertjes, weten dat aan Van Burkom. Hij stond dus bij de Jeugdbond te boek, terecht of ten onrechte, als tegenstander van de NJN. Mede door zijn wat autoritaire houding genoot hij niet het vertrouwen van de jongeren, die verenigd waren in de NJN.

We keren terug naar het cont(r)act tussen NNV en NJN.

In de zomer van 1921 kampeerden de NJN-ers onder leiding van het echtpaar Jonker in een bocht van de Dinkel bij Denekamp. Onnodig te vertellen, dat Bernink hierbij de jonge bond weer veel diensten bewees.

Ik zou hier op een van die diensten willen wijzen: zonder Bernink's goodwill bij de geestelijkheid was het de NJN nooit gelukt in een zo katholieke streek in die tijd een *gemengd* kamp te houden, ook al lagen, op papier, het jongens- en meisjeskamp 100 m uit elkaar!

Sipkes maakte dit hele kamp mee. Hij hield een lezing en hij leidde verschillende excursies.

Gedurende dat kamp werd het tweede congres van de Jeugdbond gehouden. Het werd, namens de NNV, bijgewoond door J. Heimans en F. A. des Tombe.

Op dit congres werd overeenstemming bereikt over een 'contract' met de NNV, dat pas in werking zou treden na goedkeuring van de VV van de NNV. Het zou in het hoofdbestuur verdedigd worden door Bernink, Heimans en Des Tombe.

Op dat congres werd ik gekozen tot lid van de Centrale Commissie, het hoofdbestuur van de NJN, en vanaf dat moment was ik dus persoonlijk betrokken bij de verdere ontwikkeling. Ter wille van de leesbaarheid zet ik echter verder niet 'ik', maar 'Jan Nijkamp'.

Ik geef de hoofdpunten weer van het concept-contract, dat in Denekamp tot stand kwam.

De NJN verplichtte zich onder zijn leden propaganda te maken voor het lidmaatschap van de NNV. De NNV stelde oorspronkelijk wel als eis, dat NJN-ers bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd *verplicht* zou overgaan naar de NNV, maar dat stuitte af op de federatieve structuur van de NJN; iedere NJN-club afzonderlijk zou dan dat besluit moeten nemen. De NJN wenste, dat de NNV de verplichting op zich zou nemen, dat eventueel op te richten 'juniores-afdelingen' zich, eventueel met behoud van hun band met de NNV, zouden aansluiten bij de NJN. Om de contacten te vergemakkelijken zou een afgevaardigde van het hoofdbestuur van de NNV zitting hebben in de Centrale Commissie van de NJN, terwijl omgekeerd een vertegenwoordiger van de NJN het recht kreeg de VV van de NNV bij te wonen, zij het zonder stemrecht.

Ik mag hier wel verklappen, dat Jan Nijkamp die de niet-geleide jeugdbeweging kende, een fel tegenstander was van deze laatste bepaling.

Hij hoefde zich er echter niet druk over te maken: het concept sneuvelde in de hoofdbestuursvergadering van de NNV, waarschijnlijk op het punt van de juniiores-afdelingen. Ik heb dat laatste echter niet kunnen achterhalen.

Ondanks het feit, dat het hoofdbestuur het concept verwierp en er dus geen voorstel tot het aangaan van een contract met de NJN gedaan werd, werd er in de V.V. van 1921 in Rotterdam toch uitvoerig aandacht aan deze kwestie besteed.

Reeds vóór deze vergadering had zich in de NJN een verandering voorgedaan. *Natura* voldeed niet als mededelingenblad. Dat kwam doordat slechts een heel klein deel van de leden er op intekende. Overigens bood het in zijn inhoud ook te weinig wat jongeren kon boeien.

Toen zich een uitgever aanbood, die op heel aantrekkelijke voorwaarden bereid leek een eigen orgaan voor de jonge NJN te gaan uitgeven, werd hiertoe besloten. Hoewel achteraf de zaak minder aantrekkelijk was dan zij aanvankelijk leek, was de uitgave van een eigen orgaan toch het begin van een steviger samenbundeling van de afzonderlijke clubs, die samen de NJN vormden. Zonder orgaan (*Amoeba*) zou de ontwikkeling van de NJN nooit zo snel tot stand gekomen zijn. Met het opgeven van *Natura* verdween de enige concrete band, die de NJN aan de NNV bond.

Op de VV heerste, begrijpelijkerwijs, enige ontstemming over dit besluit van de NJN. Er waren afgevaardigden, die het contact met de NJN wilden behouden maar er gingen ook stemmen op, die pleitten voor het afbreken van de betrekkingen. Ik citeer een stukje uit het verslag van deze vergadering:

'De heer Degent (Hilversum) meent, dat we ons hier met de Jeugdbond niet moeten inlaten, maar het belang van onze NNV voor ogen moeten houden, waarmee dat van die andere vereniging in strijd zou kunnen komen. De heer Betrem (NJN) merkt op, dat het doel van de NNV, dat we hier beögen, toch is: het populariseren van de natuurstudie, precies hetzelfde doel, dat de NJN nastreeft, zodat het verkrijgen van contact tussen die beide verenigingen wel ligt in de lijn van deze vergadering'.

Het kwam niet tot een stemming pro of contra contact. Op voorstel van Dr. Jonker (Zwolle) werd besloten een commissie te benoemen, die contact met de NJN zou

trachten te krijgen. Behalve de heren Jonker en Degent zaten hierin Heimans en Des Tombe.

Heimans had vooral contact met een Amsterdams lid van de Centrale Commissie van de NJN, M. A. Lieftinck. Zij hadden beiden dezelfde instelling t.a.v. het contact. Des Tombe, die in Voorburg woonde, had vooral contact met Jan Nijkamp. Des Tombe zag praktisch uitsluitend het belang van de NNV, Nijkamp dat van de NJN. Des Tombe was een man van grote overredingskracht; Jan Nijkamp, toen 16, zwichtte niet zelden gedurende een gesprek, maar kwam er na rustig nadenken toch weer op terug. Het contact verliep moeizaam en ik denk achteraf, dat ze beiden zeer op hun hoede waren.

Desondanks kwam er toch een concept-contract tevoorschijn, waarvan de redactie door Heimans verzorgd werd.

Het is in extenso te vinden in het oktobernummer van *Natura* 1922. Het kwam in hoofdzaken overeen met het eerder besproken contract, maar het miste de bepalingen over wederzijdse vertegenwoordigingen in besturen, respectievelijk Vertegenwoordigende Vergaderingen.

In de toelichting op het voorstel, dat de NNV-Commissie aan de VV doet, licht Heimans een klein tipje op van een sluier, die trachtte te verhullen wat in de NJN gevreesd werd: de wens de NJN te negeren zoals die tot uitdrukking kwam in de houding van de meerderheid van het hoofdbestuur. Naderhand werd dit door Van Burkom bestreden.

Het derde congres van de NJN, dat in 1922 in Ommen werd gehouden, nam het contract aan. Het ging uit van de federale structuur van de NJN, die op het ogenblik nog bestond terwijl er ook geen plannen waren om die te wijzigen.

Er school in het contract één addertje onder het gras, dat een aantal NJN-ers veront-rustte: de NNV hield de vrijheid om juniorees-afdelingen op te richten, die zich weliswaar bij de NJN moesten aansluiten, maar die hun band met de NNV behielden. Tot zover was er niets aan de hand, maar er kwam nog iets bij: 'Deze juniorees-afdelingen moeten een eigen bestuur hebben, hetzij verkozen uit hun midden, *hetzij door de NNV-afd. gedelegeerd*'. (Curs. van mij - Np.) De mogelijkheid tot bevoogding was dus ingebouwd en het spreekt vanzelf, dat dit tegen het zere been was van de jeugdbeweging in de NJN.

Om de verdere gang van zaken duidelijk te maken, ben ik wel verplicht om schijnbaar een omweg te maken.

In Den Haag bestond de Bond van Haagse Natuurhistorische Schoolverenigingen wiens enige, maar wel belangrijke, activiteit was het organiseren van lezingen voor alle clubs te zamen in de winter. Bij deze bond was ook Hydra aangesloten, de 'club van Van Burkom' die niet in de NJN zat.

In het bestuur van Hydra zat George Ittmann en hij was afgevaardigd naar het bestuur van de bovengenoemde BHNS. Jan Nijkamp zat in het bestuur van 'Linnaeus' (de club van de Chr. HBS) en ook hij was afgevaardigd naar het BHNS-

bestuur. Daar ontmoetten Ittmann en Nijkamp elkaar en werden goede vrienden. George Ittmann kreeg belangstelling voor de NJN, waar hij echter geen lid van kon worden omdat Hydra buiten de NJN bleef en er alleen aan scholen gebonden nattehisc-clubben in Den Haag bestonden.

Om de mogelijkheid te scheppen om George toch in het NJN-verband te kunnen opnemen, werd de 'NJV-propagandaclub De Haagse Trekvogels' opgericht. Dat was, als ik mij niet vergis, in het vroege najaar van 1922. Behalve Jan Nijkamp en George Ittmann zaten er ook zijn broer Kees in en nog enkele leden van andere clubs.

De Haagse Trekvogels besloten samen (7 man sterk) naar de VV in Haarlem te gaan waar het contract NNV-NJV aan de orde zou komen.

De nacht vóór de vergadering (27/28 december) sliepen ze op de tabletten in een onverwarmde kas op de kwekerij van Kees Sipkes in Overveen en de andere morgen verschenen ze, met rugzakken en dekens bij zich, in de, in hun ogen wel erg deftige, vergadering van de NNV en veroorzaakten, zoals te begrijpen is, wel enige opschudding. Ik herinner me, dat Thijsse van achter de bestuurstafel de jongeren vriendelijk toezwaaide!

Dank zij of ondanks hun aanwezigheid die door sommigen wel als wat al te nadrukkelijk ervaren werd, werd het contract met een kleine wijziging goedgekeurd en Jan Nijkamp beloofde die wijziging zo snel mogelijk in de Centrale Commissie van de NJN te zullen brengen.

Met zijn bijzonder scherpe verstand ontdekte George Ittmann al spoedig, dat de NJN pas echt als landelijke vereniging zou kunnen functioneren als de, toch altijd wat losse, federatie werd omgezet in een *bond met afdelingen*. Dat gebeurde op het vierde congres, dat de NJN in de zomer van 1923 in Ommen hield.

Ik ga hier verder niet op in omdat het een stukje interne NJN-geschiedenis is. Ik beperk me tot de gevolgen, die dit besluit had voor de verhouding tot de NNV.

Hier openbaarde zich aan NJN-zijde het gebrek aan ervaring in verenigingszaken. Het verzuimde over de omzetting van federatie in echte landelijke vereniging, contact op te nemen met het hoofdbestuur van de NNV. Deze 'contractbreuk' nam de NNV de NJN zeer kwalijk en op de VV in Breda werd besloten geen pogingen meer aan te wenden om het door de eenzijdige handeling van de NJN reeds verbroken contract te herstellen.

De NJN treurde er niet om, maar het versterkte wel de negatieve stemming, die er toch reeds ten aanzien van de NNV in de NJN heerste.

De tijd heelt alle wonden en zonder contract herstelde zich van lieverlede, zonder opzettelijke maatregelen, het contact, dat aanvankelijk in hoofdzaak bestond uit het elkaar niet negeren. Over en weer werden wel eens berichten van elkaar overgenomen, de NJN-kalenders werden aangekondigd in Natura en kregen vaak zelfs een vriendelijke recensie.

In 1928 zwaaide de NNV de NJN zelfs lof toe voor het initiatief, dat de NJN toen

nam om een actie te ontketenen tegen de bedreiging van de Loenerveense plassen met stadsvuil.

Op plaatselijk niveau werkten NNV en NJN soms samen bij het organiseren van tentoonstellingen.

Ondanks dat zich van lieverlede herstellende contact was er van overgang van oud-NJN-leden (de bekende 'ouwe-sokken') naar de NNV nauwelijks sprake. De NNV handhaafde haar minimum-leeftijd op 16 jaar en de NJN bleef vasthouden aan een maximum-leeftijd van 23 jaar. Van een 'natuurlijke overgang' kwam en komt dus niets terecht. Ik geloof ook niet, dat dit kán om de eenvoudige reden, dat NNV en NJN niet in elkaars verlengde liggen. De 'ouwe-sok' die de NJN tot het eind trouw is gebleven, mist niet alleen de natuurstudie maar ook de hele sfeer van de jeugdbond. Die is heel moeilijk te omschrijven maar het simpele feit, dat er t.g.v. het 60-jarig bestaan niet minder dan 1500 oud-leden naar de reünie in Dronten stroomden, is een bewijs van haar bestaan. Oude en jonge 'ouwe sokken' ontmoetten elkaar daar weer in de sfeer, die ze ieder nog uit hun eigen bondstijd kenden en ik zou haast zeggen, ondanks het vaak grote leeftijdsverschil, ze 'herkenden' elkaar als NJN-ers.

Dat deel van de ouwe sokken, dat plezier schept in het gezamenlijk naar buiten gaan komt waarschijnlijk te eniger tijd wel in aanraking met de NNV. Zij begrijpen heel goed, dat ze daar de jeugdbondssfeer niet zullen aantreffen, maar ze verlangen toch naar iets, dat, chronologisch gesproken, in het verlengde daarvan ligt. Klopt de ervaring helemaal niet met hun hoop of verwachting dan zal een klein deel zich wellicht aanpassen, maar ik vrees, dat het grootste deel de NNV na de kennisgeving de rug tokeert. Valt de sfeer mee, verloopt de aanpassing plezierig, dan is er kans, dat die ouwe sokken de NNV trouw blijven en er aan meehelpen om tot een prettige geest, juist ook voor jongeren, te komen. Hiervan zijn, gelukkig, vele voorbeelden. Ook nu nog verloopt dit in de ene afdeling vlotter dan in de andere.

We gaan een heel eind in de historie terug. Tot het jaar 1911 en wel naar de VV, die op 29 december te Amsterdam werd gehouden. Dáár opperde het HB het plan om in 1912 een landelijke vakantiecursus te organiseren. De keuze viel op Terschelling. De deelnemers logeerden in West en het kleine deel, dat in Midsland logeerde, werd iedere morgen per rijtuig naar West gebracht en 's avonds weer terug. Als leiders traden op Jac. P. Thijsse, Dr. D. Max Gillavry, W. G. N. van der Sleen, H. R. Hoogenraad, Dr. H. W. Heinsius en J. van Baren. Er waren 70 deelnemers en de cursus slaagde voortreffelijk. Wie het naadje van de kous wil weten, kan de uitvoerige verslagen vinden in de nummers van 15 november en 20 december 1912 van Natura.

Op de VV van 27 december 1913 deelde het HB mee, dat er plannen waren om in 1915 weer een vakantiecursus te organiseren. Het plan was die te houden in Zuid-Limburg en wel in de week na Pinksteren. Het HB was zo optimistisch geweest te veronderstellen, dat de deelnemers hiervoor wel (extra?) verlof zouden krijgen en dat bleek practisch uitgesloten te zijn.

Deze cursus ging dus niet door.

In Natura van 14 april 1916 kondigt het HB een vakantiecursus aan te houden van 31 juli tot 5 augustus in Breda. Aan deze cursus (kosten f 20.- tot f 25.-) namen niet minder dan 110 leden deel!

Excursies werden gehouden naar alle richtingen tot Bergen op Zoom toe. In een apart bijvoegsel van Natura van 6 oktober vinden we enthousiaste verslagen met complete lijsten van gevonden planten en dieren.

Voor de zomer van 1917 werd er een vakantiecursus aangekondigd in Apeldoorn. Door de tijdsomstandigheden waren de kosten gestegen (f 40.-). Door gebrek aan belangstelling (te hoge kosten?) kon deze cursus niet doorgaan.

De beide cursussen, die gehouden werden, hadden een duidelijk instructieve inslag. Ze hadden bovendien een voor die tijd heel duidelijk sportief karakter. Het heeft mij altijd verbaasd, dat deze vakantiecursussen niet zijn doorgezet. We moeten wachten tot het eind van de twintiger jaren voor we weer iets van 'cursussen' horen. Dr. Ir. J. Th. Bijhouwer had in Amerika kennisgemaakt met de Nature Lore Camps, kampen waar jeugdleiders uit tal van organisaties samen komen om er gezamenlijk een zekere training te krijgen in het 'met open oog en oor' verkeren in de natuur. Zij kregen er cursussen in veldbiologie, geologie, sterrenkunde, folklore en verder in alles waarmee jeugdleiders in de natuur in aanraking komen.

Bijhouwer wist zowel de NNV als het Nederlands Jeugdleiders Instituut (NJI) voor deze kampen te interesseren. In Natura van april 1929 vinden we het eerste kamp in die trant aangekondigd. De organisatie is in handen van NNV en NJI. De uitvoering is voor het grootste deel in handen van de NNV. De algemene leiding in het kamp berust bij C. Sipkes, die geassisteerd wordt door een team van bekwame docenten. Het krijgt de naam: *Leiderskamp voor Natuurstudie*. Het eerste kamp werd gehouden in Emst bij Ede (Gld) in het clubhuis 'De Heemhoeve'.

Het aantal deelnemers was niet geweldig (16), maar het kamp slaagde heel goed. Een verslag van dit kamp is te vinden in Natura van 30 januari 1930.

Na dit kamp stelde het HB een Kampcommissie (KC) in waarvan de alg. voorzitter Dr. Joh. H. van Burkom, voorzitter was. In deze KC zat ook G. Frans Makkink, die afkomstig was uit de NJN.

Het tweede kamp werd van 12-19 augustus 1930 gehouden in Denekamp. Aan dit kamp werd door 30 personen deelgenomen.

Na dit kamp haakte de NJI af zodat het Leiderskamp vanaf dit jaar een zuivere NNV-aangelegenheid werd.

Het hoofdbestuur nam toen het principieel verkeerde besluit, dat het kamp voortaan ook toegankelijk zou zijn voor leden van de NNV, die geen jeugdleider waren. Het kamp kreeg daardoor een tweeslachtig karakter. Frans Makkink moest door drukke werkzaamheden als lid van de kampcommissie bedanken en het hoofdbestuur besloot nu tot het nemen van een stap, die we, na alle trammelant in de twintiger jaren, niet genoeg kunnen toejuichen. Het verzocht het hoofdbestuur van de NJN een officiële vertegenwoordiger in de kampcommissie aan te wijzen. Dit koos daarvoor Frans Tjallingii, die een loopbaan als lid van het hoofdbestuur en van de

*Aardappels jassen in kamp
Vrouwepolder.*

kampcommissie in de NJN achter de rug had en die juist 'ouwe sok' geworden was. Door deze keus kon dezelfde vertegenwoordiger een aantal jaren in de kampcommissie van het LK meedraaien, wat aan de continuïteit sterk ten goede kwam.

Het volgende kamp werd gehouden in Bakkum en er waren weer 30 deelnemers. Op grond van zijn ervaringen in dat kamp opgedaan, begon Frans Tjallingii in bescheiden mate propaganda te voeren voor het LK in de NJN met de bedoeling door dit kamp het aantal 'vaklui' in de NJN uit te breiden.

Aan het volgende kamp, dat in Vrouwepolder op Walcheren werd gehouden, namen drie NJN-ers deel, een bescheiden maar wel heel plezierig begin. Helaas wreekte zich hier het feit, dat ook NNV-leden-geen jeugdleiders aan het kamp konden deelnemen. Het aantal van 30 van de laatste jaren steeg in één klap tot 80. Dat had verschillende nadelen, maar het belangrijkste daarvan was wel, dat de gemiddelde leeftijd van de deelnemers daardoor plotseling sterk steeg en dat had weer invloed op de hele sfeer. De excursies werden massaler en kregen een meer toeristisch karakter en dat betekende automatisch, dat ze voor jeugdleiders aan waarde inboetten. Ondanks het feit, dat voor het volgende kamp, dat in Epen (Z-L) werd gehouden, aan jeugdleiders voorrang werd verleend en men trachtte het aantal deelnemers tot 60 te beperken, zette de neiging om het kamp meer toeristisch te maken (minstens in de ogen van de jongeren) door. Er ontstonden spanningen binnen de kampcommissie en dat had o.a. tot gevolg, dat Sipkes uit de commissie verdween.

Na een zorgvuldige analyse van leeftijd, herkomst enz. van de deelnemers aan de laatste drie kampen en na overleg met het hoofdbestuur van de NJN, dat hij tenslotte vertegenwoordigde, kwam Frans Tjallingii met voorstellen om de ontwikkeling in sfeer en stijl van het kamp om te buigen, o.a. door het verkleinen van de excursiegroepen en het afschaffen van autobustochten. Na lange discussies werd dit plan door de LKC aanvaard.

Het kamp 1934 op Terschelling bracht, mede door het feit, dat Wouter van Dieren en Prof. Baas Becking tot de docenten behoorden, een complete doorbraak. Er hadden zich voor dit kamp veel studenten in de biologie opgegeven, die samen met jeugdleiders en NJN-ers een talrijke generatie van jongeren vormden.

In kleine groepen werd heel intensief natuurstudie bedreven. De jongeren voelden zich er thuis en ze staken veel praktische natuurkennis op. Na dit kamp stelde Tjallingii aan het hoofdbestuur van de NJN voor om, op kosten van de bond, een aantal NJN-vaklui naar het Leiderskamp te sturen. Daartoe werd besloten en in het volgende kamp, dat in Kotten werd gehouden, verschenen zes vaklui. Samen met andere NJN-ers en oud NJN-ers vormden zij een 15 man sterke ploeg, die mede het karakter van het kamp bepaalde. Een bijzondere en prettige omstandigheid was, dat de kampcommissie van de NJN, die al jarenlang een soort optie had op een bepaald kampterrein in Kotten, bereid bleek dit voor twee weken af te staan aan het Leiderskamp. De conceptie van Heimans en Sipkes (geen contract, wèl contact) bleek na jaren toch vruchtbaar te zijn.

Het is verleidelijk de verdere ontwikkeling in de Leiderskampen uitvoerig ten tonele te voeren. Ik doe dat echter niet. Er bleven natuurlijk problemen, die in dikwijls langdurige en scherpe discussies opgelost werden, maar het voornaamste was, dat de Leiderskampen definitief het stempel van een jongere generatie droegen. Ik geloof, dat de NJN-vertegenwoordigers (na Tjallingii o.a. Baerends, Westhoff en Boerema) hierin een belangrijke rol speelden.

Dat stempel van 'jong en actief' droeg de NNV als geheel in de ogen van jongeren echter nog lang niet, al moet ik zeggen, dat er ook in de dertiger jaren wel afdelingen waren, die hierop een uitzondering vormden.

Leiderskamp Kotten 1936. (Oud-) NJN-ers in de staf.

Zittend v.l.n.r.: Dr. Joh. H. van Burkom, Mevrouw Ruinen en Frans Tjallingii. Staande Victor Westhoff, J. S. E. Zwart, Prof. Dr. J. Jeswiet, Dr. Ir. J. Bijhouwer en Gerard Baerends.

Na de leiderskampen van 1935 (Havelte) en 1936 (Kotten) groeide onder de jongere deelnemers van plm. 20 tot 30 jaar, afkomstig uit de NJN en uit andere jeugd- en jongerenorganisaties, de overtuiging dat zij ook buiten deze kampen eigenlijk eens wat gezamenlijk op natuurstudiegebied zouden moeten (kunnen) doen. Tot de NNV, zoals die zich in de dertiger jaren presenteerde, voelden zij zich heel weinig aangetrokken. Zij hadden in hun eigen organisaties een andere wijze van met elkaar de natuur in trekken en een andere wijze van samen buiten zijn (kamperen!) leren kennen, een levensstijl, die in schril contrast stond tot wat de NNV presenteerde: in hun ogen dure congressen met verblijf in hotels, ontvangst door gemeentebesturen, officiële diners en wat dies meer zij. Ondanks de soms geuite vriendelijkheden aan het adres van de NJN, was er in feite sinds de twintiger jaren niet veel veranderd in de houding van de ouderen tegenover de jongeren en die hadden de overtuiging, dat dit ook gold voor het hoofdbestuur.

Dat was de ene kant van de medaille. Er was echter ook nog een andere. In de leiderskampen had zich zekere 'symbiose' ontwikkeld tussen (iets van) de NNV en (iets van) de NJN. Die verhouding werd niet in haar ontwikkeling geremd door allerlei formaliteiten; zij groeide van onder af op, zij het onder zeer speciale omstandigheden en niet meer dan 10 dagen per jaar. De vraag onder de jongeren was: zouden we niet verder kunnen gaan? Daarover werden al in het Kottenkamp (1936) de eerste gedachten gewisseld en in Renesse (1937) werden er onder de jongere

deelnemers hele (zelfs nachtelijke) bomen over opgezet. Steeds meer won de gedachte veld, dat naar een of andere vorm van organisatie van oud-NJN-ers en andere jongeren moest worden gezocht, waarin *binnen de NNV* de jongeren (23 tot plm. 35 jaar) *onder eigen leiding op eigen wijze* aan natuurstudie zouden kunnen doen.

In het voorjaar van 1938 werd tenslotte het initiatief genomen – vanuit de LK-jongeren, maar met vertegenwoordigers van oud-NJN-ers en van jonge natuurliefhebbers van andere herkomst buiten deze kring – om een weekend te organiseren en daar te peilen wat de mogelijkheden zouden zijn. Op zo groot mogelijke schaal werd door een ‘Voorlopig Comité’ een circulaire rondgezonden en op 14-15 mei 1938 kwam op Over-Holland bij Nieuwersluis een 46-tal jongeren bijeen.

Op een zaterdagavond – een meiavond zó heerlijk als je in ons klimaat maar zelden meemaakt – werd in het bos aan de Vecht een bespreking gehouden. De inleiding, die in de vorm gegoten was van een tiental stellingen met toelichting, was, na vooroverleg met een aantal anderen, opgesteld door Frans Tjallingii. De discussie werd geleid door Jo Bolman. De animo om tot een of andere vorm van organisatie te komen was heel groot; de tegenstand om het geheel in een of andere vorm onder te brengen bij de NNV was onverwacht klein. Enige tegenstand kwam van George Ittmann, die, zoals bekend, de hele lijdensweg met de NJN in het begin van de twintiger jaren had meegemaakt. Ook Joop Loterijman en een paar anderen aarzelden. Het is plezierig achteraf te mogen constateren, dat die aarzelanden, George Ittmann voorop, heel veel hebben bijgedragen aan de evolutie van de NNV in de naoorlogse jaren.

In het archief van de NNV berust een volledig overzicht van deze periode van de hand van Frans Tjallingii. Wie zich nog eens geheel wil verdiepen in de historie, moet niet verzuimen dit deel van het archief te raadplegen. Ik ontleende er heel veel aan.

KNNV niet aantrekkelijk?

Van de bovengenoemde stellingen neem ik er één met de toelichting er op over omdat het n.m.m. het best weergeeft waar de schoen wrong, *maar ook omdat de situatie van toen zich na een aantal jaren zal herhalen*. Dat voortdurend te beseffen kan en moet de NNV voor veroudering en verkalking behoeden.

De organisatie, die deze jongeren zou moeten opvangen en kunnen vasthouden, de Ned. Natuurhistorische Vereniging, blijkt de laatste ongeveer 20 jaar voor bovengenoemde generatie weinig aantrekkingskracht te bezitten.

Toelichting:

Waarom weinig aantrekkingskracht?

- a. De NNV wordt beheerst door een oudere generatie (zeg: boven de 40 jaar). Zij zou wel voor $\frac{1}{3}$ deel moeten bestaan uit leden van 20-35 jaar. Dit is nu zeker niet het geval.

N.B. Volgens de bevolkingsopbouw voor veel méér dan $\frac{1}{3}$ deel. De leeftijdsgroep van 20-35 jaar is echter sterk in beslag genomen door inwerken in nieuwe betrekkingen, hard werken om promotie te maken, verloving, huwelijk en gezin met jonge kinderen. Toch is dit onvoldoende om de uiterst geringe sterkte van deze categorie in de NNV te verklaren.

- b. Organisatievormen en verenigingsgeest passen geheel bij de behoeften van (althans een deel van) deze oudere generatie: kostbare congressen, officiële ontvangsten, autobusritten, massa-tochten, sightseeing-excursies, pleisteren in café's.
- c. Zij houdt geen rekening met een, vooral na de oorlog, in grote groepen van ons volk opgekomen veranderde levensstijl. Door haar organisatievormen en de heersende sfeer stoot zij vooral een jongere generatie af.
- d. Vooral die jongeren, die het werken en de algemene sfeer in jeugd- en jongerenorganisaties hebben leren kennen, d.w.z. aan de bronnen van deze andere levensstijl hebben geleefd, kunnen zich in de NNV in haar tegenwoordige vorm niet thuisvoelen. Zij worden geen lid of althans geen actief lid.

Ik vestig er nog even de nadruk op, dat dit gesteld werd in 1938. Toch gaf het, veel beter geformuleerd, weer wat de NJN-ers in de twintiger jaren reeds voelden en dat betekende dus, dat er in vijftien jaren na het eerste contact met de NJN in de NNV niet zo heel veel veranderd was.

Er werd van de besprekingen op Over-Holland een uitvoerig verslag gemaakt, dat niet alleen aan het hoofdbestuur, maar ook aan alle afdelingsbesturen van de NNV werd toegestuurd.

Het 'Voorlopig Comité' had in de personen van Johan Dallmeijer en Frans Tjallingii een onderhoud met de voorzitter en een lid van het hoofdbestuur, respectievelijk Dr. Joh. H. van Burkom en Dr. Ir. J. P. T. Bijhouwer. De laatste twee verklaarden zich bereid de oprichting van een 'jongerencommissie' binnen de NNV in het hoofdbestuur te verdedigen. Als het HB met dit plan accoord zou gaan, was natuurlijk nog de goedkeuring van de Vert. Verg. nodig vóór de oprichting van het genoemde comité een feit kon worden. Van een groot enthousiasme binnen het HB kon weer niet gesproken worden, maar toch werd besloten de oprichting van een Jongerengroep met eigen bestuur aan de VV voor te stellen. Dat gebeurde in Den Helder in de zomer van 1938. Ik was zelf voorzitter van de ontvangende afdeling en het was na bijna 15 jaren weer het eerste congres, dat ik bijwoonde. Wij waren daar in de Kop van Noord Holland al enkele jaren ons eigen gangetje gegaan, niet gestimuleerd, maar ook niet gehinderd door de landelijke vereniging. De afdeling telde vrij veel jongeren. Het was gezellig, niet gezapig, maar ook niet ultra-progressief. Toch waande ik me op het congres weer terug in de twintiger jaren: dezelfde angst voor het mogelijke ontstaan van een concurrerende vereniging, in feite hetzelfde onbegrip voor wat jongeren bewoog.

Is dit niet het kenmerk van iedere 'generatie-kloof'? Het gevoel van 'Het gaat toch goed zo? Waarom moeten we dat dan veranderen? Staat het dan vast, dat zij (de

jongeren) het beter weten? 'Nieuw is 'bedreigend'; vasthouden aan het oude geeft een gevoel van zekerheid; van het nieuwe weet je nooit waar het toe leiden kan'. 'Conserveren' is een ander woord voor het Nederlandse 'verduurzamen': het bewaren in de toestand, waarin het zich bevindt. Het conservatisme, dat de NNV, ook weer in Den Helder, demonstreerde, was ontmoedigend voor de groep, die 'iets nieuws, maar ook in hun ogen iets beters' nastreefde.

Hoewel het congres (VV) in Den Helder in principe het besluit nam tot het instellen van een 'Jongerengroep' met een 'Jongerencommissie', die de werkzaamheden zou organiseren, verlieten de jongeren toch niet 'laaiend enthousiast' dit congres.

Mede door het verslag – en het 'naschrift' daarbij – in *Natura* van september 1938 – kregen de jongeren méér het gevoel gedúld te worden dan welkom te zijn. Hun wantrouwen richtte zich vooral op de redacteur van *Natura*, A. L. C. A. van Nijnanten.

De JG was zeer actief: met de regelmaat van een klok zien we in *Natura* regionale en landelijke bijeenkomsten aangekondigd en de bezoekerjers wezen uit, dat de 'Commissie' op de goede weg was.

Toen kwam het congres 1939 in Zwolle, 'bereid volgens het oude en vertrouwde recept'. Dat congres had plaats met de Pinksterdagen. Denk u zich even in: de tijd van het jaar, waarin het buiten het mooist is, maar ook de tijd van korte vakanties. Dat laatste betekent, dat het verstandiger is voor jongeren (en misschien ook wel voor ouderen) *regionale* bijeenkomsten te organiseren, zeker in een tijd, waarin de auto de fiets nog niet had verdrongen.

De JG organiseerde dus een aantal regionale kampjes en dat wekte de ontstemming van het hoofdbestuur: gedurende het congres werd de VV gehouden en iedere landelijke, regionale of zelfs lokale bijeenkomst deed de landelijke bijeenkomst concurrentie aan. Hier botsten twee gedachtenwerelden, die weinig begrip voor elkaars houding konden opbrengen. 'Droevig' was het oordeel van een der prominente jongeren; 'Zie je nu wel: ze liggen altijd dwars' was het oordeel van menig oudere. Ook in belangrijker zaken bepaalt dat wel eens de gang van de historie.

1940-1945

Te midden van al dat ge-organiseer en gekrakeel brak de oorlog uit en werd Nederland bezet, met alle nare gevolgen, die dat met zich meebracht. Over één punt kunnen oud en 'in die dagen- jong' zich verheugen: binnen de kring van de NNV was 'begrip' voor de houding van de Duitsers een heel hoge uitzondering.

Op het congres in Apeldoorn, dat in augustus 1940 werd gehouden, werd het opnemen van de JG in de NNV pas werkelijk een feit. Wat de JG wilde: 'inschakeling, maar zonder gelijkschakeling' was, althans op papier, bereikt.

Zolang het mogelijk was, zette de JG haar activiteiten in de oorlog nog voort in de vorm van gewestelijke weekends en landelijke kampjes. Uit een eigen adreslijst werden jonge NNV-ers uitgenodigd voor een nadere kennismaking, maar het spreekt vanzelf, dat ook andere belangstellenden welkom waren.

Natuurlijk kwamen er veel deelnemers uit de NJN en daaronder waren er verscheidene, die een vrij grote kennis hadden en die al vertrouwd waren met het leiden van excursies. Door de gevarieerdheid van de kennis was het vaak mogelijk de kampdeelnemers vertrouwd te maken met de hele opbouw van het natuur- en cultuurlandschap waarin zij zich bevonden, de geologische opbouw, de bodemkundige, floristische en faunistische aspecten, maar ook de occupatie door de mens. Er werd op natuurhistorisch gebied heel serieus gewerkt. Daarnaast was er natuurlijk de sfeer, die altijd ontstaat als een aantal gelijkgestemde mensen, die dezelfde belangstelling hebben, in een gemeenschap, die een kampje nu eenmaal wordt, met elkaar samenwerken.

In de herinnering van velen leven nog de kampjes in Hulshorst, Sint Michielsgestel, Bunnik, Mookerheide en als laatste Neerlangbroek (1943) voort. Het was al in de tijd van de razzia's, maar de jongeren wilden hun onderlinge band zo lang mogelijk handhaven. De boer, die de gastvrijheid verleende, voelde dat heel precies aan. Ook de plaatselijke politie gaf haar medewerking door bij onraad direct te waarschuwen. De boer had niet genoeg aardappelen, maar de deelnemers konden ze wel zelf gaan rooien. Eigenlijk waren het allemaal ingrediënten, die een kamp onvergetelijk maken. Het werd echter te riskant en na Neerlangbroek was het met kampjes en weekends uit. Plaatselijk probeerden de jongeren echter door te gaan.

We hebben tot nu toe feitelijk alleen gesproken over weekends en kampjes, die niet op lokaal niveau lagen. Hoe was het in de afdelingen?

Verscheidene besturen namen een JG-er in hun midden op, die ervoor zorgde, dat er in het excursieprogramma ook tochten voorkwamen, die meer in de smaak vielen van de jongeren. Daarnaast hadden plaatselijke JG's ook wel hun eigen programma. De samenwerking tussen het plaatselijke bestuur en de JG was goed in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Haarlem, Utrecht en Wageningen en mogelijk nog in wat andere plaatsen.

Soms was er officieel een goede samenwerking, maar in de praktijk bleek toch wel eens iets van reserves ten opzichte van de jongeren. Ik wil dit aan een mooi voorbeeld, mij verteld door een oud-JG-er, illustreren.

In een bepaalde afdeling was een al wat oudere, zeer actieve, maar ook heel conservatieve secretaresse, die nooit con amore meewerkte als het om de JG ging. Op een Sint Nicolaas-avond zetten enkele jongeren voor haar deur een oude boomstronk neer waaruit een prachtige tak witte lelies scheen te botten. Er was een toepasselijk gedicht aan toegevoegd. Achter de struiken keken de jongeren toe hoe de surprise ontvangen zou worden. Ze leek verrukt over de prachtige bloemen – het gedicht drong blijkbaar niet direct goed tot haar door – toen ging de deur dicht. De rest hoorden de jongeren van de voorzitter, waar ze de volgende morgen direct naar toe gegaan was om verslag uit te brengen. Hij was een man met een grote dosis humor en toen hij het verhaal gehoord en het gedicht gelezen had, barstte hij in lachen uit. Toen was ineens het ijs gebroken en was het met de stille tegenwerking gedaan.

Soms waren er ook wel eens zaken, die heel nauw samenhangen met de tijd waarin we toen leefden. Op een goed moment kreeg een hoge NSB-functionaris een

verdacht grote belangstelling voor paddestoelen en hij bezocht excursies van de plaatselijke JG. Hij kwam echter buiten de mycologie niets aan de weet.

Ook de oorlog ging voorbij en de bevrijding kwam. Het was voor de JG niet moeilijk om de draad weer op te nemen. Hij was eigenlijk nooit helemaal gevallen. Er werden weekends en kampjes georganiseerd waar behalve van de natuur ook genoten werd van de herkegen vrijheid.

Langzaam maar zeker won de sfeer van de JG veld, ook in een aantal afdelingen. Een lichtend voorbeeld was Eindhoven waar, vooral door Philips, een groot aantal jonge mensen aanwezig was; veel oud-NJN-ers, maar ook andere belangstellenden. Er ontstond een volkomen nieuwe afdeling, geheel volgens JG-structuur. Om slechts één voorbeeld te noemen: iedere functie in het bestuur kon door hetzelfde lid nooit meer dan 2 of 3 jaar achter elkaar vervuld worden. Het gevolg was een voortdurende vernieuwing, die de verjonging bevorderde.

De invloed, die de Afdeling Eindhoven op de gehele KNNV gehad heeft, is haast niet te overschatten.

Eén kamp of meer kampen?

In de Leiderskampen begon men het bezwaar te voelen van de tweeslachtigheid: onderwijzers en jeugdleiders enerzijds en leden van de NNV anderzijds. Die twee groepen hadden in feite verlangens, die niet met elkaar strookten. Daarom werd er in '46 na het Leiderskamp op Terschelling een zelfde kamp gehouden, maar nu uitsluitend voor leden. Voor dit 'algemene kamp' stelde het hoofdbestuur in overleg met de JG een Algemene Kamp Commissie (AKC) in, die van lieverlede verschillende JG-taken ging overnemen.

Het assimilatieproces ging steeds verder door en in 1949 was de JG van mening, dat haar taak volbracht was. Op het congres in Apeldoorn heeft Joop Loterijman met een groep anderen op een bonte avond de 'oude' JG symbolisch ten grave gedragen. Joan Laman Trip, die mij veel inlichtingen gaf, eindigt zijn verhaal aldus:

'Een jonge loot aan de oude stam was uitgebot en was een levend onderdeel geworden van de boom, die samen met de oudere takken als één geheel verder kon bloeien'.

Veel heel exacte inlichtingen kreeg ik van Frans Tjallingii. Hij eindigt zijn verhaal als volgt:

'Als wij oud(er) en het nù, in deze periode het niet meer (zo) goed doen, hoop ik van harte, dat zich een *nieuwe jongerenbeweging* in onze vereniging zal aandienen. Ik ben beslist van plan dan *niet* beledigd te zijn, te chikaneren, te betuttelen, paternalistische frasen te debiteren en/of pogingen tot openlijke of bedekte gelijkschakeling te ondernemen. Ik hoop dan nog te kunnen applaudiseren en tegen die jongeren te kunnen zeggen: *ga asjeblieft je gang*'.

Ik sluit me hierbij van harte aan.

Een nieuwe Jongerengroep

Feitelijk openbaarde de onvrede met de toenmalige KNNV zich reeds weer in de vijftiger jaren. Een aantal 'ouwe sokken' in Rotterdam sloot zich op aanraden van Hans Goudswaard aan bij de Afdeling Rotterdam. Binnen die afdeling vormden zij een nieuwe Jongerengroep. Deze JG ontstond dus niet buiten de KNNV, maar er in. Van meet af aan was er een goede samenwerking met het afdelingsbestuur. De JG stelde haar eigen excursieprogramma en haar eigen contact-avonden vast en zij werden gewoon in de algemene convo van de afdeling aangekondigd. Daarbij stond dan 'JG', niet als een soort waarschuwing aan de mede-leden in de zin van 'Pas op, hier hoor je niet thuis', maar zuiver om aan te geven, dat de kans op een wat ruigere excursie niet uitgesloten mocht worden. Ouderen werden beslist niet geweerd. De Jongerengroep probeerde van meetaf aan een 'verjongingsgroep' te zijn.

Het aantal ouderen, dat meeging met de excursies, was klein. Leeftijd is niet alleen een kwestie van chronologie maar ook van de toestand, waarin zich de geest en het lichaam bevinden. Deze naar lichaam en geest jongere 'ouderen' gingen van lieverlede helemaal in de groep op.

De Rotterdamse JG deed pogingen om weer te komen tot een landelijke JG, minstens hoopte zij te bewerkstelligen, dat er in meer afdelingen JG's ontstonden.

Dat gebeurde b.v. in Amsterdam. Na enkele jaren werd de groep echter opgeheven. De nog aanwezige JG-ers sloten zich aan bij het Rotterdamse groepje. Daar waren inmiddels ook jongere leden van Den Haag en Leiden reeds terechtgekomen. Omgekeerd waaierden jongeren uit Rotterdam, vaak in verband met het krijgen van een andere werkkring, uit over het land. Ze hielden echter vaak het contact met de JG aan. Door deze ontwikkelingen verloor de JG haar Rotterdamse karakter, maar ook het specifiek 'jongere'.

De Rotterdamse JG trok daaruit de consequentie en veranderde haar naam in Zuid-Hollandse Kampeergroep, thans Hollandse Kampeergroep, die in de KNNV de status kreeg van een bijzondere afdeling.

Ik heb de indruk, dat de Rotterdamse JG als verjongingsgroep in de afdeling niet bijzonder geslaagd is. Er stroomden althans geen drommen jonge leden toe.

In haar huidige functie van kampeergroep trekt zij nog steeds jongeren, maar ook wel ouderen, aan, die in het ouderwetse kamperen zonder het comfort, dat de andere kampen in onze vereniging in meer of mindere mate kenmerkt, een middel zien om de natuur intensiever te beleven.

De groep viert dit jaar haar 25-jarig bestaan. Dat er thans nog leden zijn uit het allereerste begin, toont aan, dat de groep in een behoefte voorziet. Het moge haar ook verder goed gaan!

(Voor dit gedeelte kreeg ik inlichtingen van de Hollandse Kampeergroep en van Hans Goudswaard).

Aan het einde van dit hoofdstuk past de vraag: heeft dit verhaal een moraal? Ik geloof het wel. Landelijk gezien bezit onze vereniging in haar werkgroepen, haar instructieve weekends, haar gewestelijke en landelijke kampjes genoeg, dat jongeren

kan aanspreken. Ik geloof, dat de organisatoren van al deze uitingen dit 'aantrekkelijke voor jongeren' steeds moeten trachten te handhaven.

In de voorbije jaren bood vooral de eigen auto de mogelijkheid om aan veel KNNV-uitingen deel te nemen, ook al hadden ze niet vlak naast de deur plaats. Door die landelijke aantrekkelijkheid werd de afdeling wel op de koop toe genomen.

Het lijkt me bij een afnemende welvaart helemaal niet onmogelijk, dat goede lokale mogelijkheden weer meer gewaardeerd zullen worden. Hier ligt dus voor de afdelingen een taak om die te scheppen, voor ouderen, maar in niet mindere mate voor jongeren.

Van heel veel belang lijkt het mij tenminste één jongere in het bestuur op te nemen met de taak een deel van het programma voor jongeren aantrekkelijk te maken. Ik zou daar willen kiezen voor het Rotterdamse voorbeeld uit de vijftiger jaren: geef bij de excursies duidelijk aan hoe ruig en inspannend ze zullen zijn, niet ter waarschuwing, maar ter informatie van de oudere leden.

Omgekeerd: de KNNV is er voor *alle* Nederlanders, laten we zeggen vanaf omstreeks 20 jaar, *dus ook voor de ouderen*. Maak zo mogelijk ook speciale programma's voor hen, bijvoorbeeld op een doordeweekse dag. Jongeren, die aan een dergelijke excursie willen deelnemen, weten tevoren, dat hier de handicaps van de ouderen prevaleren boven de constitutie van de jongeren. Ook jongeren worden ouder en de afdeling zal er dus aan moeten denken de 'jongere', die juist ter wille van zijn leeftijd in het bestuur werd opgenomen, tijdig te vervangen. Soms vertonen jongeren de neiging oud te worden op die plaats!

Met goede afdelingen blijft of wordt de KNNV de vereniging, die alle landgenoten, die zich tot de studie van de natuur voelen aangetrokken, kan binden. Dit lijkt me *geen ideaal, maar een opdracht*.

Vijf en dertig jaar Algemene Kampen

Inleiding

M. Koopmans

Alhoewel het kamperen in KNNV-verband reeds dateert van 1929, is van Algemene kampen, bestemd voor leden en ook toegankelijk voor hun huisgenoten, eerst sprake sedert 1945.

Op de *voorgeschiedenis* zal in het onderstaande kort worden ingegaan.

De *plaats*, die de met de organisatie van deze kampen belaste commissie, de Algemene Kamp Commissie (AKC), binnen de vereniging in de loop der tijden heeft ingenomen, zal worden aangestipt.

Van meer belang is het om de *ontwikkeling* van het *programma* te schetsen, dat de AKC over een periode van 35 jaar heeft kunnen bieden. Een beschrijving van de verschillende *kamptypen* en de evolutie, die zich daaraan heeft voltrokken, vormt de hoofdmoot van het verhaal.

Het gaat hierbij voornamelijk om de organisatorische en technische aspecten. Deze vormen het raamwerk, waarbinnen zich de natuurhistorische activiteiten afspeelen. Over deze laatste zal slechts in het algemeen worden gesproken, aangezien een uitvoeriger behandeling buiten het bestek van dit overzicht zou vallen.

Vermeden is om personen uit de Vereniging met name te noemen. Steeds is in onze kampen de opvatting gehuldigd, dat ieder zijn steentje dient bij te dragen tot het welslagen ervan. In deze schets enkelen naar voren te halen zou onrecht doen aan vele anderen, die zich eveneens verdienstelijk hebben gemaakt.

Het overzicht heeft uitsluitend betrekking op de door de AKC georganiseerde uitingen. Dit doet niets af aan de belangrijke functie, die ook verschillende gewesten, afdelingen en sedert 1966 de Zuidhollandse jongerengroep (de latere Hollandse kampeergroep) door het uitschrijven van vele weekends, Paas- en Pinksterkampjes in het Verenigingsgebeuren hebben gehad.

De voorgeschiedenis

Om de tegenwoordig door de AKC georganiseerde kampen goed in het verenigingsgebeuren te kunnen plaatsen, is het noodzakelijk in het kort op de voorgeschiedenis ervan in te gaan. Verschillende aspecten uit dit hoofdstuk zullen elders uitvoeriger belicht worden.

Het kamperen in georganiseerd verband binnen de, toen nog geheten NNV, deed zijn intrede in 1929. Tóen werd het eerste Leiderskamp voor Natuurstudie gehouden. Deze kampen waren opgezet met het doel om jeugdleiders en onderwijzend personeel van buiten de Vereniging in de gelegenheid te stellen hun kennis op natuurhistorisch gebied te verbeteren, maar zij stonden later ook open voor NNV-leden. In de jaren vlak vóór de oorlog bestond ongeveer de helft van de kampbevolking uit leden van de Vereniging. De Leiderskampen hadden een belangrijke propa-

gandistische waarde in die zin, dat zij een jongere generatie in aanraking brachten met een vereniging, waarop het predikaat 'jeugdig' nu niet direkt van toepassing was. Een deel van o.m. deze jongeren had echter weliswaar interesse in de Vereniging als zodanig, maar werd afgeschrikt door de daarin heersende traditie. De bindende kracht, de liefde voor de natuur, was echter wel zó groot, dat gezocht werd naar een oplossing om de generatiekloof te overbruggen. Deze werd gevonden in de oprichting in het najaar van 1938 van een Landelijke Jongerengroep. Dat een aanzienlijk percentage van deze JG bestond uit oud-NJN-ers behoeft wel nauwelijks betoog.

NJN-ers en oud-NJN-ers hadden ook reeds in de ontwikkeling van de Leiderskampen een werkzaam aandeel gehad.

De JG bewoog zich vooral op het terrein van het organiseren van meerdaagse uitingen met een sportief karakter, iets ongebruikelijks in de toenmalige Vereniging. Al spoedig werd het tengevolge van de bezettingsmaatregelen onmogelijk om tentenkampen te houden, maar vele weekends, paas- en pinksterbijeenkomsten in boerderijen of kamphuizen kwamen daarvoor in de plaats. De organisatie was gewestelijk, zodat de kortdurende uitingen, niettegenstaande de gebrekkige transportmiddelen van toen, toch goed bezocht konden worden.

De jonge JG werd overigens door het establishment in de Vereniging met argwaan bekeken. Op de VV van 1939 te Zwolle wordt nog gesproken van 'De Jongerenkwestie', die de gemoederen van sommigen heftig in beweging bracht (men vreesde o.m. een staat in de staat). In de VV van 31 augustus 1940 te Apeldoorn werd de JG tenslotte in het verenigingsverband opgenomen. Toen na de bevrijding het kamperen zonder meer weer mogelijk werd (het eerste tentenkampje van de JG was in augustus 1945 in Overlangbroek), werd de behoefte daaraan sterk gevoeld. Dit was aanleiding voor het HB om het eerste Leiderskamp na de oorlog, in 1946 op Terschelling gehouden, te doen volgen door een Algemeen Kamp. Voor de organisatie van dit kamp was door het HB, na overleg een aparte commissie in het leven geroepen, de Algemene Kamp Commissie, afgekort AKC, dit ter onderscheiding van de Leiderskampcommissie, de LKC. Deze AKC was evenwel ook belast met het organiseren van andere uitingen op kampeergebied, want al voor Pasen 1946 werden twee kampjes aangekondigd, één in Z. Limburg en één aan de Veluwekust. De AKC nam wat dat betreft dus de functie van de Jongerengroep over. Deze laatste heeft nog enkele jaren op ander gebied (werving etc.) gefunctioneerd om eind 1947 te verdwijnen.

In het algemene kader mag niet onvermeld blijven, dat de eerste, door het HB geïnitieerde buitenlandse excursie gehouden werd in het voorjaar van 1950 (Rivièra). Naar aanleiding van dit experiment werd door het HB ingesteld een Commissie Buitenlandse Reizen, welke in 1953 Algemene Reis Commissie ging heten. In dat jaar nl. besloot het HB tot instelling van de ARKC, de Algemene Reis- en Kampeer Commissie. Dit overkoepelend orgaan had als voornaamste doel om de activiteiten van beide commissies te coördineren; immers ook de AKC begaf zich op het terrein van de buitenlandse reizen, nl. door het organiseren van autobuskampeertochten.

Bévercé 1957.

Moeilijkheden hebben zich overigens nauwelijks voorgedaan. De Reiskommissie met haar geheel verzorgde hotelreizen richtte zich op een geheel ander publiek dan de op kampeerders ingestelde AKC. In 1976 werd de ARKC opgeheven aangezien de noodzaak er van niet langer werd ingezien.

Een ander raakvlak bestond tussen de AKC en de Materieel Commissie, de MC. Deze kommissie is voortgekomen uit het Materieel Fonds, waarvan reeds in 1951 sprake was en beheert het kampeer- en wetenschappelijk materieel van de Vereniging en verhuurt dit, meer in het bijzonder aan het BWO-kamp en aan de AKC. Aan deze situatie zal blijkens een mededeling van het HB in het jaarverslag over 1980 eerlang een einde komen, hetgeen inhoudt, dat in de toekomst de AKC het benodigde materieel in eigen beheer krijgt.

Het programma

Zoals gezegd behoorde het tot de taak van de AKC om ter ontlasting van het *Leiderskamp* een Algemeen kamp te organiseren, bestemd voor leden van de Vereniging. In korte tijd was het in de oorlogsjaren verloren gegane kampeermateriaal weer op een zódanig peil gebracht, dat vanaf 1947 reeds twee verzorgde kampen georganiseerd konden worden; het ene aansluitend aan het LK, het andere elders. Vanaf het begin van de vijftiger jaren bleef het overigens vaak bij één vast kamp, al dan niet volgend op een LK, door het in zwang komen van de autobustrekktochten. Allengs werd ook de geografische binding met het LK, vanaf 1953 het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs geheten, als onwerkzaam ervaren. De AKC hanteerde andere normen voor de keuze van kampplaatsen en bovendien werd zij in het bepalen van de kamptijd belemmerd doordat het BWO hierbij voorrang had. Dit heeft ertoe geleid, dat omstreeks 1960 het voor de AKC beschikbare materieel verdubbeld werd, hetgeen de mogelijkheid opende om onafhankelijk van het BWO twee kampen op verschil-

*Kamp in Tirsbaek 1952.
Busreis door Denemarken.*

lende plaatsen te organiseren, een situatie, die tot op de huidige dag geldt. Sedert 1966 is het systeem van dubbelkampen op éénzelfde plaats in zwang gekomen, tengevolge van de steeds toenemende vraag. In dat jaar werd ook de kampduur uitgebreid van de oorspronkelijke 10 dagen tot 12 dagen, om in 1978 op de huidige 13 dagen te worden gebracht.

Gedurende lange jaren heeft de AKC zich ook bemoeid met het organiseren van Paaskampen. Echt kamperen was er, het vroege jaargetijde in aanmerking genomen, meestal niet bij. Tot begin '50 maakte men nogal eens gebruik van boerderijen, een uitvloeisel van de oorlogsjaren vermoedelijk; allengs werd meer een beroep gedaan op kamphuizen, waarbij dan meestal wél de gelegenheid werd gegeven om in tenten te overnachten. Er werd gezamenlijk gekookt, ofwel de maaltijden werden door het huis verzorgd. De belangstelling voor de Paaskampen nam allengs af, zodat na 1969 besloten werd, ermee te kappen.

Naast de Paaskampen kwamen ook vrijwel direkt de Pinksterkampen (Pika) in zwang. Het eerste werd gehouden te Heemskerk ter gelegenheid van het Verenigingscongres in de Zaanstreek. In die eerste jaren werd er ook in de Pika's gezamenlijk gekookt en werd er al geëxperimenteerd met een verlengd kamp (7 dagen). De Pika's konden zich verheugen in een toenemende belangstelling. Het was en is voor velen dé gelegenheid om het kampeerseizoen te beginnen. Het benodigde aantal Pinksterkampen werd tenslotte zó groot, dat in 1977 werd besloten om ook gebruik te gaan maken van de Hemelvaartsdag en het daarop aansluitende weekend. Recentelijk is een geslaagd experiment ondernomen om deze twee tijdstippen aan elkaar te koppelen tot een langdurend voorjaars- of voorzomerkamp.

Al in 1950 werden twee experimenten gestart, nl. een buitenlands autobus-trekkamp en een vaarkamp. Dat autobuskamp was in verschillende opzichten een novum. Voor het eerst in de geschiedenis van de Vereniging werd een uiting gehouden buiten de landsgrenzen (een Paaskampje in 1949 in België daargelaten), voor het eerst verplaatste men zich en bloc per autobus (vrijwel niemand had in die tijd een eigen auto) en voor het eerst werd een trekkamp georganiseerd, waarbij men dus in korte tijd enige keren achtereenvolgens op verschillende plaatsen stond. Ook in deze kampen werd gezamenlijk gekookt. Een aantal van deze uitingen is nog gevolgd o.a. naar Bretagne, Denemarken en de Vogezes, maar van lieverlede taande de

belangstelling tengevolge van de opkomst van de privé-auto. De laatste bustocht werd gehouden in 1959.

De vaarkampen, ook in 1950 gestart, hebben het langer uitgehouden.

Zij hebben tot 1971 op het programma van de AKC gestaan. Het overgrote deel van deze tochten werd gemaakt met het m.s. Dolfijn, schipper Van Utrecht. Diverse malen werden de Zeeuwse en Z.-Hollandse wateren bezocht en verder werden o.m. de Maas, de IJssel en de Ov. Vecht bevaren. Aan boord was plaats voor 30 personen. De belangstelling was reeds tanende toen onze schipper besloot met varen te stoppen en dit was tevens het einde van de vaarkampen oude stijl. In 1975 werden zij opgevolgd door de nu bekende zeilkampen, die een wel heel ander karakter hebben. Rest de vermelding van de zelfverzorgingskampen. Het eerste werd gehouden in de Vogezen in 1968. In zekere zin stoelden deze kampen op de gedachte van de oude autobus-trektochten. Men wilde zich best over grote afstanden verplaatsen om interessante gebieden te bezoeken, maar dan wèl in de eigen wagen. Zo ontstond het idee om met een aantal auto's op eigen gelegenheid naar een afgesproken plek te vertrekken en daar gezamenlijk een kampje te houden. In den beginne werd dan ook van Rally-kamp gesproken. Iedere groep, veelal een gezin of andere belangengemeenschap, zou voor zijn eigen potje zorgen, maar de excursies zouden volgens het beproefde systeem door een excursieregelaar worden voorbereid. Deze vorm van natuurbeleven nu is enorm aangeslagen en dreigt momenteel de verzorgde kampen te overvleugelen.

Tenslotte nog enkele woorden over de wijze waarop de kampen werden en worden aangekondigd. De allereerste Kampnatura dateert van 1949. De redakteur stelt daarin vast dat ' . . . het kampwerk een zó grote plaats in onze vereniging inneemt, dat het zeker één van de belangrijkste uitingen van ons verenigingsleven genoemd mag worden'. In dit kampnummer kon nog uitvoerig aandacht op natuurhistorisch gebied worden besteed aan de aangekondigde gebieden, Ameland en de Oisterwijkse vennen.

Even leek het of het bij deze eersteling zou blijven, maar vanaf 1953 verscheen telkenjare een speciale aflevering van Natura, gewijd aan de Reizen en Kampen, tot 1960 overigens nog aangevuld met tussentijdse mededelingen in Natura. Tussen 1959 en 1975 heette deze speciale aflevering Reis- en Kampeergids. Vanaf het laatstgenoemde jaar liepen nl. de belangen van de Reiskommissie en de AKC zóver uiteen, dat gemeenschappelijke aankondiging van de plannen, waarnaar steeds gestreefd werd, niet langer mogelijk was. De gang van zaken is duidelijk af te lezen uit de datering van de Reis- en Kampeergids. Tot in het begin van de zeventiger jaren verscheen deze als februarinummer van Natura om daarna steeds vroeger te komen met als rekord de gids van 1974, die reeds eind november 1973 in de bus viel. De reden daarvan was, de de Reiskommissie gedwongen werd haar arrangementen steeds vroeger af te sluiten. Voor de AKC, gesteld voor het organiseren van een steeds groter aantal kampen, was het ondoenlijk deze trend te volgen, zodat met ingang van 1976 besloten werd de aankondigingen gescheiden te doen.

Op blz. 145 e.v. zijn alle door de AKC georganiseerde uitingen in tabelvorm vermeld.

Zomerkampen

In een lezenswaardig artikel in *Natura* van 1960 schrijft de toenmalige ARKC-voorzitter: '... Het hoogtepunt wordt ieder jaar gevormd door het grote zomerkamp...' Deze woorden geven treffend de situatie weer zoals die in de eerste dertig jaar na de bevrijding heeft gegolden. Pas in de allerlaatste tijd dreigen de verzorgde zomerkampen wat in de verdrukking te geraken door de veelheid van andere mogelijkheden. Zeker is, dat zeer velen van de kampeerders de beste herinneringen bewaren aan vaak een reeks van zomerkampen, die ze, al dan niet vergezeld van gezinsleden, meemaakten. Het aangehaalde artikel spreekt ook van een gegroeide traditie, die '... het mogelijk (heeft) gemaakt, dat onze kampen een geheel eigen cachet kregen, dat op geen andere wijze wordt benaderd... in een prettige en kameraadschappelijke sfeer wordt ontspanning gevonden in een serieuze belangstelling voor de natuur'. Deze karakteristiek geldt nog onverminderd en heeft betrekking op het wezenlijke van al onze uitingen. In de beginjaren werd 'het grote zomerkamp' ook wel gezins- of familiekamp genoemd; een aantal van de vroegere JG-ers en aanverwanten kwam allengs in de kinderen, die dan uiteraard meegenomen werden naar het kamp.

Nú is dat de gewoonste zaak van de wereld, maar we mogen niet vergeten, dat de algemene kampen voortgekomen zijn uit de Leiderskampen, waaraan door kinderen niet werd deelgenomen. Overigens doet de benaming 'gezinskamp' niet recht aan de feitelijke situatie, dat de kampbevolking bestond en bestaat uit leden van de Vereniging, waarvan dan sommigen vergezeld worden door hun kinderen. Hoe dan ook, het aantal zomerkampen is in de loop der jaren allengs gegroeid van één in 1946 tot zes in 1975 om daarna onder invloed van de zelfverzorgingskampen weer wat af te nemen. Toen we dankzij uitbreiding van het materieel op twee plaatsen tegelijk konden staan, was er steeds een kamp in het binnenland, bij voorkeur aan zee en één in het buitenland. Weer later werden beide kampen verdubbeld.

In 1974 werd een poging gedaan om de gebruikelijke kampen, die steeds gehouden worden in de schoolvakanties, te laten voorafgaan door een voorzomerkamp, beginnende omstreeks half juni, dus in de mooiste tijd van het jaar, voor degenen, die niet aan de schoolvakanties gebonden waren. Het werd, zoals te verwachten was, een klein kampje, omstreeks 30 personen. In 1976 is het experiment herhaald met hetzelfde resultaat. Organisatorisch is een verzorgd kamp van een dergelijke geringe omvang op een zo vroeg tijdstip echter een moeilijke zaak in verband met het aantrekken van een keukenstaf, zodat in 1980 overgegaan werd op een zelfverzorgings-voorzomerkamp nl. van Hemelvaart tot Pinksteren. Het streven om ieder jaar naast een 'landkamp' ook een 'zeekamp' te hebben is nu in Nederland niet meer te realiseren, zodat wij moeten uitwijken naar de Kanaalkust of zelfs naar Bretagne.

Het zou in het kader van deze schets te ver voeren om veel te zeggen over de organisatie en de technische voorzieningen van de zomerkampen en andere hierna te bespreken, uitingen. Organisatorisch is er in de loop van de jaren ook niet veel veranderd. Het kampbestuur heeft steeds bestaan uit voorzitter, administratrice,

Diverse kampen.

Schiermonnikoog 1956.

Iburg 1966.

Wissant 1967.

Malval 1971. Keukentent.

Gerolstein 1970.

Malval 1971 in de rij voor het eten.

excursieleider, fouragemeester en materieelchef. Alleen waren het vroeger, met uitzondering van de administratie altijd mannen, terwijl er in de latere jaren door de AKC naar gestreefd is steeds meer vrouwen in te schakelen. Ook de keukenstaf, onmisbaar in een verzorgd kamp, heeft in essentie steeds dezelfde samenstelling gehad: kinderen van leden en verder nogal eens NJN-ers.

Alhoewel de traditie van een vaste keukenstaf reeds teruggaat tot de vóóroorlogse jaren (de eerste werkte in het Leiderskamp in Kotten 1936) moesten de Algemene kampen het er in het begin zonder stellen. Huismoeders namen bij toerbeurt de leiding bij het koken, daarbij terzijde gestaan door een korvee uit de deelnemers. In 1956 op Schier was er voor het eerst een heuse keukenstaf mét een chefkok. Deze constructie is in latere jaren ook nagestreefd, maar bleek veelal niet te verwezenlijken, zodat dan de leiding in de keuken op de fouragemeester neerkwam. In de laatste tijd is er een tendens waar te nemen in de richting van dubbele bezetting van het fouragemeesterschap, waardoor dit wat minder inspannend wordt. Er is wel eens gepleit voor het weer invoeren van de oorspronkelijke situatie, dus het koken door een korvee uit de deelnemers en wel vanuit de overweging, dat dit bevorderlijk is voor het onderling contact. In 1975 is hiermee, in één van de Wylrekampen, een proef genomen, die evenwel geen vervolg heeft gehad, aangezien de werkzaamheden door de deelnemers als te belastend werden ervaren.

Steeds verandering

Het algemene beeld van de kampen is wél wat veranderd. De tenten zijn mooier geworden, er zijn wat caravans verschenen en een heel parkeerterrein met auto's. En dan de zetels! Op de voorpagina van de eerste kampnatura en op die van het Reizen Kampnummer 1957 is een kring afgebeeld van uitsluitend grondzitters, maar deze

Luxemburg 1965.

eenvoud en verbondenheid met de natuur is in de loop der jaren wel radikaal teloor gegaan. In het begin maakte men nog wel gebruik van banken, opgebouwd uit planken en veilingkisten, geleend van de plaatselijke middenstand, later werd en wordt het beeld beheerst door de aluminium tuinstoel. Over kring gesproken: nadat sinds onheugelijke tijden (zeker vanaf de eerste NJN-tijd in de jaren twintig) de korvee de gamellen de kring rond had gezeuld, kwam in 1965 een verlichte geest op het idee, dat het ook omgekeerd kon, de deelnemers langs de gamellen laten paraderen. Het cafetariastelsel had zijn intree gedaan. In de stro-vergaderingen laaiden de discussies over het voor en tegen hiervan hoog op, maar na korte tijd was ieder voor deze in wezen uiterst praktische methode gewonnen. De stro-vergaderingen; zij danken hun naam aan weer een andere uiting van nieuwlichterij, nl. de opkomst van het luchtbed. De diehards, die zich niet met deze vorm van dekadentie konden verenigen, bleven stro eisen voor het vullen van hun matrassen of om onder het grondzeil te stoppen. De voor's en tegen's werden breed uitgemeten in een speciale vergadering, waarvan de conclusie uiteindelijk bij de AKC belandde. Het stro is verdwenen en daarmee de rommel, die het op het kampterrein veroorzaakte. Want de jaren door hebben wij ons pijnlijk aan de stelregel gehouden dat, op wat lichte plekken in het gras na, niets mag herinneren aan ons verblijf, zelfs geen milieuvriendelijk stro.

De strovergaderingen, die traditioneel aan het eind van ieder kamp gehouden

worden, zijn dus bedoeld om de kampbevolking inspraak te geven in het reilen en zeilen van de kampen. Wat ook is verdwenen dat zijn de tiggervallen, mét het bijbehorende werkwoord 'tiggeren' een erfenis van de NJN. Begin vijftig werden deze rustieke bouwsels, bestaande uit een kuil in de grond met een zitbalk erboven en een lap jute eromheen, vervangen door de nog steeds gebruikte bernardzetels (genaamd naar de ontwerper) omgeven door een wel zéér goed afsluitbare WC-tent. Ook uit de ouwe doos zijn de kapmeeuwen, meerpersoons verenigings-tenten, waarin je kon overnachten, wanneer je niet over een eigen tent beschikte. In 1972 werd deze mogelijkheid voor het laatst geboden, nadat er al jarenlang allengs minder gebruik van was gemaakt.

Als we dan nú het kampterrein overzien dan valt allereerst op de grote gemeenschappelijke tent of conversatietent, in de wandeling convo genaamd, een woord, dat zijn wortels heeft in oude NJN-tijden. Verder de wat kleinere tentoonstellings-tent en de keukentent met vaak schilderachtig gedoe daaromheen. De deelnemers hebben allemaal hun eigen tenten, van klein tot groot. De gemiddelde bezetting is momenteel 15 à 20 personen op 10 tenten (de enkele caravans en kampeerauto's daaronder begrepen). Vroeger werd alles pijnlijk in een kring geërrangeerd met de openingen naar het midden ter bevordering van het gemeenschapsgevoel, tegenwoordig is een vrijere opstelling gebruikelijk. Er is trouwens volop gelegenheid om elkaar nader te leren kennen bij de gezamenlijke maaltijden, bij mooi weer buiten, bij slecht weer in de convo. Zowel de convo als de verzorgde maaltijden zijn sterke punten voor een zomerkamp. In een zelfverzorgingskamp wordt een onderkomen bij slecht weer vaak node gemist, terwijl het bevrijd zijn van de dagelijkse zorg voor de voeding door veel huismoeders en eenlingen hogelijk gewaardeerd wordt.

Om de uitgebreide en letterlijk gewichtige kampinventaris ter bestemder plaatse te krijgen moet uiteraard een vervoersbedrijf worden ingeschakeld. Vroeger werd daarbij gebruik gemaakt van een oude autobus, waaruit tijdelijk een aantal zitplaatsen verwijderd werd om ruimte te maken voor de spullen. De rest van de plaatsen werd gebruikt door kampdeelnemers (waaronder keukenstuffers), die op deze wijze tegen een prijs, gebaseerd op het openbaar vervoer, comfortabel in het kamp werden afgeleverd. Hierdoor werden tevens de transportkosten aanzienlijk gedrukt. Na 1972 werd deze mogelijkheid door de vervoerder niet meer geboden.

Tot slot van dit hoofdstuk volgt hier een overzicht van de prijsontwikkeling in de afgelopen 30 jaar.

Prijzen van de verzorgde kampen per persoon per dag

jaar	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980
guldens	3¼	4	5	6	8	11	17

In de laatste jaren was de besteding van het kampbudget ongeveer als volgt: Levensmiddelen 50%, keukenstaf 13%, huur materieel 13%, vervoer materieel 10%, terrein-

huur 7%, organisatie 7%. Dit zijn globale cijfers; met name de posten keukenstaf en vervoer materieel worden sterk beïnvloed door de afstand, waarover gereisd moet worden, terwijl de post terreinhuur eveneens aan sterke wisselingen onderhevig is.

Paaskampen

De Paaskampen waren een regelrechte voortzetting van de JG-activiteiten. Het eerste kampje in Z. Limburg in 1946 was met 90 toegelaten deelnemers nog overtekend, zó groot was de drang om er, nu het weer kon, gezamenlijk op uit te trekken. Sommige deelnemers waren zelfs per vliegtuig (inlandse lijndienst van de KLM) gekomen. Het vroege jaargetijde gaf in het algemeen problemen voor wat betreft het overnachten in tenten. Waar en wanneer mogelijk werd een alternatief geboden, dus ofwel in een kamphuis of kampeerboerderij ofwel in de tent op hetzelfde terrein. Was het een late Paas dan wou zoets in Z.-Nederland nogal eens werken, maar met een vroege Paas gaven de meeste deelnemers toch de voorkeur aan verblijf binnenshuis. Hier werd zelfs voor en na de luxe van kapokmatrassen en vaste wastafels geboden! Alleen in het zuiden werd in de beginjaren onder invloed van in Eindhoven wonende stoere mannen consequent gekampeerd. Die kookten ook hun eigen potje; in de kamphuisen waren de maaltijden bij de prijs inbegrepen. Het is begrijpelijk, dat zich op de Paaskampen van lieverlede een categorie deelnemers ging richten, die niet op kamperen ingesteld waren en waarvan de meesten dan ook in de zomerkampen niet gezien werden. Een groep ook, die in de latere jaren eerder kleiner dan groter werd. Deze omstandigheid, te zamen met de toch steeds moeilijke opgave om in het vroege voorjaar aantrekkelijke excursieterreinen te vinden deed de AKC besluiten om met ingang van 1970 de Paaskampen te schrappen en het seizoen met Pinksteren te beginnen.

Pinkster- en Hemelvaartskampen

Deze kwamen evenals de Paaskampen voort uit de JG-traditie. De eerste paar waren gekoppeld aan het toendertijd gehouden Pinkstercongres van de Vereniging. In 1948 was dat in Apeldoorn en we kampeerden in de tuin van de opperjagermeester van Het Loo. Het was de eerste en waarschijnlijk ook de laatste keer, dat de deelnemers stokvis geserveerd kregen. Tot 1962 was het nl. de gewoonte dat er in de Pinksterkampen, zo goed als in de Paaskampen, gemeenschappelijk gekookt werd. Vanaf die tijd was het parool: *zelfverzorging*. Steeds meer mensen kregen een eigen auto en waren dus beter in staat om hun eigen kookspullen mee te nemen dan dat voorheen het geval was.

Met de Pika's gingen we al gauw over de grenzen. In 1951 een kampje aan de Ourthe, waar men gezamenlijk per autobus naar toe reisde. In 1958 werd een stout plan uitgevoerd, nl. een rally-Pika in de Vogezen. Deelnemers reisden ieder afzonderlijk per auto en ontmoetten elkaar op de afgesproken plaats. Tegenwoordig een normale zaak, toen een novum. Meteen ook voor lange jaren de verst verwijderde plaats voor een Pika.

Vanaf 1964 is tengevolge van de groeiende belangstelling een gestage toename van het aantal Pika's te bespeuren. Waren het er eerst twee, nl. één in het binnenland en één in het nabije buitenland, vanaf 1970 werden het er drie en meer (met overigens steeds maar één over de grenzen), totdat in 1976 besloten werd de zaak te verdelen door ook op de Hemelvaartsdag en het daaropvolgende weekend kampen te gaan uitschrijven. Zo zijn er dan nu zes uitingen in het voorjaar, gelijkelijk verdeeld over de beide periodes. Tegelijk is er een duidelijke verschuiving naar buitenlandse kampen te bespeuren. De jongste ontwikkeling is een kamp, dat van Hemelvaart tot en met Pinksteren loopt en dat in een behoefte lijkt te voorzien. Oók van betrekkelijk jonge datum is de gewoonte om 's avonds gezamenlijk choc (c.q. koffie of thee) te drinken. Dit ritueel heeft duidelijk bijgedragen tot het gevoel van saamhorigheid bij de deelnemers, die door de korte duur van het kamp en de huishoudelijke beslommeringen niet zelden elkaar alleen tijdens de excursies konden ontmoeten.

Bustochten

Met het organiseren in 1950 van het eerste autobustrekkamp gaf de AKC gehoor aan de drang om het verderop te zoeken, over de landsgrenzen. De tocht werd aangekondigd als 'klein kampje in de Belgische Ardennen voor geroutineerde kampeers'. Na dit, geslaagde, experiment werden in de volgende jaren 14-daagse tochten uitgeschreven naar verder gelegen streken, ieder met zo'n dertig deelnemers. Het waren 'verzorgde' kampen, d.w.z. er ging een keukenuitrusting mee en er was een fouragemeester aan boord. Het koken werd gezamenlijk gedaan. Ook een enkele verenigingstent ging mee, want niet alle deelnemers hadden toen nog hun eigen kampeeruitrusting. Gedurende de tocht werd enkele malen van standplaats veranderd: kampeerterrinen of door de overheid aangewezen plekken, maar zonder veel organisatie vooral. De excursieregelaar had een belangrijke stem in het

Op het kampterrein te Bouillon zakte de bus in de modder (1955).

Busreis Vogezen 1955.

kapittel, want die bepaalde uiteindelijk het verloop van de tocht aan de hand van vooral opgedane informatie. Uit deze periode stamt ook de aanstelling van een logboekhouder. Deze noteerde van uur tot uur de belevenissen van de groep, wat wáár gezien en gevonden werd tijdens het reizen en op de excursies, die vanuit een standplaats werden gemaakt, maar ook waar inkopen werden gedaan, hoe de kampterreinen bevielen, tot het aantal verreden kilometers per dag toe.

De bustochten hebben aan het eind van de vijftiger jaren opgehouden te bestaan wegens gebrek aan belangstelling. Steeds meer mensen raakten in het bezit van eigen vervoer, waaraan ze dan ook blijkbaar de voorkeur gaven boven een gezamenlijke tocht. We zullen verderop zien, hoe dit geleid heeft tot de zelfverzorgingskampen, waaraan toch ook, althans in de eerste jaren, een avontuurlijke ondergrond niet ontzegt kan worden.

Vaarkampen

Zoals reeds gezegd zijn wij hiermee in 1950 gestart, maar het idee was bij insiders al jaren bekend. In 1937 was alreeds het beroemde 'Azolla'-vaarkamp van de NJN gehouden en dié hadden de schuit alweer gehuurd van de VCJC. Ons 'eigen' schip heette de 'Dolfijn'. Het was een motorschip van ongeveer 250 ton, geschikt voor de vaart op de binnenwateren, de Zeeuwse stromen en het Waddengebied daaronder begrepen. In het ruim waren, in twee lagen, dertig solide ijzeren militaire kribben geplaatst, door bevriende relaties geleend van de strafgevangenis in Hoorn; vrouwen- en mannenafdeling netjes door een lap jute van elkaar gescheiden. De rest van het ruim werd benut om erin te zitten en te koken. Verder was er een toilet met ton, waarvan de inhoud af en toe over de reling ging. De fietsen van de deelnemers vonden eveneens een plaats in het ruim. Wind en weder dienende werd er vrijwel iedere dag op een andere plaats afgemeerd en werden van daaruit per fiets of te voet excursies gemaakt. Ook kwamen wel excursies, die 's ochtends vertrokken, in de middag op een nieuwe ligplaats weer aan boord. Op deze wijze was het mogelijk om een goed beeld te krijgen, niet alleen van de vaarroute maar ook van het gebied

Vaarkamp 1954.

in de wijde omtrek daarvan. Overigens waren bij het gezelschap ook altijd wel enkelen wier belangstelling onder deze omstandigheden overhelde naar het nautisch gebeuren; de schipper had het er gemakkelijk mee, want hij kon regelmatig beschikken over betrouwbare roergangers. De vaarkampen hebben mede hun succes te danken aan het begrip, dat de schipper en zijn gezin konden opbrengen voor onze verlangens. Welhaast twintig jaar hebben ze met ons meegeleefd en het is begrijpelijk dat wij, toen de schipper uitgesaneerd werd, niet direkt een remplaçant hadden. Daarbij kwam, dat in de loop der tijd een traditie was ontstaan met een bepaald type deelnemers, waarvan door veroudering wél afging, maar niét bijkwam. Een en ander betekende in 1971 het eind van de vaarkampen oude stijl. In 1975 is de draad weer opgevat, zij het dat er een heel ander breiwerk uit ontstond. We gingen varen met een zeiltjalk, weliswaar met hulpmotor, maar toch . . . Nóg maar afhankelijk van weer en wind, én getij niet te vergeten, want deze zeiltjalken plegen in de Waddenzee te opereren. Van eiland tot eiland, soms droogvallen voor de kust, soms afmeren in een haven en dan op excursie waar dat mogelijk is. Elf man in een uiterst beperkte ruimte en géén jute meer tussen de vrouwen en de mannen. Er is hier méér nodig dan een roerganger alleen; iedereen wordt ingeschakeld bij het zeilen. Daarnaast schuilt de waarde van deze tochten in een intense beleving van de natuur 'op de grens van water en land'.

Zelfverzorgingskampen

Het rally-idee kwam het eerst tot uiting in 1958 toen een Pinksterkampje van die aard naar de Vogezen werd uitgeschreven. In de loop van de tijd volgden nog een aantal weekends, merendeels dichtbij, met hetzelfde voorvoegsel. Maar eerst in 1968 werd het principe van toepassing verklaard op kampen in de zomer, die een pendant zouden gaan vormen van de aloude verzorgde zomerkampen en die daarom allengs zelfverzorgingskampen gingen heten (de Pinksterkampen waren toen overigens allang op basis van zelfverzorging). Het zal wel geen toeval zijn geweest, dat het eerste zelfverzorgingskamp in de Vogezen werd gehouden. Ondernemende lieden wilden wel eens verder dan de verzorgde zomerkampen toelieten en de inmiddels alom aanwezige auto bood die mogelijkheid. De tocht naar Denemarken in het volgende jaar had reminescenties aan de autobustrektocht naar datzelfde land zeventien jaar daarvóór, maar het kostte nu heel wat meer moeite dan toen om de deelnemers de drie standplaatsen te bereiden, die ze in de loop van de reis betrokken. Het bleef dan ook bij dit ene experiment.

De zelfverzorgingskampen hebben zich van meet af aan kunnen verheugen in een niet aflatende belangstelling. Vanaf 1972 werden dubbelkampen gehouden en vanaf 1977 stonden we zelfs op 2 of 3 plaatsen. Toén werd ook het gemeenschappelijk choc.-drinken ingevoerd ter compensatie van het kringcontact, dat in de verzorgde kampen minstens driemaal per dag tot stand komt. Vooral als de choc. genoten kan worden aan een kampvuur, iets waar de in veel kampen aanwezige pyromanen steeds naar streven, kan een waardevolle band ontstaan.

Luxemburg 1965. Vogelaars in actie.

Aanvankelijk was het de verwachting, dat gezinnen met kleine kinderen wel hoofdzakelijk van de verzorgde kampen gebruik zouden maken, maar de praktijk bleek anders te zijn (zie de tabel op blz. 146). Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat sommige ouders door de omstandigheid dat de kinderen hun aandacht behoeven, dat ze hun eigen maaltijden moeten bereiden én dat ze op verantwoorde wijze aan excursies willen deelnemen, wel eens overbelast raken, hetgeen de algemene gang van zaken in het kamp niet ten goede komt.

Het natuurstudieaspect in de kampen

Dit wordt grotendeels bepaald door de deelnemers. Zijn er veel vogelaars, dan wordt er aan vogels gedaan, een vlinderman is goed voor een aantal vlinderexcursies, en zo komen hybi, schelpen, landschapskunde, paddestoelen, geologie, om maar enkele te noemen, voor en na ook aan bod. De meeste belangstelling lijkt toch wel te bestaan voor hogere planten. Met andere woorden, in de kampen komen, naast de 'gewone man' wel specialisten, maar van kampen met een speciaal karakter is de jaren door nauwelijks sprake geweest. Het is ook niet de opdracht van de AKC om dergelijke kampen te organiseren. Dat sinds 1976 goedbedoelde pogingen in deze richting gedaan zijn wil nog niet zeggen, dat de AKC hiertoe het meest aangewezen instrument is. Het kan niet ontkend worden, dat in de loop der jaren het accent in de Algemene kampen, oorspronkelijk zo nauw verbonden met de

Leiderskampen, wat verschoven is naar een minder intensieve vorm van natuurstudie (c.q. natuurbeleving). Voor sommigen zal dit ongetwijfeld een reden geweest zijn om af te haken, maar gelukkig blijven de kampen bij voortdurend bezocht door specialisten, die ertoe bijdragen, dat de deelnemers 'ontspanning kunnen vinden in een serieuze belangstelling voor de natuur'. In hoeverre kinderen deze serieuze belangstelling kunnen opbrengen is afhankelijk van leeftijd, aard en opvoeding. Zeker is dat een aantal kinderen echt wel wat opsteken in een kamp en zich positief opstellen, terwijl een ander aantal onverschillig staat tegenover het gebodene en in een, gelukkig gering aantal gevallen, de kampgemeenschap negatief beïnvloedt. Natuurlijk is het zo, dat uitingen, waaraan in het geheel geen kinderen deelnemen, zoals de vroegere vaarkampen, op een natuurhistorisch hoger peil staan dan wanneer kinderen een deel van de aandacht opeisen. Aan de andere kant zijn wij geen enge natuurstudieclub en het zou maar wat saai zijn, als de jeugd niet in onze kampen vertegenwoordigd was, nog afgezien van het feit, dat de ouders dan ook verstek zouden laten gaan. Onderstaande tabel geeft het percentage kinderen van 12 jaar en jonger weer in verschillende typen kampen, gemiddeld over de periode van 1966 tot heden. Verschuivingen zijn in die periode niet waar te nemen.

Verzorgde 'land'kampen	28% (spreiding 15-19% uit 26 waarnemingen)
Verzorgde 'zee'kampen	42% (spreiding 31-48% uit 15 waarnemingen)
Zelfverzorgingskampen	21% (spreiding 4-36% uit 32 waarnemingen)

De zeekampen zijn dus echte kinderkampen en wat daar aan natuurstudie gedaan wordt is mooi meegenomen.

Besluit

Aan het eind van deze historische schets past een woord van bezinning en een blik in de toekomst. Beide kunnen kort zijn. De grote vlucht, die de kampen genomen hebben bewijst, dat ze bij een steeds groter deel van de verenigingsleden in de smaak vallen. De 'prettige en kameraadschappelijke sfeer', is hieraan niet vreemd. Dat de meningen onder wat verstaan moet worden onder 'serieuze belangstelling voor de natuur' uiteenlopen, is begrijpelijk in een vereniging als de onze. De een zal geneigd zijn het wetenschappelijk onderzoek na te streven, de ander is het voldoende zich één te voelen met de natuur en haar respectvol te behandelen. Toch zal het goed zijn artikel 2 van de Statuten (de doelstelling van de Vereniging) steeds voor ogen te houden om vervlaking, door sommigen gevreesd, te voorkomen. Het organiseren van gespecialiseerde kampen lijkt daarbij zinvol, vooral van zulke kampen, waarin een bepaald project bij de kop genomen wordt. We moeten ver in de geschiedenis teruggaan nl. tot 1949, om daar een vennen-inventarisatiekamp in Oisterwijk te vinden. De recente tendens binnen de Vereniging om zich wat meer op natuurbescherming te richten (getuige de aansluiting bij de stichting Natuur en Milieu)

zou wel eens een stimulans kunnen zijn in deze richting. Voor echte kadervorming binnen de Vereniging is evenwel een apparaat nodig als waarover het BWO beschikt.

Wat betreft de zelfverzorgingskampen naar verre streken zou mogelijk de teruggang in de economie, wanneer deze doorzet, ons parten kunnen gaan spelen. Dat zou betekenen: dichterbij huis blijven en wellicht een verschuiving in de richting van de verzorgde kampen.

Het is te verwachten, dat voorzomerkampen, al dan niet verzorgd, meer in de belangstelling zullen komen. Gelukkig is er in het kampgebeuren als geheel niet in het minst sprake van vergrijzing, integendeel, maar mensen, die geen schoolgaande kinderen meer hebben komen er, absoluut genomen, toch steeds meer bij en voor die is kamperen buiten het hoogseizoen natuurlijk in meerdere opzichten aantrekkelijk; men ziet de natuur op zijn mooist en het kamp verloopt, door de minder nadrukkelijke aanwezigheid van kinderen, wat ordelijker. De steeds meer van de grond komende vakantiespreiding is overigens een zaak waarvan de consequenties voor het organiseren van de kampen nauwelijks te overzien vallen.

Overzicht van de gehouden kampen

<i>Jaar</i>	<i>Paaskamp</i>	<i>Pinksterkamp</i>	<i>Zomerkamp verzorgd</i>	<i>Autobuskamp</i>	<i>Vaarkamp</i>
46	Z.-Limburg Veluwekust		Terschelling ¹		
47	Kotten Voorne Wieringen	Heemskerk	Ootmarsum ¹ Schouwen		
48	Z.-Limburg Texel	Apeldoorn	Bemelen ¹ Texel 2x		
49	De Lutte Gruitrode	Schouwen ²	Ameland ¹ Oisterwijk 2x		
50	Vorden Drunen	Goerse	Vollenhove ¹	<i>Ardennen</i>	<i>Zeeland 2x</i>
51	Z.-Limburg	Ourthe	Kotten ¹	<i>Bretagne</i>	<i>Z.-Holland</i>
52	Mook	Ootmarsum ²	Terschelling ¹	<i>Denemarken</i>	
53	Ommen Itterbeek	Biesbos	Bévercé		<i>Maas</i>
54	Leudal Texel	Ommen	Gerolstein		<i>Zeeland</i>
55	Esbeek	Opitter	Nieuwvliet	<i>Vogezen</i>	<i>Friesland- Overijsel</i>

<i>Jaar</i>	<i>Paaskamp</i>	<i>Pinksterkamp</i>	<i>Zomerkamp verzorgd</i>	<i>Autobuskamp</i>	<i>Vaarkamp</i>
56	De Beer	Robertville	Schierm.oog	Jutland	IJssel
57	Z.-Limburg Texel	Ommen	Vollenhove ¹ Bévercé		Maas
58	Lattrop	Vollenhove Vogezen ³	Terschelling	Bretagne	Friesland- Overijssel
59	Voorne	Kotten	Lobith	Noorwegen	Grote rivieren
60	Bouillon	Dwingelo	Kotten ¹ Gerolstein		
61	Lattrop	Biesbos	Vledder Nieuwvliet		Maas
62	Ryckholt	Goerse	Tilligte Iburg		
63	Oisterwijk	Iburg	Terschelling Gerolstein		NO- Ned/Eems
64	Texel Teuven	Cadzand Hümmling	Ratum Ourthe		Biesbos
65	Leuven	Münsterland	Terschelling Niederfeulen		IJssel
66	Texel	Bentheim Gerolstein	Annen Iburg 2×		
67	Ryckholt	Winterswijk Chairière	Texel Gerolstein 2×		Zeeland
				<i>Zomerkamp zelfverzorging</i>	
68	Oostvoorne	Brecklen- kamp Nismes	O.voorne 2× Bentheim 2×	Vogezen	Waddenzee
69	Beekbergen	Rijnstrangen Wissant	Terschell. 2× Z.-Limb. 2×	Denemarken	
70		Texel Ratum Iburg	Schierm.oog 2× Gerolstein 2×	Willer 2×	Friesland- Overijssel
71		Peel Z.-Limburg Gerolstein	Schier 2× Malval 2×	Dalholen	Brab.Limb.
72		Ratum Z.-Limburg Escalles	Schier 2× Gerolstein 2×	Schwab.Jura 2×	

<i>Jaar</i>	<i>Paaskamp</i>	<i>Pinksterkamp</i>	<i>Zomerkamp verzorgd</i>	<i>Zomerkamp zelfverzorging</i>	<i>Vaarkamp</i>
73		O.-Flevoland O.-Zevenaar Z.-Limburg Neeroeteren	Schier 2× Olloy 2×	Torridon 2×	
74		Anholt O.-Flevoland Oostvoorne Z.-Limburg Olloy	Schier 2× PannerdenL Malval 3×	Cap Fréhel 2×	
75		Anholt O.-Flevoland Ratum Z.-Limburg Escalles	Tersch. 2× Z.-Limburg Gerolstein 2×	Rauland 2× Z.-Limburg	Wadden 2×
	<i>Hemelvaart- kamp</i>				
76	Texel Malval	Z.W.-Drente Pannerden Z.-Limburg	Oostvoorne Olloy 3×	Veilbronn 2× Buzenol ⁶	Wadden
77	Terschelling Z.-Limburg Schelph. ⁹	Bentheim Olloy	O. voorne 2× Malval 3×	Susch 2× Dolgellau	Wadden
78	Terschelling Audighen Oelde	Ratum Z.-Limburg Longfaye	Audighen 2× Michel. 2×	Eriksöre 2× Ailefroide 2× Buzenol ⁸	Wadden
79	Ratum Haamstede Emde	Ezumazijl Opoetern Malval	Vlieland St.Martens- Voeren 2×	Dolgellau Susch 3× Hjordtal 2×	Wadden
80	Ratum Oostvoorne Malval	Ezumazijl Cotessen Malval Buzenol	Michelb. 2×	Eriksöre 2× Ailefroide 2× Cap Fréhal 2× Buzenol ⁷	Wadden
81	Ezumazijl Ijsselmeer ⁵ Audighen Michelbach	Eernewoude Swalmen Oelde Michelbach	Cap Fréhel 2× Malval 2×	Torridon 2× Engen 2× Andorra 2× Arjäng ⁴ Buzenol ¹⁰	

1. = volgend op een Leiderskamp
of een BWO-kamp -

2. 7 dagen -

3. rallykamp -

4. kanokamp -

5. zeilkamp -

6. speciale Mossen -

7. gespecialiseerd hogere planten -

8. gespecialiseerd Insekten -

9. gespecialiseerd kust -

10. gespecialiseerd Vogels -

11. gespecialiseerd Geologie -

Buitenlandse reizen

Reeds vóór de Eerste Wereldoorlog – om precies te zijn in 1914 – waren er plannen om in augustus van dat jaar een ‘natuurhistorische reis’ te maken naar het Teuto-burgerwald.

De moord te Serajewo, die zoveel op haar geweten had, deed ook dit plan sneuvelen.

In de VV van 1929 wees de afgevaardigde van de Afdeling Hilversum, Degent, op de populariteit van reizen naar het buitenland en hij informeert of hier geen mogelijkheden liggen voor onze vereniging.

In Natura van januari 1930 stelde Dr. W. G. N. van der Sleen de vraag of er onder onze leden belangstelling bestaat voor een reis naar de Riviera. Kosten, alles inbegrepen (ook reis tweede klasse; er waren toen drie klassen!) f 225,-. Dit was weliswaar geen officiële NNV-reis, maar het was wel een gevolg van de VV in 1929.

De excursie slaagde en Van der Sleen heeft daarna nog een aantal reizen – strikt privé – georganiseerd.

In Natura van april 1933 staat een oproep voor een reis, die georganiseerd wordt door de Touring Club Italiano naar de Gran Paradiso. Kosten – schrik niet – f 3,50 per dag, alles, ook wijn, inbegrepen! Een retour tweede klas Roosendaal – Aosta kostte f 69,-, derde klas f 45,-.

In 1939 wordt er, onder leiding van Sipkes en Bernink, een botanische-geologische excursie gehouden naar Boulogne sur Mer (12-20 juni, alles inbegrepen f 60,-). Er waren twee reizen nodig om alle liefhebbers een kans te geven. De deelnemers waren enthousiast.

Dat was de reden, dat ons hoofdbestuur in een, nu onbegrijpelijke, enthousiaste stemming in het najaar van 1940, terwijl ons land dus bezet was, een Commissie voor Buitenlandse reizen in het leven riep. ‘Die oorlog was immers zó over . . .’.

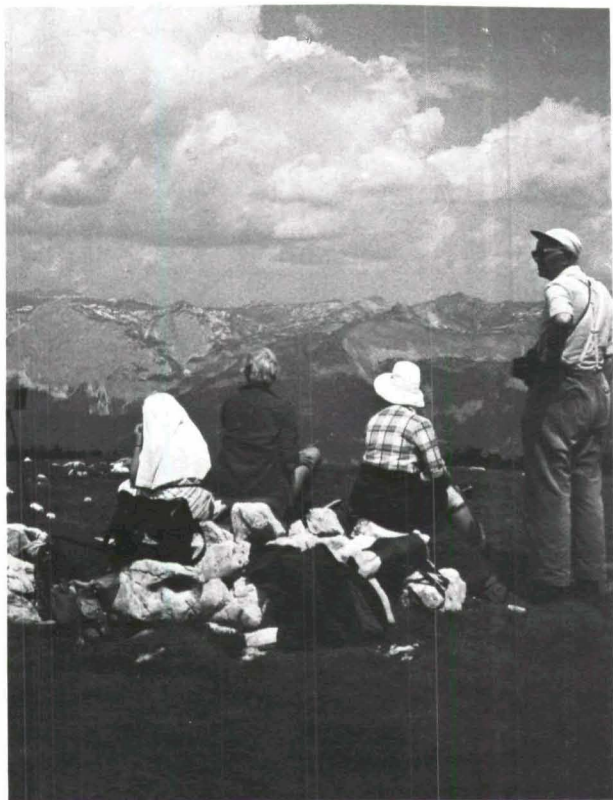
De rest van het verhaal is geschreven door Ir. J. Diehl.

KNNV-Reizen

Elk jubileum doet onherroepelijk de gedachten terugdwalen naar het verleden en doet vergelijkingen maken tussen ‘zoals het toen was’ en ‘zoals het nu is’. Bij een jubileum van de KNNV staan voor een ARC-lid natuurlijk daarbij de reizen voorop.

Circa 25 jaren worden overbrugd door een reeks herinneringen en feiten van allerlei aard over tochten naar het buitenland, als deelnemer, als leider, als ARC-lid en later als beheerder van het secretariaat. Hierbij dringt zich onontkoombaar de idee naar voren, dat er in die periode van ongeveer een kwart eeuw wel zeer veel veranderd is.

Afgezien van de bepaald niet originele constatering dat ieder die deze periode

Oostenrijk 1979.
Uitzicht Totes-gebirge.

Oostenrijk 1979.
Excursie Kochalm.

heeft meegemaakt inmiddels vijftientig jaar ouder is geworden en dat de reiskosten in die tijd een veelvoud zijn gaan bedragen van de allereerste, iets dat voor iedereen en voor alles geldt, is dit mogelijk een gelegenheid eens onder de loupe te nemen, waarin die veranderingen nu eigenlijk schuilen en of er misschien ook dingen onveranderd zijn gebleven.

Omstreeks het midden van de vijftiger jaren werd begonnen met buitenlandse reizen in KNNV-verband. Een voorzichtig begin na de oorlogsjaren en de daarop volgende periode van deviezenbeperkingen.

De reisdoelen waren, zoals ze nog zijn, uiteraard gericht op terreinen van natuurhistorische interesse. De eerste jaren werden die gevonden in de Ardennen, de Alpen, maar ook in minder conventionele vakantie-gebieden als Corsica, waar het bungalowpark van de Nederlander Vroom een goede gelegenheid bood kennis te maken met de mediterrane flora. Diverse malen is een reis hierheen gemaakt. De Alpen-reizen in de zomervakantietijd, ter plaatse geleid door de Oostenrijker Kurt Walde, werden spoedig een traditie, die slechts abrupt werd afgebroken door diens onverwacht overlijden in 1967. Verschillende gebieden in Frankrijk werden bezocht, waarbij werd gelogeerd in hotels, maar ook waren daarheen kampeerreizen, in 1958 naar Bretagne, in 1960 naar de Pyreneeën. Daar tussen in was er een kampeerreis naar Noorwegen, in 1961 een naar Lapland.

Organisatorisch lagen in die begintijden de zaken eigenlijk erg simpel. Hoewel de ARC een en ander coördineerde, waren het toch de leiders die hun eigen reis beheerden, voor onderdak zorgden, de inschrijving van de gegadigden regelden. enz. Vooral dat onderdak leverde nogal eens hoofdbrekens. Iets dat er in de loop van de zestiger en zeventiger jaren niet beter op werd.

Wat er in die twintig jaren volgde is een verstrengeling van de ontwikkelingen van het reiswezen in het algemeen, het hotelwezen en de evolutie van de KNNV-er zelf, natuurlijk ook een kind van zijn tijd.

In het begin waren de logiesgelegenheden op de reizen zeer eenvoudig: kamp-huizen, berghutten, de bepaald niet erg comfortabele cabines in het bungalow-park op Corsica, tenten. Warm stromend water was al een buitengewone luxe. Dat was er meestal wel in de eenvoudige hotels, die in Frankrijk werden gevonden.

In de loop van de zestiger jaren begon een ontwikkeling merkbaar te worden, die voor een groot deel samenhang met de groeiende welvaart, hogere verdiensten met vakantie-toeslagen, langere vakanties en ook het hogere eigen-auto-bezit.

Na de succesvolle kampeerreis naar Lapland is nog tweemaal geprobeerd een dergelijke reis te organiseren. Er was geen belangstelling voor, terwijl beide reizen in het jaar erop, naar het zelfde gebied, onder dezelfde leiding, in de zelfde periode, over de zelfde tijdsduur, gegadigden te over trokken. Blijkbaar wilde 'men' dat niet meer, en de ARC heeft daarna ook geen kampeerreizen meer uitgeschreven. Sinds enige jaren doet de AKC dat op een wat andere wijze nu weer.

Zo bleek ook de belangstelling tanende voor reizen per bus vanuit Nederland, zoals die de eerste jaren gebruikelijk waren. Hiermee is een tijdlang gestopt. De laatste jaren is het enige keren, met groot succes, opnieuw geprobeerd. Een modeverschijn-

sel? Het loopt overigens geheel parallel met wat er in dit opzicht in de 'grote reiswereld' is gebeurd.

De aanwezigheid van die grote reiswereld had zich ondertussen terdege voelbaar gemaakt!

De groeiende welvaart maakte dat meer mensen naar het buitenland wilden wat de verschillende reisbureau's handen vol werk bezorgde. Allerlei ondernemingen op dit gebied rezen als paddestoelen uit de grond, begonnen elkaar te beconcurreren om hotelruimte en om de klandizie, die daarin moest worden onder gebracht. Dit niet alleen in Nederland, maar ook in de andere Westeuropese landen. Ze noemden zich 'tour-operators'. Maar ondertussen maakten ze het de ARC soms wel lastig.

De ARC, die inmiddels de zakelijke organisatie van de reizen geheel zelf ter hand had genomen, en dit niet meer aan de leiders overliet, kreeg hoe langer hoe meer moeite elk jaar weer in een ander gebied onderdak voor de deelnemers te vinden. In de, in de algemene belangstelling staande gebieden, zoals de Alpen, worden soms jaren vooruit door binnen- en buitenlandse tour-operators hotels uitgekocht. Elders waren tengevolge van de grote liefhebberij enorme hotelcomplexen verschenen in moderne stijl, voorzien van badkamers, niet zo'n overdreven luxe, waar practisch ieder wel tenminste een douche in huis heeft. Helaas staan deze hotelreuzen vaak niet op plaatsen, waaraan de KNNV de voorkeur geeft.

Deze ontwikkeling had op verschillende plaatsen een negatief resultaat. Daar waar in landelijke gebieden hotels waren, die aan een groep onderdak zouden kunnen bieden, en verder weinig aantrekkelijks boden voor de grote toeristenstroom, raakten deze vaak erg verouderd. De gewone gaande en komende man, die er onderdak placht te vinden, reed er nu met zijn auto langs naar een grotere plaats, of naar hotels die meer aangepast waren aan de moderne tijd. De oudere afgelegen hotels verdwenen veelal, bleven hoogstens bestaan als café of restaurant, andere moderniseerden, maar dat betekent dan vaak dat b.v. door toevoeging van badkamers, het aantal slaapkamers verminderde en zo'n hotel te klein werd voor een groep.

In de streken rond de Middellandse Zee en vergelijkbare streken is men geheel aangewezen op de grote toeristencentra nabij stranden of beroemde opgravingsterreinen. De inheemse hotellerie is er, voorzover aanwezig, niet acceptabel voor westerlingen, en bovendien zeer klein.

De hoteliers bleken in stijgende mate niet veel meer te maken te willen hebben met een kleine onbekende organisatie, die voor eenmaal in de buurt zou willen rondkijken. Bovendien leek soms het woord 'Natuur' in de naam van de vereniging enigermate afschrikwekkend te werken. Men meende wel in natuurliefhebbers een horde jeugdige ruige onverlaten te moeten zien.

Al in de tweede helft van de zestiger jaren werd enige keren gebruik gemaakt van zo'n tour-operator als tussenpersoon. Rond 1970 is de ARC er toe over gegaan alle reizen te organiseren via zo'n organisatie. En ook dan is het niet altijd eenvoudig. Zo lang als het gaat om een streek, die in de algemene belangstelling staat en waar de tour-operator ook contacten heeft, lukt het zeer vlot, maar helaas willen

KNNV-ers nu eenmaal ook wel naar gebieden waar die contacten niet aanwezig zijn, en dan ondervinden ook zij de nodige moeilijkheden. Zij hebben echter het grote voordeel van hun ervaring, kennis van allerlei mogelijkheden, hun savoir-faire in het algemeen.

Hoewel dus enerzijds de hiervoor geschetste ontwikkeling voor de KNNV niet altijd even plezierig is geweest, gebiedt de eerlijkheid toch ook te constateren, dat indien die grote nieuwbouw-hotels, de tour-operators, en niet te vergeten de chartervliegtuigen en goedkopere (mogelijk liever te noemen minder-dure) toeristenretours en groepsbiljetten op de vliegtuigen, en de toeristentreinen er niet zouden zijn gekomen, een groot aantal van de reizen, die in de laatste jaren tot uitvoering zijn gekomen, nooit zelfs in overweging hadden kunnen worden genomen! Reizen als die naar de verschillende Griekse gebieden, de Griekse eilanden, Tenerife, e.d. en zeker ook niet te vergeten de safari's naar Kenya en Tanzania, zouden zonder dat nooit mogelijk zijn geweest.

Daartegenover staat dan dat veelal ter plaatse een bus aanwezig moet zijn om de groep vanuit zo'n groter centrum naar de gewenste natuurhistorisch interessante terreinen te transporteren.

Eén en ander heeft ook enige kleinere praktische consequenties gehad. Enige tijd hadden de leden van de ARC elk één van de reizen in beheer gehad. Toen tour-operators werden ingeschakeld bleek dat aanleiding te geven tot verwarringen. Een grotere centralisatie bleek gewenst, waardoor sinds het begin van de jaren 70 het secretariaat als het contactadres optreedt.

Een indirect gevolg van de ontwikkelingen in de reiswereld is ook de oorzaak van de noodzakelijkheid het KNNV-reisprogramma vroeger te doen verschijnen. Aanvankelijk was dat februari, later werd het een maand vervroegd. Nu moet dat veel eerder, niet alleen omdat de leden moeten weten waar ze aan toe zijn, maar ook omdat èn tour-operators èn hoteliers op zijn laatst eind januari willen weten waar ze aan toe zijn. Wat dan weer heeft geleid tot loskoppeling van het reisprogramma van het kampprogramma.

In één opzicht heeft de huidige gang van zaken het gemakkelijker gemaakt voor de leiders. Als zij tegenwoordig op stap gaan, hebben ze slechts een geringe hoeveelheid contant geld op zak, genoeg voor de zich onderweg voordoende behoeften, en verder hebben ze wat gemakkelijk transporteerbare papiertjes bij zich, eventueel reisbiljetten, vouchers als betalingsbewijs in de hotels, e.d. en chèques om ter plaatse te verzilveren, alles eenvoudig en redelijk veilig, ook al vertegenwoordigen die papiertjes veel geld.

Toen de leiding of de ARC rechtstreeks voor alles zorgde ging dat anders. Het vervoer werd in Nederland betaald, het benodigde geld voor onderweg, ook voor de hotels, werd door de leider meegenomen, ergens zo veilig mogelijk weggestopt. Of, zoals dat op verschillende busreizen naar Frankrijk gebeurde, de bus werd in Nederland betaald, en de leider nam genoeg geld mee voor de uitgaven onderweg, maar inde tijdens de reis bij de deelnemers, die tot dan alleen een inschrijfgeld hadden betaald, de rest van de reissom, omgerekend in francs. Niet altijd een een-

voudige zaak, want dit moest bij voorkeur niet te veel in het publiek verlopen, zodat de toevallig binnenkomende buitenstaander 'al dat geld' kon zien. Dus gebeurde zo iets in een duistere gang in een dependance van het hotel, of in een tochtig zijzaaltje, waarbij dan assistentie moest worden ingeroepen om te voorkomen dat de bankbiljetten het raam uit woeien.

Vouchers voorkomen al deze strubbelingetjes. Chèques voor het geld, dat daar buiten toch aanwezig moet zijn, brengen enige onkosten mee, maar zijn veel veiliger, en ook noodzakelijk waar het een reis betreft naar landen, waarvoor men niet onbeperkt valuta kan krijgen.

Ook zal het bij regeling van het logies via een tour-operator niet zo gauw meer komen tot pittoreske toestanden als die waaraan de herinnering nog zeer levendig is van een reis naar de Oostelijke Pyreneeën. Een hotelier in een plaatsje daar had zich direct bereid getoond een groep van ruim 20 personen te herbergen. Na een vermoeiende driedaagse busreis voor het hotel aangekomen, deed het vreemd aan, dat iemand van de hotelleiding mee instapte en de chauffeur langs een omweg naar een nieuwbouw-wijkje aan de andere zijde van de spoorbaan leidde. Hier werd het gezelschap opgewacht door een heftig in onverstaaenbaar Catalaans discussiërende menigte, die begon de groep, met twee of drie, of soms één tegelijk te verdelen en mee naar hun woningen te slepen. Het leek een complete slavenmarkt, lachwekkend, alleen voelt een leider zich bij zoiets bepaald niet helemaal happy! In de praktijk was het eigenlijk heel plezierig, want het niet zeer grote, maar goede hotel lag aan de drukke hoofdweg en deze buitenwijk was zeer rustig, te meer omdat de treinen stakten en vanaf het nabije stationsplein 's avonds alleen de dwergooruilen te horen waren. Het hotel, waar alle maaltijden werden gebruikt, lag via een klein viaductje, dat niet door de bus kon worden gebruikt, op maar enige minuten afstand.

Eén euvel uit die oude tijden is wel aanmerkelijk verminderd, maar niet geheel verdwenen. Het feit nl. dat men in Frankrijk niet begreep, en nog niet helemaal begrijpt, dat twee elkaar amper kennende personen het niet erg appreciëren om samen in een twijfelaar te worden gestopt, en dat zelfs een fiks uit de Nederlandse kluiten gewassen echtpaar niet aan een redelijke nachtrust toekomt in een smalle twijfelaar van Zuidfranse lengte. Zulke zaken zijn aanleiding geweest tot situaties op de rand van een zoveelste Franse revolutie. Ook tour-operators kunnen niet voorkomen, dat dit euvel nog altijd, zij het in geringe mate de kop opsteekt, niet alleen in Frankrijk, maar ook wel hier en daar in Engeland.

Veel is er dus veranderd in die jaren, maar wat is er niet veranderd? Dat is de KNNV-er, die aan die reizen deelneemt. Elke reis, elke groep heeft zijn eigen atmosfeer en gemiddeld is er op dit punt in al die jaren niets veranderd. Nog altijd zijn het dezelfde groepen enthousiaste mensen, opgewekt bezig met het speuren naar planten, het kijken naar vogels, het volgen van vlugge hagedissen, het maken van foto's, of wat er verder allemaal op zo'n reis te doen en te genieten valt. Ook zeker moet daarbij worden genoemd de goede weerstand tegen tegenvallers, slecht weer voorop. Door dik en dun zijn KNNV-ers dezelfde gebleven.

Hierbij moet toch nog wel één punt worden aangestipt. Men hoort wel eens praten over 'vergrijzing', dat de 'groepen zo oud zouden worden'. Zeker is de gemiddelde leeftijd van de deelnemers niet laag, maar was dat 25 jaar geleden wel zo? Helaas zijn er te veel lacunes in de gegevens van voor 1970 toen de gehele administratie meer werd gecentraliseerd, dat één en ander precies in cijfers kan worden berekend. Maar enkele gegevens zijn toch wel bekend. Bij een busreis naar Frankrijk in 1961, met het uitzonderlijk hoge aantal deelnemers van 36, was éénderde van de groep ouder dan 70 jaar, terwijl de helft van de groep '65+' was. Het gemiddelde werd wel sterk omlaag gehaald door de leeftijd van de jongste deelnemer, die was nl. 12 jaar (een toevallige omstandigheid, het meegaan van dergelijke jonge kinderen komt eigenlijk nooit voor). Boven hem kwamen twee dames van voor in de dertig. En wat te denken van een in het archief teruggevonden katebelletje van een reis-leider van enige jaren daarvoor, waarin hij schrijft geschrokken te zijn van de leeftijden van zijn deelnemers, het gemiddelde lag erg hoog, maar ze varieerden van 26 tot 76 jaar.

Eigenlijk scheelt dit niet zo vreselijk veel met nu.

Eén zaak is in ieder geval verbeterd voor de boven-70-jarigen. Aanvankelijk werden deze mensen door de verzekeringsmaatschappijen eenvoudig van de lijst voor een collectieve reisverzekering geschrapt. Ze moesten maar zien persoonlijk aan een verzekering te komen. Op dit gebied heeft de evolutie in het reiswezen zeker een grote verbetering gebracht. Al in de zestiger jaren zijn de grote reisverzekeringsmaatschappijen er toe over gegaan ze voor een geringe extra-bijdrage op dezelfde voorwaarden te verzekeren. Dit heeft thans ook afgedaan. Als men boven de 70 is (wie die magische grens heeft vastgesteld is niet bekend) wordt men gewoon tegen dezelfde premie meeverzekerd, alleen zijn in enkele gevallen de uitkeringen anders. Maar gelukkig hebben ze nu voor de meest voorkomende zaken als schade aan bagage, onkosten tengevolge van een op reis optredende ziekte, een normale verzekering. Dit is zeker een verandering ten goede.

Congressen, reünies en instructieve weekends

Congressen

In 1924 werd er een *meerdaagse zomere excursie* gehouden in Bergen op Zoom (25-29 augustus). Te oordelen naar de verslagen, die hiervan later in *Natura* verschenen, slaagde deze landelijke uiting heel goed.

Van Burkom stelde voor om hier een traditie van te maken en de VV, die tot nu toe in het najaar of in de winter werd gehouden, naar deze uiting te verplaatsen. Omdat een vaste datum gewenst was, werd besloten dit *congres* te doen plaats vinden gedurende de Pinksterdagen.

Deze congressen kregen stijl en sfeer door een ontvangst door het Gemeentebestuur en een officieel diner. Van Burkom hield van het ceremonieel; hij was een uitstekend spreker en een goede tafelpreeses. De congressen lagen hem dus. Toch zou het verkeerd zijn dat te zien als het argument voor het houden van congressen. Van Burkom was er van overtuigd, dat de NNV hierdoor 'de pers' haalde en hij zag er een heel goed middel in om propaganda voor de Vereniging te maken. Hij liet zich tevoren ook altijd goed informeren over de plaatselijke omstandigheden, in het bijzonder met betrekking tot de natuurbescherming en in het antwoord, dat Van Burkom gaf op de welkomtspeech van de burgemeester haalde hij dat aan, gaf een waarschuwing, deed een suggestie of steunde een actie.

Congres Den Helder 1939.

Congres in Haarlem (1929). Lunchpauze in Bergen (N.H.).

Er is, vooral door de jongeren, in de dertiger jaren nogal eens geschopt tegen die congressen, die echt gezien werden als uitingen van het 'establishment' in onze Vereniging.

In dit verband is het misschien zinnig om er even aan te herinneren, dat in de twintiger jaren soms ook de burgemeester werd uitgenodigd de opening van het wintercongres van de NJN of van een kamp bij te wonen. Dat gebeurde natuurlijk in een heel andere stijl en in een andere omgeving maar . . . NJN-ers waren ook jonger dan NNV-ers!

Overigens moet men vooral niet denken, dat het officiële gedeelte het voornaamste van het congres was. Er werden op tenminste twee dagen (soms op twee en een halve dag) excursies gehouden, die, gelet op de gemiddelde leeftijd van de deelnemers en vooral ook de deelnemers, vermoeiend en soms (b.v. op de Wadden in Groningen en Den Helder) tamelijk 'ruig' konden zijn.

Het congres had nog een voordeel: het werd voorbereid door de afdeling ter plaatse en zo'n gebeurtenis kon een wat sluimerende groep ineens weer tot groter activiteit brengen.

Het eerste congres werd gehouden in Maastricht. Daar kon het natuurlijk niet worden voorbereid door een plaatselijke afdeling. Gelukkig kwam het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg te hulp. Het was voortreffelijk georganiseerd. Er had een ontvangst plaats ten stadhuis waar de champagne vloeide en de feestsigaren werden aangeboden. De burgemeester en Van Burkom wisselden speeches uit, waarbij onze voorzitter de burgemeester op het hart bond als gemeentebestuur mede te werken aan het behoud van de Sint Pietersberg.

Op dat congres ontmoetten ook de twee 'grote mannen' uit de beide verenigingen elkaar, rector Jos. Cremers en dr. Van Burkom. Ik denk, dat er bij die gelegenheid een soort gentlemen's-agreement gesloten is waarbij werd afgesproken, dat de NNV geen afdelingen zou proberen op te richten in Zuid-Limburg. Hiervan ligt echter niets vast.

Naast ontvangst en ontmoeting maakten de deelnemers ook mooie excursies mee, die geleid werden door leden van het Genootschap. Wat de organisatie en de uitvoering betrof misten we daar beslist geen eigen afdeling!

Voor de tweede keer hebben we dat ervaren in 1949 toen het Genootschap voor de tweede maal de organisatie van een congres voor zijn rekening nam. Was het congres in Maastricht in 1925 het eerste, dat gekoppeld was aan een Vertegenwoordigende Vergadering, dat van 1949 was het eerste, dat weer gehouden werd zónder VV.

Op de VV in 1947 had George Ittmann al voorgesteld om congres en VV weer van elkaar te scheiden. Hij vond het zonde om in een mooie tijd van het jaar binnen te vergaderen, maar hij had er ook uit organisatorische redenen bezwaren tegen. (De begroting werd dan immers pas vastgesteld als het jaar al maanden oud was).

Het congres van 1948 was toen echter al in voorbereiding. Het zou gehouden worden in de woonplaats van Van Burkom en het was de vergadering waarop hij zou aftreden.

Het was een goed besluit om VV en congres weer te scheiden en te breken met de 'officiële traditie'. Het paste niet meer in de sfeer van de NNV uit die dagen.

Onder onze oude en oudere leden zijn er, die nog met genoegen terugdenken aan de congressen. Het lijkt mij daarom goed om dit deel van het hoofdstuk te besluiten met een lijst van gehouden congressen.

Het hierna volgend overzicht van reünies en instructieve weekends werd voor dit boek geschreven door ir. J. van Vliet.

Congressen (met VV)

1925 Maastricht Pinksterdagen	1937 Den Helder Augustus
1926 Amsterdam Pinksterdagen	1939 Zwolle Pinksteren
1927 Assen Augustus	1940 Apeldoorn Augustus
1928 Breda Pinksteren	1941 Vanwege de bezetting kon het congres niet doorgaan.
1929 Haarlem Augustus	1946 Hengelo Augustus
1930 Leeuwarden Pinksteren	1947 Zaandam Pinksteren
1931 Arnhem Augustus	1948 Apeldoorn Pinksteren
1932 Utrecht September	1949 Maastricht Pinksteren, maar zonder VV.
1933 Denekamp Pinksteren	
1934 Oostvoorne Augustus	
1935 Groningen Pinksteren	
1936 Rotterdam Augustus	

Reünies en instructieve weekends.

Een reünie was een samenkomst van leden die elkaar vaak zagen en goed kenden. In de eerste veertig jaren van de NNV was zo'n reünie een geweldig klapstuk. De Pinksterreünie was tevens de plaats waar de vertegenwoordigende vergadering werd gehouden en een enkel stoer lid kan nog vertellen over deze historische zaken. In de tweede veertig jaren van de KNNV bleef de Pinksterreünie bestaan en werd tenslotte een Voorjaarsreünie met Pinksteren, Hemelvaartsdag of Pasen. Het begrip 'reünie' werd een handelsnaam voor een goede en gezellige samenkomst van een aantal leden in recreatie-oorden, bungalowparken, culturele centra of hotels. Het bleef niet bij een Voorjaarsreünie. Toen een organisatorisch vastlopen van een kampreünie in de herfst om snel ingrijpen vroeg, werd de Herfstreünie geboren. Aan de kop of de staart van de Herfstvakantie heeft deze samenkomst zijn jeugd ook alweer doorstaan.

Reünies waren altijd Nederlandse zaken, maar tegenwoordig wippen wij ook wel even de grens over (Bévercé, Bentheim).

De tijd dat de algemeen voorzitter reünies moest leiden is nog maar een paar jaar geleden. Nu groeien wij toch naar een wat handzamer structuur. Reünies vragen om excursieleiders uit de regio, maar vaak ook om deelnemers die hulp willen bieden bij dit programmagedeelte. Een speciaal gerecht vormen de busexcursies. Organisatorisch vraagt dit heel wat, maar een 50 deelnemers zitten veilig in de bus om wat verder gelegen excursieterreinen te bezoeken. Het avondprogramma omvat veelal dialezingen en causerieën. Hiervoor doen wij graag een beroep op regionale deskundigen. Ook nu springen deelnemers vaak heel goed bij. Blijven de organisatorische zaken, die mijn vrouw en ik tot heden verzorgen. Vaak zeggen goede vrienden: 'Zorgen jullie maar voor de ellende dan zorgen wij voor fijne excursies.'

Reeds vele jaren organiseren wij instructieve weekends, waarbij een bepaald biologisch onderwerp als thema wordt gekozen. Het oudste en nog steeds zeer populaire thema is: mossen. Ook onderwerpen als planten, vogels en paddestoelen zullen steeds geïnteresseerde leden naar recreatiecentra of hotels trekken. Excursies en lezingen, demonstraties en tentoonstellingen maken het programma interessant en bruikbaar. Wat de mycologie betreft kijken wij alweer terug op korte verblijven in het nabije buitenland, die biologisch goed en recreatief heel fijn waren. Ook wat deze weekends betreft is de inbreng van natuurhistorisch actieve leden onontbeerlijk en de organisatorische zakelijkheid een belangrijk spel op de achtergrond.

Werkgroepen

'Prikkebeen was een zeer bijzonder mens. Maar zijn belangstelling reikte helaas niet verder dan zijn vlindernetje lang was. We kunnen dan ook moeilijk zeggen dat in hem het ideaal van onze vereniging persoonlijkheid gekregen heeft. Het gaat er immers helemaal niet om of u wel in staat bent alle zeggesoorten feilloos op naam te brengen, en evenmin is het belangrijk of u de weg weet in de systematiek van de snuitkevertjes. Ook het aantal nieuwe varianten of vormen dat u 'nieuw voor de wetenschap' gevonden hebt is niet zo erg belangrijk.

Belangrijker is het in onze vereniging, dat u gelegenheid vindt om uw levensvreugde te vergroten door het verrijken van uw belangstelling voor, uw inzicht in en uw kennis van het natuurgebeuren rondom. Een vrij groot gedeelte van ons natuurhistorisch werk draagt dan ook een meer algemeen en tot op zekere hoogte zelfs vrij oppervlakkig karakter: de vormrijkdom van flora en fauna, het landschapsbeeld, het wisselen der seizoenen.

Maar daarnaast heeft het toch wel een bijzondere bekooring om het een of andere onderdeel eens wat beter te bekijken, want alleen aan hen die zich daartoe enige moeite getroosten geeft de natuur iets van haar geheimen prijs'.

Dit schreef Kees Hana als inleiding tot een artikeltje over de werkgroepen in onze vereniging. Dat was in 1949. Ik nam het over om te laten zien, dat er in de KNNV zowel plaats is voor de 'natuurliefhebber' als voor de leden, die zich verder in een bepaald onderdeel van de biologie willen verdiepen. Zij vinden dan in de werkgroepen de plaats, waar zij hulp en steun kunnen krijgen en met leden met dezelfde interesse ervaringen kunnen uitwisselen.

Niet alle werkgroepen, die opgericht werden, bleven bestaan. Zo zijn er in de jaren na 1945 een Biosociologische Werkgroep, een Paddenstoelenwerkgroep een Venenwerkgroep, en zelfs enkele malen een Insektenwerkgroep geweest. Op het moment waarop ik dit schrijf, is een werkgroep voor hogere planten in voorbereiding.

De drie, die nu nog bestaan, hebben alle een leeftijd van enkele tientallen jaren achter de rug waarin ze alle drie van een grote en constante activiteit blijk gaven.

De Vogelwerkgroep

Onder die werkgroepen is er één waarvan de structuur in de loop der jaren nogal wat wijzigingen onderging: de vogelwerkgroep. Bij de naam van deze groep denken we in de eerste plaats aan ons, helaas overleden, erelid, Prof. Dr. D. M. de Vries. Er waren meer mensen, die zich bijzonder verdienstelijk maakten. Eén van hen, J. Steenman, schreef het gedeelte over het Contactorgaan van Vogelstudie van de KNNV, daarin bijgestaan door C. W. Stam.

Het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV

Na de Tweede Wereldoorlog werden op diverse plaatsen in ons land KNNV-vogelwerkgroepen opgericht. Afdelingen in Amsterdam, Haarlem en Wageningen stonden hierbij vooraan. Tevens werd al snel ook een landelijke vogelwerkgroep in het leven geroepen, werkend als een commissie van het hoofdbestuur van de KNNV. Deze landelijke werkgroep kreeg als taak het vogelwerk in de vereniging zoveel mogelijk te stimuleren.

Naarmate de Nederlandse vogelaars over steeds meer vrije tijd gingen beschikken, ontstonden overal in het land, ook buiten de KNNV, plaatselijke en regionale vogelwerkgroepen en andere organisaties op het gebied van de vogelstudie. Al deze groepen bleken behoefte te hebben aan onderling contact in groter verband. Omdat er blijkbaar geen andere mogelijkheid voorhanden was, wendde men zich tot de KNNV, die immers al een aantal werkgroepen onder haar hoede had. Het gevolg was dat op initiatief van het toenmalig hoofdbestuur, samen met enkele actieve leden, de landelijke vogelwerkgroep – die inmiddels aan reorganisatie toe was – in het jaar 1963 werd omgezet in ‘het Contactorgaan voor Vogelstudie’. Dit nieuwe orgaan bleef een commissie van het hoofdbestuur van de KNNV.

De leiding van het Contactorgaan is in de loop der jaren steeds blijven berusten bij een kernbestuur van drie tot vier leden en een tiental ‘technische leden’. Van deze technische leden zorgt een deel voor de activering van bepaalde facetten van de vogelstudie, zoals het nestkastonderzoek, het vogeltrekonderzoek, de inventarisatie van bepaalde terreinen en de soorten-inventarisatie op landelijk niveau. De andere technische leden dragen zorg voor een nauw contact met het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN), het Staatsbosbeheer en de Stichting Het Vogeljaar.

Niet onvermeld mag blijven dat de nieuwe organisatievorm vooral tot stand kwam door de voortvarendheid van het toenmalige hoofdbestuur lid Ir. W. F. van Vliet, tevens naamgever van het Contactorgaan. Ook Prof. Dr. D. M. de Vries, die het Contactorgaan vele jaren op bezielende wijze wist te leiden, heeft bij de oprichting een zeer voorname rol gespeeld. Vele vogelaars heeft hij er toe weten te brengen over te gaan op gericht inventarisatiewerk.

Ook het in 1965 onder auspiciën van het Contactorgaan door J. Phillippona gestarte onderzoek naar een aantal gekozen vogelsoorten, had landelijk gezien een grote stimulerende invloed op de vogelaars. Dit was zeker niet het minst te danken aan de oproepen tot medewerking die in diverse bladen verschenen en tevens via de radio op zondagochtend werden bekend gemaakt.

Zoals de naam in feite al aangeeft, heeft het werk van het Contactorgaan voornamelijk bestaan uit het leggen van contacten. Zowel de technische leden als het kernbestuur hebben hiertoe hun bijdragen geleverd.

Voorts werd elk jaar in de maand december een landelijke contactvergadering belegd in het vrij centraal gelegen Utrecht. Hieraan werd deelgenomen door een steeds groeiend aantal afgevaardigden van steeds meer groepen, met als doel het

laatste nieuws op vogelstudie-gebied te vernemen en uit te wisselen. De secretaris van het Contactorgaan J. Steenman stelt ieder jaar een overzicht samen van landelijke, regionale en plaatselijke activiteiten, verzameld in het 'Verslag Vogelstudie'. Hierbij wordt tevens gestreefd naar een zo volledig mogelijk beeld van het werk van de technische leden en van de werkzaamheden en onderzoeken van de plaatselijke werkgroepen.

Blijkens de ontvangen reacties voorziet dit jaarverslag, dat in de loop van de tijd steeds omvangrijker werd, in een duidelijke behoefte als 'vraagbaak' voor talloze verenigingen en instanties die zich bezig houden met natuurstudie en/of natuurbescherming.

Terwijl het aantal vogelstudiegroepen gestadig groeide, verscheen in 1973 naast het Contactorgaan een tweede landelijke organisatie met vergelijkbare doelstellingen: de SOVON (Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland). Deze stichting werd opgericht op initiatief van de Nederlandse Ornithologische Unie en ging zich in de eerste plaats wijden aan landelijke vogelinventarisaties. Dit heeft onlangs geresulteerd in de verschijning van een formidabel werkstuk: 'de Atlas van de Nederlandse Broedvogels', in 1979 door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, uitgegeven. Aan de totstandkoming van deze atlas heeft een groot aantal van de ruim 140 bestaande vogelwerkgroepen intensief meegewerkt, waarbij het Contactorgaan niet heeft nagelaten regelmatig stimulerend op te treden. De band tussen SOVON en Contactorgaan is in de loop der jaren dan ook steeds hechter geworden.

Ondanks deze positieve ontwikkelingen op vogelgebied, kan men in de gelederen van de werkgroepen de laatste jaren een steeds sterkere roep vernemen om grotere eenheid en meer duidelijkheid in de structuur van de veldornithologie. Tijdens de contactvergadering in december 1975 is - op initiatief van de KNNV-vogelwerkgroep 'Roosendaal' - door het Contactorgaan een commissie benoemd, die na een uitgebreide inventarisatie en een gedegen voorbereiding, met een plan op tafel kwam voor de oprichting van één overkoepelende organisatie, waarin zowel de bestaande verenigingen, als de plaatselijke vogelwerkgroepen, zich zouden kunnen vinden. Ook voor de individuele vogelaar moest plaats zijn in de nieuwe structuur. Door alles in één organisatie onder te brengen, zou meteen een halt worden toegevoerd aan de versnippering van krachten op dit terrein ten gevolge van de menigmaal langs elkaar heen werkende organisaties. Dat dit omvangrijke plan tot nu toe slechts ten dele kon worden gerealiseerd valt te betreuren, doch is eigenlijk niet te verwonderen. Het oprichten van één grote landelijke organisatie op ornithologisch gebied roept namelijk zoveel problemen en weerstanden op, die elk tot een bevredigende oplossing moeten worden gebracht, dat hiermee zeer veel tijd gemoeid is, voor alle betrokkenen zich met alle facetten kunnen verenigen.

Voorlopig zijn alleen SOVON en Contactorgaan gefuseerd, met het jaar 1980 als 'proefjaar'. Bepaald werd bij deze fusie dat alle bestaande activiteiten moeten worden voortgezet, terwijl het bestuur van het Contactorgaan in het SOVON-

VERSCHIJNT TWEEMAANDELIJKS

HET ZEEPAARD

ORGAAN VAN DE STRANDWERKGEMEENSCHAP VAN
N.J.N.

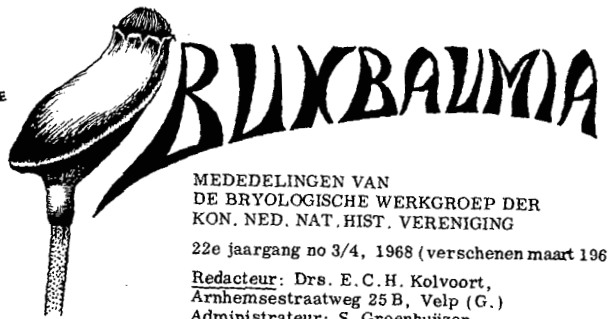
NEDERLANDSE JEUGDBOND VOOR NATUURSTUDIE
K.N.N.V.

KONINKLIJKE NEDERLANDSE NATUURHISTORISCHE VERENIGING
C.J.N.

CHRISTELIJKE JEUGDBOND VAN NATUURVRIENDEN
K.J.N.

KATHOLIEKE JEUGDORGANISATIE VOOR NATUURSTUDIE

Het Zeepaard.

MEDEDELINGEN VAN
DE BRYOLOGISCHE WERKGROEP DER
KON. NED. NAT. HIST. VERENIGING

22e jaargang no 3/4, 1968 (verschenen maart 1969)

Redacteur: Drs. E. C. H. Kolvoort,
Arnhemsestraatweg 25 B, Velp (G.)

Administrateur: S. Groenhuijzen,
Achillesstraat 10 III, Amsterdam - Z.

Abonnementsgelden door storting op
Gemeente Giro G 183 (via postgiro 13 500)

Buxbaumia.

DE NAJAARSEXCURSIE 1968

in de omgeving van Leiden

F. Bos

F. Sollman

In de loop van vrijdagavond 20 september kwam een groep deelnemers in het jeugdbuitencentrum "De Korte Vliet" aan. De plannen voor de komende dagen werden besproken.

Voor zaterdagmorgen stond een bezoek aan het landgoed "De Raaphorst" te Wassenaar op het programma. Dit gebied is een bezit van de koninklijke familie. Wij bezochten het bosgedeelte rechts van de ingang. Het bos is door zijn ouderdom in vergaande mate ontkalkt, hetgeen aan de mosflora duidelijk te zien is. De volgende kalkmijdende soorten werden o. a. gevonden:

Leucobryum glaucum, Dicranum undulatum (= D. polysetum), Mnium hornum en Plagiothecium undulatum.

Toen we hier uitgezocht waren, gingen we naar de Seringenberg. Hier was door Barkman (litt. 1) Rhodobryum roseum (kapselend!) gevonden. Dit mos werd echter niet teruggevonden.

bestuur is opgenomen. Ook het lid van het KNNV-hoofdbestuur in de leiding van het Contactorgaan, zal zitting hebben in het bestuur van de SOVON.

Zoals de zaken er nu voorstaan, ziet het er naar uit dat aan de periode van zeventien jaar, waarin het Contactorgaan een duidelijk 'gat in de vogelmarkt' opvulde ten behoeve van ook buiten de KNNV opererende groepen, een einde is gekomen en dat nu een belangrijke stap vooruit is gezet bij het streven naar meer eenheid in de organisatie van de veldornithologie als vrijetijdsbesteding in ons land.

Een en ander wil natuurlijk niet zeggen dat er nu binnen de KNNV minder aan vogelstudie wordt gedaan; integendeel, bij het toenemend ledental zal hieraan – naar wij mogen aannemen – in vele afdelingen een blijvende behoefte worden gevoeld. Dit kan resulteren in de oprichting van nieuwe plaatselijke vogelwerkgroepen, die steeds zullen kunnen aankloppen bij de SOVON – CONTACT-ORGAAN – organisatie. Elk jaar worden nieuwe plannen vastgesteld voor ornithologisch onderzoek, waaraan alle vogelwerkgroepen kunnen deelnemen.

Wij verwachten dat de nieuwe structuurvorm nog doeltreffender zal kunnen werken, niet alleen voor de ruim 140 werkgroepen in ons land, maar ook ten behoeve van de vogels zelf. Nederland is nog rijk met vogels bedeed, doch deze zullen steeds onze volledige aandacht ten volle nodig hebben.

Strandwerkgroep

Naar ik meen is dit de oudste werkgroep in onze vereniging. Reeds kort na de oorlog opperde Kees Hana het plan om een strandwerkgroep te vormen, die wellicht zou kunnen samenwerken met de overeenkomstige groep in de NJN. Dit is gelukt en haast vanaf het begin werken beide werkgroepen samen in de Strandwerkgemeenschap (SWG).

De SWG geeft een bijzonder aardig blad uit 'Het Zeepaard', waarin artikelen verschijnen over strandvondsten, maar ook over mariene biologie.

De NJN gaf destijds al determineertabellen uit, die betrekking hebben op vondsten, die aan het strand of in de kustwateren gedaan kunnen worden. Deze waardevolle tabellenserie bestaat nog steeds als uitgave van de SWG. Een der belangrijkste activiteiten, reeds door de NJN-groep begonnen, is het bijhouden van een Centraal systeem, waarin alle enigszins belangrijke strandvondsten, die door de leden werden opgegeven, worden geadmistreerd. Dank zij de Werkgemeenschap is er veel meer bekend geworden over strandvondsten, het mariene leven op zeedijken, strandhoofden, havenhoofden en wat dies meer zij.

Er wordt tweemaal per jaar een vergadering gehouden, die uit een huishoudelijk en een wetenschappelijk gedeelte bestaat.

Het gehele jaar door worden er kampjes en excursies georganiseerd langs de kust waarin gemeenschappelijk gewerkt wordt.

Uit de Strandwerkgroep van de NJN zijn tal van mariene biologen voortgekomen, die nu nog steun aan hun oude groep verlenen.

Daardoor is de Strandwerkgemeenschap een ideaal voorbeeld van het contact tussen jongeren en ouderen, maar ook van amateurs en mensen van de wetenschap.

Bryologisch-Lichenologische Werkgroep

Kort na de oorlog (1946) nam Prof. Dr. R. van der Wijk het initiatief tot het oprichten van een 'mossenwerkgroep' die de officiële naam van Bryologische Werkgroep kreeg. Ongeveer drie jaar geleden sloten leden, die zich bezighouden met de studie van de Korstmossen (Lichenen) zich bij deze Werkgroep aan en dat had tot gevolg, dat de naam veranderd werd in Bryologisch-Lichenologische Werkgroep.

Het plezierige van deze werkgroep is, dat zij werd opgericht door wetenschappelijk werkende bryologen en amateurs, die reeds ver in dit onderdeel van de biologie gevorderd waren, maar dat er van meet af aan belangstelling en hulp geweest is voor nieuwe leden, die zich nog helemaal in dit vak moeten bekwamen.

Vanaf haar ontstaan gaf de Bryologische Werkgroep een orgaan uit, dat 'Buxbaumia' heette. Het laatste nummer verscheen in 1970 en er waren toen 23 jaargangen achter de rug. Het blad had niet alleen nationale, maar ook internationale bekendheid gekregen. Helaas was een verdere uitgave financieel niet mogelijk meer. De Werkgroep had contact met Skandinavische bryologen en dat leidde tot het uitgeven van een gezamenlijk orgaan 'Lindbergia', waarvan het eerste nummer begin 1972 verscheen. Iedere aflevering bestaat uit een gedeelte waarvan de artikelen van internationaal belang zijn, gesteld in een der moderne talen; vervolgens komt er een Skandinavisch en een Nederlands gedeelte in voor.

Van dit Nederlandse gedeelte krijgen alle leden van de Werkgroep een overdruk. Naast Lindbergia is er nu een 'correspondentieblad', Buxbaumiella, dat na iedere excursie verschijnt.

Driemaal per jaar is er een meerdaagse bijeenkomst met excursies. Die bijeenkomsten hebben plaats op een (vaak verlengd) weekend. Ze duren 3 à 4 dagen. Twee bijeenkomsten zijn voornamelijk gewijd aan de bryologie, een aan de lichenologie. Buiten deze meerdaagse bijeenkomsten is er een vijftal excursies, die uiteraard in een beperkt gebied gehouden worden. Sinds kort wordt er in de maand maart een Bryologendag georganiseerd, waarop recente gegevens worden uitgewisseld en besproken.

Toen de Werkgroep pas enkele jaren bestond, ontving zij de 'Heimans en Thijsse-prijs', die ingesteld was op het gouden feest van onze vereniging.

Bij de oprichting in 1946 telde de Werkgroep 14 leden; thans ligt dat aantal ver boven de 100.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan werden Prof. Dr. R. van der Wijk en S. Groenhuyzen (redacteur van Buxbaumia) benoemd tot ereleden van de groep, terwijl J. Landwehr en Prof. Dr. W. Meijer benoemd werden tot leden van verdienste.

Incidenteel (b.v. voor bepaalde publicaties) krijgt de Werkgroep steun van ZWO, de Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek.

Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten

Op 27 december 1902, de NNV bestond juist een jaar, werd door het hoofdbestuur 'eene Commissie ingesteld, die zal trachten eenheid te brengen in het gebruik van Nederlandsche plantennamen'. Dit bericht staat in het meinummer van het Maandblad in het jaar 1903.

De Commissie was heel breed samengesteld; behalve biologen zaten er ook taalkundigen in. Voorzitter van de Commissie was Dr. M. Greshoff te Haarlem en secretaris H. Heukels te Amsterdam.

Heukels had reeds in 1883 zijn 'Schoolflora voor Nederland' in het licht doen zien. Het was een grondige bewerking van een Duitse flora. Vermoedelijk werd Heukels bij dat werk heel sterk geconfronteerd met het feit, dat er geen officiële namen waren voor de inheemse planten. Ik kies er maar één uit: de paardebloem. Daarvoor waren in ons land meer dan vijftig verschillende namen in gebruik, die varieerden van boterbloem, knikeblēden, melkbloem tot schurftbloem, hondensla en beddepisser.

Het is wel zeker, dat Heukels het plan om tot eenheid te komen in het hoofdbestuur heeft gebracht. Hij heeft er ook het meeste werk voor verricht.

In haar eerste vergadering overwoog de commissie, dat het van vele Nederlandse plantennamen, die in de boeken vermeld worden, nog niet met zekerheid vaststaat op welke soort en zelfs geslacht zij betrekking hebben of in welk deel van ons land zij gebruikt worden, terwijl bovendien nog vele plaatselijke namen niet bekend zijn.

Om deze redenen besloot de commissie te trachten na te gaan welke volksnamen van planten in verschillende streken van ons land in gebruik zijn. Dat gelukte dank zij de medewerking van een 120-tal 'vaderlandsche beoefenaars van plantkunde en van taalkunde'.

'Dit materiaal is door de Commissie zorgvuldig onderzocht bij de keuze der door haar voorgestelde Nederlandsche plantennamen'. Zij zijn in een boekje 'Nederlandsche Plantennamen', dat in 1906 verscheen, gepubliceerd. Alle leden van de NNV ontvingen dit boekje.

Ik neem aan, dat Heukels toen al voor het merendeel van het werk was opgedraaid, maar de Commissie (en vermoedelijk ook Heukels zelf) wilde verder en zij vond haar secretaris (Heukels) bereid om al het binnengekomen materiaal te bewerken en er de Middel-Nederlandse en Vlaamse namen aan toe te voegen. Ik denk, dat Heukels de eerste namen ontving van het lid der Commissie Prof. Dr. H. J. Gallée en de tweede van Prof. Dr. J. MacLeod te Gent, die ook lid was van de Commissie.

In 1907 kwam het 'Woordenboek' uit. Het telt meer dan 300 dicht bedrukte pagina's en het is haast onbegrijpelijk waar Heukels, naast zijn heel vele andere werk, de tijd vandaan haalde om het in een zo korte tijd te voltooien. De uitgave van het werk werd mogelijk door steun van de Nederlandse Regering.

■ NEDERLANDSCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING ■

WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDSCHE VOLKSNAMEN VAN PLANTEN

UIT DE GEGEVENS, VERZAMELD

DOOR DE

COMMISSIE VOOR NEDERLANDSCHE PLANTENNAMEN

BEWERKT DOOR

H. HEUKELS,

SECRETARIS DER COMMISSIE

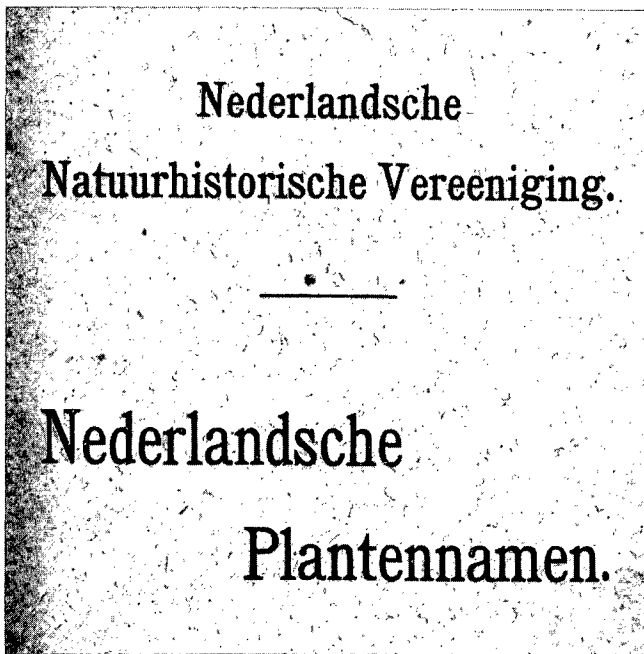

UITGAVE DER NEDERLANDSCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING

W. VERSLUYS

1907

Titelpagina: H. Heukels, Woordenboek.

*Titelpagina: Nederlandsche Plantennamen.
Uitgegeven in 1906.*

Heukels was zelf niet helemaal tevreden met het boek. In de 'Mededeelingen van den Bewerker' schreef hij al, dat er in de lijsten namen voorkomen van planten zonder dat daarbij wordt aangegeven in welk deel van het land zij gebruikt worden. Hij vond dat zelf een bezwaar maar hij geeft een reden voor het opnemen ervan. Een lid der Commissie, H. L. Gerth van Wijk en M. L. O. van Ledden Hulsebosch hadden zich beiden al vele jaren beijverd om volksnamen van planten te verzamelen, maar tekenden niet aan waar ze gebruikt werden. Ook hebben zij namen uit verschillende plantkundige werken bijeengebracht. Heukels waarschuwt dan ook, dat niet alle door hen opgegeven namen als echte volksnamen beschouwd mogen worden.

Heukels deed ook nergens een poging om de namen te verklaren. Dat lag ook volkomen buiten de opdracht, die de Commissie van het hoofdbestuur had gekregen*.

In 1946 verscheen er een boekje 'Volksnamen van onze planten', door dr. H. Uittien (Thieme, Zutphen). De schrijver was in 1944 door de Duitsers gefusilleerd. Het werd postuum voor het uitgeven klaargemaakt door Prof. dr. J. Lanjouw.

In zijn 'Inleiding en inhoud' zegt de schrijver: 'Het is niet mijn bedoeling de ongeveer 15.000 namen in dat boek (het Woordenboek van Heukels - Np) opgenomen, alle te verklaren. De meeste zijn trouwens of volkomen doorzichtig of onverklaarbaar en vele andere berusten op schrijffouten, verwarringen, vergissingen en andere

misverstanden'. Ik neem aan, dat hij die niet aan Heukels maar aan zijn helpers toeschreef.

Uittien geeft in zijn boekje voor een klein aantal volksnamen een verklaring.

In 1970 verscheen van de hand van H. Kleyn, erelid van onze vereniging en erevoorzitter van de Afdeling Amsterdam, een boek, dat de naam draagt: 'Planten en hun naam' (Meulenhoff, Amsterdam). Als ondertitel staat er bij 'Botanisch lexicon van de Lage Landen'. In dit boek tracht Kleyn voor een groot aantal in ons land voorkomende kruiden een verklaring van de naam te geven. Hij voegt daar vaak volksverhalen bij, die met de naam van de plant in verband gebracht kunnen worden.

Ook dit boek, minder kritisch dan dat van Uittien, berust op het werk van de Commissie, dus in feite van Heukels.

Heukels werd vanwege dit werk benoemd tot lid van de Maatschappij der Nederlandsche letteren.

Zestig jaar lang zijn *alle* namen, die de Commissie vaststelde, onveranderd gebleven. In alle flora's, in schoolboeken en in andere publicaties werden zij gebruikt.

Bij de verschijning van de 16e druk van de (oorspronkelijk door Heukels samengestelde) Flora van Nederland lezen we in het voorbericht:

'Verder werd een aantal Nederlandse plantennamen veranderd, zulks naar aanleiding van gezamenlijke besprekingen van de bewerkers van de Flora Neerlandica en die van Heimans, Heinsius en Thijsse en Heukels-Van Ooststroom'.

Op enkele tientallen namen na worden nog steeds 'de namen van Heukels' gebruikt. Het is een reden om trots te zijn op de eerste grote uitgave van onze Vereniging.

* In de 'Atlas van de Nederlandse grassen' heeft de auteur J. Landwehr een deel van de volksnamen, nl. die van de grassen, overgenomen uit het hiervoor besproken Woordenboek. Men vindt die lijst op de blz. 338 tot en met 354. Red.

Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

In 1926 bestond de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging 25 jaar en dat feit werd feestelijk herdacht. Elders in dit boekje leest u daar meer over.

Er is echter één punt van de jubileumviering in dat jaar, dat ik op deze plaats naar voren moet halen: de NNV gaf haar eerste boekwerkje uit. Het was geschreven door een Amersfoorts leraar in de biologie, die een trouw lid was van onze vereniging: A. Joman. Het droeg de heel bescheiden titel van 'Gallenboekje' en het werd ingeleid door Jac. P. Thijsse.

In het licht van de geschiedenis van onze vereniging is dat voorwoord van Thijsse van veel belang en daarom zal ik er enkele gedeelten uit citeren.

'De Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging kan het zich veroorloven bij gelegenheid van haar vijftienvintig jarig bestaan een jubileumuitgave te doen verschijnen. Het ligt niet in haar macht, om elk harer duizenden leden een waardevol boekwerk aan te bieden, maar wel, om een begin te maken met een uitgave, waar we al lang op wachten: een reeks van eenvoudige monografieën over de biologie van onze Nederlandsche Natuur. Voor de beginnende beoefenaars van de plantkunde is al vrij goed gezorgd: een half dozijn flora's vergemakkelijken de kennismaking met de zaadplanten en een groote partij van de sporeplanten. De dierkunde komt er minder goed af; van de Reptielen naar beneden toe vindt de beginner zo goed als niets om hem op een of ander gebied te oriënteren'. En verder:

'Veelal moet men zich daarom behelpen met buitenlandsche werken of wel, men geeft het op om nieuwe wegen te betreden en beperkt zich tot onderwerpen waar wel boeken over bestaan. Toch is het zoo wenschelijk dat onze wandelaars en aankomende natuuronderzoekers op weg geholpen worden door goede Nederlandsche gidsen. Maar ons landje is zoo klein en het aantal liefhebbers zoo gering, dat *uitgevers het niet aandurven, om dergelijke boeken uit te geven* en tenslotte de auteurs, of die het zijn konden, er niet eens aan beginnen, om ze te schrijven. Eigenlijk is de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging het aangewezen lichaam om in deze leemte te voorzien de uitgave te bevorderen van leekeboekjes over onze flora 'en fauna'.

Thijsse had zelf al eerder getracht in deze leemte te voorzien door het, met de Uitgeverij W. Versluys te Amsterdam, uitgeven van een serie boeken in de 'Bibliotheek van de Levende Natuur'. Het eerste boekje in deze serie was 'Het Vogelboekje' door Jac. P. Thijsse (1912). Ik heb er wat mee geworsteld toen ik als kind probeerde met dit boekje vogels te leren kennen! Prettiger herinneringen heb ik aan de nummers 3 en 5, twee deeltjes van 'Het Strandboekje' door Dr. H. W. Heinsius en J. Jaspers Jr. Zij verschenen in 1913.

In dat zelfde jaar verschenen ook de Paddestoelenboekjes van Cath. Cool en H. A. A. van der Lek, waarmee tal van oudere mycologen van nú hun eerste paddestoelen determineerden.

Uit Thijsse's voorbericht in het boekje van Joman krijg ik toch de indruk, dat de serie in 1926 reeds tot het verleden behoorde.

J. B. WOLTERS — GRONINGEN — DEN HAAG, 1929

PROSPECTUS

No. 1. A. JOMAN, GALLENBOEKJE
 No. 2. DR. J. BOTKE, DE HONDSRUG
 No. 3. L. DORSMAN CZN. en IZ. A. J. DE
 WILDE, DE LAND, EN ZOETWATER
 MOLLUSKEN VAN NEDERLAND

BIBLIOTHEEK VAN DE
 NEDERLANDSCHE NATUUR-
 HISTORISCHE VEREENIGING
 ONDER REDACTIE VAN
 DR JAC. P. THIJSSÉ EN DR J. BOTKE

Bijlage bij „Amoeba“ van Maart 1929

De uitgevers durfden uit commerciële overwegingen het uitgeven van dergelijke natuurboekjes niet meer aan. Juist dáárom moest de NNV, die geen winstoogmerken had, het gaan doen. De NNV miste echter het geld, maar kijk eens wat de optimist Thijsse daarvan zei:

‘Nu de mogelijkheid van het verschijnen van deze boekjes is aangetoond voelt misschien de een of ander zich wel geroepen, om voor zijn lievelingsgroep ook zoo'n boek te maken en dat aan te bieden aan onze Vereeniging en waar deze nu eenmaal a gezegd heeft zal zij ook wel b moeten zeggen en de middelen vinden, om deze reeks voort te zetten. Schooner taak is er haast voor haar niet te vinden’.

Het mooiste is, dat hij nog gelijk gekregen heeft ook!

Twee jaar later verscheen no. 2: ‘De Hondsrug’ door Dr. J. Botke. Botke was directeur van de Middelbare Landbouwschool in Groningen en ik meen, dat hij er voor gezorgd heeft, dat de firma Wolters het boekje ging uitgeven. Ik meen me te herinneren, dat de NNV zorgde (eventueel ook financieel) voor de manuscripten en dat Wolters in ruil daarvoor het risico van de uitgave durfde te nemen.

Een schot in de roos was no. 4 in de serie, dat in 1935 verscheen: ‘De vorming van de Nederlandsche duinkust’ door Dr. P. Tesch.

We kunnen onmogelijk alle boeken stuk voor stuk de revue laten passeren. Ik zal mij tot enkele beperken.

No. 7, ‘Overzicht der plantengemeenschappen in Nederland’ door V. Westhoff e.a. werd samen uitgegeven met de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJJN). Het boekje was namelijk enige tijd tevoren reeds in gestencilde vorm uitgegeven door de NJN, die echter voor een tweede druk, evenals de auteurs, liever ‘echt drukwerk’ zagen.

Ik vermeld dit feit om te laten zien, dat ook de NJN zich reeds een poosje op het uitgeverspad begeven had en dapper meehielp om Thijsse's wens (betaalbare en goede boekjes over de Nederlandse Natuur) op de markt te brengen. Ik denk slechts aan de mooie boekjes van Luuk Tinbergen (Veldkenmerken van Steltlopers, Zwanen, Ganzen en Eenden en Roofvogels) en van Gerrit van der Heide (Zeevogels).

Aanvankelijk stond de Bibliotheek onder een speciale redactie. De eerste redacteurs waren Dr. Jac. P. Thijsse en Dr. J. Botke.

In de loop der jaren hebben verscheidene prominente geleerden op het gebied van de biologie deel uitgemaakt van de redactie.

De taak van de redactie was: het beoordelen van het manuscript vóór het fiat gegeven werd om het uit te geven. Niet zelden ging dat met tamelijk veel tijdverlies gepaard.

Reeds gedurende de oorlog was Prof. Dr. W. M. Docters van Leeuwen begonnen met het schrijven van een nieuw gallenboek. Het werkje van Joman uit 1926 was inmiddels volkomen verouderd.

Toen het manuscript klaar was, wees Docters van Leeuwen er op, dat het toch feitelijk dwaas was, dat het werk van een specialist op een bepaald deelgebied van de

Wilde ganzen
in

LANDSLAKKEN
IN NEDERLAND

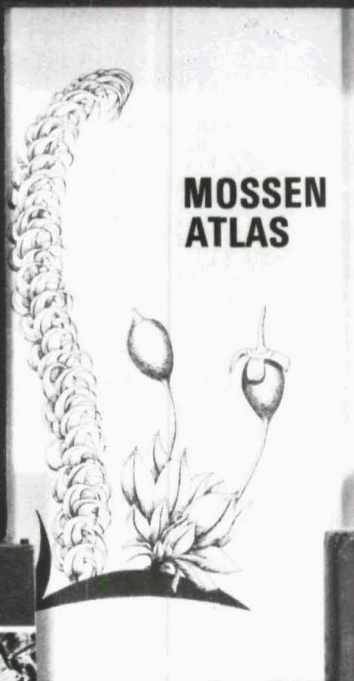
E. GITTENBERGER
W. BACKHUYS
Th. E. J. RIPKEN

Texel
voegeiland

Atlas
Nederlandse
vermossen

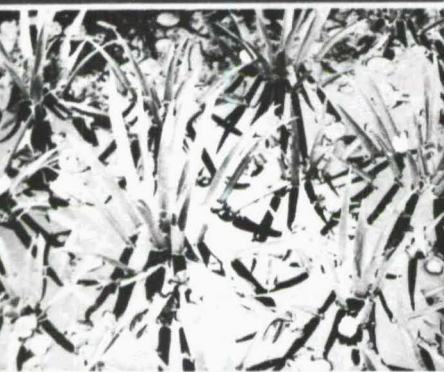
MOSSEN
ATLAS

Naamlijst
van de Nederlandse
Lepidoptera

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

Natuurtuinen
en -parken

Dr. G. Looze

Atlas van de
Nederlandse
grassen

PLANTEN
GEMEENSCHAPPEN

J. Landwehr

biologie beoordeeld moest worden door andere specialisten, maar dan vaak op heel andere deelgebieden. Met goedvinden van de andere redactieleden is zijn werk dan ook niet rondgezonden.

Desondanks bleef de redactie, zij het in hoofdzaak op papier, nog lang gehandhaafd, al trad er wel een wijziging op.

Aanvankelijk was de algemeen secretaris van het hoofdbestuur de coördinator, die voor de doorzending van het manuscript naar de leden van de redactie zorgde, die de leden 'maande', die zich niet aan de tijdlimiet hielden, die het hoofdbestuur in kennis stelde van de adviezen van de bibliotheekcommissie en die vervolgens voor het contact met de uitgever zorgde. Het goed vervullen van het algemeen secretariaat (zonder 'bureau der vereniging') was, ook zonder de werkzaamheden voor de bibliotheek, bepaald geen sinecure. In de tijd, waarin ik zelf algemeen secretaris was, heb ik er in de vergaderingen van het hoofdbestuur telkens op gewezen, dat de Bibliotheekcommissie feitelijk een eigen secretaris moest hebben, die tevens lid was van het hoofdbestuur.

Dat gebeurde echter pas op de Vertegenwoordigende Vergadering in maart 1952 in Utrecht toen G. Houtman gekozen werd tot lid van het hoofdbestuur met de speciale opdracht zich bezig te houden met de uitgaven van de KNNV. Ik kom daar in het volgende hoofdstukje, dat over de Wetenschappelijke Mededelingen handelt, uitvoeriger op terug. Nu zou ik er nog even op willen wijzen, dat de rol van de KNNV met betrekking tot de uitgaven een veel actievere werd: de secretaris van de redactie bleef niet zitten wachten tot er een aanbod van kopij kwam, integendeel: hij ging kopij werven. Wie het lijstje van 'Uitgaven in de KNNV-bibliotheek' op blz. 177 en 178 bekijkt, zal zien, dat de onderwerpen van de boeken zeer gevarieerd zijn en dat Thijsses criterium (niet aantrekkelijk voor de beroepsuitgevers) nog steeds een belangrijke rol speelt.

In de loop der jaren zag ook Houtman in, dat het nut van een echte 'Bibliotheekcommissie' maar zeer beperkt was. De gevraagde auteurs waren steeds erkende specialisten, terwijl het, door de vele contacten, die de KNNV met tal van biologen in ons land onderhoudt, ook zonder commissie mogelijk is in twijfelgevallen het oordeel van een andere deskundige te vragen.

Met het verschijnen van 'De Nederlandse Myxomyceten' door N. E. Nannenga-Bremekamp in 1974 (no. 18 in de 'Bibliotheek') zien we dan ook alleen nog vermeld 'Onder redactie van G. Houtman'. 'Alleen nog' . . . Wie echter de moeite neemt om het Voorwoord van de auteur te lezen, ziet daar staan, dat zij dank brengt *'aan de heer G. Houtman, zonder wie dit werk niet tot stand gekomen zou zijn'*.

Niet alleen de KNNV, maar ook Houtman werd ouder en hij piekerde er sterk over zijn werk voor de KNNV neer te leggen. Dat móést reglementair ook.

Nummer 20 in de Bibliotheek werd uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de KNNV. Dat was dus in 1976. Ik word altijd stil als ik dit boek: 'Atlas van de Nederlandse grassen' bekijk. Het werd gemaakt door J. Landwehr. Het is een monument van liefde voor en toewijding tot de natuurstudie! Hoeveel uren van stil genot, maar ook van door weetgierigheid gevoede drang tot scherp waarnemen en exact weergeven moeten hierin verdisconteerd zijn!

Ik geloof niet, dat Landwehr dit werk deed 'om een mooi boek te maken'. Dat dit mooie boek er kwam, danken we m.i. weer aan Houtman. Ik citeer uit het Voorwoord van de auteur:

'Dat de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, bij haar 75-jarig jubileum, deze Grassenatlas presenteert, acht ik een grote eer, maar tevens moet ik met spijt vermelden, dat de grote stimulator van de Wetenschappelijke Mededelingen en andere uitgaven, de man, die met ongekende ijver en inspanning al deze uitgaven van de KNNV heeft begeleid en in een passende jas gestoken, ons aller vriend Geerit Houtman, deze atlas als zijn laatste, zelfstandige werkstuk, heeft begeleid'.

En verder;

'Ik wil dan ook gaarne deze Grassenatlas opdragen aan Geerit Houtman'

(Curs, van mij - Np.)

'Deze atlas als zijn laatste zelfstandige werkstuk heeft begeleid'. Gelukkig dacht de Vertegenwoordigende Vergadering er anders over en zij maakte gebruik van een uitzonderingsbepaling in het reglement waardoor de ambtsperiode van een lid van het hoofdbestuur verlengd kan worden.

Daardoor kon Houtman alle volgende uitgaven, waarschijnlijk nog tot dit nummer, verzorgen.

In het onderstaande lijstje is te zien, dat de firma Wolters als uitgever in de oorlog afhaakte. Na veel moeite vond het hoofdbestuur een Belgische uitgever, die zich ook in Nederland ging vestigen; G. W. Breughel. Vanaf no. 12 'De Nederlandse Trekvinders' door B. J. Lempke is dat, tot aller tevredenheid, de firma Thieme, maar af en toe ook de KNNV zelf, die daarbij steunde op de reeds jarenlange relatie met de Offset-drukkerij 'Erla' te Amsterdam, die ook de, hierna te bespreken, Wetenschappelijke Mededelingen verzorgt.

Ik ga terug naar Thijsses' voorwoord bij het boekje van Joman in 1926. Hij zei: onze vereniging heeft met het uitgeven van dit boekje a gezegd; het zal ook b moeten zeggen en de wegen moeten zoeken waarlangs het uitspreken van die letter ook mogelijk wordt.

Die mogelijkheid is geschapen door de medewerking van verscheidene fondsen en instellingen, waaronder ook 'ons' Van Burkomfonds een, zij het bescheiden, plaats inneemt. Een 'erelijstje' van al die medewerkende instanties vindt u hieronder.

Financiële of andere hulp werd o.a. gegeven door: Amsterdamse Universiteitsvereniging, Beyerinck-Popping Fonds, E. Heimansstichting, Instituut voor Natuur-educatie, Koninklijke Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde, Koninklijke Ned. Botanische Vereniging, Natuurhistorisch Museum Zuid-Limburg, Natuur Museum Twenthe, Ned. Organisatie van Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, Ned. Ver. tot Bescherming van Vogels, Prins Bernhard Fonds, Rijks Instituut v. Natuurbeheer, Stichting Noordhollandsch Landschap, Texelse Museum Vereniging, Dr. Jac. P. Thijsses-fonds, Uyttenboogaard-Eliassen Stichting, Ver. tot Behoud v. Natuurmonumenten, Johanna Westerdijk-fonds.

KNNV-uitgaven

1. A. Joman	Gallenboekje	1926 NNV
2. Dr. J. Botke	De Hondsrug	1928 Wolters
3. L. Dorsman,
Iz. A. J. de Wilde	De land- en zoetwatermollusken van
Nederland	1928 Wolters
4. Dr. P. Tesch	De vorming van de Nederlandse duinkust	1935 Wolters
5. Dr. Ir. W. Feekes,
Dr. A. Scheygrond,
Dr. D. M. de Vries	Botanische landschapsstudies in
Nederland	1940 Wolters
6. J. Meltzer, V. Westhoff	Inleiding tot de plantensociologie	1941 Breughel
7. V. Westhoff, Ir. J. W. Dijk,
H. Passchier	Overzicht der plantengemeenschappen in
Nederland (in samenwerking met Ned.
Jeugdb. v. Natuurstudie)	1942 Breughel
- idem, 2de druk		1946 Breughel
8. H. Alta, W. M. Docters van
Leeuwen	Gallenboek	1946 Breughel
- idem, 2de druk		1957 Thieme
9. Dr. A. F. H. Besemer,
Prof. Dr. R. van der Wijk	Flora en Fauna	1948 Breughel
10. Ir. N. P. H. J. Roorda van
Eysinga	De Veluwezoom	1949 Breughel
11. P. J. Brakman	Kevers en hoe deze te determineren	1955 Breughel
12. B. J. Lempke	De Nederlandse trekvlinders	1956 Thieme
- idem, 2de druk		1972 Thieme
13. Prof. Dr. W. M. Docters van
Leeuwen	Nederlandse gallen, nieuwe gegevens
(Overdruk uit Entomologische
Berichten)	1959 NEV
14. Drs. C. J. Verhey,
Dr. P. C. Heyligers,
Mr. T. Lebret,
Dr. Ir. I. S. Zonneveld	De Biesbosch, land van het levende water	1961 Thieme
15. J. Landwehr	Atlas van de Nederlandse Bladmossen	1966 KNNV
idem	Aanvullingen bij de eerste druk	1974 KNNV
16. Prof. Dr. V. Westhoff,
Drs. A. J. den Held	Plantengemeenschappen in Nederland	1969 Thieme
17. Dr. E. Gittenberger,
Dr. W. Backhuys,
Th. E. J. Ripken	De landslakken van Nederland	1970 KNNV
18. N. E. Nannenga-Bremekamp
idem	De Nederlandse Myxomyceten
Tweede oplage met 'Aanvullingen'	1974 KNNV
1979 KNNV
19. G. van Eck, A. J. Gorter-ter
Pelkwijk, Drs. W. J. Holthui-
zen, Dr. G. Londo, Ch. Noë
en J. A. Nijkamp	Vijftig jaar in Thijsses's hof	1975 Thieme
20. J. Landwehr	Atlas van de Nederlandse grassen	1976 Thieme
idem	Tweede oplage	1977 Thieme
21. B. J. Lempke	Naamlijst van de Nederlandse
Lepidoptera	1976 KNNV
22. Joh. Bolman	Wilde planten in en bij Amsterdam	1976 Thieme

23. T. Lebret, Th. Mulder, J. Philippona en A. Timmer- man	Wilde ganzen in Nederland (In samenwerking met de Texelse Museum Vereniging)	1976 Thieme
24. Dr. G. Londo	Natuurtuinen en -parken	1976 Thieme
25. A. J. Dijkse en L. J. Dijkse	Texel-Vogeleiland (In samenwerking met de Ned. Ver. tot Bescherming van Vogels)	1977 Thieme
26. Dr. W. Meyer e.a.	Waterland (In samenwerking met de Stichting Het Noordhollandse Landschap)	1977 Thieme
27. J. Landwehr	Atlas van de Nederlandse Levermossen	1980 Thieme

Andere KNNV-uitgaven:

Commissie voor Nederlandsche plantennamen	Nederlandsche plantennamen	1906 Hooiberg
H. Heukels	Woordenboek der Nederlandse volks- namen van planten	1907 Versluys
—	Om 's-Gravenhage, door afd. 's-Gravenhage aangeboden op de algemene vergadering van 18-6-1910	
—	Gids bij de biologische tentoonstelling te 's-Gravenhage in 1910	
—	Voordrachten t.g.v. de biologische tentoonstelling te 's-Gravenhage in 1910	
—	Gids bij de derde biologische tentoon- stelling, t.g.v. het 25-jarig bestaan, te Amsterdam	1926
—	Gids bij de vierde natuurhistorische tentoonstelling te Arnhem, t.g.v. het 30-jarig bestaan	1931
H. van Wijk	Land der Vrijheid	1946
H. Heukels	Het Amsterdamse Bos, uitgave van de afd. Amsterdam van de KNNV en de NJN	1947 Breughel.
—	Buitengewone Algemene vergadering,	1951
—	Het Kralingse Bos, uitg. afd. Rotterdam	1957 Ad Donker
—	Keuze en beheer van Natuurmonumenten (Verslag van natuurbeschermings- conferentie met andere instanties)	1953 Breughel
Adviescommissie	Aspecten van het organisatorische werk in de KNNV	1961
—	De Levende Natuur, Registers van de jaargangen I-XLV, 1896-1941, uit- gegeven door Thijssefonds en Heimans- stichting in samenwerking met de KNNV	1965
—	Inventarisatiehandleiding	1972

De Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV

In de zomer van 1945, het jaar van de bevrijding, sliepen Dr. C. van Rijsinge en ik in een tent op het, naar ik meen 3 ha grote, terreintje, dat de toenmalige algemeen voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, in Exloo (Dr.) bezat. Op dat terreintje, 'De Buunderkamp', stond een houten zomerhuis en daarin sliepen de overige leden van het hoofdbestuur. Het was de eerste vergadering na de oorlog, die Dr. Van Burkom enige tijd in gevangenschap moest doorbrengen en die in een der laatste dagen het leven gekost had van Ruinen's enige zoon. Ruinen was in die dagen de algemeen penningmeester.

Ik vermeld dit om te laten zien, dat de bijeenkomst, die, meen ik, drie dagen duurde, geen feestelijk karakter droeg. Toch zijn er weinig vergaderingen van hoofd- of dagelijks bestuur waaraan ik met groter voldoening terug denk.

We waren een paar jaar practisch niet bij elkaar geweest. We moesten de balans opmaken en we moesten plannen smeden voor de toekomst.

We waren allemaal beziel met de wil de NNV te doen herleven en tot groter bloei te brengen.

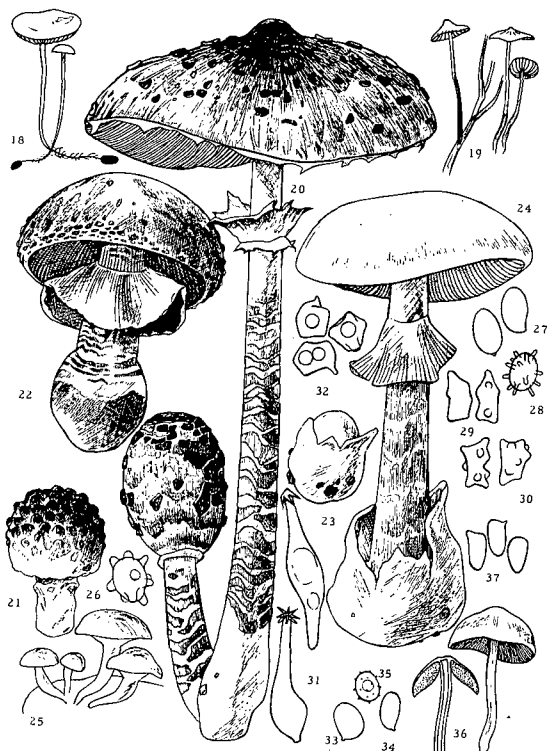
In ons tentje hebben Van Rijsinge en ik heel wat af geboomd en plannen, die niet zelden in de nacht ontstonden, werden de volgende dag al in de vergadering gebracht.

In de oorlogstijd waren er verschillende werkgroepen ontstaan, die zich met het bestuderen van verschillende onderwerpen bezig hielden. Van Rijsinge was zelf de initiatiefnemer van een 'Vennenwerkgroep' en die lag hem in die tijd na aan het hart.

Nú zowel als toen bestond de NNV in hoofdzaak uit leden, die het plezierig vinden om naar buiten te gaan om daar op het leven van planten en dieren te letten. Het zijn niet allemaal mensen, die van de natuur een ernstige studie willen maken. 'Water en wijn' zei Van Burkom altijd. Er was meer 'water' dan 'wijn', maar zonder dat water kon die wijn niet bestaan.

We waren het hier wel over eens, maar we hadden allemaal de indruk, dat er steeds meer water en minder wijn kwam. M.a.w. het 'gehalte' van de NNV werd minder. Als een van de mogelijkheden om de serieuzer werkende leden aan de NNV te binden, maar ook om naar buiten te tonen, dat er in de NNV ook wel ernstig gewerkt werd, zag Van Rijsinge de uitgave van 'Wetenschappelijke Mededelingen van de Werkgroepen van de NNV'. Het plan overleefde de nacht en de volgende morgen kwam het in de vergadering van het hoofdbestuur waar het met de nodige scepsis werd ontvangen. Hoewel het plan niet de hoogste prioriteit kreeg, werd toch besloten het in de volgende Vertegenwoordigende Vergadering te brengen waar het, wonder boven wonder, werd aangenomen.

De NNV heeft aan Van Rijsinge veel te danken, echter meer door zijn flitsende ideeën dan door zijn activiteiten bij de uitwerking ervan. Bij zijn afscheid uit het

hoofdbestuur heb ik geprobeerd dat te karakteriseren door te zeggen: 'Je was een uitnemend architect, maar een matig aannemer'.

Bij het verschijnen van de honderdste *Wetenschappelijke Mededeling* heb ik de woorden van Guy de Maupassant aangehaald: 'Idealen zijn waarheden op afstand'. Dat had betrekking op de realisatie van de eerste *Wetenschappelijke Mededeling*. Het besluit tot het uitgeven van *Wetenschappelijke Mededelingen* (plusminus viermaal per jaar) werd genomen in 1945. Tot 1949 bleef het stil rond dat besluit. In die tijd was Ir. Nico Roorda van Eysinga natuurhistorisch secretaris en hij nam de taak op zich te trachten het toch uit te voeren. Ik geloof, dat we hem hier heel dankbaar voor moeten zijn.

Is het, in het licht van het vorenstaande, wonder, dat de titel van de eerste *W.M.* luidde: 'De vegetatie van het Grote Huisven bij Oisterwijk'? Het werd geschreven door dr. M. F. Mörzer Bruyns, H. Passchier en dr. R. van der Wijk.

Het verscheen in 1949 en het werd gevolgd door een tweede *W.M.*: 'Korte handleiding tot het biosociologisch verzamelen van Mollusken en andere weinig bewegelijke bodemdieren' door dr. M. F. Mörzer Bruyns.

Alle begin is moeilijk. Nadat die twee *Mededelingen* verschenen waren, keerde de rust weer en het leek er op, dat de *Wetenschappelijke Mededelingen* reeds na een aarzelend begin de geest hadden gegeven.

Mijn, tamelijk lange, ervaring in besturen van verenigingen is, dat het succes minder afhangt van het nemen van besluiten dan van het vinden van de juiste mensen om die besluiten tot realiteiten te maken.

De uitgave van de W.M.'s stokte, maar er was in de NNV méér, dat niet volgens wens verliep.

De 'Vennencommissie', waarover in het voorgaande reeds sprake was, ontstond in een Leiderskamp voor Natuurstudie, dat in de oorlogsjaren in Oisterwijk werd gehouden.

In dat zelfde kamp werd gesproken over de wenselijkheid van het verschijnen van een beknopte 'Flora en Fauna van Nederland'. In dat kamp waren ook enkele leraren aan Kweekscholen voor Onderwijzers, thans Pedagogische Academies. Ook zij zouden voor de a.s. onderwijzers gelukkig zijn met het verschijnen van een dergelijk werk. Als ideaal stond hen voor ogen een boek, dat te vergelijken zou zijn met 'Fauna von Deutschland', herausgegeben von P. Brohmer. In de kampen heerste een heel duidelijke anti-Duitse stemming. Het is wel grappig te moeten constateren, dat die zich niet 'stomweg' uitstreckte tot alles, dat uit Duitsland kwam. Terwijl het Duitse boek zich tot de fauna beperkte, zou het Nederlandse ook de flora moeten omvatten.

Dit plan werd uitvoerig besproken in een vergadering van de Leiderskampcommissie (LKC), die na het kamp werd gehouden.

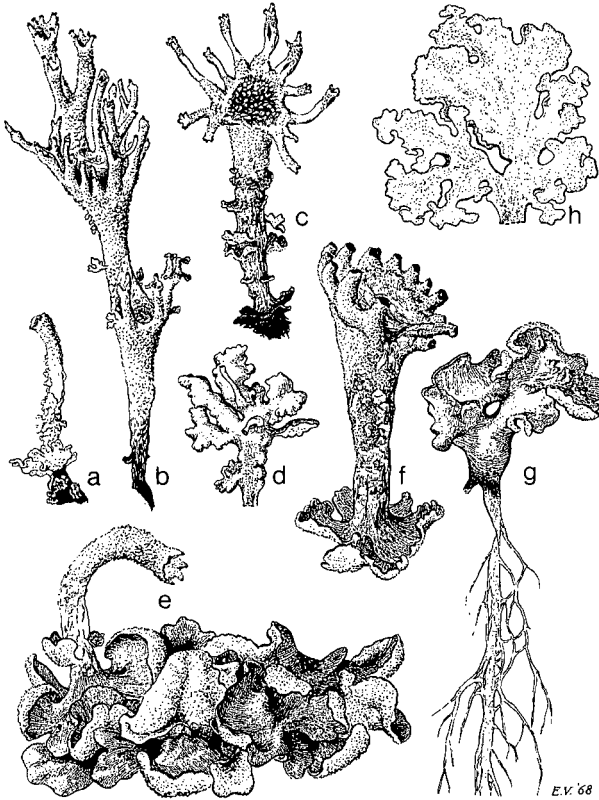
Op deze vergadering waren o.a. aanwezig dr. A. F. H. Besemer, een prominent lid van de LKC, die verbonden was aan de Plantenziektenkundige Dienst in Wageningen en dr. R. van der Wijk, docent in het LK, die leraar biologie was aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers in Groningen. Zij verklaarden zich bereid het schrijven van een 'Flora en Fauna' op zich te nemen. Besemer zou het zoölogische deel voor zijn rekening nemen, Van der Wijk het botanische. Zij zouden zich, als zij dat gewenst vonden, door andere deskundigen laten bijstaan.

Van der Wijk zette zich ogenblikkelijk aan het werk. In overleg met Besemer nam hij, naast het botanische deel, ook de gewervelde dieren voor zijn rekening.

We mogen hier niet min over denken. Van der Wijk zag kans het manuscript voor 'Flora en Fauna I' (in totaal bijna 700 pagina's) nog in 1945 klaar te krijgen.

Het boek verscheen bij de Uitgeverij Breughel als No. 9 in de 'Bibliotheek van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging'. Dat was in 1946. Met het tweede deel wilde het niet erg vlotten. Besemer had van meetaf aan reeds gezegd, dat hij dit onmogelijk in z'n eentje kon doen en dat hij dus naar medewerkers moest zoeken. Doordat zijn werk hem totaal opeiste bleef het tweede deel in de voorbereiding steken.

Het was inmiddels eind 1950 geworden. Het woord 'frustratie' was nog onbekend, maar de daarbij passende gevoelens niet! Aan 'Flora en Fauna II' was een veel grotere behoefte dan aan het eerste deel en het hoofdbestuur, onder druk gezet door de afdeling Eindhoven (VV. 23 maart 1950) vreesde, dat het nooit klaar zou komen en ik nam op mij te gaan zoeken naar iemand, die zijn schouders onder dit werk wilde zetten.

Uit: *Wetenschappelijke Mededelingen*
Nr. 124.

De eerste, die ik benaderde, was G. Houtman, leraar aan de Rijks Middelbare Tuinbouwschool in Hoorn en oprichter van de NNV-afdeling ter plaatse. Wij kenden elkaar al uit het begin van de twintiger jaren toen we beiden in de NJN zaten en ik wist, dat hij zou volhouden als hij 'ja' zou zeggen. Hij zei echter 'neen'; hij meende, en terecht, dat dit een werk zou worden voor een team van deskundigen en dat leek op korte termijn niet te verwezenlijken.

Van 'Flora en Fauna' kwam het gesprek op de *Wetenschappelijke Mededelingen* en tot mijn grote verrassing en blijdschap bleek hij wel bereid te zijn zijn schouders onder dat werk te zetten. Hij achtte het wel mogelijk om een serie *W.M.*'s te krijgen over verschillende diergroepen. Dat daar in een verre toekomst een 'Flora en Fauna II' uit zou kunnen groeien, leek echter uitgesloten. Zover ik weet wordt daar thans ook niet meer aan gedacht.

Er had zich inmiddels nog een tweede wijziging voorgedaan: A. C. Hazevoet, lid van de Afdeling Amsterdam en boekhouder bij de Gem. Tramwegen, had zich, al vóór de komst van Houtman, bereid verklaard de verkoop en de administratie van de *Wetenschappelijke Mededelingen* op zich te nemen. Hazevoet was uit hetzelfde hout gesneden als Houtman en zij vormden een duo, dat voor de toekomst veel beloofde.

Achteraf beschouwd begon Houtman in mijn ogen niet erg gelukkig. Bij zijn komst lag het manuscript voor W.M. 3 klaar, dat de titel droeg: 'Bijen, Wespen en Mieren. Naamlijst der Nederlandse soorten'. Uit de titel kan al blijken, dat deze uitgave alleen van belang zou zijn voor de betrekkelijk kleine groep van leden, die zich in deze diergroepen verdiepten en die daarin al enigszins gevorderd waren.

De W.M. 3 verscheen in november 1951 en achterin staat de naam van Hazevoet als 'administrateur van de NNV-uitgaven' reeds vermeld. Het is het laatste nummer, dat verscheen onder het hoofd 'Wetenschappelijke Mededelingen van de Werkgroepen'.

Bijna een jaar later verscheen nummer 4. De NNV was inmiddels KNNV geworden en de serie heette vanaf dat nummer 'Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Wetenschappelijke Mededelingen'. De 'werkgroepen' waren bewust weggelaten.

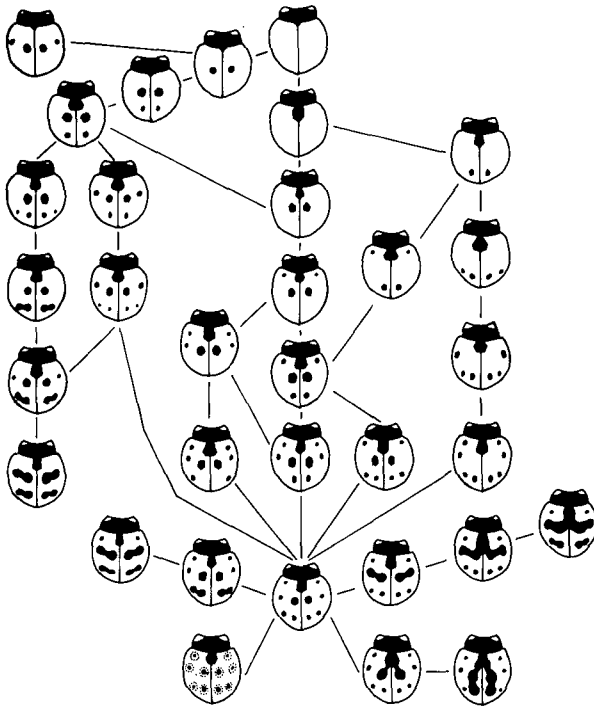
Dat nummer was 'het eerste van Houtman'. Hij was in het 'Natuurhistorisch Maandblad' het orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, een artikel tegengekomen van C. Willemse, arts te Eygelshoven. Het ging over 'De in Nederland voorkomende Oorwormen'. Na een interessante inleiding over de Nederlandse soorten, volgde een determineertabel. Houtman wendde zich tot de auteur en tot het Natuurhistorische Genootschap en hij kreeg van beide zijden de toestemming dit artikel als W.M. te herdrukken. Ik herinner me, dat ik bij het lezen van dit nummer dacht: 'Nu zijn we op de goede weg', maar ik vroeg me wel af hoe je aan volgende nummers moest komen.

Vanaf dat moment was, bij wijze van spreken, niemand, die zich in ons land in de systematiek van een diergroep verdiepte, veilig voor Houtman! Hij rustte niet vóór hij de belofte had, dat er een W.M. uit de bus zou rollen en hij hield dat de onderzoeker, die zich vaak aan een datum gebonden had, heel vriendelijk, maar ook heel beslist voor ogen. Vanaf nummer 6 zien we dan ook in ieder nummer een lijstje van W.M.'s, die in voorbereiding zijn. Dat nummer heeft nog iets waarop ik graag de aandacht zou willen vestigen: hij heet 'Het Zwet en de Merken' en het behandelt een fraai Noord-Hollands plassengebied.

Feitelijk gaf Houtman met de nummers 4 en 5 enerzijds en 6 anderzijds de grenzen aan van het gebied, dat hij met de W.M.'s wilde gaan bestrijken: systematische behandeling van dier- (en later ook planten-) groepen en biologische bespreking van bepaalde landschappen.

Zo bouwde Houtman heel bewust het 'gezicht' van de Wetenschappelijke Mededelingen op. Het is thans tot ver buiten onze vereniging – zelfs buiten ons land – bekend: W.M. is een begrip geworden, het visitekaartje van de KNNV!

Houtman was de auteurs-wervende redacteur van een pas begonnen uitgave; hij wilde de W.M.'s in een tamelijk snel tempo brengen. Hazevoet was de goede financier, de man, die probeerde 'de markt te verkennen' en die niet tot uitgeven bereid was als het geld ervoor niet klaar lag in de kas. Het doet denken aan veel biologische processen waar, naast een versnellende, ook een remmende factor aanwezig is: samen zorgen zij voor het juiste tempo. In feite ideale omstandigheden voor het vestigen van 'een gezond bedrijf'.

De prijs van de W.M.'s werd zó gesteld, dat het volgende nummer betaald kon worden uit de opbrengst van de voorgaande.

Hier schulde een naar addertje onder het gras: geef geen W.M.'s uit over onderwerpen, die maar voor een heel beperkte kring van belang zijn. Als er van een bepaalde groep van organismen weinig bekend is, is het aantal beoefenaren van dat stukje wetenschap in de regel ook klein en een publicatie over een dergelijke groep mag ook niet op een grote belangstelling rekenen. Uit financieel oogpunt bezien een riskante onderneming. Als uit zo'n publicatie het geld moet komen voor de volgende uitgave, kon die wel eens lang uitblijven.

Houtman redeneerde anders: Als er over een tot dusver tamelijk onbekende groep een goede en begrijpelijke publicatie verschijnt, stimuleert dat anderen om zich ook eens met dat onderwerp bezig te houden. Wat zeggen onze statuten ook weer? 'Het steunen van pogingen, die kunnen leiden tot het oplossen van natuurhistorische vraagstukken'. Dat liegt er niet om: het was juist de taak van de KNNV dergelijke uitgaven te stimuleren! Helaas lag dat vaak buiten de financiële mogelijkheden van onze vereniging.

Maar . . . Houtman wist raad: hij zocht steun bij instanties en fondsen, die in het leven geroepen zijn om wetenschappelijk onderzoek op bepaalde deelgebieden door financiële hulp mogelijk te maken. Houtman een 'aartsbedelaar'? Vergeet het maar: instanties en fondsen, die voor dit doel gesticht werden, geven geen 'aalmoezen'; zij

verlangen een met goede redenen omkleed verzoek, dat getuigt van deskundigheid. Houtman's kracht lag niet in het bedelen, maar in het overtuigen!

Vraag niet hoeveel tijd dat hem (en de administrateur van de uitgaven) kostte.

En dan komen we meteen aan een nieuw aspect: wie betaált al dát werk? Het antwoord kan kort zijn: niemand. Houtman en Hazevoet gaven hun tijd uit sympathie voor het doel, dat zij nastreefden. Ik juich dit toe en ik bewonder het, maar ik zou toch een kleine waarschuwing willen laten horen: Beseffen we met z'n allen wel, dat het heel moeilijk zal zijn even onbaatzuchtige en enthousiaste opvolgers in deze functies te vinden?

Nu hebben we nog niet eens naar de auteurs en naar de illustratoren gekeken. Onze Delftse 'tovenaar' uit de zeventiende eeuw, Anthony van Leeuwenhoek, wist reeds dat je, 'om door de wetenschappen gelt te bekomen, of wel door de geleertheit geagt te sijn' geen dingen moest trachten te ontdekken, die voor anderen verborgen zijn en dat is nu juist het werk, dat de meeste auteurs van de Wetenschappelijke Mededelingen voor ons verrichtten vóór zij hun 'geleertheit' aan het papier toevertrouwden. 'En het staat ook by my vast, dat van duysent menschen geen een bequaam is om sig over te geven tot soodanige studie; omdat 'er veel tijds toe vereyst werd, veel gelt gespilt wert; ende men geduyrig met syne gedagten moet besig wesen, sal men wat uytvoeren'. Er is, wat dat betreft, in de bijna driehonderd jaar, die sinds Van Leeuwenhoek verlopen zijn, niet veel veranderd, maar ik geloof wel, dat alle gebruikers van de W.M.'s de auteurs en de 'konst schilders, die seer opmerkend sijn en daarby een nauwkeurig oog' hebben heel dankbaar zijn voor de onbaatzuchtigheid, waarmee zij hun werk voor de Wetenschappelijke Mededelingen verricht hebben. Het is, na bijna 150 nummers, moeilijk namen te noemen. Toch wil ik er één naar voren halen: Marius Kolvoort, de man, die niet alleen altijd klaar staat om te helpen maar die het ook nog snel doet. Ik denk wel eens: 'Zou hij de enige zijn, die Houtman niet hoeft te manen?'

De naam van de redacteur van de W.M. vond ik voor het eerst in W.M. 13, Nederlandse Spinnen door Pater Chrysanthus. Op de laatste pagina (31) van deze tamelijk omvangrijke Mededeling staat: 'In deze serie Wetenschappelijke Mededelingen, onder redactie van G. Houtman, Drieboomlaan 154, Hoorn, verschenen reeds' en dan volgt een opsomming van de titels van de twaalf eerder verschenen nummers.

De W.M.'s beginnen bijna met de regelmaat van weerberichten te komen. Houtman werft, Hazevoet remt zoveel dat met het oog op de financiën noodzakelijk is. Dat gaf soms wat spanningen tussen die twee, maar gelukkig is het nooit tot een werkelijk conflict gekomen.

In het nummer 19 (Wormen, door Prof. Dr. J. H. Schuurman Stekhoven Jr.) van november 1956 staat voor het eerst op de laatste pagina van de omslag 'Inlichtingen en bestellingen bij Bureau van de KNNV, C 24, te Hoogwoud N.H.' Hazevoet had de wens te kennen gegeven om te stoppen met zijn werk voor de Wetenschappelijke Mededelingen. Wat we tóén misschien nog onvoldoende beseften, weten we

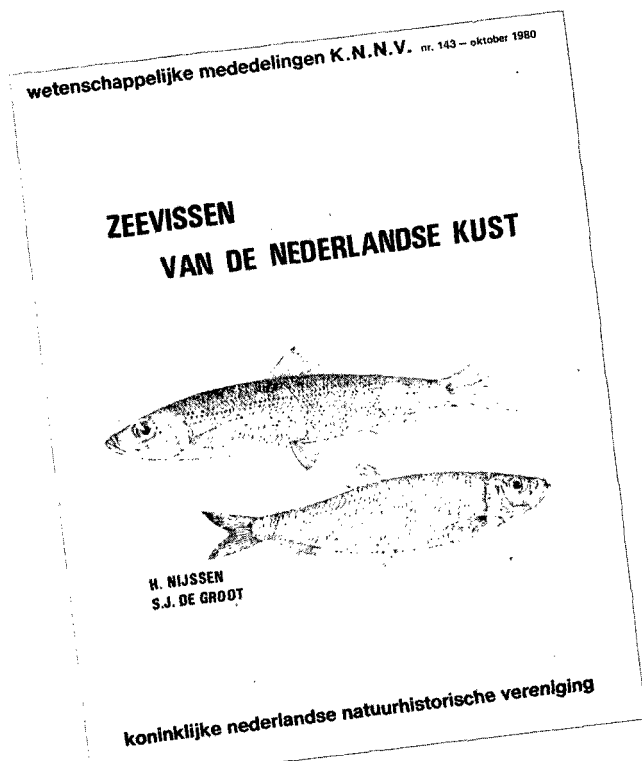
nú: Hij schiep de basis, waarop de W.M.'s zich in een 'arme vereniging' op gezonde wijze verder konden ontwikkelen.

Bureau KNNV. We hebben het daarover reeds eerder gehad. Toch zou ik hier nog eens nadrukkelijk willen vaststellen, dat het echtpaar Jansma deze taak niet op zich nam 'vanwege het gewin'. Het werd er financieel niet veel wijzer van, maar ze bewezen de Vereniging, die zij min of meer dienden, een heel grote dienst.

Het is verleidelijk de serie Wetenschappelijke Mededelingen geheel te volgen om na te gaan wat er allemaal veranderde. Ik doe dat, heel bewust, niet. Er is een Frans spreekwoord, dat zegt: 'Tous les vents sont bons, pourvu qu'ils nous poussent'. We werden en we worden inderdaad voortgedreven. Door Houtman, die sinds enkele jaren geassisteerd wordt door zijn toekomstige opvolger, drs. H. van Bohemen zijn de W.M.'s belangrijke publicaties geworden, ook buiten de kring van onze Vereniging. Nogeens: de belangrijkheid van een vereniging wordt niet bepaald door de besluiten van het bestuur of van de gehele vereniging, maar door de mensen, die deze besluiten gaan uitvoeren. Hulde aan Houtman, aan de nagedachtenis van Kees Hazevoet, maar ook aan het echtpaar Jansma voor hun goed financieel beheer, zonder welk het opbouwen van de lange reeks W.M. niet mogelijk geweest zou zijn.

Hulde ook aan de nagedachtenis van Van Rijsinge, die het eerst het idee van 'Wetenschappelijke Mededelingen' lanceerde.

De Wetenschappelijke Mededelingen zijn wellicht de belangrijkste uitingen naar buiten van de KNNV geworden.

Het KNNV-bureau te Hoogwoud

Na ruim 25 jaar klinkt ons dat vertrouwd in de oren: 'het bureau' waar je, bij wijze van spreken op ieder uur van de dag, alle inlichtingen over de vereniging kunt krijgen, waar je alle uitgaven van de vereniging kunt bestellen (met de wetenschap, dat je het bestelde nagenoeg per kerende post ontvangt), dat zorgt voor het correct aanbrengen van alle veranderingen in de verzendlijst van Natura, dat het hoofdbestuur ter zijde staat met het vermenigvuldigen en verzenden van alle stukken, die van hem uitgaan, en dat nog veel en veel meer ander werk verzet.

Zonder bureau is de KNNV van thans ondenkbaar en . . . onbestaanbaar.

Hoe is dat bureau er gekomen?

Zelf werd ik in 1940 algemeen secretaris, een functie, die feitelijk opnieuw moest worden opgebouwd omdat er tussen het bedanken van de vorige functionaris en het in dienst treden van de nieuwe een vrij lange periode had gelegen waarin de toenmalige voorzitter, Dr. Van Burkom, het meest noodzakelijke werk verzette.

In de opbouw van dat secretariaat kwam de klad toen de oorlog uitbrak. Ik evacueerde van Den Helder naar Schoorl, maar kwam in 1942 weer in Den Helder terug. Inmiddels was veel archiefmateriaal elders ondergebracht. Het is in de oorlog voor een groot deel verloren gegaan.

Natura verscheen niet meer. Van Nijnanten en Van Burkom werden gearresteerd en feitelijk werd het bestuur een zaak van de algemeen penningmeester (F. Ruinen) en mij. Van een evenwichtige uitbouw van het secretariaat was dus geen sprake.

Na de oorlog begon ik dus opnieuw, veel geholpen door mijn vrouw. Desondanks moest ik in de jaren 1946 tot 1948 al rekenen op 5 à 10 uur werk voor de NNV en soms kwam dat er nog wel bovenuit. Samen werd het 10 à 15 uur.

Hoewel ik het met plezier deed, kreeg ik toch steeds sterker het gevoel, dat dit, mede door het vele routinewerk, geen taak was, die je aan een niet bezoldigde functionaris kon opdragen. Hij moest er nagenoeg al zijn vrije tijd in stoppen met het nare gevolg, dat er voor het 'zelf naar buiten gaan' geen tijd meer overbleef.

Het laatste jaar van mijn secretariaat had ik hulp van een jong meisje met een middelbare schoolopleiding. Dat bleek echter geen soelaas te bieden. De correspondentie moest ik zelf blijven voeren omdat spoedig bleek, dat zij niet in staat was om op grond van enkele aanwijzingen zelf een brief te componeren. Het routinewerk, dat zij deed (adreswijzigingen in de verzendlijst van Natura) moest regelmatig gecontroleerd worden.

Hoewel het mij bijna een utopie leek, begon ik toch te denken aan een 'bureau' met een competente kracht.

Bij het doorsnuffelen van alle oude Natura's kwam ik een begroting tegen, die het toenmalige hoofdbestuur in 1910 had opgesteld.

Op die begroting stond het aanschaffen van een schrijfmachine en een eenvoudig

stencilapparaat ten behoeve van het algemeen secretariaat. In de toelichting stond woordelijk:

'Bij de steeds toenemende correspondentie van de secretaris zal het op den duur onvermijdelijk zijn, hem bezoldigde hulp te geven; dit kan echter nog wel enige jaren worden uitgesteld, indien hem het schrijven enigszins vergemakkelijkt wordt door een schrijfmachine, wat natuurlijk veel goedkoper uitkomt'.

De NNV telde toen omstreeks 1000 leden!

Nadat ik het algemeen secretariaat had verwisseld voor het algemeen voorzitterschap, heb ik in het hoofdbestuur sterk geijverd voor het instellen van een centraal bureau. Het gelukkige toeval wilde, dat een der toenmalige bestuursleden, G. Jansma, in beginsel wel bereid was om die taak zelf - zij het met grote hulp van zijn vrouw - op zich te nemen. Zó ontstond in 1953 het 'Bureau der KNNV te Hoogwoud'.

Hoewel Jansma er zelf nooit over repte, vervulde het bedrag, dat we tegenover zóveel hulp konden stellen, mij altijd met zorg. Kan dat op deze manier een 'blijvertje' zijn?

We hebben in die tijd alle mogelijkheden de revue laten passeren, o.a. ook combinatie met het bureau van het Zuid-Hollands Landschap. Die oplossing was voor ons financieel niet op te brengen.

Ik had Van Burkom niet alleen opgevolgd als voorzitter van de KNNV, maar ook als voorzitter van het hoofdbestuur van de Bond van Natuurbeschermingswachten. Van Burkom meende, dat deze functie gelieerd moest blijven met de KNNV.

Hoewel ik wel waardering had voor het werk van de natuurbeschermingswachten was het toch een organisatie, die niet geheel mijn hart had.

In dat bestuur zat ook Jaap van Dijk, stafmedewerker van Natuurmonumenten. Hij vertegenwoordigde deze instelling en zijn denkbeelden over de Bond kwamen wonderwel met de mijne overeen.

Wij meenden, dat de Bond op den duur alleen bestaansrecht zou hebben als de 'corrigerende taak' van de wachters aangevuld zou worden met een 'educatieve taak' van 'gidsen'.

Beiden meenden we, dat verwezenlijking van dat plan het inzetten van minstens één professionele kracht zou vragen.

Met die gedachte in mijn achterhoofd verzocht ik Jansma ook op te treden als 'bureausecretaris' van de Bond. Hij was daar, zij het wat schoorvoetend, toe bereid. Toen de wijziging in de structuur van de Bond te lang op zich liet wachten, bedankte Jansma, heel begrijpelijk, voor de functie van 'bureausecretaris' van de Bond.

Dit betekende een streep door mijn rekening. Ik had de hoop, dat de Bond-nieuwe structuur samen met de KNNV de mogelijkheid zou scheppen van een eigen bureau met een full-time functionaris.

In feite dacht ik verder: ik hoopte, dat het in de toekomst mogelijk zou zijn de taken van NNV en Bond in één organisatie onder te brengen. Dat plan mislukte definitief

Het echtpaar Jansma.

toen de KNNV in 1957 het opleiden en onder haar hoede nemen van natuurgidsen verwierp.

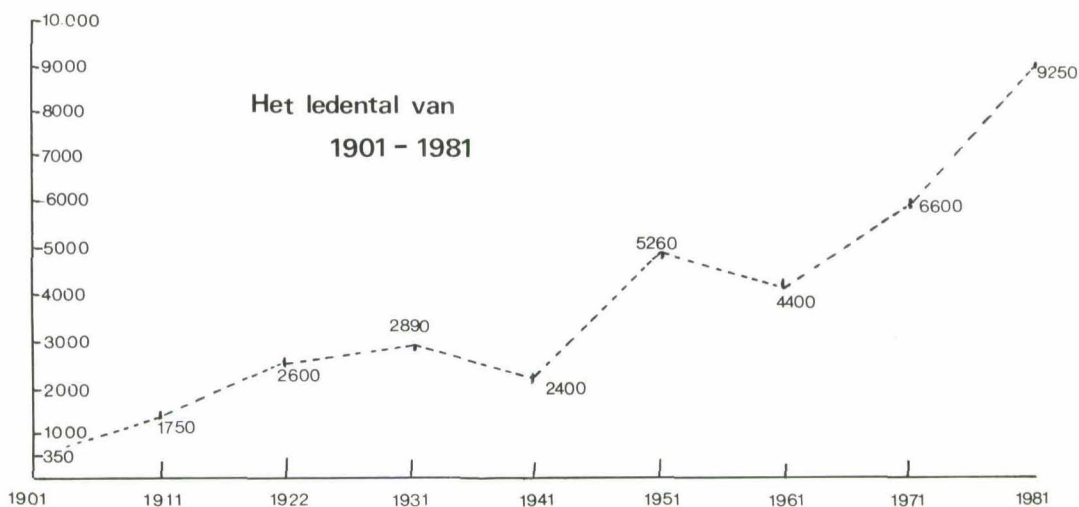
In 1960 had eindelijk de omzetting van de Bond in het IVN plaats. Het groeide uit tot een zelfstandige organisatie, met een volkomen eigen bureau met een staf van medewerkers.

Mogen we ontevreden zijn met de wijze, waarop ons bureau al die jaren gefunctioneerd heeft en nog functioneert? Verre van dat! Er is en wordt hard gewerkt, maar de KNNV zit met de huidige huisvesting en de huidige secretaris financieel op rozen.

Er komt echter een tijd waarin het echtpaar Jansma zal moeten of willen stoppen. Dan is de KNNV zijn bureau met personele hulp en al kwijt.

Onze voorzitter heeft in zijn rede bij de opening van de VV 1980 dit punt al aangevoerd.

De bedoeling van dit boek is, dat het historie geeft. Ik meen echter, dat we vanuit de historie naar de toekomst moeten kijken en dan geloof ik, dat pogingen om tot een vervanging van 'Hoogwoud' te komen, dringend noodzakelijk zijn, hoe moeilijk het ook is in de toekomst het echtpaar Jansma op die plaats te moeten missen.

De Fondsen

In 1909 overleed Dr. M. Greshoff. Hij was voorzitter van de Afdeling Haarlem van de NNV en lid van de Voorbereidingscommissie voor de Biologische Tentoonstelling 1910 in Den Haag. Hij was voorzitter geweest van de Commissie voor de Nederlandse plantennamen.

Hij had natuurwetenschappen en pharmacie gestudeerd in Utrecht en in Jena en hij was werkzaam in het toenmalige Nederlands Indië, o.a. in de Rijks Plantentuin.

In Haarlem was hij directeur van het Koloniaal Museum.

Bij testament vermaakte hij een bedrag van f 3500,- aan onze vereniging met de bepaling, dat dit geld gebruikt moest worden ter bevordering van natuurhistorische studiën.

Er werd besloten dat bedrag af te zonderen en het te bestemmen voor een stichting, die de naam kreeg '*Greshoff-fonds*'.

In 1928 overleed Catharina Cool. Zij was als lid van het hoofdbestuur belast met de zorg voor de bibliotheek. Ze was erelid van de Afdeling Haarlem en zij was bij practisch alle NNV-afdelingen in den lande bekend als de altijd hulpvaardige leidster van excursies en hulp bij het determineren van vondsten bij paddestoelententoonstellingen. Bij die laatste was ze vaak bereid paddestoelengerechten klaar te maken, die de bezoekers konden proeven. Met H. A. A. van der Lek schreef zij het 'Paddestoelenboekje' dat vele jaren lang het belangrijkste determineerboek was voor de paddestoelen in ons land. Zij was werkzaam bij het Rijksherbarium in Leiden.

Bij testament vermaakte zij een bedrag van f 2500,- aan de NNV.

Ook dit bedrag werd afgezonderd en bestemd voor een te vormen stichting, die de naam kreeg '*Catharina Coolfonds*'.

De gelden kunnen gebruikt worden voor:

- a. bevordering van de kennis der natuurlijke historie;
- b. de bescherming van terreinen, die uit natuurhistorisch oog punt belangrijk zijn.

Later werd dit fonds nog door enkele legaten vergroot.

In 1948 trad de toenmalige algemeen voorzitter, Dr. Joh. H. van Burkom, af. Er werd door de leden een bedrag bijeengebracht, dat bestemd was om te zijner ere een fonds te stichten, dat de naam moest dragen *Van Burkom Fonds*.

De doelstellingen zijn:

- a. steun te verlenen bij de uitgave van het verenigingsorgaan *Natura* door bij te dragen bij het aanschaffen van cliché's;
- b. steun te verlenen, waar zulks nodig is, aan hen die de kampen van de KNNV willen bijwonen;
- c. steun te verlenen ter behartiging van de doelstellingen van de vereniging.

Dr. Van Burkom was reeds als student aanwezig bij de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in 1905; hij was lid van het bestuur van de

*Een moeilijk probleem na
de excursie!
Van rechts naar links:
J. G. Hin,
erelid J. G. Sloff,
Joh. Bolman.*

Afdeling Utrecht en later, toen hij tot leraar benoemd was bij het gemeentelijk middelbaar onderwijs in Den Haag, lid van het bestuur van de afdeling daar ter plaatse. Hij was lid van ons hoofdbestuur, eerst lid zonder functie, later redacteur van *Natura* en van 1924 tot 1948 voorzitter van het hoofdbestuur.

Hij heeft veel voor de KNNV gedaan.

Aanvankelijk had ieder fonds een eigen bestuur. Na de stichting van het Van Burkomfonds is er één bestuur, dat het kapitaal beheert, jaarlijks de hoogte van het voor uitkering bestemde bedrag vaststelt en voorstellen kan doen aan het hoofdbestuur voor de besteding van die gelden.

Voorals Joh. Bolman, die tot 1980 secretaris-penningmeester was van de Fondsen, heeft erg veel moeite gedaan om het kapitaal door, eventueel ook kleine, schenkingen te laten groeien. Hij was ook de 'uitvinder' van de 'valutapot', die gevoed werd door de moeilijk in te wisselen munten, die vrijwel iedereen na een reis naar het buitenland overhoudt. Door de steun, die de fondsen al heel lang hebben van het bestuurslid C. J. Baron Schimmelpenninck van der Oye, die kans ziet zelfs heel kleine bedragen in munten te verzilveren, kwamen er voor een klein fonds als het onze niet te versmaden bedragen binnen. Hij adviseert steeds bij het doen van beleggingen.

Het fonds heeft in de loop der jaren heel wat uitkeringen kunnen doen ten behoeve van de vereniging, bijvoorbeeld ter ondersteuning van *Natura*, het uitgeven van bepaalde nummers van de Wetenschappelijke Mededelingen en van boeken in onze bibliotheek van de KNNV, steun aan werkgroepen in de Vereniging en nog veel meer.

Toen de KNNV in de jaren na de oorlog financieel volkomen in het moeras zat, is de vereniging gered door leningen uit de fondsen.

Het adres van de huidige secretaris-penningmeester is: J. Birza, Varenstraat 23, 5662 EK Geldrop (tel. 040-125389).

Het gironummer van is 67.55.00 t.n.v. Penningmeester Stichting Van Burkomfonds.

Door het fonds te steunen helpt u onze vereniging niet speciaal vandaag, maar, hopelijk, tot in verre toekomst.

De (K)NNV en de natuurbescherming

Vanaf de oprichting in 1901 wordt de bescherming van de natuur in het doel vermeld: het aanwenden van pogingen om terreinen, die uit een natuurhistorisch oogpunt belangrijk zijn, te beschermen.

Het staat er nà het verspreiden van kennis der natuurlijke historie en nà het steunen van pogingen, die kunnen leiden tot het oplossen van natuurhistorische vraagstukken.

De NNV was dus in eerste instantie geen natuurbeschermingsorganisatie en ik geloof, dat het een daad van wijs beleid geweest is, dat de NNV, toen het beschermen van het bedreigde Naardermeer dit punt uit de doelstellingen actueel maakte, het initiatief genomen heeft tot de oprichting van een andere vereniging: de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Van haar eigen armoede gaf het de vereniging in oprichting een voorschot van f 100,- om de start financieel mogelijk te maken.

Nu betekende dat natuurlijk niet, dat de NNV de natuurbescherming uit haar doel ging schrappen. Zij heeft aan dat nevendoeel in de loop der jaren in wisselende mate aandacht geschonken.

Een beetje beschamend vind ik nog altijd het gesol, dat er in het verleden was met de financiële bijdrage voor Natuurmonumenten uit de kas van de Vereniging. Die wisselde tussen de f 50,- en ik meen f 25,- per jaar, al naar gelang de financiële toestand van de kas was.

Natuurlijk werd in Natura iedere 'bedelactie', die Natuurmonumenten ondernam om terreinen veilig te stellen, van harte ondersteund. Verscheidene afdelingen offerden voor dat doel ten koste van hun eigen kas. Belangrijker was, dat er in afdelingsbijeenkomsten dikwijls propaganda gemaakt werd voor Natuurmonumenten of voor een bepaalde actie. Dat had tot gevolg, dat er onder NNV-ers een vrij groot aantal leden van Natuurmonumenten schuilden. Ik heb uit alle Natura's getracht een lijst te extraheren van alle berichten, die betrekking hebben op natuurbescherming in al haar facetten. Die lijst werd veel te lang om haar op te nemen, maar bovendien liepen de berichten kwalitatief nogal uiteen.

We vinden bijvoorbeeld verscheidene adressen vermeld, die het hoofdbestuur aan een minister of aan de Tweede Kamer zond.

Tot omstreeks 1912 hadden die vooral betrekking op de concept-vogelwet en toen die eenmaal tot stand gekomen was op de naleving ervan. Thijsse schreef er een artikel over in Natura van 19 april 1912.

Er is bij herhaling bij de Overheid geprotesteerd tegen de aantasting van de Sint Pietersberg, tegen ongewenste ontginningen in werkverschaffingsverband (vochtige heiden), tegen kanalisatie van beken, tegen de plannen voor de Beer, de Biesbos, de Waddenzee en vult u het lijstje zelf maar aan.

Vaak werd er over deze adressen tevoren overleg gepleegd met andere natuurbeschermingsinstanties (Natuurmonumenten, Vogelbescherming en later met de Contact Commissie).

Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

1901–1951

**Buitengewone
Algemene Vergadering**

in het Instituut voor de Tropen
op 29 en 30 December 1951

★

Prof. Dr D. J. Kuenen „De Biologie in onze moderne samenleving”

Prof. Dr C. P. Baerends „De betekenis van de Veldbiologie”

*Dr C. van Rijnsinghe „De Natuurbescherming als Sociaal-Biologisch
en Sociaal-Economisch Probleem”*

Vaak werd ook adhesie betuigd aan door andere instellingen gezonden adressen aan de Overheid.

In 1936 verscheen een extra dik nummer van *Natura*, dat geheel gewijd was aan de natuurbescherming. In verscheidene speciale nummers, die verschenen in verband met een te houden congres of kamp werd ook vaak aandacht aan de natuurbescherming besteed.

In 1938 nam de NNV het initiatief tot oprichting van de Bond tegen Verontreiniging van Natuur en Stad, die later Bond van Natuurbeschermingswachten zou gaan heten. In een nog later stadium ontstond daaruit het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie. Tussen de Bond (subs. het Instituut) en de (K)NNV heeft heel lang een 'personele unie' bestaan doordat vanaf de oprichting tot 1962 de voorzitter van het hoofdbestuur van onze vereniging ook voorzitter was van de Bond (het Instituut). Dat waren achtereenvolgens Dr. Joh. H. van Burkom en J. A. Nijkamp.

Bij de herdenking van het 50-jarig bestaan van de NNV werd in Amsterdam een buitengewone algemene vergadering belegd. Daar werd gesproken door Prof. Dr. D. J. Kuenen en Prof. Dr. G. P. Baerends. De derde spreker was Dr. C. van Rijsinge, lid van ons hoofdbestuur. Hij hield een boeiend betoog over het onderwerp 'Natuurbescherming als een sociaal-biologisch en sociaal-economisch probleem'.

Belangrijk was de conferentie, die het hoofdbestuur organiseerde over het onderwerp 'Keuze en beheer van natuurmonumenten'. Het onderwerp werd in vele facetten toegelicht door een lange rij van sprekers (Prof. Dr. Th. Weevers, Dr. C. van Rijsinge, Ir. G. Sissingh, G. A. Brouwer, Dr. V. Westhoff, Dr. A. F. H. Besemer, Prof. Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer). Aan het einde van de conferentie gaf Van Rijsinge een samenvatting. De voordrachten werden in brochurevorm uitgegeven.

In 1951 werd een lid van het hoofdbestuur in het bijzonder belast met natuurbeschermingszaken (J. Goudswaard). Hij organiseerde o.a. de Natuurbeschermingsconferentie, die in 1954 in het Conferentie-oord De Born in Bennekom werd gehouden. Er werd gesproken door Dr. V. Westhoff (Botanisch beheer van natuurreservaten), Dr. M. F. Mörzer Bruyns (Zoöl. beheer van natuurreservaten), Prof. Dr. J. Heimans (Hydrobiologische aspecten van de natuurbescherming) en Ir. W. G. van der Kloet (De factor publiek in het beheer van natuurreservaten).

Op 31 mei 1956 stelden enkele, 'ouwe sokken' (Anneke Moes, Bert Kwist en Jaap Mennema) een rondschrĳven op, dat een ruime verspreiding kreeg onder andere ouwe sokken.

Dat rondschrĳven begon aldus:

'Wanneer je als 23-jarige op het Congres (van de NJN-Np) je zwanezang gezongen hebt, dan sta je feitelijk in de natuurstudie, maar nog meer in de natuurbescherming onbeschermd alleen'.

Het is de inleiding tot een verhaal, dat culmineert in de conclusie, dat het zowel uit een oogpunt van natuurstudie als van natuurbescherming het beste zou zijn als er op enigerlei wijze weer een onderlinge band ontstond. In dit stadium adviseerde Hans

Goudswaard, algemeen secretaris van onze Vereniging, de vorming van een nieuwe Jongerengroep. Zó kwam de Rotterdamse Jongerengroep, die zich aansloot bij de KNNV, tot stand. Ik verwijs hier naar het hoofdstuk 'NNV, jeugd, jongeren' waarin we wat dieper op de zaak ingaan.

'Niet alleen ter wille van de KNNV vragen we met dit rondschrijven jullie aandacht. In augustus zal nl. in Oostenrijk worden opgericht de Internationale Jeugdfederatie voor Natuurstudie en Natuurbescherming (IYF). Als leden zullen van Nederlandse zijde toetreden de NJN, de CJN en de Werkgemeenschap voor Natuurbescherming van de KNNV.'

Die Werkgemeenschap was kort tevoren (zie Natura van juni 1956) opgericht, juist ook met het oog op de IYF in oprichting. Voorzitter van de Werkgemeenschap was Jaap Mennema, secretaris Bert Kwist.

Een der eerste besluiten was logischerwijze, dat getracht zou worden nauw samen te werken met de Natuurbeschermingswerkgroep in de NJN. Zo konden de leden van de Werkgemeenschap zich abonneren op het Mededelingenblad van de Natuurbeschermingswerkgroep in de NJN. De Werkgemeenschap stelt zich voor natuurbeschermingsweekends te organiseren, eventueel ook samen met de NJN.

In die tijd nam de bedreiging van het Natuurmonument De Beer steeds ernstiger vormen aan en de Contact Commissie organiseerde op 15 december 1956 een 'alarm-vergadering' in Rotterdam, waar behalve aan de Beer ook aandacht geschonken zou worden aan de Biesbos.

Van die gelegenheid maakte de Werkgroep gebruik om een uitnodiging aan alle belangstellenden te sturen voor een weekend, dat zou beginnen na afloop van de alarmvergadering en dat ook georganiseerd werd in Rotterdam (Jeugdherberg).

Zaterdagavond stond er een lezing op het programma van Dr. M. F. Mörzer Bruyns en de volgende morgen werd er een excursie gemaakt naar het 'Veemarktplan'. Bij het Rotterdamse gemeentebestuur speelde men met de onzalige gedachte een deel van het Kralingse Bos op te offeren voor de bouw van een veemarkt annex slachthuis!

In de middag werd nog een technische vergadering gehouden. Tot voorzitter van de Werkgroep werd gekozen Ir. Th. Quené.

In het begin van 1957 werd de Werkgroep (waarvan in overleg met het hoofdbestuur ook niet-leden lid konden worden) opgedeeld in sekties, die zich ieder met een bepaald onderdeel van de natuurbescherming zouden bezighouden ('Onderwijs', 'Groenvoorziening', 'Internationale Natuurbescherming', 'Natuurbescherming en Maatschappij', 'Voorbereiding lezingencyclus voor het VHMO').

Ab van Kammen werd secretaris, later opgevolgd door Bart Lensink.

Er werd in de sekties vrij intensief gewerkt maar er kwam weinig van naar buiten. Eén uitzondering moet ik maken: Ineke Quené - Boterenbrood maakte het scenario voor de filmstrip voor het VHMO, die later in productie genomen is door Luctor in Baarn.

In het begin van 1960 werd Ir. M. P. Oosterkamp voorzitter en Ir. A. Bakker secretaris. Leden waren o.a. Peter Nijhoff en Hans Goudswaard.

Ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de KNNV nam de Werkgroep de organisatie op zich van een symposium over de verontreiniging van het milieu van mens, dier en plant) te Amsterdam op 16 december 1961.

Uit de openingsrede van de algemeen voorzitter, J. A. Nijkamp, neem ik het volgende over:

'De acute bedreiging van een bij Heimans en Thijsse zeer geliefd gebied, het Naardermeer, leidde tot de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland'. We kunnen voor de oprichting van die vereniging niet dankbaar genoeg zijn. Toch geloof ik niet, dat iemand bij de oprichting van 'Natuurmonumenten' een flauw vermoeden had - of ook maar kon hebben - van de snel komende verdwijning en ontluistering van veel Nederlands natuurschoon.

Dat alles is over ons gekomen als een verraderlijke ziekte. De eerste symptomen hinderden ons, maar zij verontrustten ons nog niet; telkens deden zich echter nieuwe verschijnselen voor, totdat de angst ons greep; korte perioden van stilstand, soms met een schijn van herstel, wekten onze hoop weer, maar onafgebroken ging het slopen voort.

Tot voor kort waren het feitelijk alleen de directe verliezen, die ons zorgen baarden: een plas, die drooggelegd werd, een heide, die men in bouwland of - moderner - in een militair oefenterrein veranderde, een berg, die werd afgegraven, een bos, dat gerooid werd of een beek, die ten offer viel aan normalisatie'.

Tot zover tastte de kwaal alleen delen aan, maar het geheel bleef gespaard. Toen kwam echter om met Dr. Westhoff te spreken, de 'zwarte adem', die blies op het land, in het water, door de lucht, ja, in en over en door alles wat 'milieu' is voor al wat leeft. Het gaat nu niet meer over een ven of over een blauwgrasland, het gaat over *het leven zelf*.

Daarna spraken achtereenvolgens Dr. C. J. Briejèr, directeur van de Plantenziektenkundige Dienst in Wageningen over 'De mens in de vrije natuur, de landbouw en de industrie', Drs. B. M. Hoeks, wetenschappelijk hoofdbambtenaar-hydrobioloog bij het Rijks Instituut voor Zuivering van Afvalwater te Voorburg over 'Waterverontreiniging in Nederland, oorzaken en gevolgen' en tot slot door Dr. J. J. Barkman, hoofd van het Biologisch Station in Wijster over 'De luchtverontreiniging en haar gevolgen voor mens, dier en plant'.

Er volgde een discussie, die op voortreffelijke wijze geleid werd door Dr. C. Van Rijsinge. In zijn slotwoord pleitte Van Rijsinge voor het ontstaan van een nieuwe tak van wetenschap, de 'sociale biologie'.

De bijdragen van deze dag verschenen in brochurevorm.

Hoe ernstig de problemen geworden zijn, die in het symposium aan de orde kwamen, horen en zien we thans iedere dag door de radio, in de televisie of in kranten en tijdschriften.

In dit zelfde verband verzorgde de werkgroep ook de samenstelling van een speciaal nummer van *Natura* over de 'Nivellering van flora en fauna' (oktober 1961).

In *Natura* verschenen regelmatig stukjes, die betrekking hadden op actuele zaken in de natuurbescherming. Zij hielpen zeker mee om de aandacht van de leden op de problemen te vestigen.

Vrij regelmatig werden er weekend bijeenkomsten belegd:

- 1961: Oisterwijk (Kampina) met lezing van Victor Westhoff; Scheveningen met lezingen van Victor Westhoff en Eddy van der Maarel over beheersproblemen in de duinen.
- 1962: Weekend in Vierlingsbeek, gewijd aan de bescherming van de grotere inlandse zoogdieren, in het bijzonder van de das met als spreker Dr. A. van Wijngaarden (Rivon);
Voorne (Weeversduin) over de problemen rond Voorne met als spreker Dr. M. J. Adriani.

Daarna trad er een malaise in doordat tal van leden het in hun werkkring te druk kregen om zich actief met de Werkgroep te bemoeien. In 1969 volgde een nieuwe start met Ir. M. P. Oosterkamp als voorzitter en Betty van Leeuwen als secretaresse. Ter gelegenheid van het Natuurbeschermingsjaar 1970 werd een symposium voorbereid in het Instituut voor de Tropen in Amsterdam over het onderwerp 'De weg door en naar de natuur'. De daar gehouden voordrachten werden gebundeld in een Wetenschappelijke Mededeling van dezelfde naam.

Oosterkamp volgde Nijkamp op als algemeen voorzitter (1962) en kort daarop bedankte hij als voorzitter van de Werkgroep. Zijn plaats werd ingenomen door Goudswaard. Betty van Leeuwen bleef secretaresse. Zij heeft zich in het bijzonder ingespannen voor het stimuleren van afdelingsactiviteiten, gericht op de inventarisatie van natuurgebieden. t.b.v. de natuurbescherming.

Inmiddels is gebleken, dat de KNNV haar opvattingen over natuurbeschermingszaken, ook naar buiten, duidelijker naar voren wil brengen. Een eerste gevolg hiervan was de stellingname ten opzichte van de plezierjacht in ons land. Een tweede punt waaruit dit blijkt is de aansluiting bij de Stichting Natuur en Milieu.

Als het hoofdbestuur vastberaden op deze weg doorgaat, zal het vaak behoefte voelen aan adviezen van de zijde van de Werkgroep. Het is nu nog te vroeg om te voorspellen waar in de toekomst een taak voor de Werkgroep is weggelegd, maar gehoopt mag worden, dat zij, naast het geven van adviezen, zich ook in weer toenemende mate met het voorlichten van de leden over natuurbeschermingsaangelegenheden zal bezighouden.

Er is in het voorgaande geen melding gemaakt van het aandeel, dat de afdelingen vaak hadden in de natuurbescherming. Zowel onder het hoofdstuk 'Afdelingen' als onder 'De band, die ons allen bindt' vindt u hier iets van vermeld. Op volledigheid mag dat stellig geen aanspraak maken.

Vaak zetten afdelingen zich in voor zaken, die we nu samenvatten onder het begrip 'natuurbeschermingseducatie'.

Over dit onderwerp verscheen in september 1959 een gecombineerd nummer van Amoeba en Natura onder de titel 'Educatieve Natuurbescherming'. Daarin komt een artikel voor van Mennema en Nijkamp over 'Natuurbeschermingseducatie nu

en in de toekomst'. Daarin bepleiten ze om naast Natuurmonumenten en de Contact Commissie een derde natuurbeschermingsorganisatie op te richten, die zich geheel voor de natuurbeschermingseducatie in al haar facetten moet inzetten. Zij menen, dat de Bond van Natuurbeschermingswachten dat doel reeds het best benadert en ze breken een lans voor de omzetting van die Bond in een geheel op de educatie ingesteld instituut. *'Het lijkt ons gerechtvaardigd om juist van de directe nazaten van Heimans en Thijsse, de KNNV en de NJN, de zo noodzakelijke steun te verwachten opdat de reorganisatie van de Bond van Natuurbeschermingswachten met vertrouwen tegemoet gezien kan worden.'* Zoals we reeds zagen kwam die reorganisatie tot stand (1960).

IVN: spruit van de KNNV

Zoals we Natuurmonumenten als een 'spruit' van de NNV mogen zien, geldt dat in zekere mate ook voor het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie. Dat spreekt nog te meer als we weten, dat in dit Instituut een aantal voorstellen, die in een rapport van de KNNV-Commissie Quo vadis in 1957 aan de KNNV werden gedaan (en daar verworpen!) in het IVN gerealiseerd zijn!

In dit rapport werd bijvoorbeeld voorgesteld om een opleiding voor het certificaat 'natuurgids' in het leven te roepen. Hierbij zou samenwerking moeten worden gezocht met de ANWB, Natuurmonumenten en de Bond van Natuurbeschermingswachten. Ik citeer de eisen, die voor het verkrijgen van het certificaat gesteld werden:

- a. de leeftijd van 18 jaren bereikt hebben;
- b. voldoende kennis van de wilde flora en van de inlandse vogels bezitten om een excursie te kunnen leiden;
- c. bekend zijn met en enige vaardigheid bezitten in het gebruiken van determineertabellen;
- d. in staat zijn op een onderhoudende en instructieve wijze belangstelling en kennis over te dragen op anderen;
- e. bekend zijn met de organisatie van excursies en met de methodiek van de excursieleiding;
- f. bekend zijn met de eisen, die uit een oogpunt van natuur- en landschapsbescherming aan het verblijf buiten, ook met groepen, worden gesteld;
- g. bekend zijn met de organisatie van de natuurbescherming in Nederland;
- h. in staat zijn tot het lezen en gebruiken van een stafkaart.

De voorzitter van de Commissie Quo vadis, tevens de rapporteur van de paragraaf 'Certificaat Natuurgidsen', was onze algemeen voorzitter, J. A. Nijkamp, die tevens voorzitter was van de Bond van Natuurbeschermingswachten. Hij bracht dus een verworpen KNNV-plan in het nieuw opgerichte Instituut en ik neem aan, dat velen van u weten, dat 'de natuurgids' een belangrijke plaats in deze organisatie inneemt. En . . . de eisen voor het diploma wijken ook nu nog weinig af van het voorstel, dat in 1957 in de KNNV werd gedaan!

In dat opzicht stapte het IVN dus in 'een opgemaakt bed' en dat moet leiden tot een wederzijdse waardering: van de zijde van de KNNV voor de uitvoering van een plan, waar zij niet aan wilde beginnen en van de zijde van het IVN voor de haast complete voorbereiding, die reeds in KNNV-verband had plaats gehad. Het is plezierig te kunnen zeggen, dat er op lokaal niveau vaak een hechte samenwerking tussen KNNV en IVN bestaat.

Het IVN houdt ieder jaar in vele plaatsen van ons land samen honderden wandelingen voor 'het publiek'. Dat begon al in 1961, maar het zette pas goed door nadat de nodige natuurgidsen waren opgeleid. In het begin hielpen ook leden van KNNV-afdelingen mee. Het doel van die wandelingen is in de eerste plaats het wekken van belangstelling voor de problemen van de natuur- en milieubescherming.

Tot het IVN kunnen alleen mensen als lid toetreden als zij bereid zijn zich persoonlijk in te zetten voor de natuur- en milieu-educatie. Het is dus geen organisatie, die streeft naar een groot aantal (vaak passieve) leden.

Regelmatig vragen deelnemers aan wandelingen na afloop of er een vereniging bestaat waar ze hun kennis van de natuur in de praktijk kunnen vergroten. Iedere gids zal dan op plaatsen, waar een KNNV-afdeling is, naar die afdeling verwijzen. *De stijging van het aantal leden van de KNNV is m.i. niet los te zien van het werk van het IVN.* Dat is in beider belang. Het IVN mag, als 'werkorganisatie' niet de 'aanhang' krijgen van een groot aantal leden, waarvoor het moet zorgen (lezingen, excursies enz.), maar het hoeft hen ook niet teleur te stellen. Taak voor de afdelingen van de KNNV is om die, in hoofdzaak, 'eerste-treders' goed op te vangen: *Dat betekent ook een bijdrage aan de natuurbescherming!*

Er is echter nog iets. De KNNV heeft een grote ervaring in het organiseren van instructieve kampen. Ik denk hierbij vooral aan het BWO, het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs. Als oud-voorzitter van de KNNV en het IVN speel ik nog altijd met de gedachte, dat een 'instructief gidsenkamp', georganiseerd door de KNNV met alle know how, die zij bezit, bijzonder nuttig zou zijn, wellicht ook voor het kweken van excursieleiders voor de afdelingen! We zouden dan, naast het BWO, weer een soort 'leiderskampen' krijgen. Uit respect voor Thijssse, die die naam haatte, zou ik dan willen voorstellen 'gidsenkampen'. Het lijkt mij een concrete mogelijkheid om een bijdrage te leveren aan de natuurbeschermingseducatie.

Ik noemde in het voorgaande het Leiderskamp, later veranderd in het Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs. Door het organiseren van die kampen levert de (K)NNV al meer dan vijftig jaren een bijdrage aan de natuurbeschermingseducatie. Het zijn immers kampen, die *niet georganiseerd worden voor eigen leden*, maar ook, misschien wel *juist, voor niet-leden*. De organisatie van deze kampen is van meetaf aan een bijdrage geweest aan de verbreiding van de kennis van de natuur en aan het wekken van belangstelling voor de bescherming ervan. In alle bescheidenheid mogen we daar gerust trots op zijn. Dat verplicht ons echter wel alles in het werk te stellen om deze traditie nog lang voort te zetten.

Waterlelies.

In 1948 organiseerde onze Vereniging, op voorstel van een daartoe speciaal ingestelde commissie van onderwijs-mensen, een conferentie over 'Het biologieonderwijs op de lagere school'. Op deze conferentie, die in Utrecht werd gehouden, waren 4 à 500 deelnemers. Er werd gesproken door J. A. Nijkamp, directeur van een Kweekschool voor Onderwijzers, over 'Biologie op Kweekschool en Lagere School' en door J. Vriends, leraar en auteur van enkele boekjes over 'het biologieonderwijs, in de Lagere School.

Thans bestaat er binnen het verband van het IVN een Werkgroep van Schoolbiologen, die veel in praktijk brengt van de idealen, die reeds op de conferentie aan de orde kwamen.

En, om weer even naar het 'lokale' te gaan: Was de benoeming van een 'schoolbioloog' in Groningen in 1955 geen uitvloeisel van het ijveren van KNNV-ers ter plaatse? Zelfs al werd er, door verkeerd begrip, in de aanvang wel de draak met deze functionaris gestoken (zie blz. 47).

Nog eens: de 80-jarige KNNV hoeft zich niet te schamen voor de uitvoering, die het gaf aan het artikel in haar Statuten, dat over de natuurbescherming handelt.

Noblesse oblige: we mogen niet rusten op de lauweren, die we zelf voor ons verleden plukten. We moeten (blijven) doen, wat onze hand te doen vindt, zeker op het gebied van de natuurbescherming en van de educatie.

Veranderende structuren

De NNV is ontstaan uit een klein aantal bestaande verenigingen, die daarna 'afdelingen' werden. Zij behielden echter een grote mate van zelfstandigheid. Feitelijk kon je het lidmaatschap van de NNV alleen *beleven* in afdelingsverband. Wèl bestond er een algemeen lidmaatschap maar het enige voordeel, dat hieraan verbonden was, was het ontvangen van het verenigingsorgaan. Van lieverlede zien we echter een tendens tot landelijk contact, anders dan door Natura. Men zag elkaar op de Vertegenwoordigende Vergaderingen, op de grote Biologische Tentoonstellingen en later in de (enkele) vakantie cursussen en op zomerexcursies of congressen en dergelijke uitingen. Ik vermoed, dat het totale aantal leden, dat door deze uitingen interlokaal contact had, zich hoogstens tot enkele honderden beperkte en de 'vaste kern' in deze groep was beslist nog veel kleiner. Het interlokale contact was en bleef voor een beperkt aantal leden 'een toetje' op het lidmaatschap van de afdeling. Van een *behoefte* aan dit contact kon nauwelijks gesproken worden.

In 1920 werd de NJN opgericht en de meest gemotiveerde leden van deze bond beleefden hun bondslidmaatschap in gewestelijke en landelijke kampjes en kampen. Voor hen was het interlokale contact geen 'toetje' maar een heel wezenlijk bestanddeel van hun lidmaatschap van de Jeugdbond.

Aanvankelijk hadden die twee, NNV en NJN, weinig met elkaar op en van een invloed van de laatste, die bevruchtend zou kunnen werken op de eerste, was totaal geen sprake.

Toen kwam het Leiderskamp en het zich daaruit ontwikkelende contact met de NJN. We zagen al hoe hieruit de Jongerengroep ontstond, die voor een belangrijk deel door oud-NJN-ers gevormd werd.

Zij hadden in eerste instantie geen behoefte aan 'de afdeling'; zij wilden verbonden blijven met 'gelijk gestemden' in het gehele land.

Inmiddels waren enkelen uit de oudste generatie NJN-ers terechtgekomen in de NNV en zelfs in het hoofdbestuur. Ik meen, dat Carel van Rijsinge en ik de eerste waren. In de eerste vergadering van het hoofdbestuur na de oorlog stelden zij voor om in de NNV, zoals dat ook in de NJN het geval was, het land te verdelen in 'gewesten' om te trachten de onderlinge samenwerking tussen de afdelingen te bevorderen. Dit kwam ook tot stand, maar het heeft lang geduurd voor het begon te functioneren.

Een tweede mogelijkheid zagen zij in het oprichten van landelijke werkgroepen. Ook die kwamen, mede onder invloed van Kees Hana, die eind 1945 het ploegje oud-NJN-ers kwam versterken, tot stand.

Van alle invloeden bleef echter die van de Jongerengroep het grootst, maar de structuur van de vereniging maakte een 'opgaan' van de groep in de NNV niet gemakkelijk.

Natuurwandelingen en natuurpaden.

Van een spectaculaire groei van de NNV was in die dagen beslist nog geen sprake, terwijl de kosten, waarvoor het hoofdbestuur kwam te staan, steeds bleven stijgen. De consequentie hiervan had moeten zijn: verhoging van de contributie. Het hoofdbestuur was bang voor ledenverlies en de algemeen penningmeester, die tevens penningmeester was van het Greshoff-fonds en het Catharina Coolfonds, hield de zaak draaiende door telkens geld te lenen uit de kas van de fondsen.

Beide onderwerpen: het gebrek aan groei in de KNNV en de slechte toestand van de financiën kwamen in het begin van de vijftiger jaren telkens in de vergaderingen van het dagelijks bestuur en het hoofdbestuur aan de orde. Er werd besloten een Financiële Commissie in te stellen, die de toestand van de kas van de vereniging moest nagaan en een Commissie Quo Vadis, die tot taak kreeg de plaats van de KNNV te midden van verwante verenigingen te analyseren om eventueel te komen met voorstellen voor een veranderde structuur van de KNNV.

De Financiële Commissie liet duidelijk zien hoe abominabel de stand van de financiën was. Te bezuinigen viel er niets en het voorstel was dus: verhoging van de contributie. Dit werd, zij het weer wat getemperd, in de VV aangenomen. We kwamen na een aantal jaren weer uit de schuld en de KNNV kon zich verder ontplooiën.

De Commissie Quo vadis, waarvan de instelling in 1955 door de VV werd goedgekeurd, vergaderde in 1956 tien maal een hele zondag in Utrecht. Om een goed uitgangspunt te hebben, begon de Commissie met het houden van een enquête onder de afdelingsbesturen. Deze enquête, waaraan door bijna alle afdelingen werd deelgenomen, gaf een goede basis, op één punt na: de opbouw naar leeftijd van het ledenbestand. Er werd heel hard gewerkt en omstreeks Pasen 1957 bood de Commissie het hoofdbestuur een uitvoerig rapport aan met concept-voorstellen om te komen tot een structuurwijziging.

Veel uit het rapport lijkt mij ook thans nog actueel. Het is echter veel te uitvoerig om het hier in zijn geheel weer te geven, terwijl het anderszins niet eenvoudig is om het in een compacte vorm te gieten.

Ik moet me beperken tot enkele hoofdzaken.

De Commissie wilde de KNNV een *paraplu-functie* geven (het beeld is afkomstig van de toenmalige n.h.-secretaris, Nico Roorda van Eysinga).

Onder die paraplu moesten vallen:

1. de bestaande afdelingen;
2. bijzondere afdelingen (werkgroepen, die geen behoefte hebben aan contact met een afdeling, maar die wel prijs stellen te opereren onder een landelijke paraplu);
3. bestaande verenigingen, die voor hun leden bepaalde voordelen, die aan het lidmaatschap van de KNNV verbonden zijn (kampen, reizen e.d.) zouden willen hebben.

Er moest ingevoerd worden een *basislidmaatschap*, dat voor alle leden van alle categorieën moest gelden. De contributie voor dat basislidmaatschap moest in z'n geheel worden afgedragen aan het hoofdbestuur, dat hieruit alle landelijke verenigingszaken bekostigt, met uitzondering van Natura, maar inclusief een eenvoudig 'Mededelingenblad'.

Boven het basislidmaatschap moest ieder lid natuurlijk ook betalen voor het lidmaatschap van de eigen afdeling, werkgroep of plaatselijke vereniging.

Het abonnement op Natura was dus niet langer verplicht. Het moest wel als uitgave van de vereniging blijven bestaan en een algemeen natuurhistorisch karakter bezitten. Hierbij werd gedacht aan de inhoud van de jaargangen uit de begintijd van De Levende Natuur. Alle leden konden zich abonneren op Natura, maar moesten daarvoor ook apart betalen. Overigens moest het blad ook (tegen een wat hogere prijs) buiten het verband van de KNNV verkrijgbaar zijn.

De Commissie stelde voor om een 'Biologische Commissie' in te stellen waarin een beperkt aantal deskundigen benoemd moest worden om de natuurhistorisch secretaris te adviseren bij het ontwerpen van plannen voor beperkte onderzoekjes in het veld.

De Commissie deed ook voorstellen met betrekking tot het instellen van een 'technisch organisatorisch kader', dat zich moest beraden op de organisatie van de gehele vereniging.

Tenslotte stelde de Commissie voor het certificaat 'Natuurgids' in te stellen. Dit werd gezien als 'een onafwendbare noodzaak om naar behoren bij te dragen tot de belangrijke taak om de natuur- en de natuurbeschermingsgedachte uit te dragen'.

Het hoofdbestuur schreef een Buitengewone Algemene Vergadering uit, die in september 1957 in Utrecht werd gehouden.

Daar - en gedeeltelijk ook nog in de daarop volgende VV - werden de voorstellen besproken. De beide nieuwe soorten lidmaatschap werden ingesteld, maar de ont koppeling van Natura werd verworpen evenals het instellen van het certificaat

voor het Archief N. N. V.

H. Heubels

G. J. H. v. Thy

J. E. Cunnin

L. Gronijn

Chr. H. P. van

P. A. Posthuma

J. Daalder Dr.

J. de Lint

W. B. Hofman

J. H. Sasburg

J. J. van

J. G. van

J. de Lint

W. J. de Leeuw

R. Kuyper

A. J. Heubels

de Kruiff

P. H. J. van

J. W. van

J. de Lint

G. J. W. van

J. L. van

J. van

J. van

J. van

C. van de Rijk

J. B. van

A. R. van

C. A. van

J. van

Handtekening van een aantal leden op een menu (omstreeks 1920).

Natuurgids. Het IVN pakte de draad op waar de KNNV haar had laten vallen. De bloei van het IVN is niet in de laatste plaats te danken aan de natuurwandelingen, die door de gidsen geleid worden.

Er werd een Adviescommissie Technisch-organisatorische Kadervorming in de KNNV ingesteld, die een gedegen rapport uitbracht, dat aan alle afdelingsbesturen werd toegezonden. De afdelingsbesturen, die het raadpleegden, plukten er de vruchten van. Het rapport bracht bovendien een discussie over de kadervorming tot stand, die op zichzelf al nuttig was.

Welke betekenis heeft de kennis van het verleden voor ons werk in de toekomst?

Na de honderden pagina's verslagen, die ik op mij heb laten inwerken, zijn er twee zaken, die mij erg hoog zitten: de contributie en Natura. Onze vereniging kan slechts sterk blijven als haar financiële basis gezond is. Van alle voorspellingen over ledenverlies bij noodzakelijke verhoging van de contributie is op wat langere termijn nooit iets uitgekomen. Een landelijke vereniging kan slechts bestaan bij de gratie van een goed tijdschrift. Dat tijdschrift moet er zijn voor *alle leden*, dus ook voor de 'beginners', die pas lid zijn en die een Witte dovenetel nog geen Lamium album noemen. De 'wetenschappelijkheid' schuilt m.i. niet in de 'moeilijkheid', maar in het vermogen om eenvoudig te vertellen wat in wezen ingewikkeld is.

Schreef een van onze beste biologen, Niko Tinbergen, in de oorlog niet het kinderboek 'Klieuw'?

Het werk van de Werkgroepen. Dat mag vooral niet verslappen, maar ook niet stijgen boven het peil van een vereniging van in hoofdzaak niet-biologen zonder aandacht voor de anderen. Dat valt niet altijd mee, maar ik geloof, dat onze beste werkgroepen er tot nu toe wel degelijk in geslaagd zijn 'gewone leden' op te vangen en hen niet het gevoel te geven, dat ze feitelijk niet zo welkom zijn.

Van haast onschatbare betekenis is het werk van de Kampcommissie en van die voor de reizen. De bomen groeien niet meer tot in de hemel en de afnemende welvaart zou ons wel eens andere eisen bij de organisatie kunnen stellen. Wie de bijdragen in dit boek van beide commissies leest, heeft echter geen angst voor de toekomst: de soepelheid, die nodig is om tot de gewenste aanpassingen te komen, is zeker aanwezig.

Ons ledenbestand gaf, maatschappelijk gezien, nooit een weerspiegeling van de samenstelling van onze bevolking. Met name het RK volksdeel en de orthodox-protestanten waren ondervertegenwoordigd, evenals 'de arbeiders'. Veel belemmeringen tegen het lidmaatschap, die er vroeger waren, zijn weggefallen en de toevloed van nieuwe leden komt, niet zelden via de tot niets verplichtende natuurwandelingen, uit deze kringen. Ze worden echter vaak niet opgevangen. Een veel gehoorde klacht: 'Ze zeggen boe noch bah tegen je' (op een lezingavond) en 'Ze zijn allemaal zo knap en dan voel je jezelf zo stom' (na een excursie).

In iedere afdeling zijn wel enkele enthousiaste lieden, die zich met het opvangen van nieuwelingen willen belasten. Het moet echter georganiseerd worden. En waarom

zouden we, zoals het IVN in zoveel plaatsen doet, geen 'groene cursussen' geven, die 'beginners' inleiden in het zien en het beleven van de natuur? Dit is toch feitelijk een taak, die onze Vereniging op zich moet nemen?

Ook de jongeren zijn ondervertegenwoordigd. We hadden het daar al enkele malen over. Laat de oorzaak daarvan niet zijn, dat we star willen vasthouden aan tradities in werkwijze of in omgang. De wereld verandert dagelijks en wij moeten mee veranderen. We moeten 'toekomst' blijven zien. Dat houdt ook een tachtigjarige jong! Wij willen ons actiever opstellen ten opzichte van de bescherming van natuur en milieu. Onder de vele wegen, die naar dit 'Rome' leiden, zijn er twee, die mij voor ons geknipt lijken: het inventariseren van alle natuurgebieden, die daarvoor in aanmerking komen en het actief werken en meewerken aan natuur- en milieubeschermingseducatie. Wat het eerste betreft: onze aansluiting bij de Stichting Natuur en Milieu kan al een stap in deze richting betekenen en wat het tweede aangaat: laten we het BWO en het goede werk, dat daar gebeurt, in ere houden en verder ontwikkelen en komen tot een hechtere band met het IVN dat, naar mijn gevoelen, uitstekend een weg voor onze steun zal weten te vinden. Een actief opererende KNNV zal bovendien een magnetische kracht uitoefenen op tal van jongeren.

Dat is van des te meer belang in een tijd waarin serieus gedacht wordt aan vervroegde pensionering, verkorten van de werkdag of van de werkweek, part-time-banen, terwijl er helaas desondanks nog werkloosheid zal blijven. Groene cursussen zouden veel mensen de weg naar een plezierige natuurbeleving kunnen wijzen. We zullen er waarschijnlijk wel leden mee winnen, maar laat dat vooral niet ons eerste doel zijn.

Herinnert u zich de betekenis van ons insigne nog? Zoals de wilg haar pluis laat waaien moet de KNNV - belangeloos - de belangstelling en de liefde voor de natuur uitzaaien. We moeten dit *niet op zijn beloop laten*. We moeten het *organiseren*, liefst landelijk, maar in ieder geval plaatselijk. Dit mogen we maatschappelijk gezien minstens van een Vereniging als de KNNV eisen!

We hebben in 80 jaar nooit zoveel kansen gehad als nu. Het succes hangt echter niet in de eerste plaats af van het aantal kansen maar van de wijze waarop wij die benutten.

Het ga de KNNV wel!

Verdwijnende natuur rond Amsterdam 1900-1980

G. C. N. van Zanen

Wie kent ze niet, die kleine rustige landweggetjes, vergeten hoekjes rietland, weinig belopen paadjes door bos of duin, waar je als natuurliefhebber je hart kunt ophalen aan het landschap, de planten, de dieren en de stilte. Maar wie realiseert zich tijdens een wandeling langs of door zo'n fraai plekje ooit hoe lang het al bestaat of hoe lang het misschien nog zal bestaan?

De nog steeds groeiende grote steden van ons land hebben zich al lang de naam van grote slokops verworven, die omliggende natuurgebieden annexeren en volbouwen met woningen en industriecomplexen. Ieder mooi plekje dat enigszins binnen bereik van een grote stad ligt loopt dus in principe het gevaar dat het er over een aantal jaren niet meer zal zijn. Aankoop van grote belangrijke terreinen door Natuurmonumenten of andere verwante organisaties heeft een aantal natuurreservaten misschien kunnen redden, al is die redding de laatste jaren ook al niet 100% safe gebleken. Het zijn juist de kleinere, maar daarom niet minder aantrekkelijke gebieden, die het loodje moeten leggen bij de stadsuitbreidingen.

De KNNV werd, als NNV, opgericht in 1901 te Amsterdam. Het ligt dus voor de hand deze stad als voorbeeld te nemen om eens na te gaan wat er sinds de oprichting van onze Vereniging zoal verdwenen is, wat nog behouden is gebleven en eventueel wat er voor waardevol nieuws is bij gekomen.

De kaart van Amsterdam

Op fig. 1 zijn de grenzen van de bebouwde kom van Amsterdam aangegeven, getekend naar plattegronden uit de jaren 1900, 1913, 1934, 1967 en 1979.

In 1900 was van Amsterdam en van de omliggende dorpen het kruiselings gearceerde gedeelte aanwezig en buiten de bebouwde kom al datgene wat met dikke zwarte lijnen is getekend. De stad kwam dus nog niet zo ver buiten de vestingsingel in de Gouden Eeuw, die met een extra dikke lijn als 'binnencirkel' in de stad is aangegeven (1). De drie grote parken, Vondelpark (2), Sarphatipark (3) en Oosterpark (4) lagen dus aan of dicht bij de rand van de stad. De Overtoom (5) was nog water, het Concertgebouw (6) keek uit op de weilanden.

In 1913 vertoonde de stafkaart nauwelijks verschil met die van 1900, alleen vier kleine plekjes in de omgeving van het Vondelpark waren nieuw bebouwd.

In de jaren tussen eerste wereldoorlog en crisisperiode is de stad flink uitgebreid. De arcering op de kaart laat duidelijk zien dat in Noord Tuindorp Nieuwendam (7) en Tuindorp Oostzaan (8) verzezen en dat een deel van de Noordpolder (9) ingericht werd als industrieterrein (10); voorts dat tussen IJ, Buiksloot en Nieuwendam bijna de gehele 'Overkant van 't IJ' volgebouwd werd (11). In West en Zuid kwamen grote delen tegen de stad aan en in Oost werd de Indische Buurt (12) gebouwd en

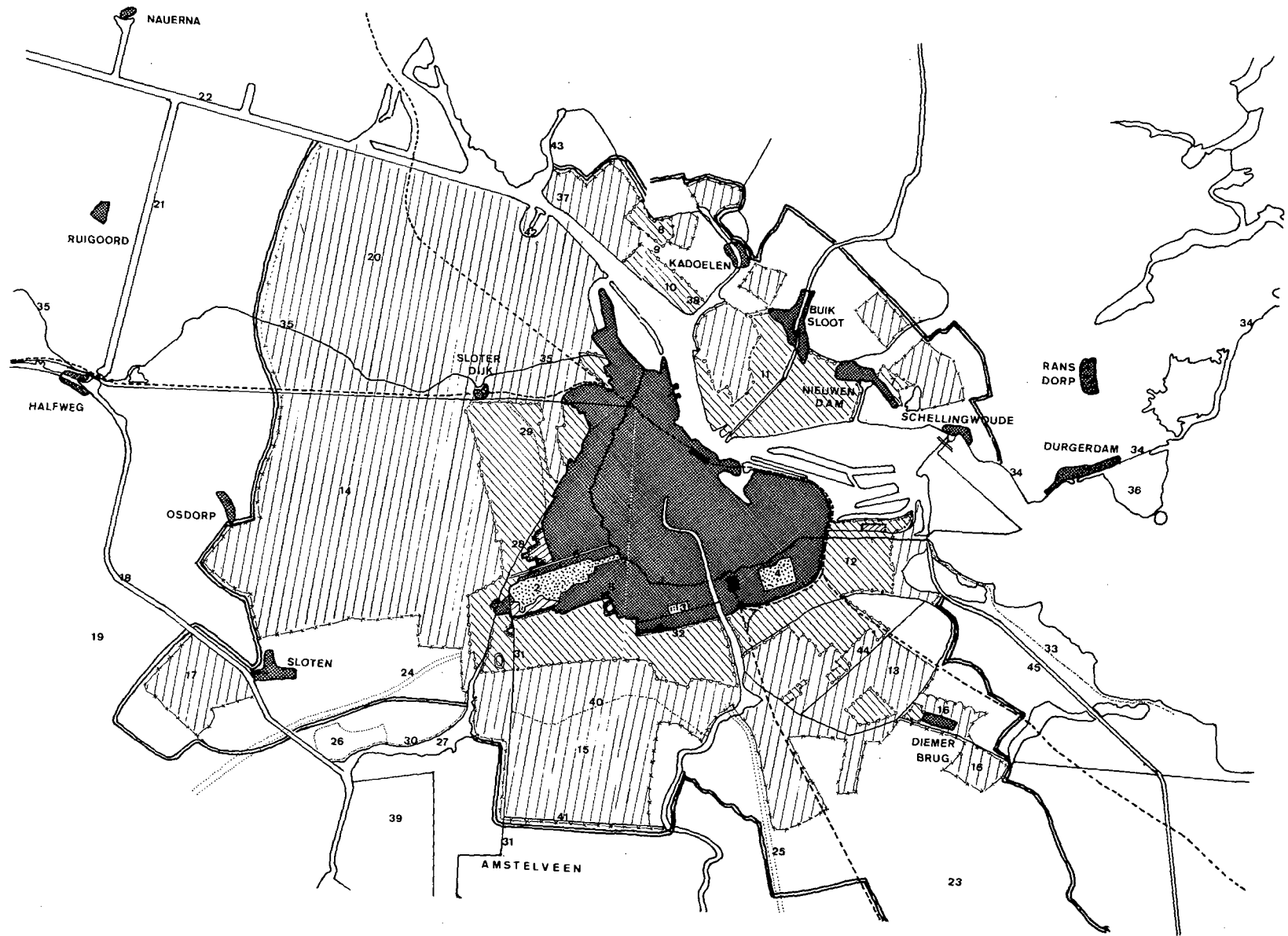
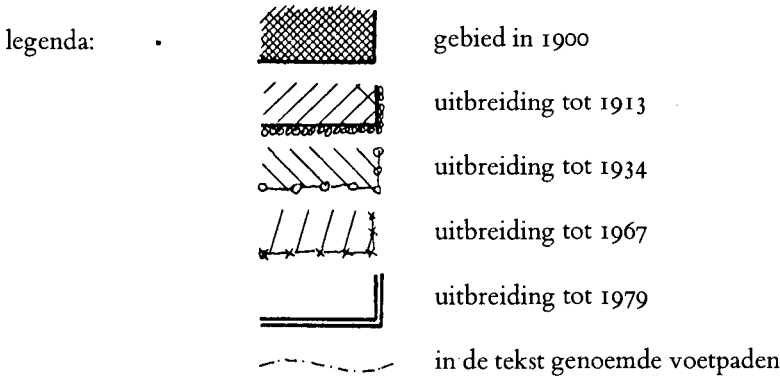

Fig. 1. De kaart van Amsterdam in 1913 met daarbij getekend de toestanden in 1900, 1934, 1967 en 1979.

1. Oude vestingsingel (Nassaukade, Stadhouderskade, Mauritskade)	24. Haagse weg (oud tracé)
2. Vondelpark	25. Utrechtse weg
3. Sarphatipark	26. Uitbreiding aan 27
4. Oosterpark	27. Het Nieuwe Meer (later: De Nieuwe Meer)
5. Overtoom	28. Kostverlorenvaart
6. Concertgebouw	29. Slatuintjespad
7. Tuindorp Nieuwendam	30. Sloterjaagpad (= Het Jaagpad)
8. Tuindorp Oostzaan	31. Amstelveenseweg
9. Noordpolder (of Noorder IJpolder)	32. Rustenburgerpad
10. Industrierrein	33. Diemer(zee)dijk
11. 'Overkant van 't IJ' (= Oud Noord)	34. Waterlandse Zeedijk
12. Indische buurt	35. Spaarndammerdijk
13. Watergraafsmeerpolder	36. Polder IJdoorn
14. Westelijke tuinsteden	37. Rothoek
15. Buitenveldert	38. Oostzanergat
16. Uitbreiding Diemerbrug, voortaan kortweg Diemen	39. Rietwijkerpolder
17. Badhoevedorp	40. Zuidelijke wandelweg
18. Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder	41. Kalfjeslaan
19. Haarlemmermeerpolder	42. Petroleumhaven
20. Industrierrein West	43. Zijkanaal H
21. Zijkanaal F	44. Kruislaan
22. Noordzeekanaal	45. Merwedekanaal (later: Amsterdam-Rijnkanaal; alleen nummer 45 komt niet in de tekst voor).
23. Bijlmermeer	

werden in delen van de Watergraafsmeerpolder (13) blokken woonhuizen gezet.

Tussen 1934 en 1949 zijn niet zo veel veranderingen opgetreden, deels ten gevolge van de economische crisis, deels door de daarop volgende Tweede Wereldoorlog, zodat het niet de moeite waard was van een, wel beschikbare, kaart van 1949 gegevens in deze tekening over te nemen.

In 1967 was inmiddels een zeer spectaculaire groei opgetreden. De naoorlogse opleving in de woningbouwactiviteiten resulteerde in aanleg van o.a. de westelijke tuinsteden (12), die, tezamen met Buitenveldert (13) in het Zuiden, Amsterdams bebouwde oppervlakte nagenoeg verdubbelden. Voorts ontstonden ook nog nieuwe stedelijke gebieden in en buiten de Watergraafsmeer, rondom Diemerbrug (16), in oud Noord en aansluitend aan Tuindorp Nieuwendam. Het nieuw gebouwde Badhoevedorp (17), aan de andere kant van de Ringvaart (18) van de Haarlemmermeerpolder (19) stelde het oude dorp Sloten volkomen in de schaduw. Het gedeelte (20) van West ten noorden van de Haarlemmerweg is grotendeels bestemd voor industrieterrein, is wel opgespoten met zand maar ook heden nog lang niet geheel volgebouwd; de westgrens ervan is niet geheel met zekerheid vast te stellen (vandaar een iets andere grensmarkering); het onbebouwde maar wel opgespoten gedeelte liep echter ongetwijfeld nog een stuk verder naar het westen door tot aan of voorbij Zijkanaal F (21) van het Noordzeekanaal (22); heden ten dage komt het zelfs voorbij Ruigoord.

In 1979 had de stad ongeveer zijn huidige omvang bereikt, waarbij de uitbreiding vooral te zoeken is in de zuidoost-lob⁴, de zg. Bijlmermeer (23), die zich tot voorbij de rand van de getekende kaart uitstrekt. Voorts werden de omgeving van Sloten en Buiksloot nog in de stedelijke bebouwing opgenomen. Terwijl ook Badhoevedorp en Tuindorp Nieuwendam weer verder uitgebreid werden, het laatste tot voorbij Schellingwoude.

De Haagse weg (24), waarvan het tracé later nog iets verlegd werd en de Utrechtse weg (25) zijn beide na 1934 aangelegd, dus nog niet op de stafkaart van 1913 te vinden en daarom gestippeld getekend. Eveneens is gestippeld getekend een uitbreiding (26) van Het Nieuwe Meer (27), welke uitbreiding van de laatste decennia dateert.

De excursiegebieden

a. de periode van (voor) 1900 tot 1913

Uit deze periode zijn geen mondelinge getuigenissen beschikbaar; geen der toen natuurhistorisch actieven verkeert nu nog in het land der levenden. Belangrijke schriftelijke gegevens vinden we in de redevoering die prof. dr. Th. J. Stomps hield (en die later in druk verschenen is) ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Afdeling Amsterdam in januari 1951. Hij vertelt daarin dat hij in 1896 als tienjarige jongen begon te botaniseren op het toen nog geheel onbebouwde Willemsparkterrein (dat is het gebied ten zuiden van het Vondelpark) en dat hij tussen 1896 en 1901 de rijkbegroeide oevers van de Overtoom bezocht. Die Overtoom was toen nog een

waterweg die de stadssingel (1) verbond met de Kostverloren Vaart (28); die laatste was buitenwater en had een ander peil; de binnenvaartschepen werden dan met een 'overtoom' uit het ene in het andere water gesleept; de Overtoomse Vaart dankte zijn naam daaraan en toen in 1901 die vaart gedempt en tot verkeersweg gemaakt werd, werd deze weg korthedshalve Overtoom genoemd.

Als verdere wandelingen die men rond 1900 kon maken, maar dan buiten de stad, beschreef Stomps nog:

- het Slatuintjespad (29), ongeveer op de plaats waar nu de Willem de Zwijgerlaan loopt; het allersuidelijkste restje ervan bestaat nog als Slatuinenweg; destijds liep men, in noordelijke richting, tussen knotwilgen aan de rechter en moestuinen aan de linkerhand;
- het Sloterjaagpad (30), langs Het Nieuwe Meer, waarvan nu alleen de eerste helft nog maar bestaat en dan in zeer deplorabele toestand;
- de Amstelveenseweg (31), als een rustige laan met bomen, waarlangs je kon lopen naar Amstelveen, om daar bij de Amstelveense Poel te gaan zoeken naar welriekende nachtorchissen (die zijn er nu nog steeds!)
- het Rustenburgerpad (32), thans Rustenburgerstraat, een van de vele lange oost-west straten in de stadswijk De Pijp; een pad met ongeveer hetzelfde karakter als het Slatuintjespad;
- de Diemerdijk (= Diemerzeedijk) (33) en de Waterlandse zeedijk (34), met buitendijkse terreinen, waarop je zoutminnende planten kon vinden, Lepelblad (soort niet nader genoemd) bij de Diemerdijk en Heemst bij Durgerdam; beide dijken bestaan nog, maar de Diemerzeedijk is voor een groot deel ontoegankelijk wegens afzetting door de Gemeente Amsterdam, omdat deze het buitendijkse land als puin- en vuilstortplaats gebruikt; het halofiele karakter van de flora is natuurlijk in de loop der jaren verloren gegaan door de afsluiting van de Zuiderzee.

Als je wat verder van de stad weg kon komen waren volgens Stomps de Twiskepolder en de Oosteinder Poel aan te bevelen excursiegebieden. Vooral over de Twiskepolder vertelt hij enthousiaste verhalen: na vanaf de Oostzaanse Overtoom noordwaarts over een dijkje te hebben gelopen en over 32 hekken gekomen te zijn, kwam je bij een moerasgebied met veenmos, vochtige heide en orchideeën. De gevolgen van de ontsluiting van de Twiske en de inrichting tot recreatiegebied zijn tegenwoordig aan alle omwonenden maar al te zeer bekend: een deel wordt gebruikt als zg. landschapspark, een deel is 'wild' en een ander deel is voor watersport; hoe aardig het wilde deel ook zijn mag en hoe men ook z'n best gedaan heeft het landschapspark aantrekkelijk in te richten, het keert toch nooit meer in zijn oude natuurlijke luister terug.

b. de periode van 1913 tot 1934

In een boekje 'Wandelingen om Amsterdam' in 1927 uitgegeven door de ANWB, beschrijft A. E. d'Ailly hoe je in een vijftal dagwandelingen helemaal rondom Amsterdam heen kon lopen. Hij maakte een zó wijde kring om de stad heen, dat

grote delen van het door hem uitgestippelde traject ook nu nog buiten de bebouwde kom vallen. Toch is een aanzienlijk deel ervan heden ten dage niet meer uitvoerbaar, hetzij door verkaveling, hetzij door bebouwing. Ik lees b.v. dat er . . . ook een landelijke weg (over de weiden van boerderijen, met hekken afgesloten, waarnaast echter steeds een voetplank is gelegd) door de Bijlmermeer van Diemerbrug langs de Bijlmertol naar de Abcouder Straatweg . . . liep.

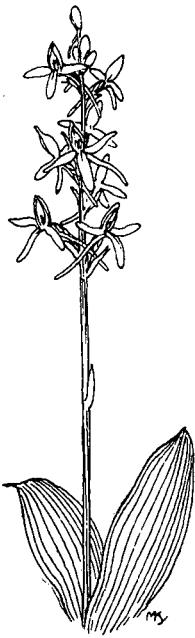
D'Ailly koesterde nog optimistische gedachten over de natuurbeschermende mentaliteit van Amsterdams gemeentebestuur; hij schreef tenminste: 'De oevers van de Nieuwe Meer (27) zijn dus Amsterdamsch terrein, hetgeen een zekere garantie in zich sluit, dat hier het landelijk schoon behouden zal blijven'.

Hoe weinig bebouwing er ook in de wijde omgeving van Amsterdam nog maar te vinden was, blijkt uit d'Ailly's constatering dat men op Spaarndammerdijk (35), even buiten Amsterdam aan de westzijde, het hoge schip van de St. Bavo te Haarlem en de duinenreeks ontwaren kan.

c. de periode van 1934 tot 1949

Het Algemeen Handelsblad nam in september 1935 een artikel op van F. Koster, getiteld: 'Aan het Buiten-IJ'. In zijn beschrijving van een trip langs het Buiten-IJ trof ik een tweetal boeiende passages aan. De eerste gaat over een verandering in flora en fauna die werd toegeschreven aan de afsluiting van de Zuiderzee; nog vorig jaar, zo schrijft Koster, lag een gedeelte van de Zeedijk, tussen Diemerfort en Muiden, tot ver in oktober paars van de Zulte; dit jaar zijn ze zo goed als afwezig, vervangen door een flora die meer het karakter draagt van die aan de binnendijken tussen de Merwede- en Oranjesluizen. De tweede gaat over de polder IJdoorn (36), die volgens dit verhaal blijkbaar nog voor publiek toegankelijk was. Ze luidt, letterlijk geciteerd: 'Vlak bij Durgerdam, tegenover het haventje, ligt ook zoo'n veelbezocht snippenlandje. Wie beneden aan den dijk, op het havenpaadje loopt, kan de langbekken dikwijls van nabij gadeslaan. In den polder zelf doet men het beste zich tusschen het riet te verbergen'. De polder IJdoorn bestaat nog; hij is de enige bezitting van Natuurmonumenten binnen de grenzen van Amsterdam, maar hij is niet toegankelijk zonder vergunning, o.a. wegens wetenschappelijk onderzoek naar ontzilting van de bodem. Volgens de meest recente uitgave van het Handboek van Natuurmonumenten is het gebied nog altijd rijk aan vogels (waaronder ook snippen!).

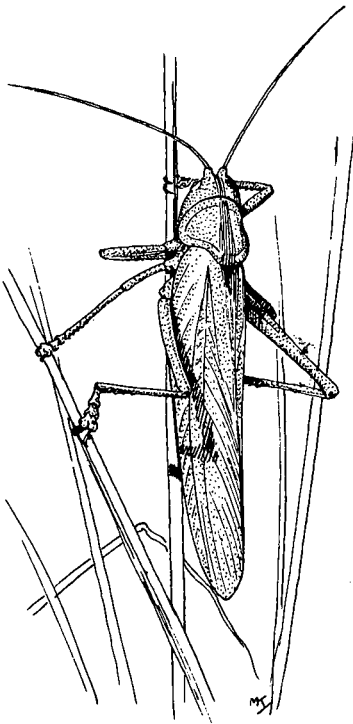
Over deze (en ook over het laatste deel van de vorige) periode handelen ook mededelingen, mij gedaan door wat oudere leden van de Afdeling Amsterdam, over hun favoriete excursieterreinen van vroeger. De Rothoek (37) en het Oostzanergat (38), nu geheel tot industrieterrein geworden, waren vroeger beroemde vogelgebieden. Ook in de Twiskepolder (buiten het kaartje) en de Rietwijkerpolder (39) hebben KNNV-ers en NJN-ers de nodige voetstappen liggen. Over het lot van de Twiskepolder is hierboven al geschreven; in de Rietwijker polder heeft men het Amsterdamse Bos aangelegd.

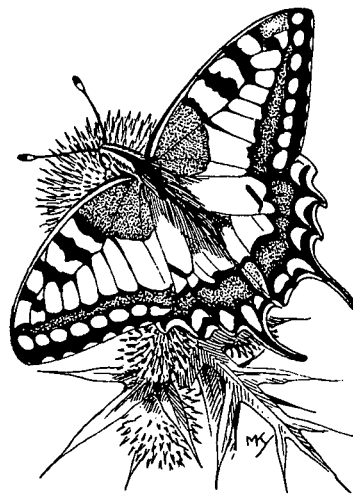
Welriekende nachtorchis.

Moeraslathyrus.

Sabelsprinkhaan.

Koninginnepage.

Mijn eigen ervaringen met natuurwandelingen begonnen in 1941 met bezoeken aan de Zuidelijke Wandelweg (40), de Stadswallen en de Buitenveldertse wandelweg. 'De Stadswallen' was de volksnaam voor de ringdijk rondom de stad Amsterdam, waarop, ook toen al, een spoorweg gepland was; een voor publiek toegankelijk deel daarvan liep ongeveer evenwijdig aan en ten zuiden van de Zuidelijke Wandelweg. Nog iets zuidelijker en ook evenwijdig liep dan de Buitenveldertse Wandelweg; daarvandaan kon je, over de weilanden naar het zuiden kijkende, in de verte de bomenrij van de Kalfjeslaan (41) zien. Dit gebied is tegenwoordig tot aan de Kalfjeslaan geheel volgebouwd, terwijl vanuit het Zuiden ook Amstelveen tot aan de Kalfjeslaan opgerukt is, zodat er nu in het geheel geen weilanden meer tussen Amsterdam en Amstelveen te vinden zijn.

Het terrein tussen Amstelveenseweg en Amsterdamse Bos (toen nog Bosplan geheten), vlak ten zuiden van het Nieuwe Meer, langs de Koenenkade, was destijds een rietmoeras, waar ik mijn eerste botanische kennis opdeed; dit gebied ging zonder duidelijke grens over in het Amsterdamse bos en ik herinner mij nog duidelijk mijn enthousiasme over mijn eerste moeraslathyrus die ik daar in de buurt gevonden moet hebben. Het Sloterjaagpad heb ik menig keer tot de Ringvaart aan toe afgelopen en zelfs tot Bovenkerk ging mijn excursiegebied zich uitstrekken, waar ik evenals prof. Stomps, doch geheel onkundig van diens bestaan, de Welriekende nachtorchis vond.

Wie voor de landschappelijke ontreddeering, die het gevolg is van opspuiten en bouwrijp maken van terreinen, een oogje dicht doet, kan als florist op zo'n terrein nog interessante vondsten doen, b.v. planten uit zaad dat met duinzand is meegenomen. In nr. 6 van oktober 1944 van de 'Mededelingen van het Centraal Instituut voor flora- en faunaonderzoek in Groot-Amsterdam' publiceerde J. Bolman een lijst van 230 soorten hogere planten (met de mededeling dat deze lijst niet pretendeerde volledig te zijn), gevonden tussen de zuidrand van de stad, de Amstel, de Zuidelijke Wandelweg en de Amstelveenseweg. Omstreeks 1948 schreef J. Bolman in het tijdschrift Heemkennis dat in de Amsterdammer polder (die lag rondom de Petroleumhaven (42) en tegenwoordig grotendeels vergraven is tot havenbekkens) nog niet lang geleden een terreintje met een complete duinflora te vinden was en dat de plantenrijkdom in het Oostzanergat door de ophoging belangrijk verminderd was, maar dat de Rothoek bij Zijkanaal H (43) niet alleen ornithologisch, maar ook floristisch nog altijd interessant was.

d de periode van 1949 tot 1967

D. Piet, entomoloog, verbonden aan het Artis-museum en jarenlang bestuurslid van de KNNV-afdeling Amsterdam, beschreef in 1950 wandelingen langs de rand van de stad, waarbij o.a. Sabelsprinkhanen, Distelvlinders en Schildpadtorren gevonden werden aan de Kruislaan (44) en langs de Zuidelijke Wandelweg. Ook de Spaarnammerdijk (35) van Sloterdijk tot Halfweg, vond hij zeer geschikt voor lange wandelingen; men vond er veel vlinders (Zandoogje, Argusvlinder, Vuurvlinder, soms Koninginnepage en Lucernevlinder). Een blik op de kaart laat zien dat al deze

terreinen tegenwoordig midden in het stedelijke gebied liggen. De Kruislaan doorsnijdt de Watergraafsmeerpolder, die tot 31 december 1920 een zelfstandige gemeente was en daarna bij de gemeente Amsterdam werd ingelijfd; de verstedelijking is daar zeer geleidelijk opgetreden.

Naast verlies van vele interessante excursiepaadjes is in deze periode ook weer enige winst geboekt. Het Bosplan groeide uit tot een volwaardig bos, het Amsterdamse Bos, bedoeld als recreatiegebied voor stedelingen, maar dank zij een uitstekend beheer door de afdeling Bepantingen ook botanisch en faunistisch interessant. In Amstelveen werden diverse heemparken opgezet, weliswaar kunstmatige stukjes natuur, maar zeer instructief voor de liefhebber. Opgespoten zandterreinen bieden, vooral op vochtige gedeelten, die in het westelijk havengebied hier en daar te vinden zijn, plaats aan een rijk vogelleven.

e de periode van 1967 tot heden

In de Bijlmermeer, waar de bouwactiviteiten nog lang niet geheel afgerond zijn, worden flinke groenstroken opgehouden voor 'natuurparken'; er is een vereniging 'Bijlmer Natuur' opgericht die zich bezig houdt met bestudering van de natuur ter plaatse. Dat moge dan een kunstmatige natuur zijn, totaal anders dan de oorspronkelijke in de agrarische Bijlmermeerpolder van weleer, maar alles is beter dan helemaal niets, zoals in de dagen van de bebouwing van de Pijp en de Indische buurt en Oud West.

Het boek 'Wilde planten in en bij Amsterdam' van J. Bolman (1975) leert ons dat ook binnen de stadsgrenzen nog veel interessante botanische belevenissen mogelijk zijn.

De toekomst

Wat echt weg is komt natuurlijk nooit meer terug. Jarenlang hebben wij in de overtuiging geleefd dat stadsuitbreiding noodzakelijk is en dat er dus niet te ontkomen valt aan het verloren gaan van stukken natuur. Langzamerhand worden echter ook gedachten ontwikkeld en in de openbaarheid gebracht die een andere kant uit wijzen. Er wordt gevraagd of woningbouw niet ook op andere plaatsen dan juist precies aan de rand van een stad kan plaats vinden, of er niet nog genoeg lege plekken binnen de stad te vinden zijn, of het handhaven van groengebieden tussen bebouwingskernen niet nog belangrijker is dan het scheppen van steeds grotere woon-eenheden.

Zelfs gaan er stemmen op, die een zekere terugdraaiing verlangen. Er zijn groeperingen die er op aandringen dat het westelijk industriegebied in aanleg niet verder bouwrijp gemaakt zal worden, zolang zich geen gegadigden aanmelden en dat delen ervan als vogelreservaat gehandhaafd zullen blijven.

Er is ook onlangs een Vereniging tot behoud van de Diemerzeedijk opgericht, die nu al (amper een half jaar na oprichting) bij gerechtelijk bevel aan de Gemeente

Amsterdam het verder storten van puin heeft doen verbieden en die, met medewerking van Staatsbosbeheer, bezig is te zorgen voor een herinrichtingsplan voor het natuurgebied langs de Diemerzeedijk.

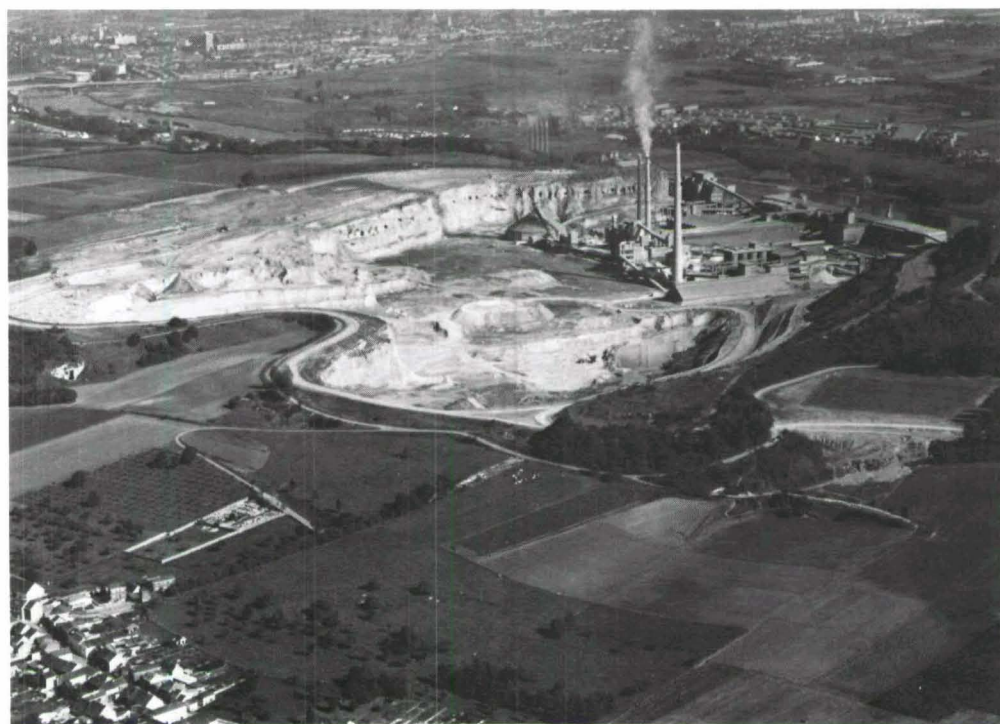
We mogen hopen dat al deze krachten, waarvan de betekenis immers nog slechts kort (na het natuurbeschermingsjaar N 70) tot de bevolking begint door te dringen, sterk genoeg zullen zijn om verdere afbraak van het weinige natuur dat Nederland nog rest te beperken, te voorkomen, of zo mogelijk zelfs terug te draaien.

*Adres van de schrijver:
de Breekstraat 35
1024 LJ Amsterdam*

De Sint Pietersberg, monument van nationale schande

door dr. P. J. v. Nieuwenhoven

Ondanks veler protesten is de Sint Pietersberg tijdens het bestaan van onze vereniging slachtoffer geworden van de industriële ontwikkeling. Een verzameling citaten, die op de geschiedenis van de berg betrekking hebben, is samengebracht door P. J. van Nieuwenhoven. Het fotomateriaal werd gecopieerd door Jan van Eijk, of werd ter beschikking gesteld door de directie van de Enci, door bemiddeling van A. W. Gijtenbeek. De drie genoemde heren zijn reeds lang lid van de KNNV, en hebben iets willen doen voor hun vereniging vanuit het verre Maastricht. De luchtfoto's zijn van KLM Aerocarto.

De Sint Pietersberg in 1980.

Als ik, in 't begin der tachtiger jaren, in Meerssen ter schole ging, mocht ik op 'n goeden dag met een gezelschap Meerssenaren mee naar St. Pieter bij Maastricht.

St. Pieter bezoeken en den berg van binnen niet aandoen zou hetzelfde zijn geweest als Rome bezoeken en den Paus niet zien. Dies trokken wij den berg in . . .

Hier heb ik de eerste sensatie beleefd der aanschouwing van iets wat voor mijn kinderblikken grootsch was en geheimzinnig en me een gevoel van angst op 't lijf joeg.

Voor de hooge zuilengangen schaars verlicht door de walmende flambouw van onzen gids, die bij latere bezoeken steeds op mij zooveel indruk maakten, had ik toen maar amper oog; des te meer voor de schaduwen, welke de verlichting op de wanden wierp en die ik – bloode knaap van den buiten – aanzag voor dansende, schrikbarende monsters, vreeselijke spoken, welke zich zoo aanstonds van mij – stouten jongen – gingen meester maken.

Als ik later tegenover mijne makkers aan 't opscheppen was dat ik in den St. Pietersberg was geweest en zij niet – zij toch hadden 't niet verder gebracht dan tot een bezoek aan de Catacomben van Geulhem, en wat was de Geulhemerberg nietig in vergelijking met dien van St. Pieter! – als ik, zeg 'k, aan 't opsnijden was verzwegen ik steeds dat ik me in den St. Pietersberg angstig had vastgeklampt aan de rokken van een der dames-medetoeristen. In den St. Pietersberg aanschouwde ik toen van nabij de eerste vleermuizen . . .

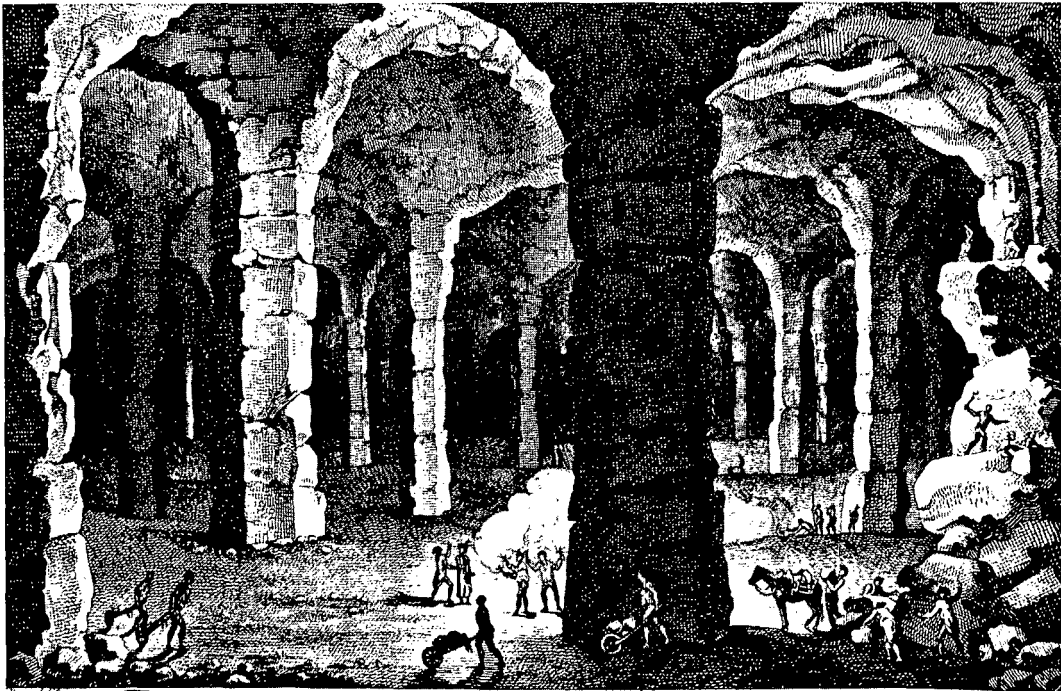
Dat men destijds de meening was toegedaan, dat in de St. Pietersberg geen dierlijk leven huisde, wist ik nog niet. Anders had ik, ondanks mijn angstaanvallen, het gezelschap zeker gewezen op de vele, vele muggen, welke ik hier en daar tegen de wanden zag zitten en die ik – ik zou haast zeggen – begroette als vertrouwde kennissen, welke ik ook wel 'ns buiten de grotten had ontmoet.

Zoo kreeg ik in den St. Pietersberg onbewust voor 't eerst contact met vertegenwoordigers der grottenfauna . . .

Jac. P. Thijsse, *De Levende Natuur* 28, 1923

De Sint Pietersberg

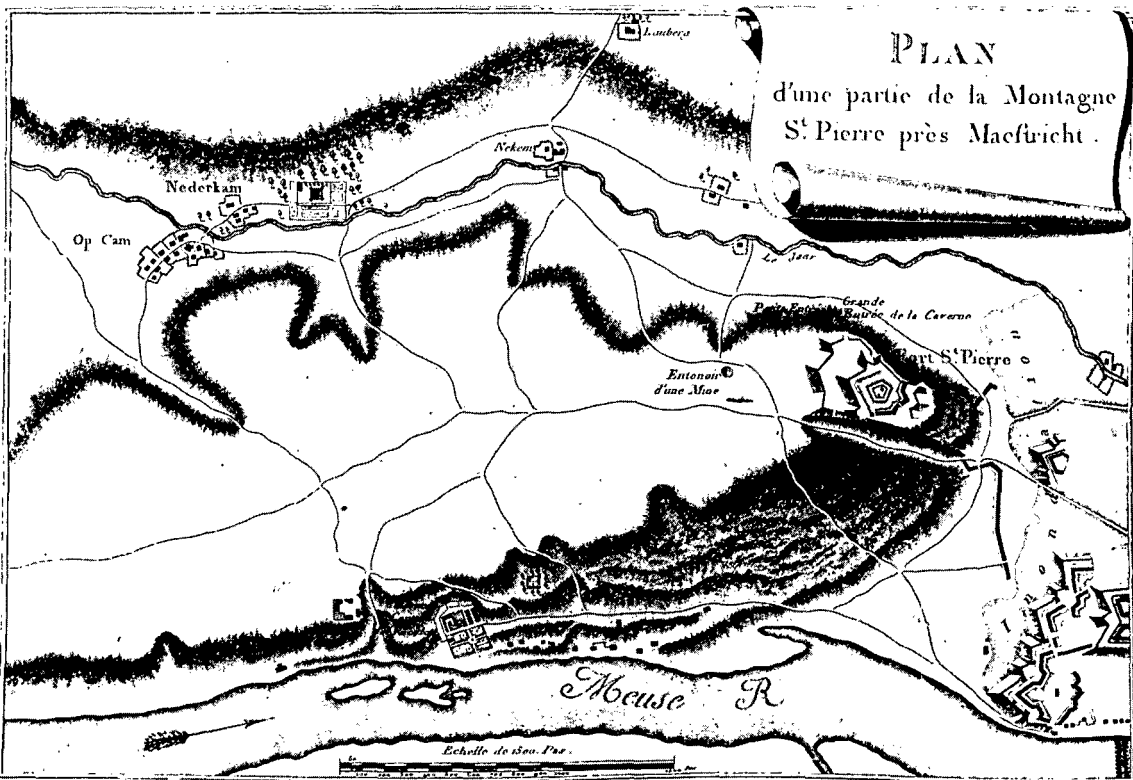
De steengroeven van voorheen schaadden den berg niet, droegen er zelfs toe bij om zijn natuurhistorische beteekenis te vergrooten door het aan den dag brengen van fossielen, door het verbeterd inzicht in den bouw van den berg, die daardoor al sinds eeuwen een eereplaats innam in de geologie van Nederland. De schilderachtige rijk begroeide hellingen, de vruchtbare bergrug zelve, bleven onaangetast en vormden niet alleen een genoeglijke en indrukwekkende wandelplaats voor landgenoot en vreemdeling, maar leverden ook een rijke bron van genot en leering voor natuurvrienden en geleerden. Trouwens het schoolkind zelf leerde zich al vroeg er in verheugen, dat wij een Sint Pietersberg hebben. Thans dreigt dat alles verloren te gaan. De berg wordt gewoonweg afgegraven, van boven af, nu onbegrijpelijkerwijze de goedkeuring is verleend tot zoogenaamden dagbouw.

*Rue Interieure, des principales Galeries souterraines des Carrières
de la Montagne de S. Pierre près de Mastricht.*

Uit: Faujas Saint-Fond.

Histoire Naturelle de la Montagne de Saint-Pierre de Maestricht par B. Faujas Saint-Fond, 1799.

De onderaardsche wereld van den St. Pietersberg

De belangrijkste vondst die ooit in den St. Pietersberg werd gedaan, had plaats in het jaar 1770.

Eenige werklieden die bezig waren met de bekende mergelsteen uit de groeve te delven, ontdekten op ongeveer 500 schreden van den 'Reuzeningang' den kop van een monsterachtig voorwereldlijk dier, nl. den 'Mosasaurus' (Maashagedis), een der grootste reptielen die gedurende het antediluviaansch tijdperk in de Maastrichtsche krijtzee leefde.

De werklieden waarschuwden onmiddellijk Dr. Hoffmann, officier van gezondheid bij het garnizoen van Maastricht, een verwoed verzamelaar van versteeningen, die in den 1.20 meter grooten schedel van het versteende dier den kop van den Mosasaurus herkende. Hij betaalde de 'blokbrekers' rijkelijk voor het fossiel, doch eenigen tijd later, eischte een kannunik der St. Servaaskerk, zekere Theodorus Johannus Godin, de vondst op, omdat hij de eigenaar was van den grond, waaronder, op ongeveer 90 voet diepte, het merkwaardige dier gevonden was. De wet luidt namelijk, dat de eigenaar van het land op den berg ook tevens eigenaar is van de groeven die er onder liggen.

Aangezien Dr. Hoffmann zijn 'versteenden' schat niet wilde afgeven, ontstond er een proces, dat Godin won.

In 1795, tijdens het beleg van Maastricht door de Franschen, wisten deze op hun beurt beslag op het dier te leggen en verhuisde het 'Animal de Maastricht' naar het museum van Natuurlijke Historie, den 'Jardin des Plantes' te Parijs, waar men het thans nog kan bewonderen.

Dr. W. G. N. van der Sleen, *De Levende Natuur* 28, 1923

De Pietersberg als geologisch natuurmonument

Lang na de afzetting dezer krijtlagen, die gerekend worden tot het Senonische tijdvak, maar toch nog steeds eenige honderduizenden jaren voor Toet-Ank-Amen, werden, tegelijkertijd ongeveer met het ontstaan der Alpen de op den zeebodem gevormde kalkbanken tot vele tientallen meters boven het zeeniveau opgeheven. Toen kwamen Maas en Jeker hunne dalen uitschuren in het zachte krijt en legden de rotswanden bloot, waar de schelpen en zeeëgels ons thans vertellen, dat ze in lang vervlogen tijden op den bodem der zee zijn gevormd. Die dierenoverblijfselen en wel vooral de grootere hebben ook reeds lang de aandacht getrokken en wel zoo sterk, dat Napoleon, toen hij Maastricht bezocht in den Pietersberg ook kennis maakte met de daargevonden reusachtige kaken en tanden, die thans bekend zijn onder den naam Mosasaurus, en een zijner volgelingen opdracht gaf een onderzoek in te stellen naar den berg en zijn geschiedenis. Het boek van Faujas de St. Fond is een der oudste en tevens aardigste beschrijvingen van den berg en zijn fos-

De berging van de kop van de Maashagedis, 1770.

Uit: Faujas Saint-Fond.

Skelet van een fossiele Zeeschildpad, uit de Sint Pietersberg, aanwezig in het Natuurhistorisch Museum, Maastricht.

Foto Jan van Eijk.

sielenrijkdom. Behalve de grootere, zooals de zoeven genoemde Maashagedis en de tot twee meter lange schildpadden, geeft hij ook al goede afbeeldingen en beschrijvingen van de zeeëgels, kamschelpen, penhoortjes, heremietkrab enz. De mooiste in den berg gevonden stukken zijn alle te vinden in de Musea van Luik en Brussel, heel enkele in het Teylers museum te Haarlem enz. Een heel aardige collectie is in de laatste jaren bijeengebracht door Rector Cremers in het stedelijk museum aan de Looiersgracht te Maastricht.

Ir. D. C. van Schaik, *De Sint Pietersberg*, 1938

De onderaardsche gangen in den Sint Pietersberg

Doordat te weinigen zich in de eigenaardigheden van den berg en de gangen verdiepten, werd bij het veelvuldige bezoek aan de onderaardsche gangen in vroeger jaren te weinig den nadruk gelegd op de eigen merkwaardigheden van deze onderaardsche wereld en heeft men te veel het geheimzinnige, wat op de bezoekers indruk moest maken, en al hetgeen men er voor de exploitatie opzettelijk aanbracht, naar voren gebracht.

De St. Pietersberg is daardoor te veel geworden de bezienswaardigheid bij Maastricht zonder meer en te weinig heeft men hem doorgrond als te zijn: een nationaal monument, dat met zijn geschiedenis en cultuurhistorische waarde uit een reeks van eeuwen tot ons komt, langer en meer wellicht, dan waarop eenig monument van Nederlandschen bodem kan bogen! Men heeft nooit in voldoende mate geweten of tot uiting gebracht en gewaardeerd, wat men in de onderaardsche wereld van den St. Pietersberg bezeten heeft; in ieder geval is dit vergeten en verwaarloosd.

C. Willems, *De Levende Natuur* 28, 1923

Een en ander uit de insectenwereld in en op den St. Pietersberg

Onder de tweevleugeligen (Diptera) vindt men de echte grotbewoners (Troglophilen) die uitsluitend in de grotten leven en daar hun geheele levenscyclus doorloopen. Tot deze Troglophilen behoort *Polylepta leptogaster* Winn, een 5 mm groot mugje uit de suborde der Mycetophiliden.

Het diertje heeft zich door zijn levenswijze in de donkere grotten en gangen aangepast aan zijn omgeving en bezit daarom kenmerken, die het onmiddellijk doen kennen als grotbewoner. Wanneer men de wanden der gangen, gelegen op een 50 meter van den ingang onderzoekt, daar waar het licht nog slechts spaarzaam doordringt, dan vindt men hierop kleine glasheldere, doorzichtige larfjes, hier en daar verspreid. Deze larfjes leven op een zelf gemaakt spinsel, waarop ze zich voortbewegen en laten bij deze voortbeweging een slijmspoor achter, alsof er een slak gekropen had. Ze voeden zich met de dunne algenlaag die hier de wanden bedekt, en spinnen al verder kruipend naar links en rechts draden voor zich uit, die zij aan de oneffenheden der wand bevestigen waaraan zij zich voorttrekken.

Een excursie uit het begin van deze eeuw.

Uit: Natura 1936.

Langoor vleermuis, Myotis bechsteinii.

Foto van Nieuwenhoven.

Door het flauwe schemerlicht, dat hier heerscht, zijn hun oogen geatrofieerd, en bezitten zij alleen nog maar eenige zeer kleine pigmentlooze ocellen.

De huid is zeer dun en week, de tracheeën weinig ontwikkeld, waardoor de huid-ademhaling hoofdzak is geworden.

De temperatuur in de grotten is het geheele jaar door vrij constant en schommelt hoogstens eenige graden, de vochtigheidstoestand eveneens.

Het is daarom, dat men deze larven bijna het geheele jaar door kan vinden, en dat de metamorphose niet gebonden is aan een bepaald jaargetijde.

Wanneer de larve volwassen is geworden, verpopt ze zich en hangt met den kop naar beneden, aan het spinsel vast. Na ongeveer 8 dagen ontpopt zich het kleine mugje. Ook deze heeft zich aangepast aan het leven in de grot. Het lichaam is zeer slank, evenals de lange extremiteiten.

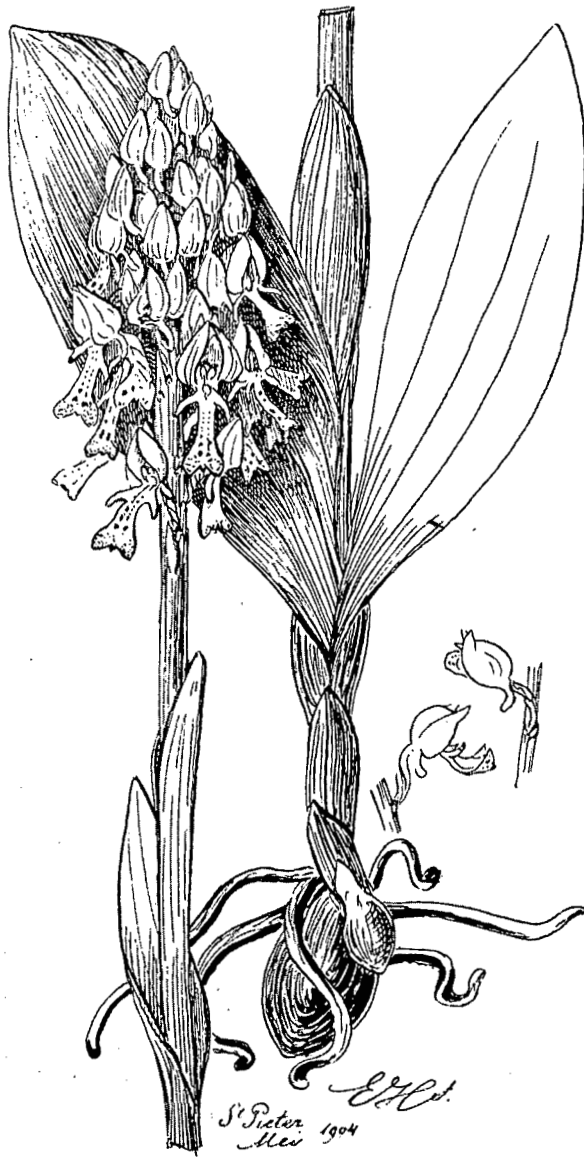
Hierdoor wordt een vergrooting van het tastoppervlak verkregen. De oogen echter zijn goed ontwikkeld. Zeer zelden is het diertje buiten de grotten aangetroffen.

E. Heimans, *De Levende Natuur* 10, 1905

Op den St. Pietersberg in het voorjaar

. . . Hallo, hier! klinkt het uit de diepte achter een grooten verweerden steenklomp, prachtig begroeid met boompjes-mos en steenbreekvaren. Daar zat het jongmensch op zijn hurken, met een gezicht dat straalde van blijdschap en glom van inspanning, en hij zat ze aan te kijken de vliegen-orchideetjes, die daar groeiden, vijf, zes, tien, nog één en nog één, alles op een plekje van een tien pas in omtrek; en wij zaten in een wip er alle vier bij. Prachtige bloemen hè. Toen de blik, over de bloempjes heen, zoekend naar meer, de helling . . . toen zagen wij allen tegelijk, geloof ik, iets bleek-paars, een driehoekje van bont meidenkatoen, zou je zeggen: het was een orchideeëntros in knop, maar welke? Een gewone Handekenskruid of een Harlekijn, zoals we diezelfden morgen in den regen al bij duizenden in 't natte veld bij Cannes hadden zien staan? 't Is wat anders. Ik geloof het ook, riepen wij, en langzaam, voorzichtig, schoven we, op twee handen, twee voeten en nog wat steunende, de bijna loodrechte helling af.

'Soldaatjes, Militaris, hij is het!' en hij was het. Daar stonden ze, mannetje aan mannetje hoor, in knop hier, in vollen bloei daar, een halven meter hoog ginds, met trossen als een vuist zoo dik. Zij stonden er vast ook, maar wij hingen er niet zeer vast. Oppassen was de boodschap, een duikeling van een veertig meter hoogte om op den straatweg neer te kwakken, was nu juist niet iets om naar te verlangen. Toch zijn we er alle vier bij geweest en we hebben er eentje uit den grond gehaald ook. Zonde eigenlijk van de mooie forsche plant; maar ik moest hem hebben om te teekenen, en daar, half hangend aan een clematiswortel, half klevend aan een rotsblok, ging dat niet best . . .

Soldaatje, Orchis militaris.
Heimans, De Levende Natuur, 1905.

De St. Pietersberg

Gaan we de opgaven der oudere botanici na en vergelijken we hunne vondsten met wat er nu nog op den St. Pietersberg te vinden is, dan worden we treurig gestemd. Helaas, wat al rariteiten zijn daar thans gansch en al verdwenen! en hoevele planten, die er eertijds in massa voorkwamen, moeten we tegenwoordig tot de zeldzaamheden rekenen . . .!

Als er ooit vandalisme gepleegd werd op natuurhistorisch gebied, dan was 't hier. De Flora en den St. Pietersberg is jaren lang beschouwd geworden als 'n internationaal gemeengoed, waarvan zich ieder, die maär wilde, mocht meester maken, waarvan hij naar hartelust kan rooven en plunderen. Duitsche studenten van 't Polytechnicum te Aken, Belgische van de Luiker Universiteit, Hollandsche der Maas-trichter scholen hebben met schennende handen 'n ware verwoesting aangericht. 't Moge waar zijn dat ze onbewust 't kwaad aanrichtten, toch zijn ze plichtig. Véél plichtiger echter zijn zij, die wilden doorgaan voor ernstige botanisten en toch, zich niet schaamden, om 30 dezelfde exemplaren van één zeldzame plantensoort in hun herbarium te stoppen.

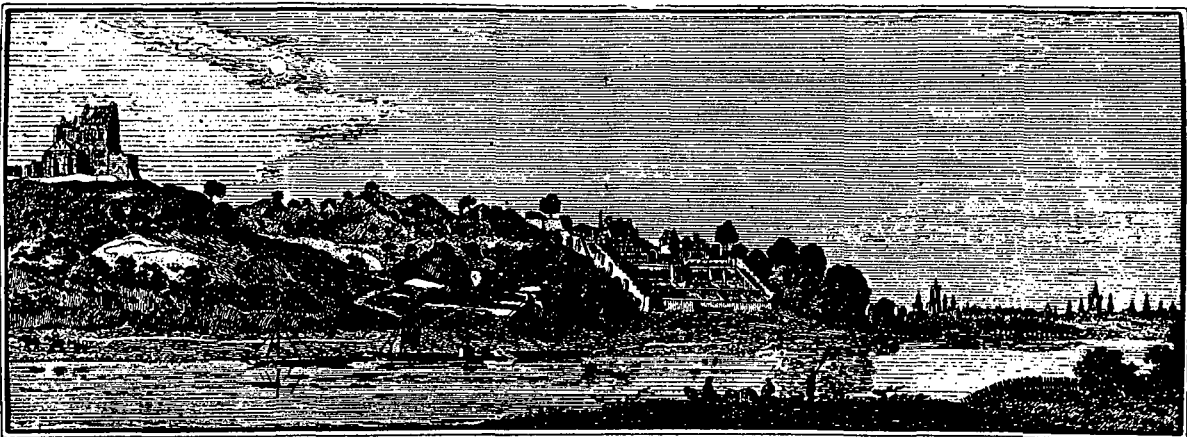
Vliegenorchis, Ophrys muscifera.

De St. Pietersberg als bastion voor zuidelijke planten

De meeste van de beroemdheden van den St. Pietersberg zijn zuidelijke planten. Nu kunnen we natuurlijk wel zeggen, dat onze heele flora uit het zuiden tot ons gekomen is, nl. na den IJstijd hier van uit het zuiden weer binnengekomen, maar onder zuidelijke planten verstaan we dan nu: soorten, die verder bezuiden ons hun voornaamste gebied hebben en hier ongeveer hun noordgrens bereiken. Zulke planten bezetten in hun noordelijk grensgebied natuurlijk alleen de warmste plekken en dat zijn de steile hellingen van niet te hooge heuvels, liefst van kalksteen, die door de zon het felst verhit wordt, als het kan nog liever van krijt of witte gips. De Deutsche plantengeografen hebben voor zulke associaties van zuid-oostelijke warmte- en droogte-planten den typischen naam gemaakt van 'Flora der sonnigen Hügel'.

Voor zulke planten is de steile helling van den St. Pietersberg een ideale plek.

Er is in ons land nog een andere reden waarom zuidelijke planten de steile helling van het Maasdal bezetten. Bepaalde groepen van die zuidelijke en oostelijke planten moesten ons land bereikt hebben in een tijd, ergens midden in het Post-glaciaal (naden-IJstijd) toen onze streken voor een groot deel met bosch bedekt waren. Voor zulke planten van de zonnige heuvels is aaneengesloten bosch en eenige uitgestrektheid natuurlijk een onoverkomelijke slagboom op den weg. Voor hun werden de intochtswegen de boschvrije steilranden langs de groote rivieren die van het zuiden en oosten ons land binnen leiden en die voor bosch te steil en te droog waren.

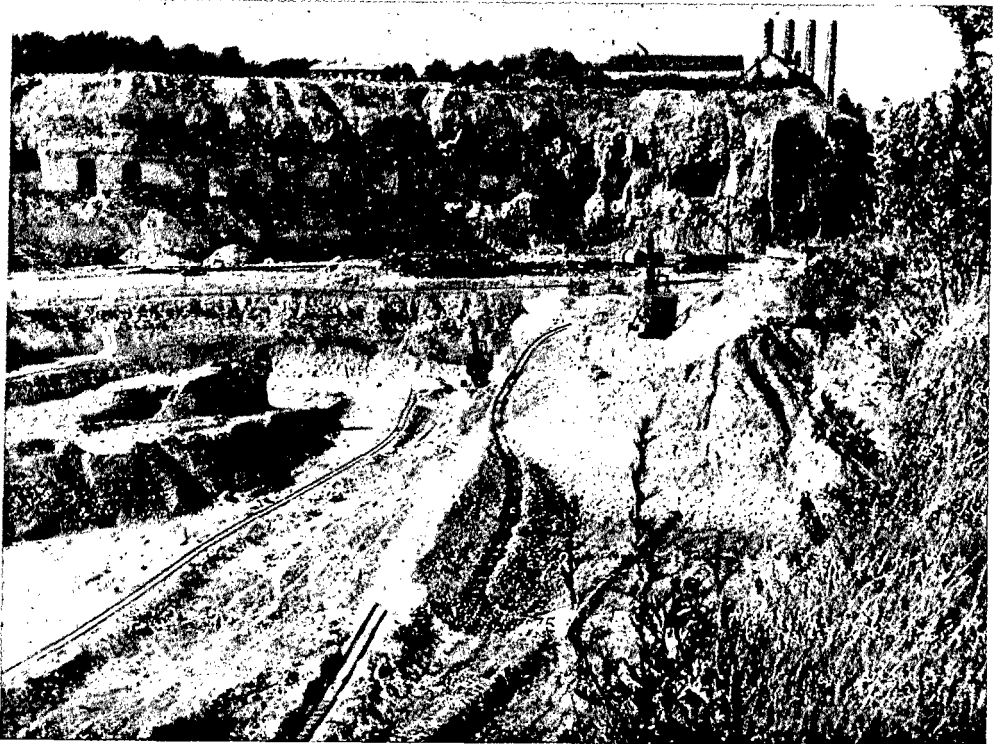
Het Klooster der Observanten, het huidige Slavante.

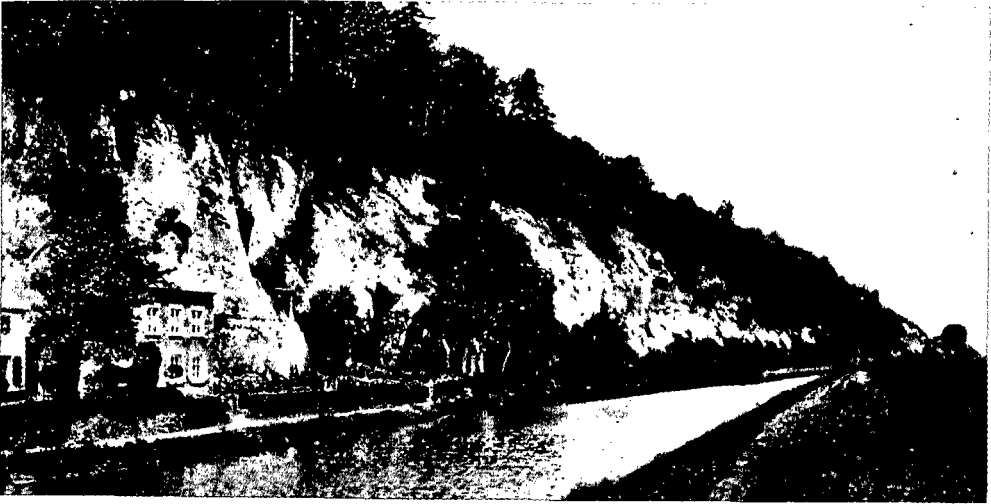
De St. Pietersberg

Intusschen schijnt er een verandering gekomen te zijn in die kalkmaatschappij en schijnt de berg in Belgische handen gekomen te zijn, zoodat tegen verwachting in de exploitatie hervat werd en de berg steeds verder afgeknaagd wordt. 'Afgeknaagd' is wel het beste woord. Plekken met *Orchis militaris* worden afgegraven, de groote brokken kalksteen gaan in werkspoorpjes naar de installatie's die het gesteente verwerken, en andere mooie plekken, zooals de groeiplaats van de prachtige *Campanula persicifolia* worden weer bedolven met groote brokken steen. Een triestig gezicht, te zien, hoe dat werkspoor en die bruin-gele bodem, ontdaan van allen plantengroei, steeds dichter komt bij de allermooiste plekken, meer naar achteren, waar de *Mannetjes-Orchis* nog groeit. Een terrasje, waar in sommige jaren zooveel *Soldaatjes-Orchis* groeit als ik elders nooit vond en een paar *Vliegen-Ophryssen*, ligt nog tamelijk veilig, maar hoe lang?

*Werkspoorpjes in plaats van *Orchis militaris*.*

Foto D. van Sijn.

De oostelijke helling van de berg, langs het Kanaal Maastricht-Luik, op de plaats waar nu de ENCI ligt. Deze zijde was natuurwetenschappelijk het belangrijkste!

Jansen en Wachter, *De Levende Natuur* 28, 1923

De grasflora van den St. Pietersberg

Resumeerende blijkt de St. Pietersberg ook voor de grasflora een allerbelangrijkst studieterrein:

- 1e. als eenige groeiplaats van twee soorten, die hier de noordgrens van hun verspreidingsgebied bereiken en dus ook uit algemeen plantengeographisch oogpunt;
- 2e. als typische groeiplaats van de tot de kalkflora behorende grassen, die hier in allerlei vormen voorkomen;
- 3e. daar ook elders groeiende soorten hier voorkomen in zeldzame vormen en variëteiten.

Het verlies van den berg zou dus uit graminologisch oogpunt onherstelbaar zijn.

Dr. W. Minis van de Geyn, *Natuurhistorisch Maandblad* 36, 1947

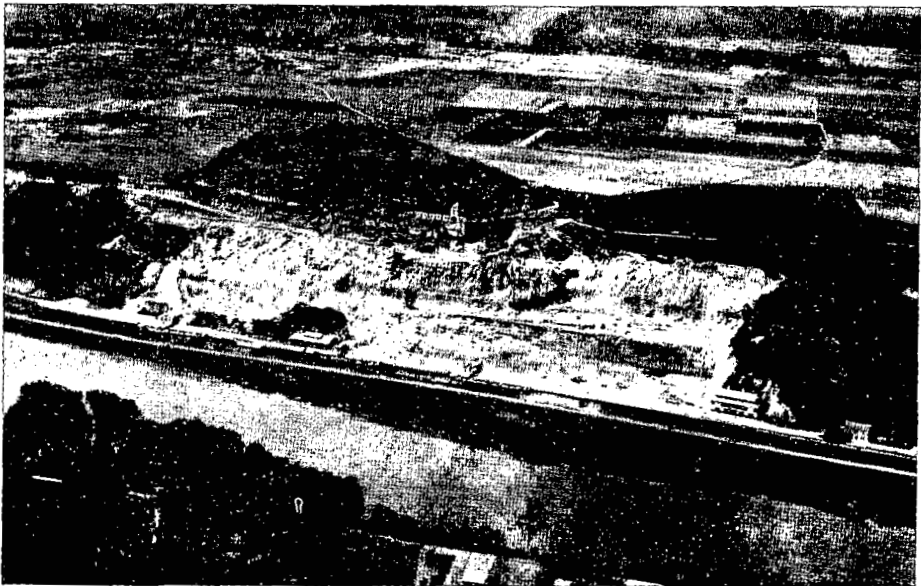
Over een berg en een kuil

Maar de 20ste eeuw is aangebroken, de eeuw van het kind en . . . cet âge n'a pas de pitié. Het is de moderne cementindustrie, die voor 'enfant terrible' speelt. In Nederland deed deze jonge industrie haar intrede in 1923 onder de naam: 'Cimenteries et Briquetteries réunies'; deze maatschappij exploiteerde een groeve die in 1925 door de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie) werd overgenomen.

De kleine bracht al van kindsbeen af ontsteltenis teweeg door zijn vraatzuchtigheid. Wat de eeuwen door als natuurmonument was ontzien en waar allen steeds genoeg van hadden beleefd, eiste de jonge telg voor zich alleen op en schrokte daarvan hele brokken naar binnen. De St. Pietersbergvrienden, die blijkens het Natuurhistorisch Maandblad Jrg. 12, 1923, p. 29 zich in 1923 al danig tegen de afgraving hadden geweerd, doorzagen het gevaar maar al te goed en trachtten dat te bezweren door het vraatzuchtig personage geen vaste voet aan de grond te geven . . .

Het is echter onbegrijpelijk met welk een luchthartigheid toentertijd op de vestiging van een modern bedrijf werd toegezien, dat door de wijze van exploitatie aan de berg slechts mergel onttrekken kan, door hem eerst voetje voor voetje, dan stap voor stap en tenslotte met reuzeschreden te slopen. Zal men het de niet geheel deskundigen thans nog euvel duiden, wanneer zij zich in den beginne vergisten en de argumenten van het Natuurhistorisch Genootschap niet hoog genoeg aansloegen . . . dat het een overdreven voorstelling was, alsof hier een natuurmonument van grote waarde met algehele vernietiging werd bedreigd.

'Er komt als het ware een kuil. Velen in Holland, die uit de bladen opmaken, dat de hele of de halve St. Pietersberg bedreigd wordt, zullen hiervan vreemd opzien'.

De St. Pietersberg in 1926.

'... Er komt als het ware een kuil'.

Voor de St. Pietersberg

Onderstaande motie spreekt wel voor zich zelf:

De Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, op 5 maart 1949 te Utrecht bijeen in haar Vertegenwoordigende Vergadering, heeft met ontsteltenis kennis genomen van de aan de Enci verleende concessie tot het afgraven van de St. Pietersberg en vooral van de wijze, waarop deze concessie werd verleend. Met de reeds sinds vele jaren naar voren gebrachte, feitelijk onoverkomelijke, bezwaren van cultuur- en natuurhistorische aard is hierbij toch op geen enkele wijze rekening gehouden, althans voor zover uit de mededelingen in de pers is gebleken.

Indien inderdaad het gedurende minstens 60 jaren voortgaan der afgraving op zichzelf onherroepelijk is, lijkt het adressante toch noodzakelijk er op te wijzen, dat aan deze concessie alsnog de volgende voorwaarden dienen te worden verbonden:

1. een veelzijdig wetenschappelijk onderzoek der gangenstelsels, alvorens deze aan de mergelwinning ten offer vallen.
2. het veilig stellen der restanten van de St. Pietersberg, die niet bestemd zijn voor de mergelwinning, bijv. door hen over te dragen aan een publiekrechtelijk lichaam, dat speciaal wordt belast met de zorg voor het zo goed mogelijk in stand houden dezer monumenten van cultuur- en natuur-historie.
3. deskundige inspectie van het geologische materiaal dat bij de afgraving te voorschijn komt, teneinde zoveel mogelijk te verhinderen, dat waardevolle fossielen tot cement worden verwerkt.
4. het jaarlijks afstaan van een nader te bepalen gedeelte van de winst, die de Enci maakt op de cement winning van de St. Pietersberg, teneinde op deze wijze de gelden te helpen bijeen brengen voor het veilig stellen van, thans nog resterende, belangrijke krijthellingen in Zuid-Limburg.

P. J. van Nieuwenhoven, *Maasland* 13, 1965

Moet de Enci of de St. Pietersberg verdwijnen?

Of kunnen zij beide blijven bestaan?

. . . Dat begon al in 1924 met een motie van het Natuur- en Geneeskundige Congres aan het bestuur van de gemeente Maastricht, nadat dit vergunning verleend had het gesteente in de berg in zgn. dagbouw te gaan exploiteren, in plaats van de eeuwenlang toegepaste mijnbouw. Het leek velen toen nog zo onschuldig, enige hectaren van de berg op te offeren om een industrie te kunnen stichten, die cement kon maken, een bouwstof, die voordien uit het buitenland moest worden ingevoerd. Bovendien zou zich het proces van afgraving bijna onzichtbaar voor de buitenwereld voltrekken, omdat als voorwaarde voor deze afgraving werd gesteld, dat de rand van de berg intact moest blijven, zodat de westelijke begrenzing van de Maasvlakte haar landelijk karakter zou blijven behouden. In 1949 werd echter vergunning verleend de zo gespaarde 'coulisse' af te breken ten einde ruimte te scheppen voor een nieuwe, veel grotere fabriek, waarvoor tevens de bestaande concessie tot

circa 100 ha moest worden uitgebreid, om voor de komende zestig jaar een productie veilig te stellen van 1.000.000 ton cement per jaar.

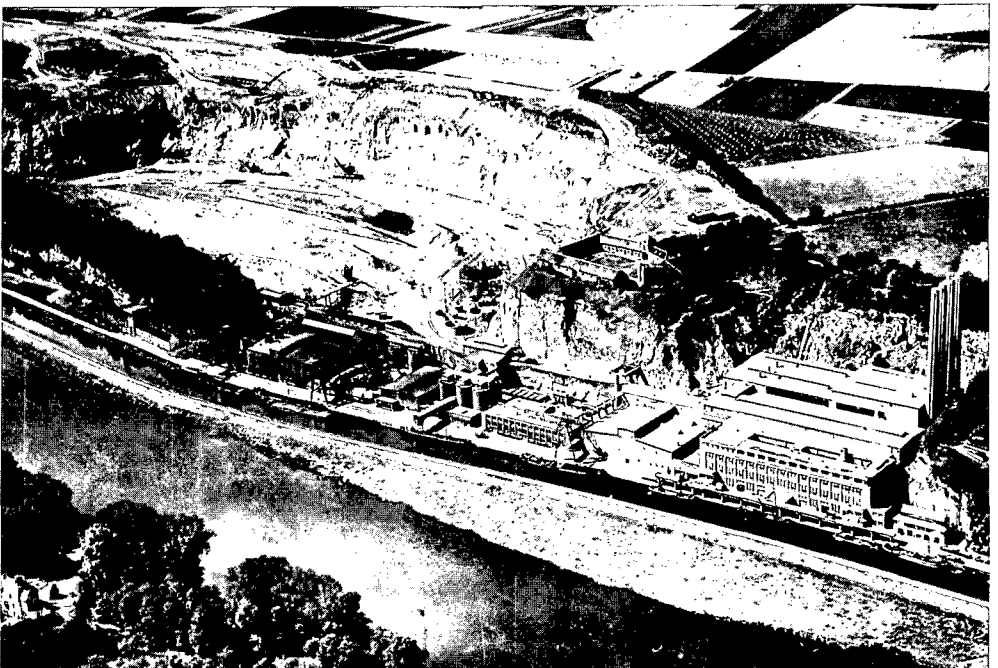
Men produceert thans echter de dubbele hoeveelheid, en heeft zelfs nog plannen voor een achtste cementoven! Vandaar dat nu, geen zestig, maar zestien jaar na het verkrijgen van de vorige afgraafvergunning een nieuwe aanvraag op het gouvernement is ingediend voor nog eens 39 ha. En weer regent het protesten . . .

Het was Jac. P. Thijsse, die in 1923 in het tijdschrift *De Levende Natuur* voor het eerst de noodklok luidde. Hij had zijn hoop gesteld op de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Maar deze thans krachtige organisatie stond toen nog in de kinderschoenen met amper 7000 leden, terwijl de Enci de steun bezat van een machtig Zwitsers-Belgisch kapitaal. Thijsse heeft het dan ook niet kunnen winnen, en de Enci kon niet alleen beginnen op de Sint-Pietersberg, maar is er tot bloei gekomen. En daarmee krijgen alle pessimisten van de eerste jaren van de strijd gelijk: de groei van de Enci moet ons op de duur de hele berg kosten. En toch is dit niet nodig. En het is daarom dat de natuurbescherming protesteert.

Wat is nml. het geval? Heel de bodem van Zuid-Limburg ten zuiden van de Geul en ten oosten van de Maas, en zelfs nog wel iets verder, zit vol met eenzelfde steensoort, het Krijt, een fossiele zeebodem uit het Secundaire tijdvak, die voor ongeveer 95% bestaat uit koolzure kalk. Daar is het de Enci om begonnen, daar brandt zij in haar ovens de Portland-cement uit. De cementindustrie is dus helemaal niet aangegeven op het krijt van de Sint-Pietersberg om te kunnen blijven produceren. De eerste cementfabriek in Nederland lag niet eens op de Sint-Pietersberg, maar in Vijlen. Die fabriek is echter door de Enci opgekocht, en stilgelegd!

En nu betoogt de natuurbescherming al vele jaren, dat de winning van krijt overal elders beter kan gebeuren dan op de plaats waar de Enci in 1925 haar productie begonnen is. Daar gaat de strijd om . . .!

De groeve omstreeks 1949. Duidelijk is de 'coulisse', die de groeve vanuit het Maasdal aan het oog onttrekt. Thans ligt er de nieuwe fabriek.

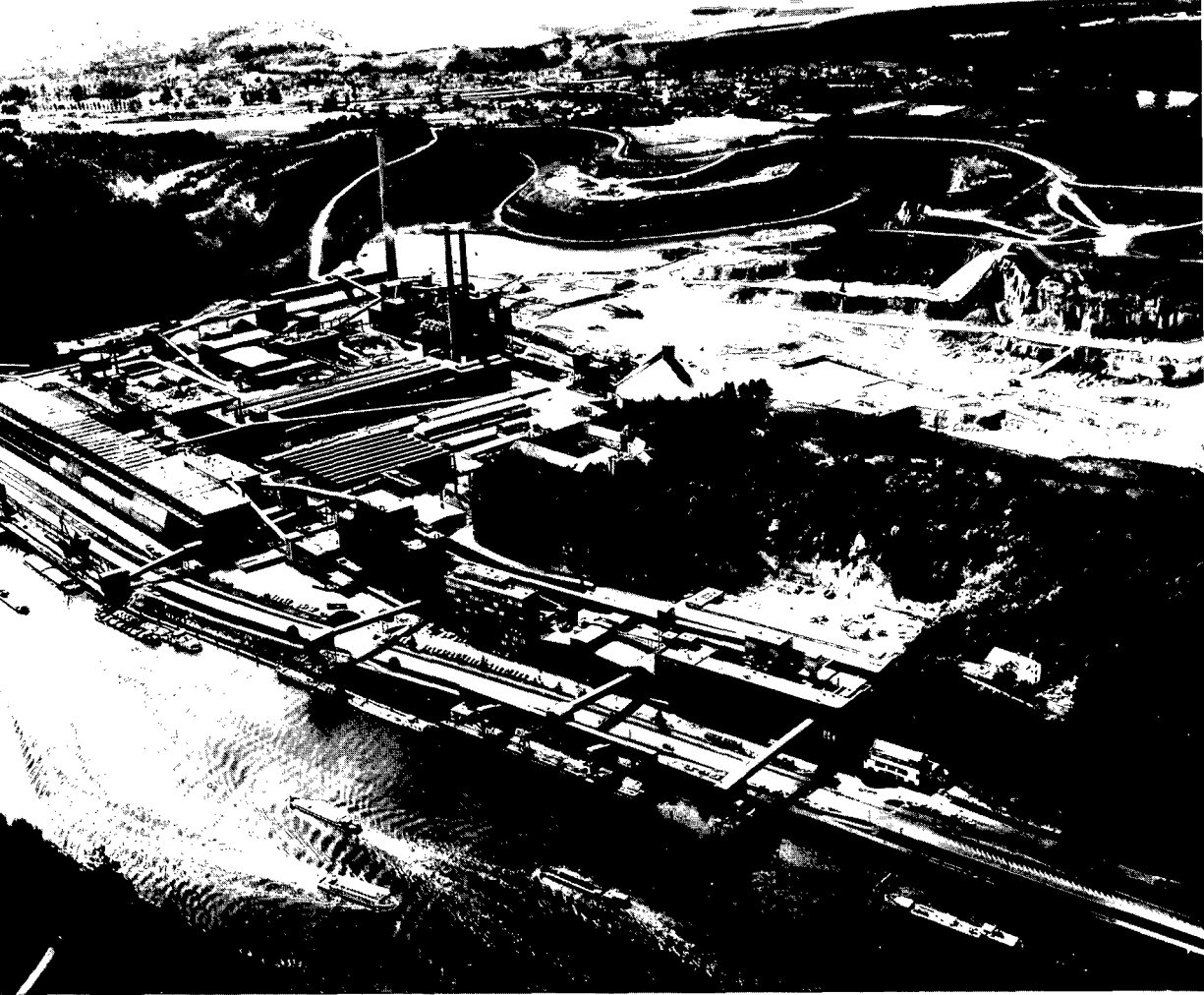
... Het krijt komt overal alleen in de dalwanden aan de oppervlakte. Boven op het plateau wordt het bedekt door dikke lagen zand en grind, die daar ooit door de Maas gedeponerd zijn, en in veel mindere mate door löss. Dáár staan de interessante soorten, waar het krijt dagzoomt, op de flanken van de berg. De voorwaarden die tot nu toe steeds bij het verlenen van concessies bedongen werden, de randen van de berg te sparen ondanks het onloochenbare feit dat de exploitatie van het krijt daar het goedkoopste is vanwege de dunne deklaag, zijn dus geheel te motiveren met landschappelijke en wetenschappelijke argumenten.

Niet minder dan 17 soorten orchideeën en vele andere elders in Nederland ontbrekende of zeldzame kalkplanten zijn voor de flanken van de Sint Pietersberg beschreven. Vele ervan zijn op dit moment reeds verdwenen. De floristische en faunistische waarden van de berg zijn onlangs vastgelegd in 38 verslagen van de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint-Pietersberg, die tussen 1949 en 1958 gepubliceerd zijn in het Natuurhistorisch Maandblad, alsmede in de Publicaties van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter Bescherming van de Sint-Pietersberg ...

Als nu de afgraving van de berg beperkt kon blijven tot het plateau, als dus de berg zou kunnen worden uitgehold met behoud van de flanken, zou dan de Enci rustig haar gang kunnen gaan zonder dat haar van natuur-wetenschappelijke zijde een strobreed in de weg zou worden gelegd? Wij moeten deze vraag met een beslist neen beantwoorden. In de berg, onder het plateau, bevonden zich, en bevinden zich ten dele nog, de eeuwenoude gangenstelsels, die daar zijn ontstaan bij het uitbreken en uitzagen van de blokken mergelsteen. Telkens als in Maastricht een huis moest worden gebouwd, of een nieuwe kerk moest worden gesticht, of een bres in de stadsmuur gedicht, kwamen de blokbrekers in de berg in actie, en werd weer een nieuwe galerij gevormd.

Zo bevatten deze gangenstelsels de in steen uitgehouwen geschiedenis van Maastricht. Vele huismerken uit de zeventiende en achttiende eeuw leggen daarvan getuigenis af. De doolhof van gangen in de berg was wereldvermaard. Het behoorde tot de bon ton, deze grotten een bezoek te brengen: Koningin Wilhelmina is daar geweest met Prins Hendrik; maar ook Napoleon, Czaar Peter de Grote, Alva en zijn zoon Don Frederik, samen met hun dames en officieren. Vele van die bezoekers hebben hun namen in de wanden van de gangen gegrift, zoals tegenwoordig nog veel gebeurt ...

... De nieuwe concessie-aanvraag eist niet alleen het plateau op, waaronder het gangenstelsel Zonneberg. Ook het landschappelijk zo mooie droogdal, 'Aan Popelmonde', gelegen op het uiterste zuidwestelijke deel van de berg, tegenover het Kasteel Neder-Canne, zal erdoor worden opgeslokt. Dit dal moest tot nu toe worden gespaard, omdat volgens de voorwaarden van 1949 de dalwand van de Jeker ongeschonden moest blijven. Dit principe is tot nu toe nooit verlaten. De veel minder machtige Nederlandse Kalkmergel Industrie Sint Pieter, de Nekami, heeft zelfs haar groeve moeten sluiten, omdat een verzoek tot afgraving in 1953, waarbij

Het fabriekcomplex en de groeve in 1980. Het Popelmondedal springt als een klip in de groeve naar voren.

de skyline zou worden doorbroken, beslist werd afgewezen. Het Popelmonde dal puilt echter als een lastige klip in de groeve van de Enci uit.

Daarom zal het wel moeten verdwijnen. De Enci stelt voor, de uitmonding van het dal, bij de Duivelsrots, te sparen, maar onmiddellijk daarachter, dwars door het droogdal, een dam op te werpen, zodat vanuit het Jekerdal gezien de bergwand ongerept lijkt.

Zo'n dam is al eens eerder gestort, op de plaats waar nu het Encibos ligt. Men kan er zich daarvan overtuigen, dat hier ongetwijfeld landschappelijk aanvaardbare resultaten zijn bereikt; maar tevens dat een herstel van de zuidelijke flora achterwege is gebleven. Dit is wel begrijpelijk: er ontbreekt immers een van de voorwaarden: de kalkrijke bodem. Alleen de deklagen van het krijt, dus zand en grind, zijn hier gestort en beplant. Natuurwetenschappelijk moet zo'n dam dus worden afgewezen . . .

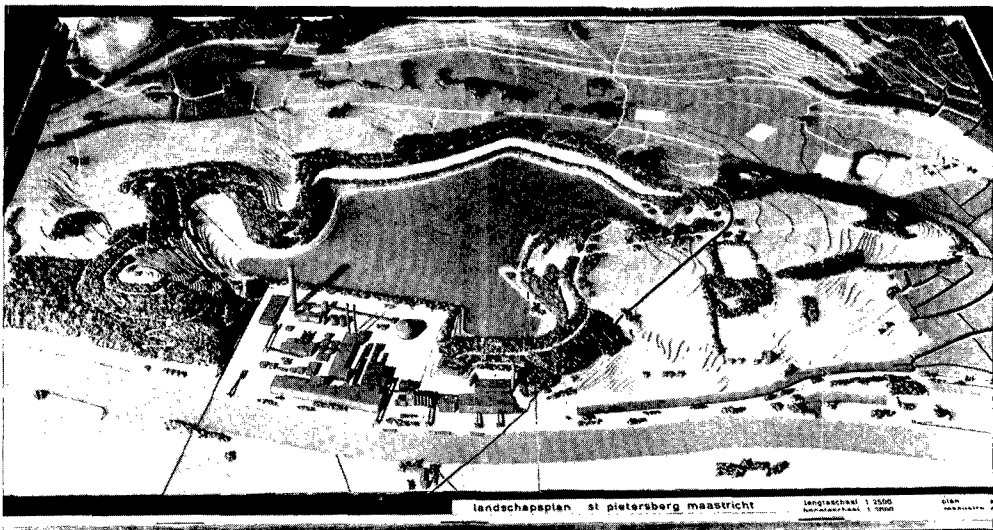
Landschap der zelfkweeling

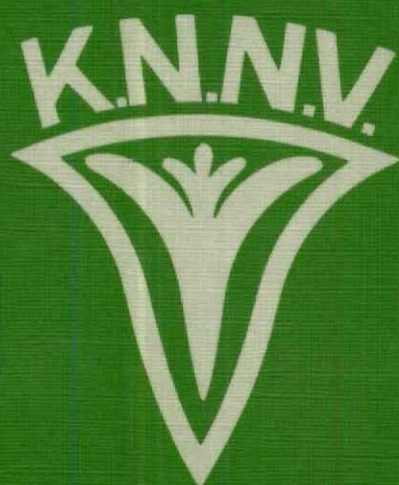
Het maken van een keuze is een compromis, in dit geval wel heel duidelijk. Even duidelijk is het, dat de toekomstige waardeschatting van de berg bij deze keuze een rol speelt:

Zij die de berg vanuit een cultureel-historisch oogpunt onvervangbaar achten hebben tot op grote hoogte gelijk; evengoed zij, die dit doen vanuit wetenschappelijk (geologisch, biologisch, plantkundig, enz) of zelfs landschappelijk standpunt. Zij die ditzelfde doen vanuit toeristisch standpunt, hebben al veel minder gelijk: de bezoekersaantallen van het Noordelijk, en zeker van het Zonneberggangenstelsel zinken in het niet bij de aantallen van bijv. een Drielandenpunt of Valkenburg. Agrarische waarde krijgt het plateau steeds minder.

Dit laatste verschijnsel doet de agrarische argumenten dus vervallen, het toeristische argument pleit zelfs voor een spoedige afgraving, omdat de ENCI in ruil een waterpartij aanbiedt, die een zeer grote recreatie en toeristische waarde kan gaan krijgen. En dat is iets waaraan Maastricht grote behoefte gaat krijgen: Een als stadswijk van Maastricht beschouwde berg, die zijn aloude silhouet bewaart, alsmede zijn voornaamste historische bezienswaardigheden, maar die in zijn binnenste een pracht van een waterrijk park herbergt, op een steenworp afstand van de stad, dus goed voor jonge en oude Maastrichtenaren, met al hun bezoekers.

Het 'blauwe bergmeer' op de maquette van het eindplan van Bureau Vallen.

Errata

E J Coops-Booij

bij

(oktober 2004)

"80 jaar Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging 1901 - 1981"

blz. 3 (Ten geleide) 3e alinea: 1962 i.p.v. 1967

blz. 17 Onderschrift foto: Oprichters der NNV
Prof. Dr. Hugo de Vries en Prof. Dr.A.A.W. Hubrecht waren geen oprichters.
De foto werd verspreid t.g.v. de eerste Biologische Tentoonstelling (in 1905), waarbij beide professoren sprekers waren.

blz. 18 laatste alinea: 1901 i.p.v. 1921

blz. 20 eerste alinea: 1902 i.p.v. 1901

blz. 21 onder voorzitters KNNV:
J.A.Nijkamp 1949 - 1962
Ir.M.P.Oosterkamp 1963 - 1976
in lijst ereleden toevoegen 4. Dr.Jac.P. Thijssen 1926 (overl. 1945)
daarna nummering doorschuiven (met als laatste 22. D.M.Semler)

blz. 25 bijschrift foto: Jacques Jaspers jr.

blz. 49 bijschrift foto: Prof.Dr.W.M.Docters van Leeuwen

blz. 59 bijschrift foto: Prof.Dr.D.M. de Vries

blz. 63 3e alinea: 13 i.p.v. 15 jaar (n.l. 1963 - 1976)

blz.110 weghalen: 1970 cott969Ratum Wals

blz.157 bijschrift foto moet zijn: Haarlem 1929

blz. 159 toevoegen (1937) 's-Hertogenbosch
1938 (i.p.v. 1937) Den Helder